

รายงานผลการวิจัย

โครงการวิจัยชุด
“การสื่อสารจิตสำนึกสาธารณะ”

เรื่อง

จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว
Public consciousness : The Power of The Saikhao narrative

โดย

วิไลวรรณ จงวิไลเกษม

คณะนิเทศศาสตร์

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ.2551

กิตติกรรมประกาศ

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมานี้ ในการทำงานวิจัยฉบับนี้มีบุคคลผู้ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องที่ควรต้องกล่าวถึงหลายท่านด้วยกัน เริ่มจาก นายประเสริฐ ราชโร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทรายขาว นายอาดัม บาเหมบุงา รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบล นายนายสมาน สีปุเตะ กำนัน นายฮาสัน หมัดสุ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 และนายนายหะยีดรอหมาน สาหล่าสุหรี โต๊ะอิหม่ามมัศยิดโบราณ 300 ปีที่คอยนำพาให้เข้าไปแวะเวียนเกี่ยวพันกับบุคคลต่างๆที่กล่าวถึงในตำบลทรายขาว กัณฐ์และบุษ ผู้ช่วยวิจัยที่มีความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวต่อสู้กับ “ความกลัว” ที่มองไม่เห็นตลอดการลงพื้นที่ที่จังหวัดปัตตานี น้องนุ้ม เด็กน้อยที่เข้มแข็งที่สอนรู้จักคำว่า “เสียสละ” จากการให้เวลาอันสนุกสนานของเขาเพื่อโลกแห่งงานวิจัยของแม่

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ “รศ.ดร.อรรธรณ ปิรันธน์โอวาท” คุณครูคนแรกที่เปิดโลกแห่งงานวิจัย “รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์” คุณครูคนแรกที่สอนให้กล้าที่จะก้าวข้ามมิติเดิมๆจากมุมมอง “รศ.ดร.มนตรี เจนวิทย์การ” คุณครูคนแรกที่สอนให้รู้จักความเจ็บปวดที่นำมาซึ่งความสำเร็จบนโลกของวิชาการ “รศ.วรพล พรหมิกบุตร” คุณครูคนแรกที่สอนให้รู้จักการยอมฟังความเห็นที่แตกต่าง และอาป้าอาแม่ คุณครูคนแรกของชีวิตที่สอนให้ลูกรู้จักคำว่า “อดทน”

ทุกท่านล้วนต่างมีส่วนอย่างสำคัญต่อการประกอบสร้างงานวิจัยฉบับนี้ให้กลายเป็นผลงานชิ้นหนึ่งขึ้นมาได้

ขอบคุณค่ะ
วิไลวรรณ จงวิไลเกษม
มิถุนายน 2551
ห้องเช่าหลังม.ธุรกิจบัณฑิตย์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	2-3
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	4
กิตติกรรมประกาศ	5
สารบัญ	6-8
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาของปัญหา	9-13
1.2 ปัญหานำการวิจัย	13
1.3 วัตถุประสงค์	14
1.4 ขอบเขตการวิจัย	14
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	14
1.6 นิยามศัพท์	15
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม (Nationalism) และจิตสำนึกชาติพันธุ์ (Ethnicity)	16-21
2.2 แนวความคิดเรื่อง วาทกรรม (Discourse) และ อัตลักษณ์ (Identity)	21-40
2.3 แนวคิดเรื่องขบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)	40-46
2.4 แนวคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind)	46-48
2.5 ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society)	48-57
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	57-68
บทที่ 3 ระเบียบวิธีในการวิจัย	
3.1 รูปแบบการวิจัย	69
3.2 ขั้นตอนการทำวิจัย	69-70
3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	70-71
3.4 กลุ่มเป้าหมาย	72-74
3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	75
3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล	75-76
3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล	76

บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน	77-81
4.2 ข้อมูลการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล	81-82
● บ้านทรายขวามีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติ ในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ	82
- เรื่องเล่าทรายขาว	82-89
- อำนาจแห่งเรื่องเล่า : ความเป็นตัวตนของคนทรายขาว (ความเชื่อ – พฤติกรรม)	89-95
● เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร	96
- อัตลักษณ์ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน	96-97
- อัตลักษณ์ด้านภาษา	97-99
- อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ- ประเพณี – วัฒนธรรม	100-103
- อัตลักษณ์ด้านผู้นำ	103-105
- อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม (มัสยิดโบราณ 300 ปี)	105-108
● อัตลักษณ์ของบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคน ในพื้นที่ทรายขาว อย่างไรก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย	108
- จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”	108-112
- จิตสำนึกสาธารณะ	112-119
- ชุมชนเข้มแข็ง	119-120
- เรื่องเล่าทรายขาวกับสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย : สันติสุข	120-135
4.3 ข้อมูลการสังเกตการณ์และการสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์ข้อมูล	135
● การสนทนากลุ่ม	135-136
- เรื่องที่ 1 กิจกรรมสร้าง “เพื่อนต่างศาสนา”	136-140
- เรื่องที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวในจินตนาการของเด็กๆบ้าน ทรายขาว	140-149
● การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม	149
- การมี “ส่วนร่วมในความเป็นทรายขาว” จินตนาการร่วมต่อจิตสำนึกสาธารณะ	150-152
- “กินเหนียว” : กิจกรรมสายสัมพันธ์ไทยพุทธ-ไทยอิสลาม	152-156
- เมาลิด : กิจกรรมสายสัมพันธ์ไทยอิสลาม-ไทยพุทธ	157-163

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย	165-178
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	178-187
5.3 ข้อจำกัดทางวิจัย	187
ประวัติส่วนตัวและรายชื่อผลงานวิจัย	188

D
P
U

ชื่อเรื่อง : จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว

ผู้วิจัย : วิไลวรรณ จงวิไลเกษม

สถาบัน : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

ปีที่พิมพ์ : พุทธศักราช 2551

สถานที่พิมพ์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

แหล่งที่เก็บรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ : ศูนย์วิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

จำนวนหน้างานวิจัย : 188 หน้า

ลิขสิทธิ์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพลวัต (dynamic) ในชุมชนบ้านทรายขาวที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และเพื่อศึกษาว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้อย่างไร โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มคือกลุ่มผู้นำทั้งฝ่ายจิตวิญญาณและฝ่ายการปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มชาวบ้านโดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุคนที่แตกต่างกัน เพื่อจะได้เห็นพลวัต (dynamic) ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงอายุคน และการสังเกตการณ์แบบเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมงานแต่งงานของคนไทยพุทธและกิจกรรมงานเมอลิตของคนไทยอิสลาม

ผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าบ้านทรายขาวที่เล่ากันมารุ่นต่อรุ่นตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนไทยพุทธและไทยอิสลาม 6 หมู่บ้านที่ตำบลทรายขาวที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา แต่กลับมีความเชื่อและพฤติกรรมในการดำรงอยู่ที่เหมือนกัน และมีการรับเอาประเพณีของแต่ละศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของคนตำบลทรายขาว ทั้งความเชื่อและพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนไทยมุสลิมต่างพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะ “ภาษา” ที่คนไทยอิสลามตำบลทรายขาวไม่ใช้ภาษามลายูเหมือนกับคนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ใช้ภาษาท้องถิ่น “ทรายขาว” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับภาษาไทยได้ จากการใช้ภาษาเดียวกันของคนตำบลทรายขาว ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ใ้วางใจซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งจิตสำนึกร่วมใน “ความเป็นคนทรายขาว” และนำมาซึ่งความเข้าใจกัน ช่วยเหลือ ไปมาหาสู่และมองว่ากิจกรรมต่างๆของต่างหมู่บ้านตามประเพณีของแต่ละศาสนาเป็นกิจกรรมร่วมกันของทั้งตำบลโดยไม่แยกว่าเป็นของคนไทยพุทธเช่น ประเพณีชักพระ หรือ งานกวนอาชูรอห์ของไทยอิสลาม เหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่ง “จิตสำนึกสาธารณะ” นำไปสู่ชุมชนเข้มแข็งปราศจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาว

คนไทยพุทธและไทยอิสลามที่นิยามตนเองว่าเป็น “คนทรายขาว” สรุปลงรูป 6 ที่มาของความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาวในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดภาคใต้ว่ามาจาก 1.ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว 2.ความเข้าใจกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว 3. ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน : “คนทรายขาว” 4. ภาษาเดียวกัน 5.ความเข้มแข็งของผู้นำ และ 6. คนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน

DPU

Research Title : **Public consciousness : The Power of The Saikhao narrative**

Researcher : **Ms. Wilaiwan Jongwilaikasaem**

Year of Publication : **2008**

Number of Page : **188 Page**

Institution : **Dhurakitbundit University**

Publisher : **Dhurakitbundit University**

Copy right : **Dhurakitbundit University**

Abstract

The research has 2 objectives. The first is to study dynamics in Saikhao community, where there is a mix of population differentiating in ethnicity, religious and culture, through the phenomenon of peace and harmonious living amidst violence in The Deep Southern. The second is to study how the power of narrative creates public conscious in Saikhao community. The researcher selects 2 target-groups as subjects. One is the ideology leader from religious communities and local administrative officers from Saikhao. The other is 3 generations of villagers in Saikhao. The reason is to observe different dynamics in each generation. Furthermore the researcher participated and observed in traditional rituals in Saikhao, i.e. the marriage of Buddhist-Thais and Moalid of the Muslim-Thais.

The research finds that The Saikhao narrative told from generations to generations since the ancient time has influenced beliefs and behaviors of Buddhist-Thai and Muslim-Thai in Saikhao. Furthermore, it integrates 2 cultures to create the unique identity of Saikhao people that is difference from other Muslim-Thai communities in The Deep South , especially the “language” . Usually, Muslim-Thais in the Deep South speak Malayu language, but Muslim-Thais in Saikhao speak local Saikhao language, a key factor in preventing the creation of segregation and creating trusts, the basis that form public consciousness of ‘Saikhao people’. Thus Saikhao villagers feel that both Muslim activities and Buddha activities are Saikhao activities . That is the presentation of “public consciousness” which leads to a strong civil society that experiences no violence in Saikhao.

Both Buddhist-Thais and Muslim - Thais who define themselves as “Saikhao-people” conclude that there are 6 factors contributing to no violence incidents in Saikhao community despite the Deep South crisis. They are 1. no suspicions between different religious groups in the community 2. understanding between Buddhist-Thais and Muslim-Thais 3. Feeling of belonging to the same group 4. common language 5. strong leadership and 6. industrious and entrepreneurial nature of Saikhao .

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

“ขณะที่คำถามหลักของความขัดแย้งในยุคสงครามเย็นคือ “คุณอยู่ข้างไหน ?”

คำถามหลักของความขัดแย้ง ยุคหลังสงครามเย็นอยู่ที่ “คุณคือใคร ?”¹

คำโปรยข้างต้นเป็นคำอธิบายของ Huntington ต่อความเห็นที่ว่าด้วยการปะทะกันทางอารยธรรม โดย Huntington มองว่า คำถามอย่างหลังแตกต่างจากคำถามอย่างแรกอย่างสำคัญตรงที่ ขณะที่คำถามแรกเป็นเรื่องการเมืองเป็นสำคัญ คำถามหลังเป็นเรื่องพื้นฐานอันเกี่ยวพันลึกซึ่งระหว่างปัญหาตัวตน (Self) และโลกวัฒนธรรม (Cultural World) ทั้งสองคำถามมิได้แตกต่างกันในแง่ที่แบ่งแยกเป็น “เขา” เป็น “เรา” แต่อันตรายใหญ่หลวงของคำถามที่สองอยู่ตรงความกระด้างดูเหมือนเปลี่ยนแปลงไม่ได้ของคำตอบยิ่งกว่า เพราะเมื่อถามคำถามแรก คนตอบอาจเลือกข้างได้และอาจจะเปลี่ยนข้างได้เช่นกัน แต่กับคำถามหลังเป็นเรื่องยากเย็น หรือบางทีก็เป็นไปไม่ได้เอาทีเดียวที่คนตอบจะเปลี่ยนคำตอบ เพราะเขาอาจเปลี่ยนสีผิว ศรัทธาในศาสนา หรือภาษาพูดของตัวเองและบรรพบุรุษได้ยากกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่น คำถามที่สองอันตรายยิ่งกว่าคำถามแรกมากนัก เพราะดูจะมีกัฏวานของการไม่แปรเปลี่ยนสูงยิ่ง และเพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ต่อรองได้ลำบาก ผลก็คือความขัดแย้งอันเป็นผลมาแต่ชาติพันธุ์จะมีลักษณะเด็ดขาดและเอื้อต่อการใช้ความรุนแรงได้มาก

ใครจะคิดว่าเหตุการณ์คนร้ายปล้นปืนภายในกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายนราธิวาสราชนครินทร์ ต.มะรือโบออก อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส เมื่อเช้ามืดวันที่ 4 มกราคม 2547 จะเป็นจุดเริ่มต้น บานปลาย กลายเป็นสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและตำบลสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา นำมาซึ่งความอึมครึมในความรู้สึกของคนไทยทั้งต่อสถานการณ์และนโยบายและท่าทีของรัฐ

ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี² ได้สรุปสถานการณ์ว่า คำนิยามที่ดีที่สุดต่อสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้สำหรับปี พ.ศ. 2550 ซึ่งเพิ่งจะผ่านพ้นไปก็คือ ความไม่มั่นคงอย่างมีเสถียรภาพ ทั้งๆ ที่มีความคาดหวังอย่างมากในช่วงต้นปีที่ผ่านมาหลังจากการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549

¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “ชาติพันธุ์และความขัดแย้ง : มรดกอันตราย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ?”, อาวุธมีชีวิต (2549) หน้า 4-24.

² ศรีสมภพ จิตรภิรมย์ศรี, 2547-2550 : สี่ปีของ 'ความไม่มั่นคงที่มีเสถียรภาพ' ของจังหวัดชายแดนภาคใต้, www.deepsouthwatch.org

ว่า สถานการณ์น่าจะดีขึ้นจากการเปลี่ยนรัฐบาลและการเปลี่ยนแปลงนโยบายในการจัดการปัญหาภาคใต้ แต่ดูเหมือนความเป็นจริงจะขัดแย้งกับความคาดหวัง นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 จนถึงเดือนธันวาคม 2550 นับเวลาผ่านมาเกือบจะ 48 เดือน หรือ 204 สัปดาห์แห่งความรุนแรงมีเหตุการณ์การก่อความไม่สงบรวม 7,823 ครั้ง ความรุนแรงและการก่อความไม่สงบทำให้มีเหยื่อเสียชีวิตไปแล้วประมาณ 2,786 ราย และมีผู้บาดเจ็บ 4,476 ราย กล่าวโดยรวมเหยื่อของเหตุการณ์ ซึ่งประกอบด้วยผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวมกันประมาณ 7, 262 ราย

ใครจะคิดเช่นกันว่า สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยใน จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและที่อำเภอสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลา จะมีผลต่อคนนอกพื้นที่ที่เกิดเหตุกับความรู้สึก“เป็นอื่น” มากขึ้นต่อการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อกับวาทกรรม“แบ่งแยกดินแดน” ที่นำขึ้นมาเป็นประเด็น พร้อมกับวาทกรรมที่ระบุอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนที่แตกต่างให้รู้สึกเป็นอื่นเพิ่มขึ้นกับคำว่า “ไทยพุทธ” และ “ไทยมุสลิม”³

นำมาซึ่งประเด็นที่นักวิชาการส่วนใหญ่กำลังตีโจทย์พร้อมกับตั้งสมมติฐานว่าแท้จริงแล้วเป็นปัญหาของชาติพันธุ์ ไม่ใช่เพียงแค่ศาสนา อย่างที่เข้าใจกันแต่ต้น พร้อมกับกล่าวอ้างชุดคำอธิบายที่สมเหตุสมผลว่า หากเป็นปัญหาของศาสนาอิสลามแล้ว ทำไมคนไทยมุสลิมที่จังหวัดอุษาคเนย์ที่เป็นพื้นที่ที่มีชาวไทยมุสลิม อาศัยอยู่มากที่สุดนอกเหนือพื้นที่ที่เกิดเหตุจึง ไม่เป็นปัญหา

ปิยะ กิจถาวร คณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เล่าถึงปัญหาเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อ 13 พฤศจิกายนที่ผ่านมา ในเวทีการบรรยายเรื่อง “มูลเหตุแห่งปัญหาและทางออกในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชายแดนใต้” ตอนหนึ่งว่า

“จากการติดตามสถานการณ์ คณะกรรมการอิสระเพื่อความสมานฉันท์แห่งชาติ (กอส.) วินิจฉัยว่าความรุนแรงมาจากเงื่อนไข 3 ประการ คือเงื่อนไขเชิงบุคคล ได้แก่ 1.ผู้ก่อความไม่สงบ และฝ่ายรัฐซึ่งตอบโต้ด้วยความรุนแรง 2.เงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ได้แก่ความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากกระบวนการยุติธรรม และการปกครองที่เป็นอยู่ ปัญหาทางเศรษฐกิจและทรัพยากรที่ไม่เอื้ออำนวยให้เขามีพลังสามารถเอาชนะการทำลายในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางโลกและทางธรรม สภาพประชากร การเปรียบเทียบคุณภาพชีวิตระหว่างผู้คนที่มีความเชื่อศาสนาเดียวกันใน 2 ประเทศคือบริเวณชายแดนภาคใต้ของไทยและในมาเลเซียสุดท้ายเงื่อนไขทางวัฒนธรรมคือลักษณะเฉพาะทางศาสนาและชาติพันธุ์ในพื้นที่ คือศาสนาอิสลาม ภาษามลายู และประวัติศาสตร์ปัตตานี สิ่งเหล่านี้เป็นเงื่อนไขในสังคมซึ่งทำหน้าที่สร้างความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงหรือทำให้ผู้คนไม่น้อยยอมรับหรือเห็นด้วยกับฝ่ายที่ใช้ความรุนแรง ทั้งหมดนี้ทำให้ผู้ก่อความไม่

³ การสร้างคำว่า “ไทยอิสลาม” และ “ไทยมุสลิม” กำเนิดมาในสมัยรัฐบาลจอมพล.พิบูลสงครามในนโยบายการสร้างชาติไทยหรือที่รู้จักกันดีว่า “รัฐนิยม” ดูใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2549) หน้า 24

สงบใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ อาศัยเงื่อนไขทางชาติพันธุ์ผสมผสานกับศาสนาเป็นข้ออ้าง สร้างความชอบธรรมกับการใช้ความรุนแรงในการต่อสู้เพื่อเป้าหมายของตนในลักษณะเฉพาะตัวของความเป็นมุสลิม”⁴

หลักฐานที่ประจักษ์เบื้องต้นในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นต่อสมมติฐานที่ว่าด้วย “ชาติพันธุ์” (Ethnicity) ดูเหมือนจะเป็นคำตอบที่อาจทำให้นักวิชาการหลายฝ่ายต่างตอบคำถามของ Huntington ที่ว่า “คุณคือใคร?”

ชาวบ้านที่ตำบลบ้านทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี มีคำตอบให้กับ Huntington อย่างชัดเจนเช่นกันว่า “พวกเขาคือใคร” ผ่านเรื่องเล่า “ความเป็นทรายขาว”

ทำไมต้องเป็นทรายขาว (Why must be Saikhao ?)

กว่า 1 ปีติดตามสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสื่อ พบข้อความหนึ่งในคำนิยม ของประสงค์ เลิศรัตนวิสุทธิ์ ประธานสถาบันอิศรา ในหนังสือ “เมื่อฟ้าหม่น เจดีย์หัก ที่ปักธงใต้” ว่า

“เหตุการณ์ความไม่สงบใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ปะทุขึ้นอย่างรุนแรงตั้งแต่ต้นปี 2547 จนถึงปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงชีวิตผู้คนจำนวนมากไปตลอดกาล.....เวลาที่ผ่านไปเกือบ 4 ปี นอกจากยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาในระดับรากฐานได้แล้ว ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องได้คร่าชีวิตผู้คนมากขึ้นเรื่อยๆ ถึง 2,463 ราย (ตั้งแต่ 4 มกราคม 2547 จนถึง 31 กรกฎาคม 2550)..... แต่ท่ามกลางความโหดร้ายดังกล่าว ยังมีผู้หญิงตัวเล็กอย่าง รอสะนิง สาและ วัย 23 ปี ซึ่งสูญเสียสามีในเหตุการณ์ที่มีสยิดกรือเซะ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 ขณะกำลังอุ้มท้องลูกคนที่ 2 ทำให้ต้องเผชิญชะตากรรมยากลำบาก กลับมีน้ำใจที่เปิดทางให้เพื่อนร่วมทุกข์ที่ประสบชะตากรรมเดียวกันให้ได้รับเงินช่วยเหลือจากทางการก่อน และยังเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในการผลักดันเรื่องดังกล่าว.....ท่ามกลางสถานการณ์สู้รบและเต็มไปด้วยการแย่งชิงมวลชนอย่างหนักหน่วง ความรักและความสามัคคีของชุมชนเท่านั้นที่จะทำให้อยู่กันอย่างสงบสุขร่มเย็นต่อไป....เช่นเดียวกับ บ้านทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีที่ไทยพุทธและมุสลิมยังคงใช้ชีวิตกันอย่างสงบสุขไปมาหาสู่กันแบบพี่น้องมานานนับร้อยปีตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5”⁵

⁴ มติชนรายวัน “อีกมูมมอง มูลเหตุแห่งปัญหา-ทางออก 3 จังหวัดชายแดนใต้” ประจำวันที่ 26 พฤศจิกายน พ.ศ. 2550, หน้า 34

⁵ วิมลพรรณ ปัทมวิชัย, เมื่อฟ้าหม่นเจดีย์หักที่ปักธงใต้ (2550) หน้า 12-14.

บ้านทรายขาว จึงเป็นจุดมุ่งหมายของการเดินทางลงพื้นที่จังหวัดปัตตานี ในเดือนพฤศจิกายน 2550 ครั้งนี้มาพร้อมกับคำถามที่เจาะจงลงไปว่า “ทำไมบ้านทรายขาวที่มีทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมจึงไม่มีความรุนแรง”

“ทำไมต้องเป็นทรายขาว ทั้ง ๆ ที่มีหมู่บ้านอื่นไม่เคยเกิดเหตุเช่นกัน ?”

คือคำถามแรกที่ถูกตั้งคำถามถึงที่มาเหตุผลของการเลือกพื้นที่ ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์จังหวัดปัตตานี เป็นพื้นที่กรณีศึกษา

คำตอบแรกจากการลงสำรวจพื้นที่เบื้องต้น ผู้ศึกษาพบว่าพื้นที่ “ทรายขาว” มีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. เป็นตำบลที่ประกอบไปด้วย 6 หมู่บ้าน แบ่งเป็น ไทยพุทธ 3 หมู่บ้านและไทยมุสลิม 3 หมู่บ้าน
2. คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีเชื้อสายมลายูแต่พูดภาษาไทยท้องถิ่น(ใต้) แตกต่างจากคนไทยส่วนใหญ่ในพื้นที่ความไม่สงบที่นับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษามลายู(ยะวี)และตำบลรอบข้างทุกทิศพูดภาษามลายู
3. เรื่องเล่า “ทรายขาว” ที่เป็นประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural history) ของคนทรายขาว โดยเฉพาะคำพูดของ นายประเสริฐ ราชโร นายกองตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ที่พูดตอนหนึ่งว่า “คนบริเวณนี้ที่มาจากย่านน้ำตกทรายขาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่คิดร้าย”

คำตอบสองที่มาจากความรู้สึกคือ “พรหมลิขิต” ตามหลักความนึกคิดของคนพุทธที่เชื่อในโชคชะตา บาป บุญ คุณ โทษ เพราะตามรายงานอย่างเป็นทางการพบว่า ไม่ใช่มีแต่เพียง “ทรายขาว” เท่านั้นที่ไม่เกิดเหตุ แต่ผู้ศึกษากลับเลือกพื้นที่นี้ หรืออาจจะเป็นตามความเชื่อของคนทรายขาวที่พร่ำบอกเมื่อครั้งลงพื้นที่เพื่อสำรวจข้อมูลเบื้องต้นว่า “กินน้ำทรายขาวเข้าไปแล้วจะได้กลับมาอีก”

เหมือนอย่างที Gerald D.Berreman ให้เหตุผลในการเลือกพื้นที่ศึกษาว่า

“ชาวบ้านไม่เคยเลิกสงสัยว่าทำไมผมจึงเลือกดินแดนแถบนี้และหมู่บ้านนี้สำหรับทำวิจัย ผมเองก็เคยสงสัยในบางครั้ง ผมอธิบายเรื่องราวนี้ในแง่ความสะดวกในการเข้าถึงศิริกานดา ในฐานะที่เป็น “หมู่บ้านที่ดี” แห่งหนึ่งในบริเวณนั้น และความประทับใจในที่นี้ ของผมเองซึ่งเกิดจากความคุ้นเคยกับหมู่บ้านอื่นๆ คำอธิบายที่เป็นที่พอใจที่สุดคือโชคชะตา ทุกคนเห็นพ้องต้องกันว่า นี่คือนิเวศที่แท้จริง ชาวบ้านชี้ให้เห็นว่าเมื่อช่วงบั้นปลายขึ้นมาเหมือน ๆ กัน 1000 ปี แต่ละใบ

ต่างมีเส้นทางชีวิตของตนเองซึ่งไม่เหมือนถ้วยใบอื่นๆ ฉันทไตก็ฉันทนั้น มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีเส้นทางชีวิตของตนซึ่งถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า ชะตาชีวิตทำให้ผมมาศีรگانดา⁶

รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์เคยกล่าวไว้ในวิชา ความขัดแย้ง ,สงครามและสันติภาพ ว่า “การไม่มีความรุนแรงปรากฏ ใช่ว่าสันติ อาจใช้วิธีการ(mean)ต่อสู้ด้วยวิธีอื่น เพราะความรุนแรงเป็นเพียงวิธีการหนึ่งของความขัดแย้ง เช่นเดียวกับสันติก็เป็นวิธีการหนึ่งของความขัดแย้ง”

ทำให้เกิดคำถามว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”

มี “ปริศนา” (The puzzle) อะไรที่เป็นพลวัต (dynamic) ซ่อนอยู่ใน “เรื่องเล่าบ้านทรายขาว” ที่ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นเรื่องเล่าชุดเล็ก (Little narrative) เชื่อมร้อยคนไทยพุทธและไทยมุสลิมให้เป็นหนึ่งเดียวป้องกันความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรง

ดังนั้นการศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งศึกษา “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่เปรียบเสมือนกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนทรายขาวให้อยู่กันอย่างสันติ

1.2 ปัญหาการวิจัย

จากคำถามหลักที่ว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”(How and why does peaceful community happen in Saikhao?)

นำไปสู่การแตกคำถามดังต่อไปนี้

1. บ้านทรายขาวมีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ
2. เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร
3. อัตลักษณ์ของบ้านทรายขาวสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวอย่างไรก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย

⁶ Gerald D.Berreman, Behind Many Masks: Ethnography and Impression Man in a Himalayan Village (1962) หน้า 25.

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาพลวัต (dynamic) ในชุมชนทรายขาวที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อศึกษาว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้อย่างไร

1.4 ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว” แบ่งขอบเขตเป็น

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่จะทำการศึกษา คือ ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ไม่ปรากฏความรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารผ่านเรื่องเล่าเพื่อถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความเป็นมาและบรรพบุรุษเดียวกัน ศึกษาอำนาจของเรื่องเล่าต่อการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนทรายขาว และจิตสำนึกสาธารณะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง
3. กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำตามโครงสร้างการปกครอง กลุ่มชาวบ้านโดยแบ่งออกเป็น 4 ช่วงอายุคือ 1.คนสูงอายุ 70 ปีขึ้นไป ที่มีชีวิตในช่วงสมัยต้นกำเนิดของเรื่องเล่าทรายขาว 2.ผู้สูงอายุที่เป็นผู้สืบทอดเรื่องเล่าบ้านทรายขาว 3.คนวัยกลางคน และ 4. เยาวชนคนรุ่นใหม่ของตำบลทรายขาว โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนในยุคปัจจุบันผ่านช่วงอายุที่แตกต่างกันจะให้เห็นพลวัต (dynamic) ที่แตกต่างกันด้วยในแต่ละช่วงอายุคน

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้เรียนรู้อำนาจของการสื่อสารที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีโดยผ่านเรื่องเล่า
2. ได้พัฒนาแนวความคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะนำไปสู่แนวความคิดประชาสังคมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยพิจารณาอย่างเป็นหลักการทั้งผลลัพธ์ของความไม่รู้สึกเป็นอื่นและความจริงที่ซับซ้อนของความไม่รุนแรงผ่านกรณีทรายขาว

1.6 นิยามศัพท์

1. ชาตินิพนธ์หมายถึง เชื้อชาติที่ปกป้องที่มาจากของกันนั้น ซึ่งในที่นี้หมายถึงคนไทยเชื้อสายไทย นับถือศาสนาพุทธพุดภาษามลายู คนไทยเชื้อสายมลายูนับถือศาสนาอิสลามพุดภาษามลายู ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เรื่องเล่าหมายถึง เรื่องราวที่เล่าต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นหนึ่งกลายเป็นตำนาน เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่เป็นเสมือน “ความทรงจำร่วมกันของสังคม” ที่ทำให้สมาชิกของสังคมรับรู้ว่าจะไรคือความสำเร็จและความล้มเหลวในอดีตที่ผ่านมา
3. ความเป็นอื่นหมายถึง ความรู้สึกไม่ใช่พวกเดียวกันด้วยความแตกต่างทางชาติพันธุ์ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งในที่นี้หมายถึงการนิยามตัวเองว่า “ไทยพุทธ” “ไทยมุสลิม” และ “มลายูมุสลิม”
4. จิตสำนึกสาธารณะหมายถึง การมีสติระลึกรู้ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งที่ใหญ่กว่า เช่นสำนึกเรื่องส่วนรวมที่เราดำรงอยู่ในสังคมนั้น
5. ประชาสังคมหมายถึง สังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน ซึ่งคำว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกันด้วย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะกับอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว” ได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์ อำนาจกับเรื่องเล่า จิตสำนึกสาธารณะกับความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ที่เป็นทั้งงานวิจัยภายในประเทศ และงานวิจัยต่างประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานความรู้และเพื่อนำมาออกแบบกรอบแนวคิดในการวิจัย การนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้จะแยกเป็น 4 ตอน และแต่ละแนวคิดจะได้นำมาอภิปรายประกอบในแต่ละขั้นตอนการศึกษาวิจัยดังนี้

- 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม (Nationalism) และจิตสำนึกชาติพันธุ์ (Ethnicity)
- 2.2 แนวความคิดเรื่อง วาทกรรม (Discourse) และ อัตลักษณ์ (Identity)
- 2.3 แนวคิดเรื่องกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)
- 2.4 แนวคิดเรื่องจิตสำนึกสาธารณะ (Public mind)
- 2.5 ทฤษฎีประชาสังคม (Civil Society)

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชาตินิยม (Nationalism) และจิตสำนึกชาติพันธุ์ (Ethnicity)

Hans Kohn ระบุว่าความคิดเรื่องชาตินิยมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพียงไม่นานและไม่ได้มีความเก่าเกินกว่าครึ่งหลังของศตวรรษที่ 18¹ นอกจากนี้ Kohn ยังเน้นย้ำว่าชาตินิยมมิใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากการพัฒนาทางด้านประวัติศาสตร์และความคิด² หรือกล่าวได้ว่า ชาตินิยมคือความคิดที่อยู่ในสมองและในหัวใจของคน เป็นสิ่งที่ผลักดันให้คนเปลี่ยนความรู้สึกของตนเองไปสู่การกระทำ ดังนั้น ชาตินิยมไม่ใช่กลุ่มของคนที่ถูกรวมกันด้วยความรู้สึกที่เหมือนกันเท่านั้น แต่เป็นกลุ่มคนที่แสวงหาแนวทางแสดงออกซึ่งสิ่งที่พวกเขามองว่าเป็นการกระทำของพวกเขา³

Benedict Anderson ได้ต่อยอดแนวคิดของ Kohn ว่าชาตินิยมเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ถูกใส่ไปในสมองคน โดยระบุว่าความรู้สึกชาตินิยมมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิต แม้สมาชิกของชาติที่เล็กที่สุดยังไม่สามารถรู้จักเพื่อนร่วมชาติทั้งหมดได้ แต่ภาพของเพื่อนร่วมชาติของเขาก็ยังดำรงอยู่ร่วมกันภายในจิตของเขา ว่าเป็นเสมือนคนในชุมชนเดียวกัน อย่างไรก็ตาม Anderson ยืนยันว่า ไม่มีชุมชนที่แท้จริงที่

¹ Hans Kohn, The idea of nationalism: A study in its origins and background (New York: The Macmillian Company, 1960), p. vii.

² Ibid.,p.1.

³ Ibid.,pp.18-19.

ใหญ่ไปกว่าหมู่บ้านที่ทุกคนรู้จักหน้าตากันผ่านการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัว ดังนั้น ชุมชนในลักษณะอื่น ๆ จึงถือได้ว่าเป็นชุมชนในจินตนาการ (imagined communities) ทั้งสิ้น⁴

James G. Kellas ได้ขยายความของลักษณะชุมชนในจินตนาการให้ละเอียดมากขึ้น โดยระบุว่า แท้ที่จริงแล้วชาติ คือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความรู้สึกว่าเขาเป็นชุมชน (community) ที่มีความผูกพันกันโดยสายใยแห่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการมีบรรพบุรุษร่วมกัน⁵ โดย Kellas ได้จำแนกให้เห็นว่าลักษณะของชาติมีลักษณะเฉพาะ 2 แบบด้วยกัน กล่าวคือ ชาติมีลักษณะเฉพาะที่สังเกตเห็นได้ (objective characteristics) ได้แก่ อาณาเขต ภาษา ศาสนาและความมีสายเลือดเดียวกัน และชาติมีลักษณะเฉพาะในเชิงจิตใจ (subjective characteristics) ได้แก่ ความรู้สึกของประชาชนถึงชาติของเขาและความรักของเขาที่มีต่อชาติ ดังนั้น สำหรับบางคน ชาติ คือ ความจงรักภักดีสูงสุดที่เขาพร้อมจะตายเพื่อชาติ⁶

แนวคิดของ Kellas ค่อนข้างสอดคล้องกับแนวคิดของ Kohn ที่มองชาตินิยมที่เป็นทั้งสิ่งที่อยู่ในจิตใจและสิ่งที่ถูกแสดงออกมาให้เห็น โดย Kellas มองว่า ชาตินิยม (nationalism) เป็นทั้งอุดมการณ์ (ideology) และ รูปแบบของพฤติกรรม (form of behavior) และอุดมการณ์ของความเป็นชาตินิยมเกิดจากความรู้สึกของประชาชนของชาติใดชาติหนึ่งที่ได้สร้างชุดของทัศนคติและแบบแผนของการกระทำโดยสิ่งเหล่านี้อาจเป็นวัฒนธรรม เศรษฐกิจ หรือการเมืองก็ได้⁷

ในปัจจุบันชาติส่วนใหญ่ประกอบด้วยคนจากหลากหลายชาติพันธุ์ ดังนั้น หลายครั้ง จินตนาการเกี่ยวกับชาติพันธุ์และจินตนาการเกี่ยวกับชาติไม่ลงรอยกัน ด้วยเหตุนี้สิ่งที่ควรนำมาทำความเข้าใจก็คือ ความแตกต่างของคำว่าชาติพันธุ์ และชาติ และความแตกต่างของคำว่าชาติพันธุ์นิยมและชาตินิยม

Kellas ชี้ให้เห็นว่า คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์ (ethnic group) และชาติพันธุ์นิยม (ethnocentrism) สามารถเปรียบเทียบได้กับคำว่าชาติ (nation) กับชาตินิยม (nationalism) ความแตกต่างของคำดังกล่าวก็คือ กลุ่มชาติพันธุ์เป็นนิยามที่แคบลงไปของชาติ และชาติพันธุ์นิยมเป็นรากลึกในเชิงสังคมจิตวิทยาของคำว่าชาตินิยม แต่โดยทั่วไปแล้วกลุ่มชาติพันธุ์จะมีความแตกต่างจากชาติในหลายมิติ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์มักเป็นกลุ่มที่เล็กกว่าชาติ กลุ่มชาติพันธุ์มักมีความรู้สึกร่วมกันอยู่บนพื้นฐานของบรรพบุรุษและเกี่ยวข้องกับเรื่องราวประวัติศาสตร์ของมนุษย์มากกว่า ขณะที่ชาตินิยมจะเกี่ยวข้องกับเรื่องราว ณ สถานที่หนึ่งและช่วงเวลาหนึ่ง กลุ่มชาติพันธุ์มีลักษณะที่ค่อนข้างแคบ คือ ความเกี่ยวข้องกับความเป็นกลุ่ม

⁴ Benedict Anderson, Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism (London: Verso, 1991), p.

⁵ James G. Kellas, The political of Nationalism and Ethnicity (Hong Kong: Macmillan, 1993), p.2.

⁶ Ibid.,pp.2-3. ¹⁸ Ibid.,p.3.

⁷ Ibid.,p.4.

เฉพาะของคน หรือการเป็นสมาชิกของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติบางอย่างร่วมกัน ขณะที่ชาติมีลักษณะที่ค่อนข้างกว้าง คือ เป็นการรวมเอากลุ่มคนเอาไว้ด้วยการนิยามในเชิงทางวัฒนธรรมและการเมือง¹⁸ Kellas ยังได้อธิบายคำว่าจิตสำนึกชาติพันธุ์ (ethnicity) ก็คือ ภาวะของการเป็นชาติพันธุ์ บางชาติอาจถูกเรียกว่าเป็นประเทศในเชิงชาติพันธุ์ (ethnic nation) แต่ก็มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่ได้แสดงตนเองว่าเป็นชาติ ชาตินิยมจะมุ่งจุดสนใจไปที่ข้อตกลงร่วมกันของคนในชาติหรือกฎเกณฑ์ในอาณาเขตประเทศชาติ ขณะที่กลุ่มชาติพันธุ์นั้นจะมีความเกี่ยวข้องกับการปกป้องสิทธิของสมาชิกที่อยู่ในรัฐ โดยไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเป็นบ้านเกิดเมืองนอน (homeland)⁸

เมื่อพิจารณาเรื่องราวของชาติและชาติพันธุ์ในพื้นที่ประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย จะพบว่างานเขียนที่ให้ภาพอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างชาติกับชาติพันธุ์ได้ดีชิ้นหนึ่ง ก็คืองานเขียนของ David Brown ซึ่งเป็นอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัย Murdoch ประเทศออสเตรเลีย

Brown เป็นนักรัฐศาสตร์ที่ทำการศึกษารีวิวทางการเมืองและกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศสิงคโปร์ พม่า อินโดนีเซีย ไทย และมาเลเซีย Brown แปลความหมายคำว่าจิตสำนึกชาติพันธุ์ (ethnicity) ในลักษณะที่เป็นอุดมการณ์ (ideology) ที่ปัจเจกบุคคลเลือกใช้เพื่อป้องกันความไม่ปลอดภัยที่เกิดจากโครงสร้างอำนาจในพื้นที่ที่ตนอยู่⁹ Brown ระบุว่าลักษณะที่จิตสำนึกชาติพันธุ์และความรู้สึกชาตินิยมมีความเกี่ยวข้องกัน และมีความสัมพันธ์กับชนิดของชาตินิยมที่ถูกใช้ในประเทศต่างๆ Brown ได้แบ่งชาติออกเป็น 2 ลักษณะจากรากความคิดของ Meinecke และ Kohn ก็คือ ชาติในเชิงการเมือง (political nation) และชาติในเชิงวัฒนธรรม (cultural nation) สำหรับชาติในเชิงการเมืองนั้น รัฐ (state) ยืนยันว่าประชาชนในชาติเป็นส่วนหนึ่งของชาติ เนื่องจากพวกเขาสมัครใจที่จะมาอยู่ร่วมกันในรูปแบบของชุมชนหนึ่ง ที่พลเมืองมีความเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึง สีผิว ศาสนา หรือภาษา ดังนั้น ชาติเป็นชาติขึ้นได้เนื่องจากพวกเขาสมัครใจและเชื่อว่าพวกเขาเป็นชาติชาติหนึ่ง ดังนั้น ความเป็นชาติจึงถูกนิยามในลักษณะที่ว่าทุกคนมีหน้าที่ สิทธิและสถานะความเป็นพลเมืองที่เท่าเทียมกัน Brown ระบุว่า ชาติลักษณะดังกล่าวน่าจะเหมาะกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งประกอบด้วยชุมชนหลายชุมชนที่มีความรู้สึกทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน หรือกล่าวได้ว่า ภาพของชาติดังกล่าวมีลักษณะเป็นชุมชนที่จิตสำนึกชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ไม่ถูกนำมาเกี่ยวข้องในเชิงการเมือง ส่วนชาติในเชิงวัฒนธรรมนั้น Brown ระบุว่า เป็นชุมชนซึ่งประกอบด้วยกลุ่มชนที่มีภาษาวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์และบ้านเกิดเมืองนอนเป็นของตัวเอง เมื่อรัฐยืนยันที่จะสร้างชาติในเชิงวัฒนธรรมขึ้นมา รัฐจึงค้นหาสิทธิของตัวเองที่มีต่ออำนาจที่เกี่ยวข้องกับมายาคติความเป็นญาติ (kinship myth) ชาติลักษณะเช่นนี้จึงพยายามสร้างสังคมที่มีลักษณะเป็นชุมชนชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง

⁸ Ibid., pp.5-6.

⁹ David Brown, The State and Ethnic Politics in South East Asia (London and New York: Routledge, 1994), p.1.

การอ้างสิทธิถึงความเป็นประเทศในเชิงวัฒนธรรมทำให้รัฐต้องการความจงรักภักดีของประชาชนของตน ในลักษณะที่เป็นความจงรักภักดีในเชิงชาติพันธุ์ ดังนั้น ชาติภูมิกวาทภาพในลักษณะที่เป็นการให้ เอกลักษณะ ความปลอดภัยและอำนาจแก่สมาชิก เช่นเดียวกับครอบครัวที่มีให้แก่ลูกหลาน และในทาง กลับกันชาติเรียกร้องความต้องการความจงรักภักดีจากลูกหลานตั้งครอบครัวเรียกร้องจากลูกหลาน เช่นกัน เมื่อเป็นเช่นนั้น ยิ่งรัฐสามารถชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติทางวัฒนธรรมที่เหมือนกันของชนในชาติมาก เท่าไหร่ ก็ยิ่งได้รับความจงรักภักดีจากสมาชิกในชาติมากขึ้นเท่านั้น และยิ่งปัจเจกบุคคลแสดงลักษณะ ทางวัฒนธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับความเป็นชาติมากเท่าไร ปัจเจกบุคคลก็สมควรได้รับสิทธิความเป็น พลเมืองของชาติมากขึ้นเท่านั้น¹⁰

Brown ระบุว่า ลักษณะของชาติทั้งสองไม่ได้ลงรอยกับประเทศต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เท่าไรและในหลายประเทศใช้ทั้งสองสูตรร่วมกัน หลายประเทศยืนยันว่าจะให้สิทธิที่เท่าเทียมต่อพลเมือง ทุกคนไม่ว่าจะมีลักษณะทางวัฒนธรรมใด แต่ประเทศดังกล่าวก็ยังนิยมชาติในเชิงวัฒนธรรม และให้ สิทธิที่เหนือกว่าแก่การแสดงออกถึงลักษณะวัฒนธรรมบางอย่างที่แสดงถึงความเป็นชาติ Brown ชี้ให้เห็นว่าผู้นำของรัฐมักมองว่าความรู้สึกชาตินิยมเชิงวัฒนธรรม (cultural nationalism) เป็นสิ่งที่สร้าง ความสามัคคีและความจงรักภักดีได้เข้มแข็งได้มากกว่าความรู้สึกชาตินิยมเชิงการเมือง (political nationalism) ขณะที่ชาตินิยมเชิงการเมืองถูกมองในลักษณะที่เป็นสิ่งที่กำเนิดจากตะวันตกและจากนัก ล่าอาณานิคม ดังนั้น แต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงพยายามสร้างภาพที่เป็นชุดของ ลักษณะทางวัฒนธรรมใดลักษณะหนึ่ง หรือคุณค่าใดคุณค่าหนึ่งที่ครอบงำอยู่ในสังคมของตน เพื่อให้เป็น แก่นของความเป็นชาติ ดังนั้น พวกเขาจึงสร้างภาพของสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งมีความเป็นน้ำหนึ่งใจ เดียวกัน โดยมีแก่นวัฒนธรรมที่ความเป็นชาติ (nationhood) สามารถเกิดขึ้นได้ อาทิ ในมาเลเซียก็คือ ลักษณะความเป็นบุมีบุตรา ในประเทศไทยก็คือ วัฒนธรรมและพระมหากษัตริย์จากส่วนกลางของ ประเทศ

ที่กล่าวมาข้างต้นชี้ให้เห็นว่า แท้ที่จริงแล้วจิตสำนึกชาติพันธุ์และชาตินิยมก็มีความเหมือนกันใน ลักษณะที่เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นและใส่ลงในความคิดของคน ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถผลักดันให้คนแสดง การกระทำบางอย่างออกมา เพื่อเป้าหมายบางอย่างแต่ก็มีความแตกต่างกัน ตรงที่ขอบเขตของจิตสำนึก ชาติพันธุ์มักจะแคบกว่าขอบเขตของชาตินิยม เนื่องจากจิตสำนึกของชาติพันธุ์มักจะผูกพันติด ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางสายเลือด ของกลุ่มชนใดชนหนึ่งเท่านั้น ขณะที่ชาตินิยม มักมีขอบเขตที่กว้างกว่า โดยแนวคิดชาตินิยมบางลักษณะอาจผูกติดกับลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ ใดชาติพันธุ์หนึ่งหากแต่ผูกติดกับความคิดทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งมากกว่านอกจากนี้ยังพบว่ามี แนวคิดชาตินิยมอีกแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นจากความพยายามใช้ลักษณะอย่างหนึ่งซึ่งสร้างขึ้นมาจากให้คนใน ชาติที่มีชาติพันธุ์แตกต่างกันระบุตัวตนไปในแนวเดียวกันและสามารถมีความรู้สึกร่วมกันว่าเป็นชนชาติ เดียวกันได้

¹⁰ Ibid., p. 260- 261.

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นส่วนน้อยในชาติ ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องทั้งในเรื่องของชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ สองแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม สังคม และจิตวิทยาของทั้งชาวไทยเชื้อสายมลายูและชาวมลายูเชื้อสายไทย

ผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดนี้อธิบายปรากฏการณ์ประวัติศาสตร์ที่มาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ เริ่มต้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) กับการปฏิรูปการปกครอง การสร้างรัฐชาติไทยที่เป็นรัฐประชาชาติ (Nation-State) ที่สัมพันธ์กับแนวคิดชาตินิยมและทำให้แยกกันไม่ออกจากจิตสำนึกชาติพันธุ์

โดยตั้งอยู่บนกรอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ความเป็นตัวตนของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ดินแดนและผู้คน
2. บนพื้นฐานความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม

โดยผ่านนักคิดทางด้านชาตินิยมและชาติพันธุ์ 3 ท่านที่กล่าวไปข้างต้นคือ

1. Hans Kohn ที่เน้นย้ำว่าชาตินิยมมิใช่ปรากฏการณ์ธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกประดิษฐ์ขึ้นจากการพัฒนาทางด้านประวัติศาสตร์และความคิด หรือกล่าวได้ว่า ชาตินิยม คือความคิดที่อยู่ในสมองและในหัวใจของคน เป็นสิ่งที่ผลักดันให้คนเปลี่ยนความรู้สึกของตนเองไปสู่การกระทำ ดังนั้น ชาติจึงไม่ใช่กลุ่มของคนที่ถูกรวมกันด้วยความรู้สึกที่เหมือนกันเท่านั้น แต่เป็นกลุ่มคนที่แสวงหาแนวทางแสดงออกซึ่งสิ่งที่พวกเขา mong ว่าเป็นการกระทำของพวกเขา
2. Benedict Anderson ได้ต่อยอดแนวคิดของ Kohn ว่าชาตินิยมเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่ถูกใส่ไปในสมองคน โดยระบุว่าความรู้สึกชาตินิยมมีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิต แม้สมาชิกของชาติที่เล็กที่สุดยังไม่สามารถรู้จักเพื่อนร่วมชาติทั้งหมดได้ แต่ภาพของเพื่อนร่วมชาติของเขาก็ยังดำรงอยู่ร่วมกันภายในจิตของเขา ว่าเป็นเสมือนคนในชุมชนเดียวกัน อย่างไรก็ตาม Anderson ยืนยันว่า ไม่มีชุมชนที่แท้จริงที่ใหญ่ไปกว่าหมู่บ้านที่ทุกคนรู้จักหน้าตากันผ่านการติดต่อสื่อสารแบบตัวต่อตัว ดังนั้น ชุมชนในลักษณะอื่น ๆ จึงถือได้ว่าเป็นชุมชนในจินตนาการ (imagined communities) ทั้งสิ้น
3. James G. Kellas ได้ขยายความของลักษณะชุมชนในจินตนาการให้ละเอียดมากขึ้น โดยระบุว่า แท้ที่จริงแล้วชาติ คือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความรู้สึกกว่าพวกเขาเป็นชุมชน (community) ที่มีความผูกพันกันโดยสายใยแห่งประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และการมีบรรพบุรุษร่วมกัน โดย Kellas ได้จำแนกให้เห็นว่าลักษณะของชาติมีลักษณะเฉพาะ 2 แบบด้วยกัน กล่าวคือ ชาติมีลักษณะเฉพาะที่สังเกตเห็นได้ (objective characteristics) ได้แก่

อาณาเขต ภาษา ศาสนาและควมมีสายเลือดเดียวกัน และชาติมีลักษณะเฉพาะในเชิงจิตใจ (subjective characteristics) ได้แก่ ความรู้สึกของประชาชนถึงชาติของเขาและความรักของเขาที่มีต่อชาติ ดังนั้น สำหรับบางคน ชาติ คือ ความจงรักภักดีสูงสุดที่เขาพร้อมจะตายเพื่อชาติ

2.2 แนวความคิดเรื่อง วาทกรรม (Discourse) และ อัตลักษณ์ (Identity)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ในบทความ"เทววิทยาแห่งวาทกรรม : ทำความเข้าใจอำนาจแห่งวาทกรรมด้วยนารายณ์สิบปาง" เป็นการประยุกต์วาทกรรมเข้ากับเทววิทยา ทั้งที่โดยชนบแล้ววาทกรรมมักจะนำมาประยุกต์กับประวัติศาสตร์ สังคมวิทยาอยู่เสมอ การที่นำเอาเทววิทยามาเป็นแนวทางพิจารณาปัญหาอีกด้วยเหตุผลว่า "ถ้า discourse ทรงอำนาจกว้างขวางครอบคลุมสรรพสิ่งอย่างที่บางคนเข้าใจ เทววิทยาในฐานะการศึกษาธรรมชาติของพระเป็นเจ้าหรือสิ่งอันเป็นปรมาตม์และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งอันทรงอำนาจสูงสุดนี้กับมนุษย์และโลกก็น่าจะเป็นแนวทางพิจารณาอำนาจของวาทกรรมได้อย่างเหมาะสมไม่มากนัก"¹¹ ชัยวัฒน์กล่าวว่าเขาพยายามจะอธิบายอำนาจของวาทกรรมด้วยเทววิทยาศาสนาพราหมณ์ที่ปรากฏอยู่ในนารายณ์สิบปาง โดยมุ่งศึกษาพลังอำนาจของวาทกรรมกระแสหลักที่ทรงพลังกว่าวาทกรรมทวนกระแส (counterdiscourse) เพราะเห็นว่าถ้าเข้าใจความคงทนของวาทกรรมกระแสหลักก็คงช่วยให้ตระหนักได้ว่า เหตุใดวาทกรรมทวนกระแสจึงก้าวขึ้นมาสู่สนามวาทกรรมได้ยาก

ชัยวัฒน์อ้างฟูโกต์เมื่อเขาอธิบายว่า ฟูโกต์กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับอำนาจไว้ว่า "วาทกรรมมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่แสดง (หรือซ่อน) ความปรารถนา แต่ยังเป็นวัตถุแห่งปรารถนานั้นด้วย และดังที่ประวัติศาสตร์ได้สอนเราไว้ เมื่อวาทกรรมมิใช่สิ่งที่เพียงแปรสภาพการต่อสู้ หรือระบบของการครอบงำ แต่การต่อสู้นั้นเป็นไปโดยและเพื่อวาทกรรมนั่นเอง วาทกรรม(จึง) คืออำนาจที่จะต้องถูกยึดกุม" ชัยวัฒน์อธิบายเพิ่มว่า แต่วาทกรรมก็มีใช้ตัวอำนาจ จริงๆ แล้ววาทกรรมเป็นรอยต่อระหว่างอำนาจกับความรู้ ในแง่นี้ฟูโกต์อธิบายว่า สังคมทุกสังคมจะมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ้อนทับกันอยู่ และเป็นตัวแทรกอยู่ทุกส่วนในสังคมจนอาจกล่าวได้ว่า สังคมคืออำนาจที่ประสานกันเป็นตัวสังคมนั่นเอง แต่ความสัมพันธ์ของอำนาจเหล่านี้ไม่สามารถถูกจัดตั้ง รวบรวมหรือเอาไปใช้การได้ หากไร้การผลิต สะสม หมุนเวียนและการทำงานของวาทกรรม และอำนาจเป็นตัวกำหนดความรู้ด้วย และถ้าอำนาจกำหนดความรู้ในนัยยะกลับกัน อำนาจก็กำหนดด้วยว่าอะไรไม่ใช่ความรู้ และความรู้เหล่านี้ก็จะปรากฏตัวผ่านวาทกรรมนานาชนิดสานถักกันเป็นตาข่ายทางภาษาที่ใช้กันในสังคม มนุษย์ก็ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวาทกรรมที่สัมพันธ์ตั้งอยู่โดยรอบในแง่ที่วาทกรรมหมายถึง "ภาษาที่ถูกนำมาใช้" ซึ่งหมายความว่า ผู้คนในสังคมต้องทำตามที่วาทกรรมกำหนดในชีวิตประจำวันโดยที่หลีกเลี่ยงได้ยาก

¹¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. "เทววิทยาแห่งวาทกรรม: ทำความเข้าใจอำนาจแห่งวาทกรรมด้วยนารายณ์สิบปาง" สมุดสังคมศาสตร์ 12:3-4 (กุมภาพันธ์ - กรกฎาคม 2533), หน้า 176.

ชัยวัฒน์สรุปว่า "ภาษาที่นำมาใช้" ในชีวิตประจำวันไม่ได้หมายถึงเฉพาะภาษาพูดหรือเขียนเท่านั้น แต่
ยังรวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ด้วย

ใน "ทฤษฎีวาทกรรม" ชัยวัฒน์เสนอสาระว่า ความพยายามของอสูรที่จะทำลายวาทกรรม
หลักคือประเด็นที่โลกต้องเล่าเรียน(ซึ่งพระพรหมเทริยมจะนำมาสั่งสอนโลกและเทพามนุษย์) เพื่อให้
สถาบันผลิตวาทกรรมหลักหน่วยหนึ่งหมดความชอบธรรมต้องเผชิญกับการตอบโต้จากฝ่ายที่มีหน้าที่
พิทักษ์ระเบียบในสังคมให้วาทกรรมหลักดำรงความเป็นเสาหลักในสังคมสืบไป นั่นคือพระนารายณ์ที่จะ
อวตารมาปราบอสูร และวิธีการที่วาทกรรมกระแสหลักจะเอาชนะวาทกรรมที่มาท้าทายจนบประเพณีนั้น
มิใช่เอาชนะด้วยกำลังอย่างเดียวหากแต่ด้วยเพทุบายและปัญญาที่ย่อมได้ และชัยวัฒน์สรุปบทความด้วย
การประยุกต์วาทกรรมเข้ากับศาสนพิธี นั่นคือวาทกรรมในฐานะการเชื่อมโยงอำนาจและความรู้จะมี
หน้าที่จัดความรู้ให้เป็น"มาตรฐาน"มีสถาบันการศึกษาและนักวิชาการผู้ทำหน้าที่ผลิตวาทกรรมมา
ช่วยเหลือ ต้องอาศัยอำนาจในรูปของสถาบันราชการที่จะมากำหนดกฎเกณฑ์ของศาสนพิธี

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร¹² กล่าวถึงวาทกรรมโดยอ้างอิงไปยังมิเชล ฟูโกต์ว่า สำหรับ
ไชยรัตน์ วาทกรรมหมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) อัตลักษณ์
(identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้
ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และ
เป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกด/ปิดกั้นมิให้อัต
ลักษณ์และความหมายแฝงบางอย่างเกิดขึ้น หรือไม่ก็ทำให้อัตลักษณ์และความหมายบางสิ่งที่ดำรงอยู่
แล้วในสังคมเลื่อนหายได้พร้อมๆ กันด้วย ฉะนั้นวาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่
มีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ
คุณค่าและสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง นั้น ๆ ด้วย วาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมา
ภายใต้กฎเกณฑ์ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงหรือเลื่อน
หายไปของสรรพสิ่งควบคู่ไปกับสรรพสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น วาทกรรมจึงถูกสร้างขึ้นมาจากความแตกต่าง
ระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาหนึ่ง(ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่ไม่
สามารถจะพูดได้ในช่วงนั้น

ส่วนการวิเคราะห์วาทกรรม (discourse analysis) นั่นก็คือการพยายามศึกษาและสืบค้นถึง
กระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์และรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ ในการสร้างอัตลักษณ์และ
ความหมายให้กับสรรพสิ่งในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมเกี่ยวกับเรื่อง
นั้นๆ ว่ามีความเป็นมาอย่างไร มีการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้นๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้อง

¹² ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร.วาทกรรมการพัฒนา:อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น.
กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, พ.ศ.2542, หน้า 38.

สัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบางอย่าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง รวมถึง การเก็บกด/ปิดกั้นของวาทกรรม ดังนั้นสำหรับแนวคิดของฟูโกต์¹³ จึงมองมนุษย์หรือผู้พูดเป็นเพียง “ร่างทรง” หรือผู้ที่กระทำตาม/ตอกย้ำ/ผลิตซ้ำ (enact) กฎเกณฑ์ของสิ่งที่พูด มากกว่าคิดค้นหรือสรรสร้างระบบ กฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่ วาทกรรมจึงเป็นเสมือนตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไรในต่างสถานที่ ต่างโอกาส หรือฐานะทางสังคมที่แตกต่างกัน

วาทกรรมใน Dictionary of Media and Communication Studies โดย James Watson และ Anne Hill อธิบายว่า Discourse หรือวาทกรรมหมายถึงรูปแบบ (mode or genre) ของการใช้ภาษา แต่ปัจเจกจะมีคลังส่วนตัวของวาทกรรมหลากหลายชนิด วาทกรรมแห่งความรัก แห่งความเป็นใหญ่ แห่ง กีฬา แห่งสภาพการณ์ภายในบ้าน (domestic scene) ถ้าใช้ในความหมายที่เกี่ยวกับสื่อมวลชน ตัวอย่างของวาทกรรมจะเป็น ข่าว โดยสะท้อนให้เห็นการเลือกภาษามาใช้และลีลาของการนำเสนอปริบท ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมซึ่งห้อมล้อมวาทกรรมนั้นอยู่

ศาสตราจารย์เครส¹⁴ ได้อธิบายการใช้วาทกรรมไว้ว่า สถาบันต่างๆ และการรวมกลุ่มกันทางสังคม มีความหมายและค่านิยมที่เฉพาะเจาะจงซึ่งแสดงออกทางภาษาอย่างเป็นระบบ เมื่อใช้งานเขียนของมิเชล ฟูโกต์เป็นหลัก ศาสตราจารย์เครสได้ให้คำอธิบายของการพูดที่มีการจัดระเบียบอย่างเป็นระบบดังกล่าวแล้วว่า “วาทกรรม” เขาอธิบายว่า วาทกรรมเป็นตัวทำให้เกิดความหมายและค่านิยมของสถาบันหนึ่งๆ นอกเหนือจากนั้น วาทกรรมเป็นตัวนิยาม บรรยาย/พรรณนาและจำกัดสิ่งที่พูดได้หรือพูดไม่ได้ และโดยนัยยะเดียวกัน สิ่งที่ทำได้/ทำไม่ได้ของสถาบันนั้นๆ ไม่ว่าจะพิจารณาจากส่วนหลักหรือส่วนชายขอบของสถาบันนั้น (central and marginal) วาทกรรมทำให้เกิดข้อความในประเด็นหนึ่งๆ เป็นตัวเรียบเรียงและจัดโครงสร้างหัวข้อและกระบวนการในสิ่งที่พูดในแง่ที่ว่าวาทกรรมจะเป็นตัวสร้างคำบรรยาย กฎเกณฑ์ การอนุญาต หรือการห้ามสังคมหรือปัจเจกกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด

การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นกิจกรรมหลักของการศึกษาสื่อซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับว่า เราใส่รหัสตัวบทย่างไร และความหมายของตัวบทเหล่านั้นซึ่งได้รับผลกระทบจากปริบทจะถูกถอดรหัสอย่างไร วาทกรรมในความหมายของศาสตราจารย์ John Fiske¹⁵ เป็นสิ่งที่ “ร่วมกันสร้าง โดยสังคม (socially produced) และให้ความหมายของประสบการณ์นั้นๆ ร่วมกันโดยสังคม ความจริงเป็นส่วนคงที่ของประสบการณ์ คำถามคือ มันถูกผลิตซ้ำให้เป็นวาทกรรมได้อย่างไร และมันได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมอื่นอื่นๆ อย่างไรบ้าง (นี่คือความหมายของสหบท)

¹³ Foucault, M. The Archaeology of Knowledge. Trans. Alan Sheridan. London: Vintage, 1972, p.45.

¹⁴ Kress, G.. Linguistic Processes in Sociocultural Practice. Oxford: Oxford University Press, 1993, p.85.

¹⁵ Fiske, J. Introduction to Communication Studies. London : Routledge, 1991, p.124.

วาทกรรมทั้งหมดมักจะอยู่ในรูปของเรื่องเล่า (narratives) รูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในข่าวหรือในนิยาย นิทานคือสิ่งที่เกิดขึ้น วาทกรรมคือคำตอบว่านิทานถูกเล่าอย่างไร และนัยประหวัด (connotation) ที่แฝงอยู่คือสิ่งที่ให้ความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการ (the preferred meaning) วาทกรรมสร้างความดึงดูดใจ และสามารถนิยามความเป็นจริงให้กับสาธารณชน วาทกรรมจะสอดคล้องกับประเพณีนิยม ซึ่งจะเป็นการควบคุมข้อมูลข่าวสารและจะผูกติดกับอุดมการณ์

ในท้ายที่สุดวาทกรรมจะใช้เป็นตัวอธิบายและนำไปสู่มายาคติ (myth) Christopher P. Campbell¹⁶ มองมายาคติว่า ไม่ใช่เรื่องเล่าที่ยิ่งใหญ่เกี่ยวกับอดีต แต่เป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับสังคมปัจจุบัน เพื่อลดความขัดแย้งและความสลับซับซ้อน นี่คือนิยามที่วาทกรรมของชาวทำอยู่ มันประกอบด้วย นิทานที่ต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ซึ่งรักษามายาคติไว้ให้มั่นคงเพื่อจะใช้เน้นย้ำระเบียบและความไร้ระเบียบ แคมป์เบลอธิบายว่าข่าวคือการสร้างระเบียบจากความไร้ระเบียบ ให้ความหมายทางวัฒนธรรม ทางแก้ปัญหาและความมั่นใจ

วาทกรรมเป็นตัวรับใช้มายาคติ และมีเป้าหมายสำคัญคือสามัญสำนึก พูดอีกนัยหนึ่ง วาทกรรมจะเป็นเรื่องของสามัญสำนึกเสียจนการพูดตรงข้ามจะเป็นเรื่องแปลก/น่าขัน

การวิเคราะห์วาทกรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการวิเคราะห์สื่อมวลชน ซึ่งจะเน้นวิธีการที่สื่อนำเสนอข้อมูลโดยดูภาษาที่นำเสนอ—รูปแบบของภาษา การเลือกใช้คำและวลี ไวยากรณ์และความเกาะเกี่ยวกันของเรื่อง (coherence) การวิเคราะห์วาทกรรมจะอธิบายถึงวิธีการที่สื่อ นำเสนออุดมการณ์ต่อผู้รับสารด้วย

แคมป์เบล อธิบายว่า วาทกรรมแห่งอำนาจ (discourse of power) มีรากฐานมาจากนักปราชญ์ชาวฝรั่งเศสชื่อ มิเชล ฟูโกต์ ซึ่งเขียนว่า การโต้แย้งทั้งหลายเกี่ยวกับความจริงมีแรงจูงใจมาจากความต้องการมีอำนาจ นั่นคือต้องการควบคุมผู้อื่น ในแง่ของสื่อมวลชน วาทกรรมถูกมองว่าเป็นวิธีที่จะพยายามมีอิทธิพลและควบคุมคนฟัง/คนดู ฟูโกต์มองวาทกรรมเหมือนที่นักฟิสิกส์มองดูสนามแม่เหล็ก วาทกรรมเกิดขึ้นไม่ใช่เพราะผู้พูดแสวงหาความจริง แต่แสวงหาอำนาจ และอำนาจก็จะมีระดับต่างๆ กันในเรื่องของการสื่อสารเชิงวาทกรรม (discursive communication) ชูซาน แลงเกอร์¹⁷ แบ่งระหว่างสิ่งที่เธอเรียกว่า discursive communication ว่าประกอบด้วยร้อยแก้วและตรรกะ ในขณะที่สิ่งที่เรียกว่า non-discursive communication ได้แก่ ร้อยกรอง ดนตรี และพิธีกรรมคำว่า ช่องว่างในวาทกรรม (discursive gap) บัญญัติโดย ศาสตราจารย์ Roger Fowler¹⁸ ในหนังสือของเขา Language in the News Discourse and Ideology in the Press “ช่องว่าง” คือสิ่งที่อยู่ระหว่างวิธีการเขียนของหนังสือพิมพ์ อาทิ

¹⁶ Campbell, C.,P.. Race, Myth and the News. US: Sage, 1995, p. 95.

¹⁷ Langer, S.. Philosophy in a New Key. US.: Harvard University Press, 1942, p.58.

¹⁸ Fowler, R. Language in the News: Discourse and Ideology in the Press. Ok: Routledge, 1991, p.76-77.

เป็นทางการ ส่วนราชการ กับวิธีการที่ผู้รับสาร รับรู้สารอย่างไม่เป็นทางการ ส่วนส่วนตัวเป็นกันเองโดยเฉพาะคนที่อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทข่าวดี

ฟาวเลอร์อธิบายว่า วิธีการที่จะทำให้ช่องว่างนี้แคบลงคือการใช้วิธีการสื่อสารด้วยปากเปล่าให้มากขึ้นในตัวของหนังสือพิมพ์ โดยทำให้เป็นเหมือนการสนทนา ใช้สามัญสำนึกในการวิเคราะห์เรื่องให้เห็นพ้องต้องกันแล้ว ฟาวเลอร์เชื่อว่า งานขั้นพื้นฐานของนักเขียนคือการเขียนข้อความของสถาบันต่างๆ ในรูปของการสื่อสารระหว่างบุคคล เพราะผู้อ่านเป็นปัจเจกและนักการสื่อสารเช่นนั้น งานของผู้เขียนไม่ใช่เป็นเรื่องลึกลับเท่านั้น แต่ต้องเป็นอุดมการณ์ด้วย แนวคิดของสถาบันต่างๆ ควรจะมีการแปลให้เป็นส่วนการสื่อสารระหว่างบุคคล นั่นคือ สื่อสิ่งพิมพ์จะต้องพยายามเลียนแบบให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "orality" ซึ่งทำเสมือนหนึ่งว่า ผู้เขียนหนึ่งสนทนากับคนอ่านข้างๆ โต๊ะในครัวหรือในบาร์เหล้า และต่างฝ่ายต่างก็ "ผลิตสารร่วมกัน" (co-production) และผลิตผลที่ได้คือ ความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) หรืออีกนัยหนึ่งคือวิสัยทัศน์ร่วมกันนั่นเอง (shared vision of the world)

ชเนศ วงศ์ยานนาวา¹⁹ ในบทความ "อ่านงานฟูโกต์" อธิบายว่าฟูโกต์ให้ความสนใจกับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประธานและอำนาจตลอดระยะเวลาที่สิบกว่าปีที่ผ่านมา แต่ความสนใจของเขานั้น มิได้อยู่ที่การวิเคราะห์ปรากฏการณ์เรื่องอำนาจหรือตลอดจนรากฐานของการวิเคราะห์อำนาจแต่ประการใด ความสนใจของเขาอยู่ที่ประวัติศาสตร์ที่มนุษย์นั้นถูกสร้างให้เป็นองค์ประธาน (subjects) อันเกิดจากรูปแบบของการกระทำที่มนุษย์นั้นตกเป็นวัตถุ (objectification) ในการศึกษา เช่นเดียวกับสรรพสิ่งในธรรมชาติชนิดอื่นๆ เช่น กระบวนการทำให้เป็นวัตถุในการศึกษาขององค์ประธานที่พูด (objectivizing of the speaking subject) ที่เกิดในวิชาญาณวิทยาและภาษาศาสตร์ หรือกระบวนการทำให้เป็นวัตถุในการศึกษาขององค์ประธานที่ผลิต (objectivizing of the productive subject) ที่เกิดขึ้นในวิชาเศรษฐศาสตร์ หรือกระบวนการศึกษาสิ่งมีชีวิตที่เกิดขึ้นในชีวิตวิทยาหรือประวัติศาสตร์ธรรมชาติ เป็นต้น นอกเหนือไปจากการเกิดขึ้นขององค์ประธานในลักษณะที่กล่าวมานี้ ฟูโกต์ยังให้ความสนใจการเกิดของการเป็นองค์ประธานอีกสองชนิดด้วยกันคือ สิ่งที่ฟูโกต์เรียกว่า "การปฏิบัติการณ์เพื่อแยกตัว" (dividing practices) โดยองค์ประธานนั้นจะแยกตัวเองภายใน (inside) ตัวของเขาเองหรือแยกตัวออกจากคนอื่นๆ เช่น คนบ้าและคนปกติ คนป่วยจากคนสุขภาพสมบูรณ์ อาชญากรกับคนดี เป็นต้น สำหรับรูปแบบสุดท้ายซึ่งเป็นแนวทางที่ฟูโกต์ทำการศึกษาก่อนที่จะสิ้นชีวิตก็คือ การที่มนุษย์นั้นทำให้ตัวเองกลายเป็นองค์ประธาน ซึ่งในกรณีนี้ฟูโกต์ได้เลือกศึกษาเรื่องของ "Sexuality"

องค์ประธานเกิดขึ้นเมื่อมีการเกิดขึ้นของมนุษย์ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้มีได้มีมาก่อนหน้าจนกระทั่งยุคของคานท์ (Kant) หรือในราวปลายศตวรรษที่สิบแปด การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้ ฟูโกต์

¹⁹ ชเนศ วงศ์ยานนาวา. การวิเคราะห์ซัพเจกต์ (Subject : ทฤษฎีที่ไร้ทฤษฎีว่าด้วยอำนาจของมิเชล ฟูโก่ กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532, หน้า 45-47.

มิได้ให้เหตุผลไว้ว่า ทำไมถึงได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบความคิดดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ทำให้ มนุษย์มิได้อยู่ในฐานะแค่เพียงองค์ประธานที่อยู่ในหมู่ของวัตถุอื่นๆ เท่านั้น มนุษย์ยังรู้ตัวดีอีกว่าเขามี หน้าที่จะต้องเข้าใจตัวของเขาเองนอกเหนือไปจากวัตถุอื่นๆ ดังนั้นจึงเกิดศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์ สภาพ ของมนุษย์จึงอยู่ในฐานะที่เป็นวัตถุที่วิชาต่างๆ ในศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์พูดถึง การพูดถึงแง่มุมต่างๆ ของศาสตร์ที่เกี่ยวกับมนุษย์นี้เป็นสิ่งที่ฟูโกต์ให้ความสนใจว่าทำไมถึงต้องพูดถึงมนุษย์ในแง่มุมนี้และ ทำไมไม่พูดถึงในแง่มุมนั้นๆ แนนอนกลไกที่ทำให้เกิดกระบวนการเลือกสรรที่จะนำเสนอความรู้ บางอย่างนั้น มิได้เกิดขึ้นจากเจตนาหรือผู้เขียน มิได้เกิดขึ้นจากความสัมพันธ์ทางชนชั้น ไม่ใช่ ปัญหาทางญาณวิทยา แนนอนสิ่งเหล่านี้ก็มีความสำคัญ แต่สำหรับฟูโกต์นั้น เขากลับให้ความสนใจใน กระบวนการเลือกสรรที่ถือเป็นระบบความคิดที่ฟูโกต์เรียกว่า "discursive practices" ซึ่งลักษณะของ ปฏิบัติการวาทกรรม (discourse) นี้มิได้เป็นไปอย่างที่มีกรกล่าวกันว่า งานของฟูโกต์นั้นเป็นการ ลดทุกสิ่งทุกอย่าง เป็นปัญหาเชิงภาษา ในทางตรงกันข้ามปฏิบัติการวาทกรรมนี้ไม่สามารถที่จะลด ระดับให้เหลือแค่ตรรกวิทยาหรือภาษาศาสตร์เท่านั้น นอกจากนั้น ปฏิบัติการวาทกรรมนี้มิใช่เพียงแค่ สร้างวาทกรรมขึ้นมาเท่านั้น แต่มันยังเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมอื่นๆ นั่นก็คือ ฟูโกต์ต้องการที่จะชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดีสคอร์ดส์และกิจกรรมที่ไม่ใช่วาทกรรม (non-discourse) เช่น เป็น ส่วนประกอบอันหนึ่งที่มีอยู่ในกระบวนการทางเทคนิค เป็นส่วนหนึ่งของสถาบัน เป็นส่วนหนึ่งของ พฤติกรรมต่างๆ ไป เป็นส่วนหนึ่งของรูปแบบของการถ่ายทอด ตลอดจนเป็นรูปแบบของการอบรมสั่ง สอน ซึ่งทั้งหมดก็มีอยู่เพื่อการบังคับใช้หรือรักษาสภาพไว้เท่านั้น

ราบินาวและไตรฟัสเสนอว่า เจตนาหรือพฤติกรรมในการพูด (speech act) ตามทัศนะของ จอห์น เซิร์ล (John Searle) นั้นมีลักษณะ ที่แตกต่างจากงานของฟูโกต์ โดยราบินาวและไตรฟัสขอเรียก สิ่งที่ฟูโกต์นำเสนอว่าเป็นพฤติกรรมในการพูดที่ "เอาจริง" (serious speech act) ทั้งนี้ก็เพราะว่าสิ่งที่ฟูโกต์ นำเสนอนั้นผ่านขั้นตอนการยอมรับ (institutionalized) มาเรียบร้อยแล้ว หรืออีกนัยหนึ่งได้รับการรับรอง จากสถาบันไปแล้ว โดยพฤติกรรมในการพูดที่จริงจึงนี้เกิดขึ้นในสถานะที่ว่า เมื่อมีการพูดว่าสิ่งใดจริง หรือไม่จริงนั้น ย่อมมีผลลัพธ์ที่ตามมาในสังคมอย่างมากมาย ส่วนงานของเซิร์ลนั้นพิจารณาพฤติกรรม ของการพูดในระดับชีวิตประจำวัน เช่น ประโยค "ผมปวดท้อง" เซิร์ลจะสนใจแต่เพียงประโยคดังกล่าว เป็นประโยคแบบไหนและมีความหมายอย่างไร ซึ่งเป็นการใช้ภาษาในชีวิตประจำวันแบบพื้นๆ เท่านั้น แต่ฟูโกต์ไม่ได้ให้ความสนใจในทำนองนั้น (เรื่องของ Searle จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป)

กล่าวโดยสรุปโดยเหตุที่งานวิจัยทางนิเทศศาสตร์จะมีบทบาทของคู่สื่อสารเข้ามาเกี่ยวข้องใน เรื่องของการสื่อสารระหว่างบุคคลและการสื่อสารมวลชน ฉะนั้นจึงมีเรื่องของตัวตนของคู่สื่อสารหรืออัต ลักษณะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย เราจึงอาจสรุปแนวคิดหลักของวาทกรรมที่จะศึกษาได้ดังนี้

1. การทำความเข้าใจวาทกรรมต้องผ่านความเข้าใจในระบบที่สิ่งต่าง ๆ ถูกให้ความหมายและถูกสร้างอัตลักษณ์จนสถาปนาให้กลายเป็นชุดความจริงของสังคม
2. วาทกรรมที่ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมรวมทั้งทำหน้าที่กำหนดสังคมด้วย นั้นเรียกว่าวาทกรรมหลัก (dominant discourse) หรือวาทกรรมที่แสดงความเป็นใหญ่ (hegemony discourse)
3. วาทกรรมหลักยังทำหน้าที่กำกับความจริงที่เรียกว่าวาทกรรมเกี่ยวกับความจริง (discourse of truth) เพราะสิ่งที่เรียกว่าความจริงนั้น มีข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์แต่เป็นกฎเกณฑ์ยุคหนึ่งที่กำลังก่ออะไรจริง ไม่จริง มีผลต่อความเข้าใจและการตัดสินใจคุณค่า
4. วาทกรรมเป็นการผสมผสานของตัวบท (intertextuality) จึงมีความสัมพันธ์กับวาทกรรมชุดต่าง ๆ อยู่เสมอ และจะเข้าใจเมื่อพิจารณาควบคู่กับประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น ในเรื่องอัตลักษณ์ก็จะเป็นเรื่องชนชั้น (class) เชื้อชาติ (race) เพศสภาพ (gender)
5. วาทกรรมมีความสัมพันธ์กับประเด็นเรื่องอำนาจและอุดมการณ์ (power and ideology) ปฏิสัมพันธ์ทั้งหลายล้วนแต่ได้รับอิทธิพลจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอุดมการณ์ในบริบทเฉพาะ
6. โดยเหตุผลที่วาทกรรมสถาปนาสิ่งต่าง ๆ ภายใต้กฎเกณฑ์ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงหรือการเลือนหายไปของสิ่งต่าง ๆ ควบคู่ไปกับสิ่งที่คนสร้างขึ้น ฉะนั้นวาทกรรมจึงถูกสร้างขึ้นมาจากความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ถูกพูดได้อย่างถูกต้อง ในช่วงเวลาหนึ่ง (ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง)

2.2.1 นิยามและที่มาของแนวคิดเรื่องวาทกรรม

คำว่า “วาทกรรม” เป็นศัพท์บัญญัติพจนานุกรมภาษาไทยในการศึกษางานของมิเชล ฟูโกต์ ของสมเกียรติ วันทะนะ วาทกรรมถูกให้ความหมายไว้ต่างกันหลายประการ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เองให้ความหมายของวาทกรรมว่า หมายถึง “การโยงใยข้อเท็จจริงที่สลับซับซ้อนที่สุดเป็นข้อเท็จจริงทุกด้านที่สังคมนั้นรู้ ไม่ว่าจะเป็นการแพทย์ วิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ภาษา วรรณคดี ฯลฯ เป็นองค์ความรู้ของสังคม วาทกรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นเหมือนองค์ความรู้ก็เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น คนทุกคนตกอยู่ใต้อำนาจของวาทกรรมหนึ่ง ๆ ทั้งสิ้น เพราะโลกภายนอกมันสัมพันธ์กันอย่างนี้ เราจึงควรมีสถานะอย่างนี้”²⁰

งานวิจัยเรื่อง “วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย (Genealogy) ของ ดร.ธงชัย วินิจจะกูล”²¹ (2534) กล่าวถึงปรัชญาประวัติศาสตร์ในยุคแห่งเหตุผล (the Age of Reason) ซึ่งมีเฮเกลเป็นผู้นำว่าเป็นผู้ที่เชื่อว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลางของทุกสิ่ง (anthropocentric) ฉะนั้นมนุษย์จึงเป็นผู้ตัดสินใจที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ในขณะที่ยุคศตวรรษที่ 20 ปราชญ์อย่างมิเชล ฟูโกต์ ก็ได้คิดเช่นนั้น เขาคิดว่ามนุษย์เป็นผู้ถูกกระทำ มนุษย์ถูกสร้างขึ้นโดยวาทกรรม (discourse) วาทกรรมหมายถึงการแสดงออก การสื่อสาร การสื่อความ การพูดคุย ถกเถียง อภิปราย ทั้งข้อเขียน หนังสือ (การสื่อความทุกรูปแบบ) โดยที่เมื่อ

²⁰ นิธิ เอียวศรีวงศ์. "จดหมายตอบ" รัฐศาสตร์สาร (ก.ย.2531-เม.ย. 2532), หน้า 3-15.

²¹ ธงชัย วินิจจะกูล. "วิธีการศึกษา ประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย (Genealogy)" รายงานโครงการวิจัยเสริมหลักสูตร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534, หน้า 87.

ใช้คำนี้ จะไม่เพ่งเล็งถึงบุคคลที่ทำการสนทนาหรือสื่อสารกัน แต่เพ่งเล็งถึงตัวการกระทำคือ การสื่อความ และเพ่งเล็งถึงความหมายหรือสิ่งที่สื่อความกัน นอกจากนี้ว่าทกรรมยังหมายถึงการแสดงออกในสถานที่ เวลา และเหตุการณ์จำนวนมากโดยไม่ระบุชัดเจนว่า เมื่อใด ที่ไหน ยิ่งกว่านั้นในความหมายของฟูโกต์ นอกจากว่าทกรรมจะมาในรูปของถ้อยคำทั้งพูดและเขียนแล้ว ว่าทกรรมยังอาจมาในรูปของการปฏิบัติ พฤติกรรม อากัปกริยาต่างๆ มนุษย์รับรู้ตัวตนเป็นมนุษย์อยู่ได้ เพราะมนุษย์รู้จักใช้ภาษาสื่อความกัน และว่าทกรรมยังมีมิติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจอยู่ด้วย

ธเนศ วงศ์ยานนาวา จะเป็นนักวิชาการที่เพิ่มมิติของตรรกะเข้าไปในการตีความว่าทกรรม นอกเหนือจากมิติด้านอำนาจเขาอธิบายว่าทกรรมว่า “ภายใต้ระเบียบวิธีการจัดการที่เกี่ยวกับความจริงนี้ มีกลไกที่จะทำให้สามารถแยกแยะได้ว่าประโยคความรู้ใดถูก ประโยคความรู้ใดผิด ลักษณะของ กฎเกณฑ์ทางภาษาที่ผลิตประโยคความรู้ชุดหนึ่งที่ตั้งกลุ่มผิดกลุ่มถูกได้นั้นเรียกว่า ดิสคอร์ส คุณลักษณะที่มีเอกภาพของดิสคอร์สนี้มิได้ขึ้นอยู่กับความหมายหรือความตั้งใจของผู้ใช้ภาษาแต่ประการใดหากขึ้นอยู่กับระบบตรรกะภายในดิสคอร์สนั้นเอง”²²

ย้อนหลังไปในอดีตก่อนหน้าที่แนวคิดเรื่องว่าทกรรมจะเฟื่องฟู แนวคิดมนุษยนิยมเป็นว่าทกรรม ของปรัชญาและความรู้มาอย่างน้อยตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 ความเชื่อแบบนี้ถือว่ามนุษย์เป็นหัวใจของ ความรู้ทั้งปวง ในทางปรัชญา หมายถึงการยกย่องว่ามนุษย์เป็นผู้กระทำการทั้งหมด เป็นผู้คิด ผู้รู้ ผู้ สำนึก และเป็นผู้สร้างให้เกิดปฏิบัติการ และเหตุการณ์ทั้งหลาย ปัจจัยเหนือธรรมชาติถูกมองว่าเป็นเรื่อง เหลวไหล ไม่น่าเชื่อ และไม่ต้องนำมาพิจารณา ปัจจัยทางสังคมทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคมหรือ แบบแผนทางวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อหลอมหรือเป็นเงื่อนไขของการกระทำของมนุษย์ต้องนำมาศึกษา พิจารณาด้วย แต่ทั้งนี้สมมติฐานก็คือ มนุษย์เป็นผู้บังการความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในท้ายที่สุดแล้ว แนวคิดแบบนี้ถือว่า มนุษย์เป็นองค์ประธาน (subject)

ความเชื่อมั่นในสถานะของมนุษย์แบบนี้เป็นความเชื่อมั่นของนักคิด เช่น Hegel (นักปราชญ์ชาว เยอรมัน) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์จะพัฒนาไปสู่สถานะสมบูรณ์โดยพัฒนาศักยภาพทางปัญญาถึงความเป็นหนึ่ง ที่จะเข้าใจความจริงได้ถ่องแท้ ปรัชญาเหล่านี้แม้จะยอมรับว่า มนุษย์ปัจจุบันยังไม่สมบูรณ์ ยังต้องมีการ พัฒนาอีก และยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยต่างๆ อีกมาก ซึ่งนำไปสู่ความรู้ไม่จริง แต่มนุษย์ในเชิง นามธรรมหรือมนุษยชาติ จะสามารถพัฒนาข้ามขีดจำกัดทั้งหลายไปได้ในที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่ง มนุษย์ (ในเชิงนามธรรม) เป็นผู้มีส่วนที่แท้จริง (essence) เป็นธรรมชาติที่สถาวร เป็นผู้กระทำการที่ยิ่งใหญ่ ตลอดไปชั่วนิรันดร์ ทรศณะเช่นนี้เรียกว่า anthropocentric และทรศณะเหล่านี้เองที่มิเชล ฟูโกต์ ปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งมีอิทธิพลมากทางด้านแนวคิดเรื่องว่าทกรรม (discourse) และนักคิดอื่นๆ อีก มากในระยะ 30 กว่าปีที่ผ่านมาต่างพยายามปฏิเสธ

²² อ่างแล้ว, หน้า 74.

อารยธรรมของศตวรรษที่ 20 มีแนวคิดมนุษยนิยมแผ่ขยายครอบคลุมอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอิทธิพลของลัทธิเสรีนิยมและประชาธิปไตยแบบตะวันตก สงครามโลกทั้งสองครั้งเป็นการตอกย้ำอิทธิพลของมนุษยนิยม ในด้านหนึ่งเป็นการตอกย้ำชัยชนะของเสรีนิยมเหนือระบอบอำนาจนิยมอื่นๆ เพราะระบอบอำนาจนิยมอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นบ็อบบ์ฟาสซิสต์หรือเลนินนิสต์ถูกมองว่าเป็นตัวแทนระบอบความคิดที่ปฏิเสธความเป็นมนุษย์ แต่ในอีกด้านหนึ่งภัยพิบัติ จากสงครามโลกทั้งสองครั้ง ทำให้นักจิตวิทยาพบว่า มนุษยนิยมและความเชื่อมั่นในความเป็น เหตุเป็นผลของมนุษย์มาแต่ศตวรรษที่ 18 ไม่ได้ทำให้โลกเข้าสู่สภาวะสมบูรณ์แต่อย่างใด แต่กลับนำไปสู่หายนะจากสงครามโลกทั้งสองครั้ง ระบอบอำนาจนิยมทั้งหลายก็มีรากเหง้าจากมนุษยนิยมและความเชื่อในจุดหมายปลายทางที่สมบูรณ์ของมนุษย์ ยิ่งไปกว่านั้น ลัทธิเสรีนิยมของมหาอำนาจตะวันตกยังนำมาซึ่งระบอบอาณานิคม การครอบงำโลกทั้งในแง่กายภาพและวัฒนธรรม

การตีความลัทธิเสรีนิยมในแง่ของการให้ความเชื่อมั่นในมนุษย์กลายเป็นรากฐานให้ความชอบธรรมแก่การเมืองโลกตะวันตกในยุคสงครามเย็น โลกเสรีกลายเป็นฝ่ายธรรมะในขณะที่โลกสังคมนิยมกลายเป็น “ฝ่ายปีศาจ” ตรวจจับกระทั่งการล่มสลายของระบบสตาลินทั่วยุโรปตะวันตกในปี 1989

ในขณะเดียวกันนี้เอง ฝ่ายที่ชื่นชมสังคมนิยมและต่อต้านจักรวรรดินิยมยุคใหม่ก็ต่อสู้โดยพยายามชี้ให้เห็นว่าลัทธิเสรีนิยมแบบตะวันตกคือ การกดขี่ขูดรีดครอบงำเช่นกัน การปฏิวัติสังคมนิยมเสนอเป็นทางออกของมนุษยชาติซึ่งจะเกิดขึ้นโดยเจตน์จำนงเสรี (free will) ทั้งของปัจเจกและนักปฏิวัติ เพื่อนำไปสู่สังคมที่ปราศจากการกดขี่ขูดรีด จุดประสงค์เพื่อควบคุมวิวัฒนาการของมนุษย์ไปสู่จุดหมายปลายทางที่พึงปรารถนาด้วยความสามารถของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า ทั้งกรอบความคิดแบบมุ่งเสรีนิยมและสังคมนิยมต่างเชื่อว่ามนุษย์สามารถเป็นองค์ประธานที่สมบูรณ์ในตัวเองและชี้นำวิวัฒนาการของมนุษย์เองได้

ในท่ามกลางกระแสความคิดที่ทำทลายมนุษย์มากที่สุดคือ โครงสร้างนิยม (Structuralism) (Kurzweil, 1980; Sturrock, 1979; Hawkes, 1977) ผู้ที่เป็นผู้นำทางแนวคิดโครงสร้างนิยมคือ Ferdinand de Saussure ซึ่งแทนที่จะสนใจภาษาศาสตร์เชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnolinguistics) คือศึกษาภาษาถิ่นต่างๆ ของมนุษย์ หรือแทนที่จะสนใจนิรุกติศาสตร์ (Philology) คือศึกษารากเหง้าที่มาของคำต่างๆ เขากลับสนใจภาษาศาสตร์เชิงโครงสร้าง (Structural Linguistics) คือ ระบบกฎเกณฑ์ร่วมกันของภาษาต่างๆ ว่าแท้ที่จริงแล้วที่เราสื่อสารกันรู้เรื่องเพราะมนุษย์ต่างอยู่ภายใต้ไวยากรณ์ทั่วไป (General Grammar) ของภาษาที่ไม่รู้กำเนิดที่มา แต่มีโครงสร้างและระบบกฎเกณฑ์ที่คล้ายๆ กันถึงแม้จะมีการแตกแขนงออกไปต่างๆ นานาภายใต้โครงสร้างและระบบกฎเกณฑ์ของไวยากรณ์ทั่วไปนี้เอง²³

²³ Saussure, F. de. Course in General Linguistics. London: Fontana, 1974, p.38.

ความเป็นมนุษย์มีคุณลักษณะสำคัญที่เชื่อมกันมาตลอดคือความสามารถในการสร้างสรรค์และสื่อสารด้วยระบบสัญลักษณ์ภาษาของมนุษย์ เป็นประจักษ์พยานแสดงถึงความเป็นองค์ประธานของมนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นและใช้เองอย่างสร้างสรรค์ไม่มีที่สิ้นสุด แต่แล้ว Saussure กลับทำให้มนุษย์อยู่ใต้ผลการของโครงสร้างทรงอำนาจของไวยากรณ์ที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ มนุษย์เป็นเพียงส่วนขยาย (extension) ของไวยากรณ์ทั่วไปแค่นั้นเอง Saussure เรียกภาษาต่างๆ ของมนุษย์ซึ่งเป็นชนิดย่อยๆ นั้น เขาเรียกว่า Langue ส่วนการพูดเขียนสื่อสารในภาษาหนึ่งๆ เขาเรียกว่าParole นั่นคือมนุษย์ในชีวิตประจำวันมิได้เป็นผู้สร้างภาษา เป็นแต่เพียงผู้แสดงการสื่อสารในฐานะปัจเจกออกมาในภาษาเฉพาะสังคมเฉพาะถิ่นแบบหนึ่งๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นแค่ส่วนขยายหรือผลผลิตของ Langue นั้นเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งมนุษย์มีอิสระเป็นแค่ประธานของภาษาภายใต้ขอบเขตที่แน่นอนของไวยากรณ์ทั่วไป (General Grammar) เท่านั้นเอง

ทรรศนะของ Saussure มีการนำไปขยายผลจนเป็นรากฐานของความคิดแบบโครงสร้างนิยมโดยนักจิตวิเคราะห์ชื่อ Jacque Lacan และนักมานุษยวิทยาชื่อ Claude Levi-Strauss โดยLacan เสนอทฤษฎีของเขาว่า ตัวตน (Subject) ของมนุษย์มิได้เกิดจากแรงขับภายในของมนุษย์ซึ่งมีอัตลักษณ์เฉพาะตนมาแต่กำเนิด แต่ตัวตน (Subject) และการจำแนกชาย-หญิงเป็นผลผลิตที่ระบบสัญลักษณ์ในสังคมวัฒนธรรมสร้างขึ้น ระบบสัญลักษณ์ในที่นี้หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิตโดยมีภาษาเป็นระบบสัญลักษณ์ที่ทรงอิทธิพลที่สุด ดังนั้นปัจเจกอาจมีความแตกต่าง มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว แต่แท้ที่จริงเป็นผลผลิตของการสร้างอย่างแตกต่างหลากหลายและกระบวนการทำให้เป็นมนุษย์ (humanization) โดยฝีมือของระบบและภาษาสัญลักษณ์ซึ่งมีโครงสร้างและกฎเกณฑ์ที่แน่นอนอีกทีหนึ่ง มนุษย์จึงมีอัตลักษณ์เป็นตัวของตัวเอง เป็นประธานภายใต้กรอบของโครงสร้างและกฎเกณฑ์ของระบบสัญลักษณ์เท่านั้น

Levi-Strauss ศึกษาปรัมปราและระบบเครือญาติของมนุษย์ในอารยธรรมดั้งเดิม แต่ในขณะที่นักมานุษยวิทยาชี้ให้เห็นความแตกต่างหลากหลายของวัฒนธรรม Levi-Strauss กลับชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างของการคิดและระบบเหตุผลที่แสดงออกในภาษาและระบบสัญลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรมแท้ที่จริงแล้วไม่แตกต่างกัน มนุษย์ทุกวัฒนธรรมทุกยุคทุกสมัยอยู่ภายใต้โครงสร้างชุดหนึ่งของระบบตรรกะหรือ “ไวยากรณ์ทั่วไปทางภาษา” Levi-Strauss ชี้ให้เห็นว่า แม้แต่นิทานปรัมปราเช่นอิดิปัสอันเป็นรากฐานของอารยธรรมตะวันตกก็ไม่ต่างกับนิทานพื้นบ้านของมนุษย์ในอารยธรรมดั้งเดิมอื่นๆ ดนตรีคลาสสิก แบบแผนชีวิตการกินอยู่ของวัฒนธรรมปารีสก็อยู่ภายใต้โครงสร้างและกฎเกณฑ์เดียวกัน²⁴ โครงสร้างและกฎเกณฑ์หรือระบบตรรกะนั้นอยู่ถาวรเปรียบเหมือนระบบสัญลักษณ์และการแยกแยะความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งชุดหนึ่งๆ ในแต่ละวัฒนธรรมเปรียบเหมือน Langue ส่วนนิยายปรัมปราแต่ละเรื่องแต่ละบทตอนเป็น Parole ซึ่งมีได้หลากหลายภายใต้ไวยากรณ์ของ Langue ซึ่งอยู่

²⁴ Kurzweil, E.. *The Age of Structuralism: From Levi-Strauss to Foucault*. New York: Columbia University Press, 1986,p.19-20.

ภายใต้ไวยากรณ์ทั่วไปหรือ General Grammar ดังนั้นในทรรศนะของ Levi-Strauss อารยธรรมของมนุษย์เป็นเพียงผลผลิตของโครงสร้างและไวยากรณ์ของการคิดชุดหนึ่งซึ่งมีอยู่ในทุกวัฒนธรรม

โดยสรุปโครงสร้างนิยมโดยเฉพาะ Levi-Strauss ไม่ได้อ้างว่าตนสามารถให้รายละเอียดเกี่ยวกับโครงสร้างของภาษา ระบบตรรกะและการคิดหรือโครงสร้างของจิต แต่พวกเขาเห็นว่าการคิดคือแนวทางที่เข้าถึงความรู้ที่สูงสุดเป็น Science of Man ที่สุดเพราะพยายามเข้าใจกฎเกณฑ์ทั่วไป (General Laws) ว่าด้วยมนุษย์ แนวคิดโครงสร้างนิยมนี้ถูกวิพากษ์โดยนักคิดกระแสหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) ดังนี้

ประการแรก โครงสร้างนิยมลดฐานะมนุษย์จากการเป็นองค์ประธาน เป็นผู้บงการสรรพสิ่ง เป็นเพียงตัวตนที่ถูกสร้างขึ้นหรือกระทำ โครงสร้างนิยมกลับให้น้ำหนักแก่โครงสร้างให้เป็นองค์ประธานแทนมนุษย์ กระแสหลังโครงสร้างนิยมจะปฏิเสธองค์ประธานที่ดำรงอยู่โดยตัวมันเองหรือเป็นผู้กำหนดถาวร

ประการที่สอง โครงสร้างนิยมวิพากษ์ปรัชญาและความรู้ที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่กลับอ้างว่าตนเข้าถึงความจริง เชิงประจักษ์ โครงสร้างนิยมจึงยกย่องความเป็นวิทยาศาสตร์เป็นรูปแบบสูงสุดของความรู้และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ในขณะที่กระแสหลังโครงสร้างนิยม ถือว่าวิธีวิทยาศาสตร์เป็นเพียงรูปแบบหนึ่งของการเข้าถึงความรู้

ประการที่สาม แม้มนุษย์จะมีชื่อประธาน นั่นคือถูกกำหนดหรือประกอบขึ้นมาจากผู้กระทำอื่นๆ แต่ในท้ายที่สุดมนุษย์ก็เป็นผู้เป็นตัวตน มีอัตลักษณ์ (Identity) กระแสหลังโครงสร้างนิยมคิดว่ามนุษย์ถูกกระทำ ไม่มีเอกภาพ ไม่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่ว่าทางร่างกายหรือจิต ร่างกายเป็นที่รวมส่วนต่างๆ ที่แยกแตก (Fragmented) มาประกอบกัน

มนุษย์ในทรรศนะของฟูโกต์ไม่ใช่ประธานที่กำหนดประวัติศาสตร์ของสรรพสิ่ง ตรงกันข้ามมนุษย์เป็นผลผลิตของตัวกระทำอื่น ได้แก่ วาทกรรม (discourse) ในเรื่อง The Order of Things ฟูโกต์ได้รับการเปรียบเทียบกับเป็นพวกโครงสร้างนิยมที่ยกฐานะประธานให้แก่ภาษา เนื่องจากเขาศึกษาาระบบตรรกะและชุดของการคิดในแบบต่างๆ อันก่อให้เกิดวิชาเศรษฐศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และชีววิทยาสสมัยใหม่ นับจากศตวรรษที่ 17 ถึง 19 โดยเขาเสนอให้เห็นว่าระบบตรรกะในการคิดการใช้ภาษาก่อให้เกิดแบบแผนของความรู้ทั้ง 3 วิชาขึ้นมาในลักษณะหนึ่ง ครั้นเมื่อระบบตรรกะในการคิดเปลี่ยนไปในแต่ละศตวรรษ แบบแผนของความรู้ทั้งสามก็เปลี่ยนไป ความรู้ที่เกิดขึ้นจากการศึกษาความรู้ทั้งสามก็แปรเปลี่ยนไปด้วย ดังนั้นความรู้ของมนุษย์จึงมิได้มาจากการค้นพบความจริงในโลกธรรมชาติและสังคม แต่กลับถูกกำหนดให้ผันแปรและค้นพบสิ่งใหม่ๆ โดยระบบตรรกะในการคิดของมนุษย์นั่นเอง ซึ่งมนุษย์มิได้ควบคุมหรือสร้างสรรค์เอง แต่ฟูโกต์ไม่ได้มองว่าตัวเองเป็นพวกโครงสร้างนิยม ระบบตรรกะในการคิดของเขาเป็นคนละแบบกับ “โครงสร้างนิยม” และมนุษย์ที่เป็นผลผลิตของภาษาเป็นคนละแบบกับมนุษย์ที่เป็นเอกภาพมีลักษณะเฉพาะ ต่างจากที่พวกโครงสร้างนิยมเสนอ

ฟูโกต์เสนอว่า มนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่ในตัวมันเอง และไม่มีโครงสร้างถาวรแน่นอนในสมองของเขาซึ่งไปสร้างหรือกำหนดสรรพสิ่ง แต่มนุษย์ถูกผลิตถูกกระทำจากโลกทางสังคมและเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ²⁵ และเขาเห็นตรงข้ามกับพวกโครงสร้างนิยมโดยที่เขาเห็นว่า มนุษย์ไม่มีแม้แต่เอกภาพ ความเป็นตัวของตัวเอง อัตลักษณ์เฉพาะตัว แม้แต่เรือนร่าง(Body) ของมนุษย์ก็สามารถจำแนกได้เป็นส่วนๆ ซึ่งแต่ละส่วนถูกกำหนด สร้างและบงการจากสังคม มิใช่จากโครงสร้างลึกลับในสมอง²⁶ แต่จะเป็นกลไกบางอย่างของอำนาจที่มากับวาทกรรมหรือ Discourse ในการบงการการสร้างเรือนร่างของมนุษย์

แต่นอกจากมนุษย์จะเป็นผลผลิตของเทคโนโลยีและอำนาจของวาทกรรมแล้ว มนุษย์ยังคงเป็นเครื่องมือของวาทกรรมในการสร้างตัวมนุษย์ด้วยกันเอง กล่าวคือ มนุษย์รับอำนาจของวาทกรรม แล้วนำกฎเกณฑ์มาตรฐานต่างๆ ที่วาทกรรมสร้างไปกำหนดมนุษย์ด้วยกันเองให้มีแบบแผน พฤติกรรมและความเป็นมนุษย์ในกรอบที่วาทกรรมอนุญาต มนุษย์ปฏิบัติต่อมนุษย์คนอื่นราวกับเป็นผู้ที่อยู่ใต้บังคับตน (Hoy, 1986)

ธงชัย วินิจจะกุล²⁷ สรุปไว้ว่าเอาเข้าจริงสถานะของมนุษย์อันน่าสับสนและตรงกันข้าม ระหว่างความเป็นองค์ประธานของเหตุการณ์ต่างๆ กัน การเป็นผลผลิต เป็นผู้ถูกกำหนดหรืออยู่ใต้บังคับของสิ่งอื่นนั้น ความสับสนแสดงออกอยู่แล้วในตัวสื่อความ (Signifier) ในภาษา

กล่าวคือทั้งองค์ประธานและผู้อยู่ใต้บังคับใช้ศัพท์คำเดียวกันคือ subject* ความเข้าใจที่ว่า มนุษย์ทุกคนเป็น subject เป็นความเข้าใจภาษาที่มีอยู่ทั่วไป ศาสตร์ที่ศึกษามนุษย์ก็ศึกษามนุษย์ที่เป็น subject แต่ศาสตร์เหล่านี้สับสนเองที่มัวสนใจแต่ subject ในความหมายเดียวกัน หรือเป็นความตั้งใจที่จะมองข้ามความหมายตรงข้าม ศาสตร์ทั้งหลายจึงสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ subject ขึ้นมาเฉพาะในแง่ที่ยกฐานะมนุษย์เป็นผู้บันดาลเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ แต่กลับไม่สนใจเท่าที่ควรว่าแท้ที่จริงแล้ว subject หมายถึงผู้อยู่ใต้บังคับนั่นเอง

2.2 ฟูโกต์กับแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ตามแบบขนบ (traditional) คือการศึกษาอาทิแบบแนวชีววิทยา (เพศ, เชื้อชาติ, เผ่าพันธุ์) แนวภูมิศาสตร์ (ถิ่นพำนัก) การเมือง (พรรคสังกัด ฯลฯ) สังคมและวัฒนธรรม (ชั้นวรรณะ) ความรู้สึกสमानฉันท์ภายในกลุ่ม เศรษฐกิจ (สถานะทางเศรษฐกิจ) การศึกษาเช่นนี้เป็นการศึกษาตามทฤษฎีอัตตสาระ (essentialism) นั่นคือเชื่อว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมมีอัตลักษณ์ติดตัวมา

²⁵ Hoy, D.C. ed. Foucault : A Critical Reader. Oxford and New York : Basil Blackwell, 1986, p.67.

²⁶ Dreyfus, H. and Rabinow, P. Beyond Structuralism and Hermeneutics. Chicago, University of Chicago Press, 1982, p.53.

²⁷ อ่างแล้ว, หน้า 161.

และ “เราเป็นเราเพราะความแตกต่างของคนอื่นจากเรา” ความแตกต่างก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะตัว” (Hall) ให้คำนิยามว่า อัตลักษณ์ต้องเป็นกระบวนการแบบเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งคือเรารู้สึกว่าเราเป็นเรา (self-ascription) และอีกด้านหนึ่งคนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย (ascription by other) หลังจากนั้นแล้วเราก็ต้องศึกษาว่ากระบวนการก่อตัวของอัตลักษณ์เป็นอย่างไร เน้นแนวคิดที่อัตลักษณ์เป็นสิ่งสั่นไหว (fluid) คือเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา อันเป็นผลจากการที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น บาร์คเกอร์กล่าวว่า อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมากับธรรมชาติ แนวคิดเช่นนี้เรียกว่า anti-essentialism เขากล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากสังคม (socially constructed) กล่าวอีกนัยหนึ่งอัตลักษณ์เกิดจากการที่เราสัมพันธ์กับคนอื่น²⁸ เช่น เรารู้ว่าอัตลักษณ์ของเราในฐานะหญิงไทยทำงานในโรงงานจะเป็นอย่างไร หรือถ้าพูดในภาษาอัลทุแซร์ (Althusser) ก็จะต้องพูดว่า อัตลักษณ์ (อัลทุแซร์ ใช้คำว่า subjectivity) เกิดจากบรรดาสถาบันหรือตัวแทนสถาบัน “เรียก” (interpellate) เราว่าอย่างไร เช่น พนักงานเสิร์ฟอาหารชายในกรุงเทพฯ (ซึ่งมักมีภูมิฐานะจากต่างจังหวัด) มักจะถูกเรียกว่า “น้อง” “หนุ่ม” “พระเอก” ถ้าเรียกว่า “บ๊อย” อาจจะไม่ถูกหูผู้ฟังนัก

เราทราบมาแล้วในตอนต้นว่าฟูโกต์ไม่เห็นในตัวประธาน ปฏิบัติการทางวาทกรรมและปฏิบัติการทางสังคมก่อเกิดหรือสถาปนา (constitute) องค์ประธาน แต่ต้องประธานหรือมนุษย์ผู้ใช้วาทกรรมไม่ได้เป็นตัวฟอร์มสังคม เมื่อเป็นเช่นนี้จุดยืนของฟูโกต์ในเรื่องอัตลักษณ์ (identity) ของปัจเจกจึงเป็นการดึงข้อสรุปจากข้อเขียนของฟูโกต์ซึ่งไม่เคยเอ่ยชัดเจนในเรื่องนี้

ในงาน Archaeology ของฟูโกต์ เขาเน้นย้ำว่าประธานถูกสร้าง/ผลิตโดยเป็น “ผล” จากวาทกรรม ไม่มีความเป็นอยู่ ไม่มีสภาวะต่อเนื่องหรืออัตลักษณ์จากสถานะหนึ่งไปยังอีกสถานะหนึ่ง วาทกรรมเป็นตัวสร้างสถานะของประธาน (subject positions) โดยใช้กฎแห่งการก่อรูปและกลยุทธการใช้สำนวนภาษาต่าง ๆ (rules of formation and modalities of enunciation) จุดยืนเหล่านี้พบในงาน Madness and Civilization, The Birth of the Clinic, The Order of Things และ The Archaeology of Knowledge

ฟูโกต์อธิบายว่า งานของวงศ์วิทยา (Genealogy) “คือ การเปิดเผยร่างกายมนุษย์ ซึ่งมีร่องรอยแห่งประวัติศาสตร์และกระบวนการทำลายร่างกายนั้นโดยประวัติศาสตร์”²⁹ ในงานวงศ์วิทยานั้น ถือได้ว่าฟูโกต์ได้ “รื้อ” (deconstruct) ร่างกายซึ่งเป็นที่ยึดของมนุษย์ (“Man”) และได้ผลิตซ้ำ (“reconstruction”) ในแง่ของการผลิตผ่านประวัติศาสตร์ผ่านวงศ์วิทยา ผ่านวาทกรรมที่เรียกว่า historical, genealogical and discursive formations. ร่างกายมีการสร้าง ตกแต่ง และแปรเปลี่ยนด้วยกรรมวิธีของปฏิบัติการทางวาทกรรม จากงานของวงศ์วิทยา เราพอตั้งข้อสรุปได้ว่า ฟูโกต์มีแนวคิดด้าน Constructivism นั่นคือร่างกายนั้นแปรรูปได้ไม่รู้จักจบสิ้น แปรเปลี่ยนเข้ากับสถานการณ์ตลอดเวลา

²⁸ Hall, S. “Cultural Identity and Diaspora,” in J. Rutherford (ed.) Identity : Community, Culture, Difference. London: Lawrence & Wishart, 1990, p.64.

²⁹ Foucault, M. The Archaeology of Knowledge. Trans. Alan Sheridan. London: Vintage, 1972, p.63.

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ฟูโกต์กำลังบอกว่า ไม่มีอะไรในตัวมนุษย์แม้แต่ร่างกายของเขาเองที่จะคงอยู่พอที่จะถือได้ว่าเป็นรากฐานของการตระหนักรู้ตัวเอง (self-recognition) หรือแม้แต่จะเข้าใจคนอื่น

กล่าวได้ว่า ในเรื่องอัตลักษณ์ ฟูโกต์ไปไกลที่สุดในงานเขียน (ซึ่งเขียนไม่เสร็จก่อนเขาลิ้นชีวิต) ชื่อว่า History of Sexuality (The Use of Pleasure 1987) ; The Care of the Self, 1988 ; “The Perversions”) ซึ่งเขาได้บ่งเป็นนัยยะว่า กฎหมายรวมทั้งกฎเกณฑ์ทั้งหลายนั้นไม่เพียงพอที่จะทำหน้าที่อบรมสั่งสอนเทศนา จัดระเบียบวินัย แต่จะต้องมีการผลิตปฏิบัติกริยาตอบสนอง (จากความสามารถจากกลไกของผู้เป็นประธานด้วย) ในบทนำของ The Use of Pleasure ฟูโกต์เขียนว่าจะพูดถึงแนวปฏิบัติทั้งหลาย ซึ่งจะนำไปแจกไปสู่ความสนใจในตัวเอง เพื่อที่แต่ละปัจเจกจะได้บรรยาย ตระหนักและยอมรับว่าตนเองคือประธานที่มีความอยาก (subjects of desire) นำตนเองให้มาประสานกับตนเองเพื่อจะได้ค้นพบ ในความกระหายใคร่อยากนั้น ความจริงของการมีตัวตน ไม่ว่าจะเกิดโดยธรรมชาติหรือถูกทำให้เกิดก็ตาม กล่าวอย่างสรุป ด้วยวงศาวทิตยาเช่นนี้ เราจะสำรวจว่าแต่ละปัจเจกถูกชักนำไปปฏิบัติกริยาต่อตนเองและต่อผู้อื่น ตามนัยยะแห่งการถอดความ ความอยากนี้อย่างไร

Stuart Hall นักวาทกรรมศึกษาแห่งอังกฤษ³⁰ สรุปว่า แม้ฟูโกต์จะมีจุดยืนเกี่ยวกับประธานในลักษณะที่ยอมรับเรื่องความอยาก ความต้องการ แต่ฟูโกต์จะไม่ใช้คำว่า อัตลักษณ์หรือ identity (Hall, 1996 : 13) Hall มีความเห็นว่า ในตอนปลายของชีวิต เมื่องานเขียนของฟูโกต์เข้มข้นขึ้น ฟูโกต์ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะยอมรับจากความคิดของเขาเองว่า โดยเหตุที่ประธานไม่ได้เป็นศูนย์กลาง (the decentering of the subject) ไม่ได้หมายถึง การทำลายตัวประธาน และโดยเหตุที่การเป็นศูนย์กลางของปฏิบัติกริยาทางวาทกรรมจะเป็นไปไม่ได้หากปราศจากการสถาปนาตัวประธาน งานของทฤษฎีทั้งหลายจะสัมฤทธิ์ผลไปไม่ได้เลย ถ้าไม่เติมส่วนของกฎเกณฑ์ทางด้านวาทกรรมและด้านระเบียบวินัย โดยการเอ่ยถึงการสถาปนาตัวตนของประธาน ณ จุดนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ลักษณะของประธานที่ฟูโกต์เอ่ยถึงยังคงห่างไกลกับ ความหมายของคำว่า “อัตลักษณ์” ที่นักคิดคนอื่นได้ใช้กันอยู่ ฟูโกต์จะแตะส่วนตัวตนของประธานก็ต่อเมื่อพูดถึงความปรารถนาทางเพศเท่านั้น โดยทั่วไปแล้วฟูโกต์จะให้บทบาทของประธานเป็นเพียงผลผลิตของปฏิบัติกริยาทางวาทกรรมเท่านั้น ดังที่เราได้ดูกันมาในตอนต้น ๆ

2.2.3 กรอบวิเคราะห์วาทกรรมกับอัตลักษณ์

ในเรื่องอัตลักษณ์นี้ในระดับที่สำคัญที่สุดเป็นเรื่องเกี่ยวกับว่าเราเป็นใคร และเราอยู่ที่ไหน ณ สถานที่ใด เวลาใด แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์นี้เป็นเรื่องความท้าทายของสองสำนักคิด สำนักคิดหนึ่งคือทฤษฎีสวรรตยะของอัตลักษณ์ (essentialism) ซึ่งถูกท้าทายโดยทฤษฎีปฏิสวรรตยะ (antiessentialism) ทฤษฎีสวรรตยะมองว่าอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่คงที่ เช่น เชื้อชาติ เพศ ในขณะที่ทฤษฎีปฏิบัติ

³⁰ Hall, S. “Who Needs Identity?” in Questions of Cultural Identity eds. By Stuart Hall and Paul Du Gay. London : Sage Publications, 1996,p.13

สารัตถะมองว่าอัตลักษณ์เป็นเรื่องที่เป็นพลวัต พวกนี้มองหาสัญลักษณ์ที่ทำให้เราแตกต่างจากคนอื่นเพื่อจะระบุว่าเราเป็นเรา เขาเป็นเขา (Woodward, 1997)

อัตลักษณ์เป็นเรื่องที่โยงโยกับการใช้ภาษาเป็นตัวแทนความคิด เพราะฉะนั้นจึงมีเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง ในเรื่องของอัตลักษณ์นี้ การแบ่งของอำนาจจะไม่เท่าเทียมกัน Derrida กล่าวว่าเราจะพบคู่ตรงข้าม(binary oppositions) ในอัตลักษณ์ อาทิ เรา/เขา เหตุผล/อารมณ์ เราจะไม่ได้พบกับการอยู่ร่วมกันโดยสันติ.....แต่จะเป็นเรื่องของการแบ่งลำดับชั้นกันอย่างรุนแรง น่ากลัว เทอมหนึ่งจะมีอำนาจเหนืออีกเทอมหนึ่ง³¹

ปัจจุบันอัตลักษณ์ซึ่งถูกตัดสินโดยชาติ (national identity) มีเส้นแบ่งที่พร่ามัว สำนักวัฒนธรรมศึกษาจึงเสนอให้มีการแบ่งโดยวัฒนธรรม (cultural identity) Hall กล่าวว่าแทนที่เราจะมองอัตลักษณ์ว่าเป็นข้อเท็จจริงที่สำเร็จเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว ซึ่งมีการปฏิบัติทางวัฒนธรรม เป็นตัวแทน เราควรนึกถึงอัตลักษณ์ในแง่เป็น “ผลิตผล” ซึ่งจะไม่มีความเสร็จสิ้นสมบูรณ์ แต่อยู่ในกระบวนการที่จะมีการสร้างอยู่ตลอดเวลา โดยผ่านการใช้ภาษาและสัญลักษณ์เป็นตัวแทน³²

โดยสรุปแล้วจุดยืนของ Hall ก็ไม่แตกต่างจากนักคิดปฏิสารัตถะคนอื่น ๆ นั่นคือ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนประกอบด้วยสิ่งที่เหมือนกันและสิ่งที่ต่างกัน Jacques Lacan ได้อภิปรายไว้อย่างน่าฟังว่า ไม่มีสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์เดี่ยวหรือตัวตน (unitary identity or self) อัตลักษณ์ของเรามีการแบ่งแยกและถูกสร้างผ่านภาษา เพราะฉะนั้นการที่เราใช้ภาษาก็คือการผลิต/สร้างตัวตนของเรา ในทัศนะของ Lacan เราเป็นใครขึ้นอยู่กับการที่เราไม่ใช่ใคร “ฉัน” ถูกสร้างโดยขบวนการทางวาทกรรม “our identity is based on a lack, manque a etre, on what we are not”

อัตลักษณ์ทางด้านชาติพันธุ์ (ethnic identity) เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณานอกเหนือไปจากnational identity และ cultural identity Alba ให้ความหมายของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ว่า “แนวคิดส่วนตัวของคนใดคนหนึ่งที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมของตน” Roosens³³ (1989: 17-18) ซึ่งว่าการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อย่างหนึ่งจะช่วยให้เราแยกแยะได้ว่าใครเป็นใคร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขาเสนอแนะว่า ชาติพันธุ์ของเราบ่งบอกถึง ความเป็นชุมชนในด้านภาษา ชุดของวัฒนธรรม สัญลักษณ์ รูปแบบ พิธีทางศาสนา บุคลิกภาพ และอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งสามารถแทรกซึมเข้าไปในชีวิตหลายๆ ทาง ลักษณะของชาติพันธุ์เหล่านี้ที่เก็บสะสมไว้มาก่อนให้เกิดความประทับใจเมื่อคนๆ นั้นต้องติดต่อกับคนอื่นๆ ที่มีชีวิตแตกต่างออกไป ถ้าฉันเห็นและพบเจอตัวเองในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของชาติพันธุ์หนึ่งหรือกลุ่มหนึ่ง และคนอื่นๆ เพื่อนสมาชิกหรือคนภายนอก ยอมรับฉันอย่าง “ที่เป็น” มันย่อมเป็นไปได้สำหรับฉันที่จะ

³¹ Derrida, J. Positions. Chicago: University of Chicago Press, 1972, p.41.

³² Hall, S. “Who Needs Identity?” in Questions of Cultural Identity eds. By Stuart Hall and Paul Du Gay. London : Sage Publications, 1996,p.222.

³³ Roosens, E. Creating Ethnicity. Newbury Park, CA: Sage Publications, 1989, p.17-18.

แตกต่างจากคนภายนอก แนวทางของการใช้ชีวิตเหล่านี้สนับสนุนสาระของการยอมรับตัวเอง (self perception) ของฉัน ในความรู้สึกนี้ฉันจะมีความจงรักภักดีต่อชาติพันธุ์ของฉัน เมื่อฉันพบการกระทบกระทั่งต่อสัญลักษณ์ เครื่องหมาย หรือคุณค่า (ทางวัฒนธรรม) ที่หมายถึงพื้นเพของฉัน มันหมายถึงการกระทบกระทั่งต่อตัวฉันด้วย

สัญลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (symbolic ethnicity) หมายถึง “ความปรารถนา ที่จะแสดงไว้ซึ่งความรู้สึกของการเป็นชาติพันธุ์ แต่โดยปราศจากพันธะอันลึกซึ้งใดๆ กับข้อผูกมัดและพฤติกรรมสังคมแห่งชาติพันธุ์นั้น”³⁴

ความโดดเด่นของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง ความจงรักภักดีอย่างเป็นรูปธรรมต่อกลุ่ม ไม่ว่าจะใหญ่หรือเล็ก เด่นหรือด้อยในสังคมซึ่งคนๆ นั้นเกี่ยวพันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ไม่มีความจำเป็นว่า จะต้องต่อเนื่อง รุนแล้วรุ่นเล่า ของรูปแบบทางสังคมหรือวัฒนธรรมเดียวกัน แต่ความรู้สึกบางอย่างของขอบเขตความเป็นกลุ่มต้องยังคงอยู่ และสามารถรักษาไว้โดยการแบ่งเป็นลักษณะที่เป็นรูปธรรม (เช่น ภาษา ศาสนา เป็นต้น) หรือโดยการสร้างความรู้สึกของการ “เป็นกลุ่ม” ในแง่นามธรรมให้มากขึ้นหรือทั้งสองอย่าง ดังนั้นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีทั้งในระดับรูปธรรม และนามธรรม ระดับรูปธรรมสามารถรวมการแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ การนับถือศาสนาเดียวกัน หรือการใช้ภาษาเดียวกัน จากการแบ่งแยกด้วยลักษณะภายนอกดังกล่าว ชาติพันธุ์เป็นมรดกตกทอดและข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้

ขณะที่ปัจเจกบุคคลมักใช้อัตลักษณ์ทางสังคมในการระบุในเรื่องของกลุ่มพวกเรา/พวกเขา อยู่บ่อยๆ (เช่น ทางของฉัน ทางของเธอ) พวกเขาก็มักจะใช้อัตลักษณ์ส่วนตัวมาแบ่งแยกคุณลักษณะที่เป็นอัตลักษณ์ของคนอื่น โดยการเข้าใจว่าคนอื่นตีความตัวของพวกเขาเองอย่างไรในทางชาติพันธุ์และในระดับอัตลักษณ์ส่วนตัว เราสามารถสื่อสารกับพวกเขาได้อย่างมีความเข้าใจที่มากขึ้น เราสามารถเรียนรู้ที่จะใช้การยอมรับตัวเองที่เหมาะสมสนับสนุนในแง่ของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

อัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่แตกต่างจากอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์ (ethnic identity) Tajfel³⁵ ให้ทรรศนะว่า ในขณะที่อัตลักษณ์ทางสังคมของเราแบ่งเปลี่ยนจากสถานการณ์หนึ่งสู่อีกสถานการณ์หนึ่ง การที่เราตีความอัตลักษณ์ของเราด้วยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของเรา ปรากฏว่ามีความมั่นคงสัมพันธ์กับเวลาทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคมบอกเราว่า ที่คนเราชื่นชอบพวกเดียวกันและกีดกันคนนอกกลุ่มที่ไม่เหมือนเราก็เพื่อสนับสนุนอัตลักษณ์และบุคลิกภาพทางสังคมของพวกเรา การสนับสนุนอัตลักษณ์ทางสังคมเป็นการเพิ่มความเคารพตนเองและคุณค่าของตนเองในสังคม ความรู้สึกเคารพตนเองที่สูงขึ้น (ตัวอย่างเช่น คุณค่าของตนเองในการเป็นสมาชิกของ

³⁴ Alba, R. Ethnic Identity. New Haven, Connecticut: Yale University, 1990, p.306.

³⁵ Tajfel, H. “Experiments in a Vacuum,” in J. Israel and H. Tajfel (eds.) The Context Of Social Psychology. London : Academic Press, 1972, p.67

กลุ่ม) ยังเพิ่มความเคารพตนเองในส่วนตัวบุคลิกภาพในเชิงบวก (เช่น คุณค่าในตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับคนอื่น ๆ บนพื้นฐานของความเป็นตัวบุคคล)

ตามทฤษฎีอัตลักษณ์ทางสังคม ผู้คนสามารถพัฒนาภาพพจน์ของตนเองจากสมาชิกภาพได้สองทาง โดยการส่งเสริมอัตลักษณ์กลุ่มพวกเรา หรือโดยการส่งเสริมอัตลักษณ์เฉพาะตัวของพวกเขา (Tajfel, 1981)

อัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) ของเราคือ องค์ประกอบสำคัญที่สุดที่ทำให้เกิด self concept (อัตทัศนคติ คือทัศนคติที่มีต่อตนเอง) การที่บุคคลเข้าใจถึงตัวตนของตนเอง ประมาณค่าตนเอง รวมทั้งคุณค่า ความสามารถและความหมายของชีวิตของเรามีอิทธิพลต่อการสื่อสารของเรากับคนแปลกหน้า ใช้การติดต่อระหว่างกลุ่มเป็นตัววัดพัฒนาการของอัตลักษณ์ทางสังคมอันเป็นส่วนหนึ่งของอัตทัศนคติของเรา ทัยเฟล (Tajfel, 1972) เริ่มต้นโดยการสมมติว่าเราดำเนินการอย่างหนักอยู่ตลอดเวลาที่จะให้คำจำกัดความตัวเราเองเกี่ยวกับโลกที่เราอาศัยอยู่ องค์ความรู้สำคัญที่ถูกนำมาใช้ในกระบวนการนี้คือ การแยกประเภททางสังคม (social categorization) การแยกประเภททางสังคมในแง่ของทัยเฟล (Tajfel, 1978) ได้แก่ "การจัดสภาพแวดล้อมของสังคมให้เป็นระเบียบในรูปของการจัดกลุ่มบุคคลในลักษณะที่เหมาะสมกับแต่ละคน" ตัวอย่างเช่น หญิงกับชาย ดำกับขาว กลยุทธ์ที่ใช้ในการแยกประเภททางสังคมคือการเรียนรู้ผ่านกระบวนการอบรมสั่งสอน (socialization) ในกลุ่มสังคมต่างๆ ที่เราเป็นสมาชิกอยู่ เมื่อเรารู้ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งในสังคมหนึ่งกลุ่มขึ้นไป อัตลักษณ์ทางสังคมของเราเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้น Tajfel กล่าวว่า อัตลักษณ์ทางสังคมคือ "ส่วนของอัตทัศนคติของปัจเจกบุคคลที่ได้มาจากความรู้ในการเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม (หนึ่ง หรือหลายกลุ่ม) บวกกับคุณค่าและอารมณ์ที่สำคัญที่มีต่อสมาชิกและคุณลักษณะของกลุ่มเหล่านั้น (เช่น สถานภาพ สีผิว เพศ ความสามารถในการบรรลุเป้าหมาย)

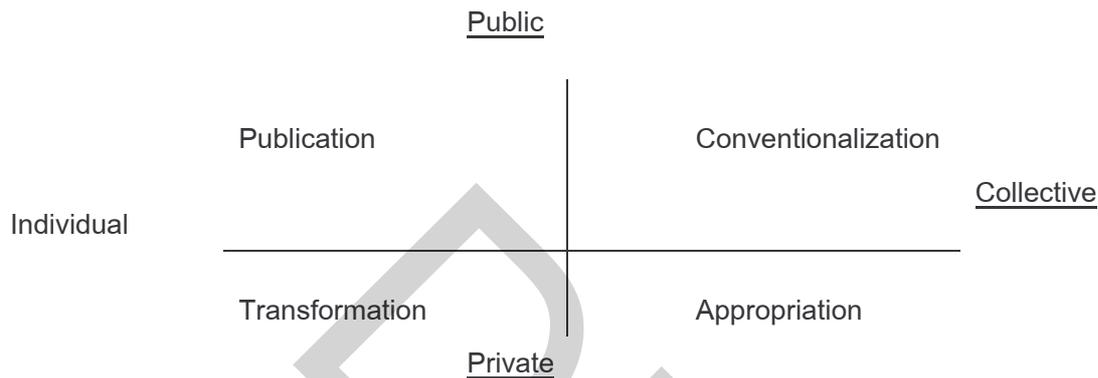
ความจงรักภักดี หมายถึง "ความเลื่อมใสที่มีต่อมาตรฐาน (ในกลุ่ม) และความไว้วางใจที่จะติดต่อกับเพื่อนสมาชิก(ในกลุ่ม)" และสิทธิพิเศษ หมายถึง "การให้การยอมรับที่ไม่เหมือนกันระหว่างสมาชิก (กลุ่มพวกเรา) กับสมาชิก (กลุ่มพวกเขา) และการประเมินในทางบวกของบุคลิกลักษณะ (กลุ่มพวกเรา) แตกต่างจากพวก (กลุ่มพวกเขา) ความจงรักภักดี และสิทธิพิเศษในด้านชาติพันธุ์ยกระดับสังคมและความภาคภูมิใจในตนเอง ดังนั้นความจงรักภักดีและความชอบพอกันในกลุ่มเดียวกันนำไปสู่ลัทธิกลุ่มนิยม (in-group favoritism)³⁶

หลักการลัทธิกลุ่มนิยม (The in-group favoritism principle) คือ การมีความผูกพันในแง่บวกต่อสมาชิกในกลุ่มมากกว่านอกกลุ่มและมีความคิดอยู่ก่อนแล้วว่ากลุ่มพวกเรามีมาตรฐานและพฤติกรรมที่ดีกว่ากลุ่มพวกเขา ลัทธิกลุ่มนิยมส่งเสริมความปรารถนาในการอยู่ในกลุ่มพวกเราและอัตลักษณ์เฉพาะตัว

³⁶ Brewer, M. and Miller, N. *Intergroup Relations*. Pacific Grove, CA.: Brooks/Cole, 1996., p.67.

ของเราอัตลักษณ์เฉพาะตัวของเราเกี่ยวข้องกับคุณลักษณะเฉพาะที่เราใช้ในการให้คำจำกัดความรู้สึกร
 ของเราต่อ “ความเป็นตัวตนของเราเอง” (Hogg & Abrams,1988,Tajfel & Turner,1986)

Rom Harre (1990) พยายามหาความเชื่อมโยงระหว่างอัตลักษณ์ทางสังคมและอัตลักษณ์ส่วนบุคคลโดยเขาศึกษาจุดเชื่อมต่อระหว่างระดับมหภาค (อัตลักษณ์ทางสังคม) และระดับจุลภาค (อัตลักษณ์ส่วนบุคคล) เขาได้เสนอแนวคิดดังนี้

ในช่องล่างขวามือ appropriation เป็นกระบวนการที่บุคคลในชุมชนได้ซึมซับ วัฒนธรรมหนึ่งๆ จากบริบทรอบตัวมาใส่ในตนเองโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาจากครอบครัว โรงเรียนหรือคนใกล้ตัว ช่องล่างซ้ายมือ transformation คือกระบวนการที่ค่านิยม บทบาทต่างๆถูกผนวกเข้ามาในโลกส่วนตัว เป็นที่ที่อัตลักษณ์ส่วนบุคคลก่อตัวขึ้น ช่องบนซ้าย publication คือกระบวนการที่อัตลักษณ์ส่วนบุคคลถูกถ่ายทอดหรือแสดงออกในปริบทสาธารณะ conventionalization ในช่องบนขวา คือกระบวนการที่ประสบการณ์ดังกล่าวได้กลายมาเป็นขนบจารีตหรือประสบการณ์สาธารณะผ่านกลไกต่างๆ

สรุปแล้ว อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ความเป็นชาติ (national identity) อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (cultural identity) อัตลักษณ์ทางสังคม (social identity) และอัตลักษณ์ส่วนบุคคล (personal identity) ล้วนมีส่วนหล่อหลอมปัจเจกทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคและทำให้มีความเป็น”เรา” และความเป็น”เขา”และอัตลักษณ์เป็นทั้งสิ่งที่ติดมากับตัวและสั่นไหวเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลาซึ่งเราสามารถใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์หว่าทกรรมได้

Van Dijk, Ting-Toomey, Smitherman, and Troutman (1992) กล่าวในการศึกษาว่าทกรรมกับอัตลักษณ์ที่เน้นเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ วัฒนธรรม ในกลุ่มน้อย การศึกษาทำได้หลายวิธี แต่เท่าที่นิยมทำกันมี 3 วิธี

1. ศึกษาวาทกรรมภายในกลุ่ม (intragroup discourse) เช่น กลุ่มอิสลามในประเทศไทย กลุ่มคนมอญในไทยมีการสื่อสารกันเองอย่างไร

2. ศึกษาวาทกรรมระหว่างกลุ่ม (intergroup discourse) คนในวัฒนธรรมหนึ่งหรือเผ่าพันธุ์หนึ่งพูดกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในอีกวัฒนธรรมหนึ่งหรือเผ่าพันธุ์หนึ่งอย่างไร พวกเขาปรับตัวอย่างไร แก้ไข ขัดแย้งที่เกิดขึ้นอย่างไร

3. ศึกษาวาทกรรมภายในกลุ่มเกี่ยวกับกลุ่มอื่น เช่น ศึกษาว่าสมาชิกของชนกลุ่มใหญ่ในประเทศไทยพูดและเขียนเกี่ยวกับชนกลุ่มน้อยอย่างไรบ้าง

ผู้ศึกษาจะใช้แนวคิดหลังสมัยใหม่(Postmodernism) อำนาจกับเรื่องเล่า (Power and Narrative) ที่เห็นว่าคุณสมบัติประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรม (Discourse) นั่นคือ เป็นชุดหรือแบบแผนของภาษาและถ้อยคำอันก่อให้เกิดความหมายและทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต ความรู้นี้มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อของเราทุกเมื่อเช้าวาน มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ชุดความคิด “เรื่องเล่าบ้านทรายขาว”

โดยการวิเคราะห์อยู่บนกรอบความคิดของนักคิดหลังสมัยใหม่ 2 คน

1. มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นักคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) เห็นว่าคำอธิบายทุกอย่าง แม้แต่กฎกติกาที่เชื่อว่าเป็นสิ่งถูกต้อง ที่แท้แล้วล้วนเกิดขึ้นจากการสร้าง “วาทกรรม” (discourse) เป็นเพียง “เรื่องเล่า” (Narrative) เรื่องหนึ่งเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นความจริงความแน่นอนหรือเป็นกฎที่ใช้ได้กับทุกสิ่งทุกอย่าง
2. Jean Francois Lyotard แนวความคิด เรื่องเล่าชุดเล็ก (Little narrative) ที่ว่าด้วยวาทกรรมเล็กเป็นการประกอบตัวหรือเรียบเรียงขึ้นมาบนพื้นฐานยุทธวิธีโดยคนกลุ่มเล็กๆที่เป็นปัจเจกบุคคลต่างๆ เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่จำเพาะบางอย่าง คือหนทางการประดิษฐ์คิดค้นมากที่สุดของการแพร่กระจาย, และเป็นการสร้างสรรค์, เป็นความรู้และมันช่วยล้มล้างวาทกรรมหลักซึ่งมีลักษณะปฏิบัติการที่ผูกขาดเชิงชนบจารีต

สมเกียรติ ตั้งนโม ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเล่าเรื่อง (The Importance of Narrative) ในบทความการวิเคราะห์ภาพยนตร์(ตอนที่ 1)³⁷ ไว้ว่า การเล่าเรื่อง(narratives)และเรื่องเล่าต่างๆ (stories) เป็นวิธีการพื้นฐานอันหนึ่งของการสร้างความหมายหรือความเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์ของเรา เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมอันหนึ่งซึ่งมีส่วนร่วมโดยทุกๆสังคม มนุษย์มีแนวโน้มที่จะเข้าใจและเล่าถึงประสบการณ์ทั้งหลายโดยผ่านเรื่องเล่า ในวัฒนธรรมตะวันตก เมื่อผู้คนต้องการพูดถึงสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น ทั้งเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตจริงและเรื่องที่เสกสรรค์ขึ้นมาเอง พวกเขาจะนำเสนอประสบการณ์ต่างๆเหล่านี้ในรูปของเรื่องเล่า หรือโครงสร้างของการดำเนินเรื่อง - นั่นคือ ลำดับเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆที่

³⁷ สมเกียรติ ตั้งนโม, บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนลำดับที่ 368 หัวเรื่องการวิเคราะห์ภาพยนตร์ (ตอนที่ ๑)

เชื่อมโยงกันผ่านกระบวนการของเหตุผล โดยเล่าถึงจุดเริ่มต้น, เรื่องราวที่ดำเนินไปในระหว่างกลาง, และตอนจบ

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม (socialization)

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติ คุณค่า และการกระทำที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นสมาชิกของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง การขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์มนุษย์ ในระดับจุลภาคจะพบว่า การขัดเกลาช่วยให้มนุษย์ค้นพบวิธีการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมและสิ่งที่บุคคลอื่นคาดหวังว่าเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การปฏิบัติตามคุณค่าและบรรทัดฐานของสังคม แต่ในระดับมหภาคจะพบความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมในลักษณะที่เป็นสิ่งที่มีส่วนทำให้มนุษย์สามารถส่งผ่านวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งได้³⁸

นักสังคมวิทยาหลายท่านเน้นย้ำว่า มนุษย์ตีความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคล โดยผ่านการเข้าร่วมในสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาต่างให้ความสนใจกับวิธีการที่บุคคลพัฒนาปรับใช้ความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองที่ได้จากการมีอันตรกิริยาทางสังคม โดยเฉพาะงานของ Charles Horton Cooley และ George Herbert Mead เป็นงานเขียนที่ได้ให้คำอธิบายที่ดียิ่งในประเด็นนี้³⁹

Cooley และ Mead ถือได้ว่าเป็นผู้วางรากฐานทฤษฎีอันตรกิริยาสัญลักษณ์ (symbolic interaction) ทฤษฎีดังกล่าวเป็นทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคม โดยเน้นย้ำไปที่การอธิบายพฤติกรรมการมีอันตรกิริยาทางสังคมผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญลักษณ์ในรูปแบบของภาษา Cooley และ Mead ปฏิเสธแนวคิดที่ว่า มนุษย์ถูกกำหนดโดยลักษณะทางชีวภาพ แต่ทั้งคู่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผลผลิตทางสังคมหรือกล่าวว่ลักษณะของมนุษย์ถูกบ่มเพาะขัดเกลาจากสังคมนรอบข้างของเขา

Cooley ได้ทำการพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์แห่งตน (self-concept) โดยการสังเกตลูกๆ ของเขาขณะที่กำลังเล่น Cooley ค้นพบว่าเด็กเรียนรู้ที่จะได้รับความสนใจโดยการตีความปฏิกิริยาของผู้คนที่มาต่อตน เช่น เด็กเรียนรู้ว่าการทำรบกวนบางอย่างขณะที่เพื่อนๆ ของพ่อแม่อยู่บ้านจะทำให้ตนเองได้รับความสนใจมากกว่าแขกที่มาบ้าน ดังนั้น เด็กเรียนรู้ที่จะตัดสินตัวเองโดยใช้การจินตนาการว่าบุคคลอื่นจะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อตนเองอย่างไร สิ่งนี้ทำให้บุคคลอื่นทำหน้าที่คล้ายกระจกในการพัฒนาความเป็นตัวตนของเขา Cooley เรียกสิ่งนี้ว่า การเรียนรู้กระจกเงาสะท้อนตัวตน (looking-glass self) ดังนั้น มโนทัศน์แห่งตนจึงมีรากฐานมาจากการรับรู้ของเราเกี่ยวกับการตัดสินของผู้อื่นที่มีต่อเรา

³⁸ Richard T. Schaefer and Robert P. Lamn, Sociology: Instructor's Manual (New York: The McGraw-Hill Companies, Inc., 1998), pp.96-97.

³⁹ Ibid., p. 110.

นั่นคือ เราใช้ผู้อื่นเป็นกระจกสะท้อนปฏิกิริยาของเขาให้เราเห็น สำหรับCooley แล้วกระจกสะท้อน แห่งตนเป็นผลผลิตของกระบวนการ สามขั้นตอน ได้แก่ ขั้นแรก เราจินตนาการลักษณะของเราที่ปรากฏต่อสายตาของบุคคลอื่น ขั้นต่อมา เราจินตนาการปฏิกิริยาตอบกลับของบุคคลอื่นต่อภาพปรากฏของเรา ขั้นสุดท้าย เราประเมินตัวเองตามที่เรจินตนาการว่าบุคคลอื่นจะตัดสินเราอย่างไร ทั้งนี้ทั้งนั้นผลที่ได้รับอาจเป็นบวกหรือลบก็ได้⁴⁰

อย่างไรก็ตาม ในบางครั้งคนเราก็คอาจสร้างความเป็นตัวตนของตัวเองจากจินตนาการที่ผิดพลาดที่คิดว่าผู้อื่นมองเราอย่างไร อาทิ ในจินตนาการของนักเรียนที่มีต่อครูคนหนึ่งอาจมีลักษณะเช่นนี้ 1. เมื่อครูต่อว่าฉัน 2. ครูจะต้องเชื่อว่าฉันโง่ 3. ฉันเป็นคนโง่ ตามเหตุการณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าเมื่อครูต่อว่านักเรียนทำให้นักเรียนเริ่มคิดว่าครูมองว่าตนเองเป็นคนโง่และนักเรียนเองก็มองตัวเองว่าเป็นคนโง่ ในความเป็นจริงนักเรียนอาจไม่ใช่คนโง่ก็ได้ หากทำที่สุดนักเรียนคนดังกล่าวสอบได้เกรด A วิชานั้น และเมื่อทราบผลสอบนักเรียนคนดังกล่าวก็จะรับรู้ว่าเป็นคนโง่⁴¹

งานของCooley ได้ปูทางในการทำความเข้าใจการขัดเกลาทางสังคมจากทฤษฎีอันตรกิริยาสัญลักษณ์ ขณะที่ Mead ได้สนับสนุนและเติมเต็มงานของ Cooley ในหลายประเด็น

Mead ได้จำแนกตัวตน (self) ของมนุษย์ออกเป็น 2 ส่วน ด้วยกัน คือ “I” กับ “me” โดย “I” คือ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของตนเองที่บุคคลแสดงออกมาโดยที่ไม่ใช่ความต้องการของสังคม ส่วน “Me” คือ ส่วนที่เป็นตัวเองที่เกี่ยวกับการรับเอาทัศนคติ ความต้องการ กฎเกณฑ์ ระเบียบประเพณีรอบข้างมาเป็นของตน หรือเรียกได้ว่าส่วนที่เป็นตนเองที่ยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม อาทิ ชายคนหนึ่งเมื่อถูกแฟนสาวบอกเลิก เขาได้ทำการฆ่าแฟนสาวของตนทันที หลังจากนั้นเขาเริ่มตระหนักว่าเขาได้ทำอะไรลงไป และไม่รู้ว่าอะไรทำให้เขาทำเช่นนั้น เขาเริ่มคิดว่า “ผมฆ่าแฟนที่ผมรักได้อย่างไร” Mead ระบุว่าความรู้สึกที่มีได้สำนึกถึงความถูกผิดชั่วที่เป็นบรรทัดฐานทางสังคมที่ทำให้ชายคนหนึ่งฆ่าแฟนที่รัก เช่นนี้เป็นสิ่งที่เรียกว่า “I” หรือกล่าวได้ว่าปฏิกิริยาของคนเราในชั่วขณะแรก ก่อนจะแสดงการกระทำบางอย่างลงไปเกิดจากตัวตนที่เรียกว่า “I” แต่ก่อนการกระทำเกิดขึ้นการกระทำของเราจะถูกกลั่นกรองโดยบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งตรงนี้เรียกว่า “Me” ดังนั้น “I” มักจะควบรวม “Me” เข้าไปด้วยก่อนที่จะแสดงการกระทำออกมา อย่างไรก็ตามต่อระลึกเสมอว่า “Me” ไม่ได้เป็นตัวควบคุมการกระทำของบุคคลเสมอไป⁴²

Mead ยังได้ชี้ให้เห็นว่ามโนทัศน์แห่งตนไม่ใช่ว่ารับผลกระทบจากบุคคลอื่นเท่ากันทุกคน ในหลายกรณีคนบางคนมีความสำคัญต่อเรามากกว่าบุคคลอื่น และผู้ที่เราใช้ในการตัดสินพฤติกรรมของเรา

⁴⁰ Jon M. Shepard, *Sociology* (New York: West Publishing Company, 1987), p.123.

⁴¹ Richard T. Schaefer and Robert p. Lamn, op.cit., footnote, p.101.

⁴² Jon M. Shepard, op.cit., footnote, p.126.

ซึ่งเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อเรามากที่สุดมีมักถูกเรียกว่าคนสำคัญ (significant others) ตัวอย่างของคนสำคัญก็คือ เมื่อเด็กคนหนึ่งแสดงกิริยาก้าวร้าวต่อบุคคลสองคน คนหนึ่งเป็นพี่เลี้ยงที่เพิ่งรู้จักได้ไม่กี่วัน อีกคนเป็นแม่ที่ตนรัก แม้ว่าทั้งคู่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อการกระทำเด็กเหมือนกัน แต่ปฏิกิริยาตอบสนองจากแม่และพี่เลี้ยงคนใหม่นั้นมีผลต่อพฤติกรรมที่เด็กจะทำแตกต่างกัน นอกจากนี้เรายังใช้กลุ่มคนบางกลุ่มในการประเมินตัวเรา ทัศนคติ คุณค่า ความเชื่อ และบรรทัดฐานของเรา กลุ่มคนในลักษณะนี้เราอาจเรียกว่ากลุ่มอ้างอิง (reference group) เช่น เด็กมัธยมปลายตอนต้นอาจเลียนแบบพฤติกรรมการดื่มสุราของเพื่อนพี่เนื่องจากมองว่าเป็นพฤติกรรมที่เด็กกลุ่มเดียวกันพึงกระทำ⁴³

ดังนั้น คำถามที่สำคัญในข้อนี้ก็คือ ใครบ้างที่เป็น “บุคคลอื่น” ที่เราใช้เป็นกระจกเงาสะท้อนความเป็นตัวตนของเรา แนวคิดการขัดเกลาทางสังคมใช้คำเรียก “บุคคลอื่น” ที่ว่านี้เป็น “ตัวแทน” (agents) ในการขัดเกลาทางสังคม

สุพัตรา สุภาพ ได้จำแนกตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคมออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนา และสื่อมวลชน⁷³ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะทำหน้าที่แตกต่างกันไป⁴⁴

1. ครอบครัว เป็นสถาบันลำดับแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาบุคคลให้รู้ว่าสิ่งใดควรและสิ่งไม่ควร สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์ ทัศนคติ ความประพฤติของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง
2. ครอบครัว เป็นสถาบันลำดับแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาบุคคลให้รู้ว่าสิ่งใดควรและสิ่งไม่ควร สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์ ทัศนคติ ความประพฤติของบุคคลเป็นอย่างยิ่ง
3. กลุ่มเพื่อน เป็นอีกตัวแทนหนึ่งที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล โดยบุคคลในกลุ่มมักมีอายุใกล้เคียงกัน โดยจะมีอิทธิพลต่อกันในด้านของทัศนคติเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีอิทธิพลเชิงบวกและเชิงลบต่อสถาบันอื่นทางสังคม เช่น กลุ่มเพื่อนอาจส่งเสริมให้บุคคลกระทำตามหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของครอบครัวได้
4. โรงเรียน เป็นตัวแทนในเชิงทางการที่จัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อขัดเกลาบุคคล โดยเฉพาะ ทั้งยังเป็นสถานที่ที่สร้างโอกาส เด็กมีโอกาสมาพบกับเด็กวัยเดียวกัน ดังนั้น โรงเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เนื่องจากเด็กจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เด็กรับรู้คุณค่าและความรู้ อย่างไรก็ตาม

⁴³ Ibid., pp. 124-125.

⁴⁴ สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น. 42-45

หากการขัดเขงโรงเรียนสอดคลอองกับการขัดเกลลาของพ่อแม่ก็ทำให้เด็กับรูกฎเกณฑ์ในสังคมไปในแนวทางเดียวกัน แต่หากไม่สอดคลอองกับการขัดเกลลาของพ่อแม่ก็อาจทำให้เกิดการสับสนได้ หรือหากการขัดเกลลาของโรงเรียนสอดคลอองกับความเป็นจริงก็ทำให้เด็กมีความเข้าใจสังคมง่ายขึ้น แต่หากการขัดเกลลาของโรงเรียนไม่สอดคลอองกับความเป็นจริงก็อาจทำให้เด็กเกิดความสับสนได้เช่นกัน

5. กลุ่มอาชีพ เป็นสถาบันขัดเกลลาทางสังคมที่ทำหน้าที่ขัดกลาสังคมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของบุคคลเป็นสำคัญ เช่น การทำให้ครุมีความรู้ความเข้าใจถึงจรรยาบรรณของครุ เป็นต้น การขัดเกลลาทางสังคมในช่วงนี้เป็นช่วงที่บุคคลมีอายุมากพอสมควร หรือค่อนข้างจะเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การขัดเกลลาจึงอาจจะยากกว่าช่วงวัยเด็ก เนื่องจากบุคคลแต่ละคนเมื่อถึงวัยนี้ก็ได้ผ่านการขัดเกลลาทางสังคมมาแล้ว จะมีความรู้สึกนึกคิดเป็นแบบฉบับของตนเองไปแล้ว
6. ตัวแทนศาสนา เป็นตัวแทนที่ช่วยในการขัดเกลลาบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ศาสนาจึงมีส่วนสร้างเจตคติที่ดี จิตใจที่งดงาม พฤติกรรมที่มีคุณธรรม ความสุจริต หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนที่ขัดเกลลาบุคคลให้อยู่ในร่องในรอยของศีลธรรมให้มีความมุ่งมั่นกระทำดีและยับยั้งการกระทำชั่ว แม้ว่าผู้ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างใกล้ชิดก็ยังได้รับการขัดเกลลาจากศาสนาทางอ้อม เช่น หลักกฎหมายที่สอดคลอองกับศาสนา เมื่อบังคับใช้กับบุคคลก็ทำให้บุคคลกระทำตามหลักศาสนาไปโดยปริยาย
7. สื่อมวลชน เป็นอีกสถาบันที่มีส่วนอย่างยิ่งในการขัดเกลลาบุคคลทั้งในด้านความคิด ความเชื่อ แบบของพฤติกรรม อย่างไรก็ตามอิทธิพลของสื่อมวลชนจะมากน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังขงครอบครัว และภูมิหลังทางด้านอื่นๆที่ได้อบรมขัดเกลลาทางด้านต่างๆมาแล้ว เช่นกัน

Jon M. Shepard มิได้พยายามจำแนกว่ามีตัวแทนใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อการขัดเกลลาทางสังคม แต่พยายามชี้ให้เห็นตัวแทนที่มีอิทธิพลต่อเด็กและวัยรุ่นในแต่ละช่วงของการเจริญเติบโต โดยชี้ให้เห็นว่าตัวแทนที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาทางสังคมแก่เด็กวัยรุ่น ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชนตัวแทนอื่นๆ เช่น โบสถ์ ค่ายเยาวชน ศูนย์กีฬา ฯลฯ⁴⁵

⁴⁵ Jon M. Shepard, op.cit., footnote, pp.127-130

Shepard ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่ทำให้การขัดเกลาบุคคลในช่วงต้นของชีวิต การขัดเกลาในช่วงวัยเด็กมิได้ส่งผลกระทบและจบลงเมื่อมีอายุ 5 ปี หากแต่การขัดเกลาในช่วงวัยดังกล่าวยังเป็นรากฐานสำคัญต่อการแสดงออกในช่วงวัยอื่นๆเป็นอย่างมาก

โรงเรียนเป็นช่วงเวลาแรกสำหรับเด็กที่มีได้อยู่ในการดูแลของผู้ปกครองและญาติพี่น้อง โรงเรียนมีความสำคัญอย่างยิ่งจะผูกเด็ก ๆ เข้ากับสังคมที่กว้างขึ้น โดยสร้างความรู้สึกรักถึงความจงรักภักดีต่อบางสิ่งบางอย่างนอกเหนือไปจากครอบครัว นอกจากโรงเรียนจะสอนในวิชาต่างๆที่กำหนดไว้ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของโรงเรียนหรือเป็นการสอนแบบทางการแล้ว โรงเรียนยังทำหน้าที่สอนอย่างไม่เป็นทางการในเรื่องอื่นที่จะทำให้เด็กพร้อมที่จะออกสู่สังคมภายนอก เช่น ความมีระเบียบ การร่วมมือกัน การมีส่วนร่วมในการงาน ต่างๆ ฯลฯ

ทั้งครอบครัวและโรงเรียนเป็นตัวหน้าที่ขัดเกลาสังคมโดยบุคคลที่เป็นผู้ใหญ่ ขณะที่กลุ่มเพื่อนเป็นตัวหน้าที่มักอยู่ในช่วงอายุเดียวกัน หรือเป็นตัวแทนลักษณะเดียวกันที่ไม่ได้ควบคุมโดยผู้ใหญ่ กลุ่มเพื่อนจะเป็นกลุ่มที่สร้างโอกาสให้เด็กเรียนรู้ความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นใดแบบที่ไม่มีในบ้าน เช่น การให้และการรับที่นอกเหนือไปจากการให้และการรับจากคนในครอบครัว

ส่วนสื่อมวลชนทุกแขนง ซึ่งได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาพยนตร์ หนังสือถูกมองว่าเป็นตัวหน้าที่ค่อนข้างทรงพลังในการขัดเกลาทางสังคมให้แก่เด็ก แม้ว่าจะเป็นการยากในหารประเมินผลกระทบของสื่อมวลชนก็ตาม สื่อมวลชนทำหน้าที่หลักหน้าที่หนึ่งในการขัดเกลาทางสังคมก็คือ นำเสนอให้เด็กเห็นว่าวัฒนธรรมของตนเป็นอย่างไร

นอกจากนี้ Shepard ยังชี้ให้เห็นว่ามีตัวแทนอื่นๆที่มีอิทธิพลต่อเด็กวัยรุ่นอีก ไม่ว่าจะเป็นโบสถ์ที่ช่วยสอนให้เด็กและวัยรุ่นรู้ผิดชอบชั่วดี ค่ายเยาวชน ศูนย์กีฬา ฯลฯ ซึ่งเป็นสถานที่ที่เด็กหรือวัยรุ่นที่มีความสนใจเช่นเดียวกันจะเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กัน

Schaefer และ Lamm จำแนกตัวแทนการขัดเกลาทางสังคมออกเป็น 6 ตัวแทน ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน สถานที่ทำงาน และรัฐ⁴⁶ โดย Schaefer และ Lamm ได้อธิบายหน้าที่และความสำคัญของตัวแทนต่างๆ ดังนี้

1. ครอบครัว เป็นสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการขัดเกลาทางสังคมมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการทำให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับบรรทัดฐานและคุณค่าของครอบครัวตนเองและสังคม ทั้ง Cooley และ Mead ซึ่งชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาตัวตนของบุคคลหนึ่งได้รับอิทธิพลอย่างมากจากสิ่งที่เกิดกับเขาในช่วงวัยเริ่มต้นของชีวิต

⁴⁶ Richard T. Schaefer and Robert P. Lamn, op.cit., footnote 13, pp.108-115.

2. โรงเรียน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในกรขัดเกลาบุคคลให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า บรรทัดฐาน ของวัฒนธรรม นอกจากนี้โรงเรียนยังมีส่วนสำคัญในการสร้างการรับรู้ เกี่ยวกับการให้รางวัลและการลงโทษ เช่น การตัดเกรดโดยครูที่นักเรียนที่เก่งได้รับ รางวัลและนักเรียนที่ไม่สนใจเรียนมักได้รับการลงโทษโดยลักษณะใดลักษณะหนึ่ง
3. กลุ่มเพื่อน เมื่อเด็กโตขึ้น ครอบครัวมักมีความสำคัญน้อยลงในสังคมของเด็ก ขณะเดียวกัน กลุ่มเพื่อนก็เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึง ศักยภาพของ “คนสำคัญ” ตามแนวคิดของ Mead การที่เด็กวัยรุ่นเลียนแบบพฤติกรรม บางอย่างจากเพื่อนของตน เนื่องจากภายในกลุ่มเพื่อนนั้นมีสิ่งหนึ่งที่เป็นระบบที่มีความหมายซึ่งระบบความหมายดังกล่าวมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกในกลุ่ม
4. สื่อมวลชน เกือบ 80 ปีมาแล้วนับตั้งแต่การประดิษฐ์วิทยุ ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง และโทรทัศน์ สื่อมวลชนได้เป็นตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมที่สำคัญและไม่ควรถูก มองข้าม สื่อโทรทัศน์มักทำให้ถูกเป็นเสมือนเพื่อนเล่นกับเด็ก และลักษณะสำคัญของสื่อ โทรทัศน์ที่ทำให้สื่อโทรทัศน์ทรงพลังในการขัดเกลาทางสังคมก็คือ มันเปิดโอกาสให้เด็ก เลียนแบบและเล่นบทบาทตามได้โดยการนำเสนอในรูปแบบที่ง่ายต่อการเรียนรู้
5. หน้าที่การงาน องค์ประกอบพื้นฐานของมนุษย์ในการขัดเกลาทางสังคมอีกอย่างหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ที่จะแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่การงาน ในสหรัฐอเมริกา การ ทำงานเต็มเวลาเป็นสิ่งที่ยืนยันสถานะความเป็นผู้ใหญ่ หรือกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งที่บ่งบอก ว่า คนคนหนึ่งได้เลยวันรุ่นแล้ว การขัดเกลาทางหน้าที่การงานอาจเป็นทั้งการทำงาน เพื่อหาเงินและการทำงานที่ตนชื่นชอบ ขณะเดียวกันการขัดเกลาทางสังคมเกี่ยวกับหน้าที่ การงานไม่สามารถแยกจาประสบการณ์ การขัดเกลาทางสังคมที่เกิดขึ้นในช่วงเด็กและ วัยรุ่น เนื่องจากเด็กมักเรียนรู้ในลักษณะของหน้าที่การงานหรืออาชีพจากพ่อแม่ หรือคน ที่ตนรู้จักในช่วงวัยเด็ก หรือแม้แต่บุคคลที่อยู่ในสื่อมวลชน
6. รัฐ (state) ปัจจุบันนักสังคมศาสตร์ได้ให้ความสนใจกับความสำคัญของรัฐมากขึ้นกว่า อดีตที่ผ่านมา ฐานะที่เป็นตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคม เนื่องจากรัฐ ยังมีอิทธิพลต่อ ช่วงชีวิตของบุคคลแต่ละช่วงค่อนข้างมาก ในสังคมดั้งเดิมวัฒนธรรมของเราทำให้ ครอบครัวทำหน้าที่เบื้องต้นในการปกป้องคนในครอบครัว แต่ในศตวรรษที่ 20 การปกป้อง ดังกล่าวได้เปลี่ยนไปอยู่ตัวแทนภายนอก เช่น โรงพยาบาล คลินิก บริษัทประกันภัย และตัวแทนเหล่านี้จำนวนมากก็ขึ้นอยู่กับรัฐ ขณะเดียวกันส่วนที่เหลือได้รับการอนุญาต จากรัฐ

โดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคมชี้ให้เห็นว่าคุณคือเป็นผลผลิตจากสังคมนอบข้าง เริ่มจากมโนทัศน์แห่งตนได้รับอิทธิพลจากบุคคลอื่นที่เข้าร่วมในการมีอันตรกิริยาด้วย ซึ่งบุคคลอื่นดังกล่าวมักเรียกขานกันว่าเป็น “ตัวแทน” ในการขัดเกลาทางสังคม นักวิชาการหลายท่านพยายามจำแนกตัวแทนที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคม อาทิ สุภัตรา สุภาพ จำแนกได้เป็น 6 กลุ่ม ประกอบด้วย ครอบครัว กลุ่มเพื่อนโรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนาและสื่อมวลชน ขณะที่ Jon M. Shepard จำแนกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชนและตัวแทนอื่นๆ ส่วน Schaefer และ Lamm จำแนกเป็น 6 กลุ่ม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน สถานที่ทำงาน และรัฐ แม้ว่านักวิชาการแต่ละท่านจะจำแนกกลุ่มตัวแทนแตกต่างกันออกไป แต่ความแตกต่างดังกล่าวกลับเป็นแรงดีต่อการศึกษาคั้งนี้ตรงที่ทำให้ผู้ศึกษาสามารถมองภาพของตัวแทนในการขัดเกลาทางสังคมได้รอบด้านมากขึ้น อย่างไรก็ตามแก่นของความเป็นตัวแทนไม่ว่าจะเป็นตัวแทนกลุ่มใดก็ตามจะมีลักษณะเหมือนกัน ก็คือ เป็นเสมือนกระจกสะท้อนภาพตัวตนของคุณ และมีส่วนช่วยให้บุคคลปรับแต่งพฤติกรรมของตนจากปฏิกิริยาของตัวแทนดังกล่าว

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับเรื่องจิตสำนึก

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำนิยาม ความสำนึก หรือ จิตสำนึก (consciousness) หมายถึง ความรู้สึกในการกระทำ หรือ การมีตัวตน ทางสังคมวิทยา หมายถึง การรู้ตัวว่าตัวเองมีอยู่ หรือมีคนอื่นอยู่ด้วยและตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มนั้น ในที่นี้จะใช้คำว่า จิตสำนึก

การมีจิตสำนึกที่ติดต่อกับสิ่งหนึ่งไม่ได้ทำให้คนแสดงออกตามความสำนึกเสมอไป พฤติกรรมการแสดงออกใดๆ ของมนุษย์นั้นอาจจะเป็นผลมาจากทัศนคติ บรรทัดฐานของสังคม นิสัย และผลที่คาดว่าจะได้รับหลังจากที่ทำพฤติกรรมนั้นๆ แล้วด้วย

พฤติกรรมทั้งปวงนี้ย่อมเนื่องมาจากจิตใจ ผู้ที่มีจิตใจได้รับการอบรมมาดี ย่อมจะแสดงออกถึงพฤติกรรมทั้งปวงในทางดี ฉะนั้นการอบรมให้ถึงจิตใจ ถึงจะกล่าวว่าเป็นการสร้างเสริมก็เป็นการสร้างเสริมถึงต้นเหตุ ถ้าจะกล่าวว่าเป็นการแก้ก็เป็นการแก้ถึงต้นเหตุ

1. จิตใจมีความสำคัญ เพราะเป็นมูลฐานแห่งความประพฤติในทุกทางทั้งความเจริญ ความเสื่อม ความสุข ความทุกข์ต่างๆ จิตใจนี้ต้องมีดูแลรักษาแก้ไข
2. จิตเป็นสมบัติล้ำค่า เป็นแก้วสารพัดนึก สารพัดที่ทุกคนมีอยู่แล้ว หากแต่เจ้าของอาจยังไม่รู้จักยังมีได้เจียรไน
3. จิตที่บริหารฝึกดีแล้ว จะเป็นจิตที่มีสมรรถภาพสูง มีความสุขมากและปล่อยวางได้ตามสบาย

4. การบริหารจิตให้มีสมาธิก็เพื่อให้จิตมีพลังหรือกำลังสามารถมีสติรอบคอบรักษาตนเองได้ดี
5. ผู้ที่สามารถปกครองจิตของตนเองได้เอง ย่อมมีความสามัคคีปลอดภัยดีกว่าใครๆ
6. จิตเป็นภาวะเป็นนามธรรม เป็นผู้รับรู้และสั่งการผ่านทางยอดจอมสมอง ฐานสมอง (Basal Gang lea) และสมองชั้นรองๆ ตามลำดับ สมองจึงเป็นเครื่องมือของจิตในการบัญชาการความเป็นอยู่ทั้งสิ้นของร่างกาย จิตรับรู้และสั่งการทั้งเปิดเผยทางระบบประสาทรอบนอก และไม่เปิดเผยตั้งนั้น ความเป็นอยู่ของร่างกาย ความเป็นไปต่างๆ จึงขึ้นอยู่กับจิตที่จะบัญชาการ

จิตของคนเรานั้นแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ด้วยกันคือ

1. จิตสำนึก (Conscious Mind)
2. จิตใต้สำนึก (Sub-Conscious Mind)
3. จิตเหนือสำนึก (Super-Conscious Mind)

จิตสำนึก (Conscious Mind)

จิตสำนึก คือ จิตที่คนเราตั้งใจหรือต้องการความสำเร็จไม่ว่าจะเป็นทางหนึ่งทางใดก็ตามอาจจะต้องการเรียนเก่ง ต้องการร่ำรวย อยากมีชื่อเสียง อยากเป็นกวี นักประพันธ์ อยากเป็นนักวิทยาศาสตร์ จิตสำนึกเป็นจิตใจระดับแรกสุดของมนุษย์ มีหน้าที่กระตุ้นให้ทำสิ่งต่างๆ ตามสัญชาตญาณทั่วไป ซึ่งได้แก่ การกิน การนอน การป้องกันตนเอง การสืบพันธุ์ จิตสำนึกมีอยู่ทั้งหมด 7 % เป็นส่วนที่มนุษย์เรานำมาใช้ตามปกติ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ในการเรียน การทำงาน หรือการคิดค้นประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เราใช้จิตใจส่วนที่เป็น 7% นี้เป็นส่วนประกอบทั้งสิ้น จิตสำนึกของคนเราเปรียบเหมือนตะแกรงที่คัดสิ่งที่ไม่ต้องการออก แต่สิ่งใดที่จิตสำนึกของคนเราสนใจนั้น จะถูกเก็บไว้ในรูปของมโนภาพ และถูกส่งผ่านเข้าไปยังจิตภายใน หรือจิตใต้สำนึก ซึ่งจะถูกจดจำไว้ใช้ในอนาคตต่อไป จิตสำนึกของเรานั้นไม่มีอำนาจสร้างสรรค์ มีหน้าที่เพียงส่งความคิด ที่เป็นปฏิกิริยาต่างๆ หรือความคิดเรื่องต่างๆ อันเป็นที่สนใจของเราผ่านไปให้จิตสำนึกเท่านั้น

จิตใต้สำนึก (Sub-Conscious Mind)

จิตใต้สำนึก คือ ส่วนของจิตใจจำนวน 93% ที่ไม่ได้ถูกนำมาใช้โดยตรง จิตใต้สำนึกเป็นเสมือนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่มีพลังมหาศาล เช่น คนที่กำลังโกรธ หรือ ตกใจอย่างสุดขีด บางครั้งสามารถยกของหนักชนิดที่ 2 คนยกไม่ไหวไปไหนมาไหนได้ เพราะในขณะที่โกรธหรือตกใจอย่างสุดขีดนั้น เขาสามารถข้ามสติ (จิตสำนึก) (By – Passing Consciousness) ไปสู่จิตใต้สำนึกซึ่งมีพลังมาก และทำสิ่งต่างๆ อย่างมหัศจรรย์ได้ จิตใต้สำนึกไม่เพียงแต่มีพลังอย่างที่ยกมาแล้ว แต่ยังมีพลังทางด้านความคิดและ

อื่นๆ อีกด้วย เช่น ตามปกติเราสามารถใช้เวลาเพียง 10 ของพลังสมองที่มีอยู่เท่านั้น ถ้าหากว่าเราไม่สามารถข้ามสติไปสู่จิตใต้สำนึกได้ แต่ถ้าเรารู้จักวิธีที่จะข้ามถึงจิตใต้สำนึก เรา จะเพิ่มความสามารถของเราในด้านต่างๆ มากกว่าความสามารถเดิมอีกหลายสิบเท่า

จิตเหนือสำนึก (Super-Conscious Mind)

จิตเหนือสำนึก มีคุณสมบัติคล้ายกับจิตสำนึกที่ยิ่งใหญ่ หรือ Cosmic Mind ซึ่งเป็นแหล่งที่เก็บรวบรวมความรู้ทุกอย่างของอดีต ปัจจุบัน อนาคต ผสมผสานกันเป็นเนื้อเดียวจนไม่สามารถบอกได้ว่า เริ่มต้นจากสิ่งใด และจะไปสิ้นสุดลงที่ใด ดังนั้นผู้ที่มีการพัฒนาจิตละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ทะลุผ่านจิตใจระดับแรกๆ (จิตสำนึกและจิตใต้สำนึก) แล้ว จะเข้าถึงจิตใต้อ่อนละเอียดอ่อนที่เรียกว่าจิตเหนือสำนึกที่จะทำให้ เกิดความหยั่งรู้ด้วยตนเองต่างๆ (เทิน ศรีสุข, 2537: 28)

2.5 ทัศนวิสัยประชาสังคม (Civil Society)

มีผู้ให้คำแปล Civil Society หลายอย่าง อาทิ ประชาสังคม ชุมชนเข้มแข็ง อารยสังคมและสังคมพลเมือง ขณะเดียวกันก็มีผู้ให้นิยาม ประชาสังคม แตกต่างกันไปตามบริบททางสังคม และยุทธศาสตร์การต่อสู้ดังนี้

ประชาสังคมคือ พื้นที่การเมืองสาธารณะ (Public Sphere) ของประชาชนที่กำเนิดจากคนชั้นกลาง แลขยายไปสู่ผลประโยชน์ต่างๆ ที่สนใจเข้าร่วมในพื้นที่การเมือง สาธารณะนี้ ประชาสังคมจึงเป็นพื้นที่ที่เกิดกิจกรรม มิใช่ประชาชนทั้งหมดที่ไม่มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองสาธารณะ

ประชาสังคม คือ กระบวนการสร้างพื้นที่ทางการเมืองสาธารณะของประชาชนโดยตรง โดยไม่ต้องอยู่ภายใต้พื้นที่การเมืองของรัฐ (รัฐบาล พรรคการเมือง กฎหมาย ศาล อบต. ฯลฯ) หรือพื้นที่ทางเศรษฐกิจของทุน ประชาสังคม จึงเป็นอิสระจากรัฐและทุน

ประชาสังคมคือ เวทีต่อสู้ทางอุดมการณ์ฝ่ายต่างๆ โดยรัฐหรือทุนที่พยายามครอบงำพื้นที่ดังกล่าวยุทธศาสตร์การต่อสู้มีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ มีการใช้ความรุนแรงและสันติวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพประชากรในสังคมนั้นๆ ประชาสังคมจึงไม่ใช่เวทีสมานฉันท์อย่างเดียว แต่เป็นเวทีสาธารณะที่เปิดโอกาสให้ผู้คนที่มีความแตกต่างให้เป็นพลังร่วม เพื่อดำเนินไปสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปการกระตุ้นให้ผู้คนลุกขึ้นมาดูแลชุมชนละแวกบ้านหรือสังคมนั้นๆ เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่ยากนัก เนื่องจากประชาชนติดกับการบริโภคจากรัฐมานาน ในสังคมมีกลุ่มผลประโยชน์แตกต่างกัน ผู้คนส่วนใหญ่จะเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง ใครมีความเห็นแตกต่างออกไปก็มักขัดแย้งขึ้นทันที และเกิดความแตกแยกและต่อต้านในที่สุด กลวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและกระบวนการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจ

เป็นเครื่องมือที่จะคลี่คลายอุปสรรคนี้ได้ด้วยการเชื่อที่ว่า ความแตกต่างของผลประโยชน์และระดับแรงจูงใจย่อมมีจุดร่วมอยู่ ซึ่งไม่ใช่การประนีประนอมเพื่อเฉลี่ยความขัดแย้งหรือผลประโยชน์ แต่เป็นความเข้าใจละเอียดลึกซึ้งในคู่ตรงข้าม และนี่คือการใช้พลังประชาสังคมอย่างมีความหมาย

ประชาสังคม เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่เชื่อมระหว่างงานบุคคลในระดับครอบครัวและเพื่อนกับ ส่วนของรัฐบาลและสถาบันทางการต่างๆ บางแห่งใช้คำว่า ประชารัฐ ประชาสังคมเป็นเรื่องการเมือง สังคมในส่วนนี้คือ สิ่งที่ทำให้ชุมชนและประเทศดำรงอยู่ได้ ประชาสังคมในสภาพแวดล้อมทางการเมืองมี ลักษณะเดียวกับพื้นที่ชุ่มน้ำในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ คือ เป็นสถานที่ที่ชีวิตทุกชีวิตทั้งในและนอก ครอบครัวก่อรูปขึ้น เป็นแหล่งกำเนิดทุนทางสังคมเป็นกรรวมตัวที่มีโครงสร้างและวิธีทำงานเฉพาะตัว หลังจากรวมตัวเกิดจากการมีพันธะร่วมกันของประชาชนมากกว่าจะมาจากอำนาจตามกฎหมายหรือ อำนาจเงิน เป็นการรวมตัวเพื่อกิจกรรมสาธารณะอย่างสร้างสรรค์หรือวิธีแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกัน ของคนในสังคม

ประเวศ วะสี เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการจุดประกายแนวคิดประชาสังคม ได้ประมวลแนวคิด ดังกล่าวไว้ว่า สังคมไทยในปัจจุบัน ภาคส่วนหลัก (sectors) ของสังคมที่มีความเข้มแข็งและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างมากคือภาครัฐ หรือ “รัฐานุภาพ” และภาคธุรกิจเอกชน หรือ “ธนาานุภาพ” ส่งผลให้สังคมขาดดุลยภาพและเกิดความล่าช้าในการพัฒนาของฝ่ายประชาชนหรือภาคสังคมที่เรียกว่า “สังคมนานุภาพ” โดย ประเวศ วะสี เชื่อว่าการเอहनุนให้ภาคสังคมหรือภาคประชาชนมีความเข้มแข็งและ เกิดดุลยภาพทางสังคมที่เรียกว่า “สังคมสมานานุภาพ” ได้นั้นจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) หรือสังคมประชาธิปไตยหรือประชาสังคม

ประเวศ วะสี⁴⁷ ยังกล่าวอีกว่า ประชาสังคมคือสังคมที่เต็มไปด้วยความเป็นชุมชน คำว่า “ชุมชน” หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไร ร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกันด้วย (Community ต้อง communicate) ความเป็นชุมชนตามความหมายนี้มีได้หมายถึงชุมชนแบบโบราณหรือบุพกาล แต่คือ ความเป็นชุมชนในบริบทของสังคมสมัยใหม่ ความเป็นชุมชนอยู่ที่มีความร่วมกัน การที่มีคนจำนวนมาก แต่ไม่มีอะไรร่วมกันไม่เรียกว่า มีความเป็นชุมชน ความเป็นชุมชนอาจเกิดขึ้นในสถานที่และสถานการณ์ ต่างๆกัน เช่น ความเป็นชุมชนครอบครัว ความเป็นชุมชนในที่ทำงาน ความเป็นชุมชนทางอากาศ (เนื่องจากมีการรวมตัวกันโดยใช้วิทยุติดต่อสื่อสารกัน) ความเป็นชุมชนทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ความเป็นชุมชนทำให้กลุ่มมีศักยภาพสูงมากเพราะเป็นกลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทร มีการกระทำและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยนายแพทย์ประเวศ วะสีเรียกแนวความคิดนี้ว่า Interactive learning through

⁴⁷ ประเวศ วะสี. “ปาฐกถาพิเศษป่วย อังภากรณ์ : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจสังคม และศีลธรรม” , กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2541, หน้า 34-

1) ประเภทของประชาสังคม

1. ประชาสังคมแบบรัฐนิยม ลักษณะนี้มีมากในประเทศโลกที่สาม รัฐต้องการคงสถานภาพอำนาจเดิมไว้ มีการกระจายอำนาจเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมในระดับหนึ่ง โดยจัดตั้งประชาคมระดับต่างๆ แต่ศูนย์กลางการตัดสินใจ คือ รัฐ เป็นการเพิ่มศักยภาพของรัฐในการจัดการและรักษาสถานภาพของรัฐในขณะที่อยู่ในสภาพอ่อนแอ
2. ประชาสังคมแบบทุนนิยม เป็นประชาสังคมของชนชั้นกลาง และนายทุนที่มุ่งการแข่งขันและเพิ่มประสิทธิภาพให้กลไกตลาดและทุนทำงานได้อย่างอิสระ ปลอดภัยจากการควบคุมโดยรัฐ แต่ให้พลังตลาดควบคุมรัฐ เป็นการลดบทบาทของรัฐในทางเศรษฐกิจและสังคม
3. ประชาสังคมแบบเสรีนิยม หรือแบบอาสาศัมคร เน้นความเป็น “พลเมือง” ที่มีจิตสำนึกประชาธิปไตยไม่ใช่พลเมืองดีของรัฐ ให้ความสำคัญชนชั้นกลาง กิจกรรมอาสาศัมคร กลุ่มสมาคมอิสระ มุ่งลดบทบาทของรัฐในกิจกรรมสาธารณะให้รัฐคอยตอบสนองความต้องการของประชาชน
4. ประชาสังคมแบบชุมชนนิยม แนวคิดนี้พัฒนามาจากแนวคิด “ชุมชนเข้มแข็ง” ขยายความเป็นชุมชนออกไปในวงกว้าง ในสังคมหนึ่งๆ สามารถมีชุมชนหลายแบบ เน้นที่ความร่วมมือเอื้ออาทรนำไปสู่พลังที่เข้มแข็งของภาคประชาชนเป็นการก่อตัวของชุมชน โดยละเลยโครงสร้างของรัฐ ประชาสังคมรูปแบบนี้ได้ปฏิเสธโดยรัฐโดยตรง รัฐยังคงเป็นแกนกลางที่เอื้อประโยชน์ คือ ชุมชน
5. ประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (News Social Movement) เป็นการเคลื่อนไหวของประชาชนในพื้นที่สาธารณะอย่างเป็นขบวนการเพื่อเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง กฎ กติกา อุดมการณ์ของสังคมที่รัดรอบสิทธิ เสรีภาพของประชาชน เช่น การต่อต้านสิทธิทุนนิยม คัดค้านการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่กระทบต่อประชาชน แสดงสิทธิไม่เชื่อฟังรัฐ เป็นต้น กาดต่อสู้ดังกล่าวมิได้ต้องการยึดอำนาจรัฐ หรือเข้าไปต่อสู้ในสังคมการเมืองของกลไกรัฐ (รัฐสภา รัฐบาล ศาล กฎหมาย) แต่อย่างไรก็ตาม หากเป็นการกระทำในพื้นที่การเมืองสาธารณะ เพื่อการเปลี่ยนแปลง และเป็นการปรับสัมพันธภาพทางอำนาจระหว่างภาครัฐ ภาคธุรกิจและภาคประชาชนใหม่

2) ปัจจัยและเงื่อนไขในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

องค์ประกอบหรือปัจจัยสำคัญที่ตัดสินว่าประชาสังคมหนึ่ง ๆ มีความเข้มแข็งเพียงใด เดวิด แมทธีวส์ ได้กลั่นกรองงานวิจัยออกมาเป็นคำถาม 12 ข้อดังนี้

1. ใครเป็นผู้กำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข เป็นปัญหาของคนส่วนใหญ่หรือไม่ ปัญหาใดแก้ไขไม่ได้ หรือไม่ได้รับความสนใจจากสาธารณชน
2. การตอบสนองต่อปัญหา ประชาชนทำอย่างจริงจัง หรือเพียงมายืนดูหรือพูดในสิ่งที่เป็นการต้องการของตน
3. ประชาชนรวมตัวกันอย่างไร พุดจาชกจูงหรือใช้สื่อ
4. มีสถาบันใดมีการเปิดเวทีให้มีการประชุมพลเองทุกหมู่เหล่า เพื่อตัดสินใจในปัญหาสำคัญ มีการประชุมครั้งต่อไปอีกหรือไม่
5. พลเมืองคิดว่าพวกเขามีพลังหรือความสามารถในการผลักดันให้การเปลี่ยนแปลงหรือไม่
6. กิจกรรมต่าง ๆ สำเร็จลุล่วงได้อย่างไร มีอะไรเป็นปัจจัยสำคัญ
7. เมื่อต้องตัดสินใจ พวกเขาใช้วิธีใดตรงร่วมกันในแต่ละทางเลือกอย่างระมัดระวังหรือไม่
8. ใครเป็นผู้ลงมือปฏิบัติ ผลเป็นอย่างไร
9. ความสัมพันธ์ของประชาชนกับสถาบันสำคัญ ๆ อย่างหน่วยงานรัฐบาล โรงเรียนและสื่อ เป็นอย่างไรในสายตาของประชาชน
10. การประเมินผลทำอย่างไร ใครเป็นผู้ประเมิน พลเมืองเรียนรู้ร่วมกันอย่างไร มีการปรับเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานใหม่
11. มีการปรับเปลี่ยนการใช้ภูมิปัญญาเดิมไปตามประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นมากน้อยเพียงไร การเรียนรู้ร่วมกันมีประสิทธิภาพมากน้อยแค่ไหน
12. วิธีที่สังคมมองปัญหาและวิธีแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับระบบการเมืองที่ประชาชนต้องการให้มีหรือไม่

อุทัย ดุลยเกษม ละออรศรี งามพิทยาพงศ์⁴⁸ ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งมี 7 ประการ ดังนี้

1) โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน หมายถึงสัมพันธภาพในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสในชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความรักความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง

2) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น การผลิต การบริโภค การสะสมและกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิ์ละอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร มีรูปแบบการผลิตที่สนอง

⁴⁸ บุญนาท ตีวกุล. ชนบทไทย: การพัฒนาสู่ประชาสังคม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543, หน้า 35-36.

ความต้องการของตนเป็นหลัก และเชื่อมโยงกับระบบนิเวศน์ การบริโภค เน้นการพออยู่พอกิน ไม่ทำลายธรรมชาติ ไม่สะสมมาก หากมีการกระจายส่วนเกินสู่ญาติมิตรและสังคม ในรูปแบบการแบ่งปัน ทำบุญ ชำระภาษี

3) ค่านิยมจากศาสนธรรม หรืออุดมการณ์ในการใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพอ่อนน้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรที่มีประสิทธิภาพ

4) กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาแบบดั้งเดิมจากครอบครัว วัด สถานประกอบการ โดยการใช้สังเกต ฟัง ถาม ทดลองทำ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เป็นการเรียนที่นำมาปฏิบัติจริง

5) กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำตามธรรมชาติในชุมชนเกิดขึ้นได้หลายเงื่อนไข เช่น การประพุดิตตนในกรอบของธรรม การเป็นผู้ต่อสู้เพื่อชุมชน หรือเป็นผู้ทรงคุณความรู้ ชุมชนที่โครงสร้างทางสังคมในแนวนอน จะเกิดกลุ่มผู้นำธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น และการทำงานในรูปแบบการปรึกษาหารือ แสวงหาคำร่วมมือในการแก้ปัญหา

6) ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น สิ่งที่เห็นเป็นรูปธรรมคือ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน ซึ่งเปรียบเสมือนระบบความมั่นคงสวัสดิการชุมชน สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดผ่านระบบครอบครัว เครือญาติ เพื่อนฝูง มีกฎเกณฑ์ แบบแผนการดำเนินชีวิตร่วมกัน ชุมชนที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้น จะมีพลังสามารถจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างดี

7) กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นสถานที่ยุพบปะของชุมชนในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ปรึกษาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้รวดเร็ว ทันเหตุการณ์

วิทยากร เชียงกูล⁴⁹ กล่าวว่านอกจากปัจจัย 4 ตามปกติแล้ว ยังมีอีก 6 ปัจจัยเพื่อให้คนเป็นสุข และสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง อันได้แก่

ปัจจัยที่ 5 มีชีวิตครอบครัวที่ดี ผู้คนนับถือ อาชีพดี

ปัจจัยที่ 6 ได้รับการศึกษาอบรม มีความรู้ข้อมูลข่าวสารเพื่อพัฒนาตนเองและสังคม

ปัจจัยที่ 7 การเดินทางติดต่อสื่อสาร ไปทำงาน พบแพทย์ พบปะกับคนอื่นทำได้รวดเร็ว

ปัจจัยที่ 8 ได้รับบริจาคจากรัฐอย่างเป็นประชาธิปไตยและเป็นธรรม มีสิทธิเสรีภาพทางการเมืองอย่างปลอดภัย ไม่ถูกคุกคาม

ปัจจัยที่ 9 อยู่ในชุมชนที่มีสภาพแวดล้อมค่อนข้างดี มีการทำบุญร่วมพิธีต่างๆของชุมชน

เสรี พงศ์พิศ นักคิดอีกคนหนึ่งของไทยสรุปไว้อย่างน่าฟังว่า (มติชนรายวัน 3 กันยายน 2545) ชุมชนเข้มแข็งคือ ชุมชนที่จัดการตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โปร่งใส ตรวจสอบได้และชาวบ้านมีส่วนร่วม

⁴⁹ วิทยากร เชียงกูล, มติชนรายวัน, 3 กันยายน 2545, หน้า 12..

จากงานวิจัยของ พัทธเนม (บุณนาค ตีวกุล 2543) ในเมืองบางเมืองของประเทศอิตาลี พัทธเนมได้
ข้อสรุปว่า ชีวิตสาธารณะที่ดี หรือ ประชาสังคมที่เข้มแข็ง มีองค์ประกอบอยู่ 5 ด้าน คือ

1. มีเครือข่ายองค์กรทางสังคม (Civic association)
2. มีชนบทของการตอบแทน (norms of reciprocity)
3. มีความไว้วางใจทางสังคม (social trust)
4. ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง
5. ความสัมพันธ์ของประชาชนเป็นแนวนอน หรือเท่าเทียมกัน

จากงานวิจัยในเมืองทูเปโล มลรัฐมิสซิสซิปปี ประเทศสหรัฐอเมริกา กริสแอม ซีให้เห็น
องค์ประกอบสำคัญของประชาสังคมที่เข้มแข็งว่า มี 6 ประการ คือ⁵⁰

- 1) โครงสร้างพื้นฐานสาธารณะและช่องทางการสื่อสาร มีการสื่อสารระดับพื้นฐาน คือ การพบปะพูดคุยในชีวิตประจำวัน งานเทศกาล หรือการประชุม มีการสื่อสารระดับกลาง คือ การรวมกลุ่มเป็นองค์กร-ทำงานเพื่อสังคม และการสื่อสารระดับสูง คือ องค์กรสมาชิกมีการติดต่อเชื่อมโยงกัน
- 2) กระบวนการสำคัญของชุมชน เช่น กระบวนการตัดสินใจของชุมชน ต้องผ่านกระบวนการเรียนรู้ ตรวจสอบ การทำประชาพิจารณ์
- 3) ภาวะผู้นำและชุมชน ต้องเป็นคนที่มีความรู้ความสามารถ นำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า มีผู้นำหลากหลายที่ไม่แตกต่างจากชาวบ้าน ฝึกตัวเข้ากับชุมชนได้ดีและทำประโยชน์เพื่อชุมชน
- 4) กรอบรณแนวคิดหรือมโนภาพ ในการแก้ปัญหาหรือแนวทางปฏิบัติเป็นงานที่มาจากมีส่วนร่วมของชุมชนที่มองชุมชนเป็นองค์กรรวม
- 5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสถาบัน เป็นไปในแนวนอน และวางใจกันและกัน เช่น โรงเรียนกับผู้ปกครองและชุมชนที่ช่วยเหลือเกื้อกูล ยอมรับซึ่งกันและกัน
- 6) สำนึกความเป็นชุมชนและชนบทแห่งการแบ่งปัน สิ่งนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อชุมชนได้มีการทำงานเอื้อสาธารณะร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความทรงจำที่ดีและอยากทำงานร่วมกันอีกในอนาคต สิ่งสำคัญคือ ชุมชนต้องแสวงหาแนวทางหรือกิจกรรมฟื้นฟูชีวิตสาธารณะของตนเอง

⁵⁰ อ้างแล้ว, หน้า 87.

3) ยุทธศาสตร์การสร้างประชาสังคมหรือชีวิตสาธารณะ

พัทธเนม กล่าวว่ ประชาสังคมที่เข้มแข็งนำมาซึ่งเศรษฐกิจที่ดี และจากงานศึกษาชุมชน เดวิท แมทิวส์ ได้ข้อสรุปว่า ชุมชนที่มีสถาบันการศึกษาดี รัฐบาลมีประสิทธิภาพ มีเศรษฐกิจมั่นคง และมีชีวิตสาธารณะที่ดี ส่งนใหญ่เป็นชุมชนแก่การเรียนรู้ ดังนั้นวิธีที่เหมาะสมในการสร้างชีวิตสาธารณะคือ การแสวงหาวิธีกระตุ้นให้เกิดระบบการเรียนรู้ของชุมชน เช่น กิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้คนในชุมชน รวมทั้งคนแปลกหน้าได้มาพบปะแก้ไขปัญหาร่วมกัน เกิดระบวนการเรียนรู้สัมพันธ์เชิงสาธารณะในที่สุด ยุทธศาสตร์ 4 หลัก ในการเสริมสร้างชีวิตสาธารณะของเดวิท แมทิวส์ มีดังนี้

- 1) กำหนดประเด็นหรือปัญหาโดยประชามมีส่วนร่วม ซึ่งจะทำให้ประชาชนได้ขบคิดปัญหาในแง่ผลประโยชน์ตนและผลประโยชน์ของคนอื่น กระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม พร้อมแบกรับและแก้ไขปัญห
- 2) สร้างทางเลือกโดยผ่านการพินิจพิเคราะห์ ซึ่งทำได้ไม่่ง่ายนัก เพราะความขัดแย้งจากมุมมองที่แตกต่างกัน การสนทนาในบางครั้งอาจไม่จบในครั้งเดียว แต่เป็นการสร้างแนวทางกว้าง ๆ ให้เห็นเป้าหมายร่วมกัน กิจกรรมที่เป็นไปได้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือท่าที หลังจากได้รับข้อมูลเพิ่มเติมจากการสนทนา
- 3) การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ กิจกรรมนี้ไม่มีรูปแบบตายตัว เป็นกิจกรรมที่ระดมพลังประชาชนทำเพื่อระชาชนโดยรวม เช่น การฟื้นฟูสวนสาธารณะ ปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดวัด เป็นต้น เป็นกิจกรรมที่มีใดมดแทนกิจกรรมของรัฐหรือของเอกชน
- 4) การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินด้วยความรู้สึกที่เป็นเจ้าของและรับผิดชอบร่วมกัน ว่ากิจกรรมนั้นมีคุณค่าต่อพวกเขาอย่างไร เขาจะปรับปรุงกิจกรรมต่อเนื่องอย่างไร มิใช่การประเมินที่ทำลายความสัมพันธ์เชิงสาธารณะที่มีอยู่

ยุทธศาสตร์การสร้างชีวิตสาธารณะหรือชุมชนเข้มแข็งข้างต้น ต้องการเวลาและการสนทนาประเด็นต่างๆ ต้นความคิดอย่างพินิจพิเคราะห์ การสนทนาร่วมกันเพียงครั้งเดียวอาจไม่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใดๆ ต้องดำเนินการกิจกรรมทั้ง 4 อย่างต่อเนื่องกันจนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้เลย

เดวิท แมทิวส์ ยังได้เสนอการสร้างยุทธศาสตร์การสร้างประชาสังคมเพิ่มเติมภายหลังอีกหลายประเด็น อาทิ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ การเรียนรู้ร่วมกัน การสร้างสำนึกความเป็นพลเมือง

การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ (ประชารัฐ) ยุทธศาสตร์นี้ทวีความสำคัญมากขึ้นเมื่อปัญหาต่างๆ ของประเทศบางปัญหารัฐบาลไม่สามารถแก้ไขได้ เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหา

อาชญากรรม เป็นต้น การรวมตัวของประชาชนเป็นสมัชชาเป็นเครื่องมือที่ทรงพลัง ที่สามารถสร้างบรรยากาศการพูดคุยกับฝ่ายรัฐได้ดีกว่าการทำประชาพิจารณ์ ประชาชนต้องแสวงหาโอกาสให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังในการค้นหาทางเลือกในการแก้ปัญหา มิใช่เชิญมาปาฐกถาหรือพูดปกป้องจุดยืนของตน ตัวอย่าง การทำนาข้าวด้วยวิธีบริหารศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM.) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างเจ้าหน้าที่ภาครัฐ และชาวนาในจังหวัดอุทัยธานี มีการปลูกข้าวในแปลงนาสาธิตซึ่งใช้วิธีทางเลือกใหม่ และแปลงนาควบคุมแบบเดิม มีการเก็บข้อมูลในท้องนาทุกระยะ 7 วัน ตั้งแต่สังเกตและบันทึกการเจริญเติบโตของต้นข้าว ระบบนิเวศน์แปลงนา แมลงและสัตว์ต่างๆ การเลือกที่จะใช้ยาฆ่าแมลง ปุ๋ยเคมี หรือใช้ปุ๋ยชีวภาพ ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง เมื่อพบว่าแมลงบางชนิดในแปลงนาสามารถปราบศัตรูพืชได้ มีการทำบัญชีค่าใช้จ่ายอย่างละเอียด หาข้อสรุปได้ว่า แปลงนาสาธิตที่ใช้วิธีบริหารศัตรูพืชแบบผสมผสานทำรายได้สุทธิสูงกว่าการใช้ยาฆ่าแมลง ขณะเดียวกันประชาชนก็ได้เรียนรู้การเจริญเติบโตของต้นข้าว ระบบนิเวศน์ในแปลงนาด้วยตนเอง โดยมร.เจ้าหน้าที่รัฐคอยรกระตุ้นและให้ความร่วมมือตลอดเวลาการทดลอง

การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มบุคคลใช้การสะสมข้อมูล แต่เป็นการพัฒนาภูมิปัญญาเชิงปฏิบัติที่เกิดจากการร่วมกันแก้ปัญหา ชุมชนที่ประสบผลสำเร็จในการพลิกฟื้นระบบเศรษฐกิจของตน มักดำเนินการที่นอกเหนือจากการลอกเลียนแบบชุมชนอื่น ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้ร่วมกันทำให้เกิดปัญญามองเห็นช่องทางใหม่ การดำเนินงานที่ล้มเหลวในบางครั้งถือเป็นประสบการณ์หรือบทเรียนให้แสวงหาหนทางใหม่ที่ต้องทำต่อไป การเรียนรู้ร่วมกันจึงก่อให้เกิดอานิสงค์หลายประการ อาทิ

เรียนรู้จากรู้จักผู้อื่น ซึ่งเป็นเงื่อนไขจำเป็นสำหรับการร่วมมือ จากการศึกษาขององค์กร พับลิค อีเจ้นตา ซึ่งให้เห็นว่าบุคคลจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้เข้าประชุมเพื่อการไตร่ตรองร่วมกันมีการปรับเปลี่ยนความคิดของตนเอง คนส่วนใหญ่ยอมรับว่าได้มีการทบทวนความคิดของตนเองใหม่ แม้ในที่สุดบางคนจะยืนยันความคิดเดิม แต่จำนวน 75% กล่าวว่าพวกเขาได้เชิญกับมุมมองที่แตกต่างซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจได้ แม้ไม่เห็นด้วย การปรับเปลี่ยนทัศนคติเช่นนี้ทำให้ผู้เข้าประชุมมองเห็นหนทางการทำงานร่วมกันได้ สิ่งนี้จะไม่เกิดขึ้นถ้ามีการโต้แย้งในประเด็นต่างๆ ด้วยจุดยืนทางความคิดที่ต่างชั่วคราว

เรียนรู้ที่จะทำผลประโยชน์ให้กระจ่างชัด ในกระบวนการตัดสินใจแต่ละครั้ง คนมีแนวโน้มจะทบทวนผลประโยชน์ฝ่ายตน และขยายคำนิยามผลประโยชน์ให้กว้างออกไปอีก แต่เมื่อเผชิญกับการตัดสินใจในปัญหาที่ทับซ้อน พวกเขาจำพยายามขยายขอบเขตความสนใจและค้นหาจุดที่เชื่อมโยงกันของทุกฝ่าย สืบหาประเด็นที่ห่วงใยกันหรือขยายของเขตผลประโยชน์ให้กว้างขึ้น โดยธรรมชาติคนจะมองปัญหาแตกต่างกัน ในระหว่างหารเรียนรู้การไตร่ตรองร่วมกันในเวทีสาธารณะ จะทำให้ผู้คนได้ทบทวนความคิด ตัวอย่างโครงการพัฒนาเศรษฐกิจหลายโครงการที่ชุมชนต้องการทำให้เกิดขึ้นในพื้นที่ เมื่อผ่านกระบวนการไตร่ตรองร่วมกัน ปรากฏว่า ชุมชนตัดสินใจไม่รับโครงการที่นำเสนอในครั้งแรก เพราะพบว่าไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนต้องการอย่างแท้จริง

การสร้างความสำเร็จของความเป็นพลเมือง พลเมืองคือพลังของเมืองหรือชุมชน ประชาชนต้องให้ความหวังกับตัวเอง เชื่อมั่นในศักยภาพและเข้ามีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นและอาจเกิดขึ้นในอนาคต ไม่มีใครเดินเข้ามาในชุมชนแล้วทำให้ทุกอย่างดีขึ้น พวกเขาต่างหากที่เป็นทางออกของปัญหา มิใช่เป็นคนนอกหรือเป็นเหยื่อของเหตุการณ์ คำตอบแต่ละปัญหาอาจไม่มีคำตอบเดียว ความเปลี่ยนแปลงต้องเริ่มจากภายใน คือความรับผิดชอบของตนเองก่อนแล้วจึงหาแรงสนับสนุนจากภายนอก ยุทธศาสตร์นี้ต่างจากการดิ้นรนต่อสู้ที่ไม่หวังการพึ่งพาแท้จริง ไม่มีคนกลุ่มใดจะมีทรัพยากรจำเป็นทุกอย่างเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ทุกคนไม่จำเป็นต้องทำอะไรตามลำพัง แต่การเปลี่ยนแปลงต้องเคลื่อนจากภายในสู่ภายนอกชุมชน

วิทยากร เชียงกุล⁵¹ กล่าวในบทความ “เราจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร” ว่าชุมชนอ่อนแอเพราะระบบอุปถัมภ์และนโยบายการพัฒนาแบบทุนนิยมอุตสาหกรรมด้อยพัฒนา ชุมชนในชนบท และชุมชนผู้มีรายได้น้อยในเมืองส่วนใหญ่มีปัญหาความอ่อนแอ ทั้งทางเศรษฐกิจ (ความยากจน) สังคมและวัฒนธรรม (การขาดความสามัคคี, ปัญหายาเสพติด, การพนัน การติดเหล้า และอื่น ๆ)

วิทยากรให้ความเห็นว่า สาเหตุที่ชุมชนส่วนใหญ่อ่อนแอลงเพราะ

- 1) โครงสร้างทางเศรษฐกิจที่อำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองอยู่ในมือคนกลุ่มน้อยและเป็นระบบอุปถัมภ์มาช้านาน
- 2) นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งพาทุน พึ่งพาตลาด ที่ทำให้ประชาชนต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตและการบริโภคจากที่เคยพึ่งพาตนเองได้เปลี่ยนมาพึ่งพาเงิน, การกู้ยืม, การซื้อสินค้าต่างๆอย่างเป็นฝ่ายเสียเปรียบ (ขายถูก ซื้อแพง) เพิ่มขึ้น และค่านิยมคนก็เปลี่ยนไปจากความช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการแข่งขัยและความเห็นแก่ตัวมากขึ้น

วิทยากรยังได้เสนอแนะว่า ชุมชนจะเข้มแข็งได้ ต้องพัฒนาความรู้, จิตสำนึกและการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต โดยมีปัจจัยดังต่อไปนี้

1. สมาชิกชุมชนต้องมีความรู้ที่ใช้งานได้ และจิตสำนึกเพื่อสังคมส่วนรวม
2. ชุมชนแลคนในชุมชนควรปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดินและทุนทรัพย์ เครื่องมือฝนการประกอบอาชีพของตนเอง
3. ชุมชนมีทรัพยากร, โครงสร้างพื้นฐานสาธารณูปโภค สาธารณสุขและกาจัดตั้งองค์กรของชุมชน
4. ชุมชนมีการกระจายทรัพย์สินและรายได้ การศึกษา ฐานะทางสังคม ไม่แตกต่างกันมากนัก
5. เป็นชุมชนที่มีผู้นำและสมาชิกมีความรู้และความตื่นตัวเป็นพลเมืองดี

⁵¹ วิทยากร เชียงกุล, เราจะทำให้ชุมชนเข้มแข็งได้อย่างไร, มติชนรายวัน 14 มกราคม 2541, หน้า 12.

ผู้ศึกษาจะศึกษาปรากฏการณ์พื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีโดยใช้คำถามหลักในการศึกษาครั้งนี้ที่ว่า“ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”(How and why does peaceful community happen in Saikhao ?) ในกรอบทฤษฎีประชาสังคม ตามที่ อุทัย ดุลยเกษม และอรรศรี งามพิทยาพงศ์ ได้วิเคราะห์ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งมี 7 ประการคือ

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน หมายถึงสัมพันธ์ภาพทางอำนาจในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง
2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ การผลิต การบริโภค การสะสมและกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิ์และอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. ค่านิยมทางศาสนธรรม หรืออุดมการณ์การใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพบ่อน้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ
4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัว วัด สถานประกอบการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมในแนวนอน จะเกิดกลุ่มผู้นำธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น และมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือ แสวงหาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา
6. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชนในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ปรึกษาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้รวดเร็ว ทันเหตุการณ์

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับแนวคิดแบ่งแยกดินแดน จาก “กบฏหะยีสุหลง” ถึง “กบฏดุซงญอ” ประวัติศาสตร์แบ่งแยกรัฐปัตตานี

ในทางประวัติศาสตร์ ดินแดนที่เรียกว่า "ปัตตานีดารุสสลาม" (ดินแดนแห่งสันติ) เจ้าเมืองมลายูมุสลิม ปกครองรัฐปัตตานี ดารุสสลาม ต่อเนื่องกันเกือบ 600 ปี ในที่สุด ได้เสียอธิปไตย อย่างสมบูรณ์แก่ราชอาณาจักรสยาม ในต้นศตวรรษที่ 19 รัฐปัตตานี ดารุสสลาม ถูกแบ่งออกเป็น 3 จังหวัด คือ

ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส อย่างที่เราเห็น ในปัจจุบัน สำหรับจังหวัดสตูล นับเป็นส่วนหนึ่ง ของรัฐเค ดาร์ ของสหพันธรัฐมาเลเซีย ฉะนั้นในเชิงวิชาการแล้ว โดยประวัติศาสตร์รัฐปัตตานีเคยเป็นรัฐมลายู อิสระมาก่อน

กบฏดุซงญอในวาทกรรมประวัติศาสตร์ไทย⁵²

จากการศึกษาผ่านคำพิพากษาศาลฎีกา ความอาญา คดี หะยีสุหลง เมื่อวันที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2491 โดยพนักงานอัยการจังหวัดปัตตานี เป็นโจทก์และ จำเลย คือนายหะยีสุหลง อับดุลการเตร์ กับพวกถูกยื่นคำร้องมีข้อความดังนี้

ข้อ 1 นายหะยีสุหลง อับดุลการเตร์ จำเลยที่ 1 ประธานกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานี มีชาวอิสลามเป็นพรรคพวกและเป็นสานุศิษย์เป็นจำนวนมากในจังหวัดปัตตานีและในจังหวัดใกล้เคียง ตลอดจนถึงจังหวัดสงขลา และตามลักษณะของความผิดดังปรากฏตามฟ้องโจทก์ เป็นความผิดฐาน ตระเตรียมและสมคบกันคิดจะเปลี่ยนแปลงราชประเพณีการปกครองและเพื่อให้เอกราชของรัฐเสื่อมเสีย ไป และเพื่อให้เกิดเหตุร้ายแรงแก่ประเทศจากภายนอกอันเป็นความผิดตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 102, 104, 105, 109, 110 และปรากฏว่าจำเลยทั้ง 4 นี้ ได้กระทำการดังกล่าวโดยมีแผนการ และพรรคพวกเป็นส่วนมาก เพียงในขณะพนักงานสอบสวนนำตัวจำเลยทั้ง 4 มาขอให้ศาลชั้นต้นสั่งขัง ระหว่างสอบสวนก็ได้มีพรรคพวกชาวอิสลามส่วนมากแห่งท้องถิ่นชุมนุมเป็นจำนวนมาก และปรากฏว่า ได้เป็นเหตุกระทบกระเทือนความรู้สึกของประชาชนส่วนมากแห่งท้องถิ่นหวาดเกรงการปะทะ และนำ กว่าจะเกิดความไม่สงบในขณะกระทำการพิจารณาสืบพยาน บุคคลซึ่งส่วนมากเป็นชาวอิสลามและ เจ้าหน้าที่ อาจเป็นการขัดขวางความเรียบร้อยแก่การพิจารณาของศาลจังหวัดปัตตานี

๕.เนศ อารณีสวรรณ ระบุว่า ที่ผ่านมากการบรรยายและอธิบายเหตุการณ์ที่ทางการเรียกว่า “กบฏดุซงญอ” ดำเนินไปบนกรอบโครงหรือพล็อตเรื่องของการเคลื่อนไหวแบ่งแยกดินแดน เหตุการณ์ ดังกล่าวจึงถูกจัดวางไว้ต่อการจับกุมฮัจยีสุหลงเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2491 ดังตัวอย่างงานเขียน เรื่อง ไทยมุสลิม โดย ขจัดภัย บุรุษพันธ์ (แพร่พิทยา, 2519) ซึ่งเล่าว่า

“นับแต่ได้มีการจับกุมนายหะยีสุหลงกับพรรคพวก เมื่อเดือนมกราคม 2491 ชาวไทยมุสลิมใน จังหวัดชายแดนภาคใต้มักจะจับกลุ่มมั่วสุมกัน ส่อไปในทางก่อการร้ายขึ้น ทางทางได้พยายาม ติดตามสอดส่องความเคลื่อนไหวตลอดมา บรรดาผู้ที่หวาดระแวงซึ่งเกรงว่าจะถูกจับกุมก็ หลบหนีออกนอกประเทศไป คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดปัตตานีก็ได้ยุบเลิกไป ขณะเดียวกันพรรคการเมืองของมลายูบางพรรคตลอดจนหนังสือพิมพ์บางฉบับได้ลงข่าวยุยง

⁵² ๕.เนศ อารณีสวรรณ, “ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย” (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2549) หน้า 42-60

ปลูกบ้าน สนับสนุนเหตุการณ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ให้เกิดการต่อต้านรัฐบาลเพื่อที่จะแบ่งแยกดินแดนจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปรวมกับมลายูให้ได้

ต่อมาในเดือนมกราคม 2491 สถานการณ์ทางจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่เป็นที่น่าไว้วางใจ ทางรัฐบาลจึงได้ส่งกำลังตำรวจไปรักษาความสงบเพิ่มเติมไว้ที่จังหวัดนราธิวาส ในปีเดียวกันนั่นเอง คือ เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2491 ได้เกิดกบฏขึ้นที่บ้านดุงชงญอ ตำบลจะนะ อำเภอระแง จังหวัดนราธิวาส โดยมีนายหะยี ดิงงาแม หรือมะดิงงา ตั้งตนเป็นหัวหน้า นำสมัครพรรคพวกเข้าปะทะยิงต่อสู้กับฝ่ายตำรวจ การปะทะได้ดำเนินไปเป็นเวลานานถึง 36 ชั่วโมง เหตุการณ์จึงได้สงบลง หลังจากนั้นได้ทำการจับกุมนายขะมะ กำนันตำบลตันหยงมัส อำเภอระแง และนายมุสตาฟา ให้ข้อหากบฏ ส่วนนายมะดิงงาหลบหนีไปได้ ต่อมาประมาณปี 2497 จึงทำการจับกุมตัวได้ และถูกส่งไปคุมขังไว้ที่จังหวัดนราธิวาสได้ประมาณปีเศษ ก็หลบหนีจากที่คุมขังไปร่วมกับจอร์จันคอมมิวนิสต์จนถึงปัจจุบัน”(หน้า263-264)

ชัยวัฒน์ สถาอานันท์⁵³ ได้กล่าวถึง “กบฏดุงชงญอ” ที่แตกต่างออกไปว่า การพิจารณาปัญหาความรุนแรงที่ถูกเรียกกันทั่วไปว่า “กบฏดุงชงญอ” ซึ่งเกิดขึ้นที่นราธิวาส เมื่อต้นปีพ.ศ. 2491 ในทัศนะของนักเรียนมุสลิมบางคน เหตุการณ์นี้เป็นการปะทะกันระหว่งตำรวจกับชาวบ้านมุสลิม “ที่รุนแรงที่สุด” ขณะที่สุรินทร์ พิศสุวรรณ เห็นว่ากรณีดุงชงญอเป็นสัญลักษณ์ของจิตใจต่อต้านทำทาย (อำนาจรัฐ) และเป็นแรงบันดาลใจขบวนการสูเอกราชของชาวมลายูมุสลิมทางภาคใต้ของไทยตลอดมา ยิ่งความเห็นของนักประวัติศาสตร์ผู้ต่อสู้เพื่อความเป็นอิสระของปัตตานีในอดีตด้วยแล้วถึงกับถือเป็น “โศกนาฏกรรมครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ของชาวมลายูในการเรียกร้องความยุติธรรมและความอิสรภาพ” และยิ่งเมื่อได้เห็นภาพอนุสาวรีย์ดุงชงญอเป็นครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ทางนำ ข้าพเจ้าตื่นเต้นไม่น้อย ทั้งเพราะรูปลักษณะของอนุสาวรีย์นี้ และทั้งเพราะไม่เคยทราบว่ามีการสร้างอนุสาวรีย์เป็นที่บรรจุความทรงจำของกรณีดุงชงญอมาก่อน ทั้งที่ก็ได้ศึกษาวิจัยปัญหาต่างๆเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนภาคใต้มาบ้าง ยิ่งค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้มากขึ้นยิ่งประหลาดใจขึ้น เพราะเมื่อเอ่ยถึงเหตุการณ์นี้ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ค่อนข้างสับสน แม้นักวิชาการในพื้นที่เอง บางคนก็ปนเหตุการณ์ “ดุงชงญอ” กับกรณี “บะลุกาสาเมาะ” ซึ่งเกิดขึ้นที่ปัตตานีในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2490 เมื่อตำรวจคนหนึ่งถูกโจรยิงเสียชีวิตที่หมู่บ้านบะลุกาสาเมาะ ตำรวจกลุ่มหนึ่งจึงเข้าไปยังหมู่บ้านนั้น สอบสวนทรมานชาวบ้านและกล่าวหาพวกเขาว่าสมคบกับโจร จากนั้นก็เผาหมู่บ้านเสียสิ้น ทำให้ชาวบ้าน 25 ครอบครัวไร้ที่อยู่อาศัย ยิ่งกว่านั้นแทบไม่มีผู้ใดที่เป็นข้าราชการทหาร ตำรวจ ตลอดจนนักวิชาการไม่น้อยเท่าที่ข้าพเจ้าได้สนทนาด้วยในเวลาประมาณ 1 ปีที่ผ่านมา ทราบเลยว่ามีอนุสาวรีย์ “กบฏดุงชงญอ” ดำรงอยู่

⁵³ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วิจัยเรื่อง “ความรุนแรงกับการจัดการ ความจริง : ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ” (โครงการวิจัยการจัดการความจริงในสังคมไทย สกว., สิงหาคม 2545), หน้า 91-100

Nik Anuar Nik Mahmud กล่าวถึงเหตุการณ์ดุซงญอว่า เป็นการลุกขึ้นสู้ (kebangkitan) ที่ไม่ได้เตรียมการไว้ล่วงหน้าแต่เกิดขึ้นกะทันหันเนื่องจากในวันที่ 20 เมษายน พ.ศ. 2491 ฝ่ายตำรวจยิงปืนไปยังชาวบ้านที่กำลังมีงานทำบุญกันอยู่ จากนั้นเจ้าหน้าที่กลัวชาวบ้านจะตอบโต้จึงถอยกำลังกลับไปยังตันหยงมัส แต่ในการรายงานไปยังหน่วยเหนือฝ่ายตำรวจรายงานไปว่า ได้มีกองโจรชวามาหลายจำนวน 1,000 คนกำลังเตรียมการเพื่อก่อการกบฏ ในวันที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2491 ได้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจ 60 คน เข้ามาเสริมกำลังที่ตันหยงมัส ขณะที่ชาวบ้านดุซงญอก็เตรียมพร้อมจะเผชิญหน้ากับตำรวจ ที่เชื่อกันว่าเตรียมการจะกวาดล้างชวามาหลาย วันที่ 27 เมษายน 2491 รัฐบาลส่งเครื่องบินรบมาร่อนเหนือฟ้าหมู่บ้านดุซงญอ เรือรบกลางทะเลบางนราภิถูกสั่งให้เทียบท่าเรือเพื่อเตรียมส่งทหารมาสมทบกำลังตำรวจ วันที่ 28 เมษายน เกิดการต่อสู้ครั้งร้ายแรงระหว่างชวามาหลายจำนวนราว 1,000 คน กับกองกำลังตำรวจที่หมู่บ้านดุซงญอ การต่อสู้เริ่มจากฝ่ายตำรวจสยามเข้าบุกโจมตีชวามาหลายที่ถูกทางการเชื่อว่ากำลังเตรียมการต่อต้านรัฐบาล การต่อสู้ครั้งนี้ดำเนินไป 36 ชั่วโมง ชาวบ้านก็ยอมแพ้ ผลการต่อสู้ทำให้ชวามาหลาย ที่เป็นสตรี ผู้ชราและทารกเสียชีวิตเกือบ 400 คน ส่วนตำรวจในสยามเสียชีวิตประมาณ 30 คน⁵⁴

ข้อเขียนของ Mohd. Zamberi A. Malek มีรายละเอียดบางอย่างแตกต่างออกไป เขาได้อ้างรายงานของตนกู มะห์มุด มะหายัดดิน ที่ระบุว่า เหตุการณ์เริ่มจากที่ชาวบ้านดุซงญอมารวมตัวกันประมาณ 60-80 คน และถูกเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้าโจมตีกะทันหัน ไม่ทันตั้งตัว ชาวบ้านแตกกระจายและหนีไปตั้งหลักที่ตันหยงมัส รวมกำลังกันได้ประมาณ 1,000 คน ก็ตัดสินใจประกาศทำ “ญีฮาด” (การต่อสู้ยอมสละทุกสิ่งในหนทางของพระเป็นเจ้า) ชาวบ้านอ้างว่าตำรวจเป็นฝ่ายยิงเข้ามาในกลุ่มชาวบ้านก่อน เพราะคิดว่าชาวบ้านรวมกลุ่มเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาล เหตุการณ์เลวร้ายลงเมื่อชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงเข้ามาสมทบด้วย เพราะโกรธแค้นที่ญาติพี่น้องของตนถูกทำร้าย ฝ่ายเจ้าหน้าที่ตำรวจที่กรุงเทพฯส่งกำลังสามกองร้อยลงมาในพื้นที่ การปะทะกันเกิดขึ้นในวันที่ 26 เมษายน 2491 ระหว่างปะทะมีเครื่องบินของทหารอากาศไทย 3 ลำ บินวนหาเป้าหมายชาวบ้าน มีรายงานด้วยว่ากองทัพเรือไทยนำเรือรบมาเทียบท่าที่อ่าวนราธิวาส มีข่าวลือว่ากองกำลังไทยต้องการกวาดล้างชวามาหลาย “การโจมตีของตำรวจต่อชาวบ้านที่ไม่มีอาวุธ” ในการปะทะกันนี้ทำให้ชวามาหลายล้มตายประมาณ 400-600 คน แต่ทางราชการกล่าวว่ามีเพียง 30-100 คนเท่านั้น ที่บาดเจ็บและเสียชีวิต ในขณะที่ฝ่ายตำรวจเสียชีวิต 30 คน เหตุการณ์นี้รู้จักกันในนาม “สงครามโต๊ะเปรัก ดุซงญอ” (Perang Tok Perak Dusun Nyor) เพราะผู้นำคือ ตวนฮัจยีอับดุลเลาะห์มาน เดิมเป็นชาวยุโรป และชาวบ้านเรียกกันว่า โต๊ะเปรัก

ในแง่ข้อมูลประวัติศาสตร์คงเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันอยู่บ้าง ว่าเหตุการณ์ดุซงญอเกิดขึ้นวันใดกันแน่ ระหว่าง วันที่ 25, 26 หรือ 28 เมษายน ? ฝ่ายใดเป็นผู้เริ่มต้นก่อนระหว่างชาวบ้านกับตำรวจ ? หรือจำนวนผู้บาดเจ็บล้มตายเป็นเท่าใด?

⁵⁴ อิบรอฮีม ชุกรี, ประวัติราชอาณาจักรมลายูปะตานี, หน้า 53-54

อย่างน้อยหลักฐานเกือบทุกชิ้นที่ข้าพเจ้าพบ ก็ตรงกันในแง่ตำรวจที่เสียชีวิตคือ 30 คน แต่ในด้านจำนวนชาวมลายู มุสลิมที่เสียชีวิตแตกต่างกัน ตั้งแต่ประมาณ 30 ถึง 100 คน ตามรายงานของทางราชการ หรือประมาณ 400 ถึง 600 คน ในงานเขียนของฝ่ายมาลายู มุสลิม

กระทู้มีรายหนึ่งคือ Syed Serajul Islam ระบุว่าจำนวนผู้เสียชีวิตที่เป็นมุสลิมในกรณีฉุกเฉินคือ 1,100 คน เมื่อตรวจสอบดูพบว่า Serajul Islam อ้างอิงข้อมูลจากงานเขียนของ W.K. Che Man (1990) ข้าพเจ้าจึงย้อนไปพิจารณาต้นฉบับของ Che Man ในหน้าเดียวกับที่ถูกอ้างก็ไม่พบจำนวนผู้เสียชีวิต 1,100 คนเช่นที่ Serajul Islam นำมาอ้างแม้แต่น้อย ที่จริง Che Man ระบุจำนวนชัดเจนใกล้เคียงกับนักวิชาการมลายูมุสลิมอื่นว่า กรณีฉุกเฉินนี้ฝ่ายมาลายู เสียชีวิต 400 คน ส่วนฝ่ายตำรวจเสียชีวิต 30 คน

คงตั้งข้อสังเกตได้อย่างน้อยสองประการคือ

ประการแรก กรณีฉุกเฉินนี้เรียกหาต่างกันอย่างชัดเจน เพราะในฝ่ายราชการเรียกเหตุการณ์นี้ว่าเป็น “กบฏ” หรือ “จลาจล” ขณะที่ไม่มีผู้ใดในฝ่ายนักวิชาการมลายูมุสลิมเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “กบฏ” ตรงกันข้ามคำภาษามลายูที่นำมาใช้เรียกเหตุการณ์นี้มีอย่างน้อยสองคำ คือคำว่า “Kebangkitan” หรือการลุกขึ้นสู้ กับคำว่า “perang” ซึ่งแปลว่า “สงคราม”

ประการที่สอง ในขณะที่รายงานของทางราชการแสดงว่าเหตุการณ์ฉุกเฉินเป็นผลของการวางแผนต่อต้านรัฐบาลกรุงเทพฯ ในฝ่ายมาลายูมุสลิมกลับเห็นว่าเหตุการณ์นี้เป็นเรื่องที่เกิดอย่างกะทันหัน ไม่ใช่ขบวนการที่มีเป้าหมายการจัดองค์กรทางการเมืองตั้งแต่แรก

น่าสนใจที่จะตั้งคำถามว่า ถ้าเช่นนั้นชาวบ้านดุซงญอ เองจดจำเหตุการณ์ที่ผ่านมากทศวรรษมาแล้วนี้เช่นไร

รัตติยา สาและ รายงานว่าชาวบ้านเรียกเหตุการณ์นี้ว่า “ปีแถ ดุซงญอ” (สงครามดุซงญอ) เป็นเรื่องที่เกิดจากความเข้าใจผิด เป็นความระแวงของฝ่ายบ้านเมืองว่าชาวบ้านกำลังซ่องสุมกำลังคน เพื่อต่อสู้กับรัฐบาลและต้องการแบ่งแยกดินแดน เนื่องจากมีการประชุมของชาวมลายูมุสลิม เป็นจำนวนมากเกี่ยวกับไสยศาสตร์ คือ ทำพิธีอาบน้ำมันเพื่อให้อยู่ยงคงกระพัน ชาวบ้านเล่าว่าตัวผู้นำมีพลังพิเศษท่านถือศีลอดและนั่งท่องบ่นพระคัมภีร์อัลกุรอาน จนพื้นที่หนึ่งซึ่งเป็นปูนนั้นแตกเป็นรอยร้าว เล่ากันว่าศิษย์ของท่านคนเดียวสามารถนำผู้อื่นให้ปลอดภัยจากอาวุธได้เป็นสิบคน

แต่คำถามคือ ถ้าเป็นเช่นนั้นชาวบ้านดุซงญอไปทำพิธีไสยศาสตร์อาบน้ำมันให้ร่างกายคงกระพันเพราะเหตุใด?

อัครหมัด สมบูรณ์ บัวหลง ตั้งคำถามในบทความหนังสือพิมพ์มุสลิมว่า “ดุซงญอ ฤๅคือกบฏ” โดยเล่าเรื่องเหตุการณ์ดุซงญอ จากมุมมองของ “ผู้เฒ่า” ท่านหนึ่งซึ่งน่าจะอยู่ในเหตุการณ์ว่า การปราบปรามชาวบ้านเกิดขึ้นในตอนเช้าวันที่ 28 เมษายน 2491 ขณะที่ชาวบ้านกำลังละหมาด “ซุบฮิ” (นมาซการพระเจ้าในตอนเช้าก่อนรุ่ง) “ผู้คนที่กำลังละหมาดถูกกระสุนต้องสังเวชีวิตทันทีหลายร้อยคน บางคนได้รับบาดเจ็บ และอีกหลายคนกระเสือกกระสนหนีเอาตัวรอดไปคนละทิศละทาง...เขาทั้งหลายเสียชีวิตในขณะที่ละหมาดโดยน้ำมือผู้ปกครองที่อธรรมและบ้าคลั่ง...เราจำเป็นต้องต่อสู้กับคนที่เราไม่ได้ตั้งใจจะสู้รบ พวกเขาเป็นเจ้าหน้าที่ที่จะต้องได้รับการแก้ไขจากรัฐบาล แต่จินอมีลล (จคม.) มันเป็นคนร้ายต่างชาติที่ข่มขู่ข่มเหง รังแกประชาชนคนในประเทศ เมื่อรัฐบาลไม่แก้ปัญหา แต่กลับเข่นฆ่าประชาชน เราจนตรอก ต้องสู้และประกาศปฏิวัติ (การต่อสู้โดยยอมสละทุกสิ่งในหนทางของพระเป็นเจ้า) กับศัตรูทุกรูปแบบ... เราต้องหาวัสดุอุปกรณ์ที่หาได้ทุกชนิดเท่าที่หาได้ในชุมชน เพื่อมาทำเป็นอาวุธ, ไม้ไฟ, หลาว, โอน, ท่อนไม้ เหล็กเป็นกระบอก, เป็นหอก, มีดพร้า, ขวาน, ดาบ, ต้องลับให้คมและบรรจุใส่อ็อกกระคาตา ตามวิชาจากโบราณกาล...”

หากความนี้เป็น “จริง” คงกล่าวได้ว่าชาวบ้านเตรียมตัวต่อสู้จริง แต่เป้าหมายชาวบ้านดุซงญอคือ โจรจีนคอมมิวนิสต์ (จินอมีลล) ที่เข้ามาสร้างความเดือดร้อนให้ ในขณะที่ฝ่ายบ้านเมืองก็ปกป้องเขาไม่ได้ เขาจึงต้องพยายามต่อสู้ด้วยตนเอง แต่ผู้คนหลากหลายที่อยู่ในเหตุการณ์นี้ก็อาจมีส่วนร่วมในการต่อสู้กับฝ่ายราชการไทยด้วยเหตุผลของตนเองซึ่งคงแตกต่างกันไป

นายมุกตา ตาปู ปัจจุบันอายุ 76 ปี ผู้มีส่วนร่วมในเหตุการณ์ดุซงญอด้วยตนเอง เล่าให้ฟังว่า ขณะนั้นตนอายุได้ 24-25 ปี กำลังเรียนหนังสืออยู่ที่ปอเนาะโต๊ะเยง ซึ่งเป็นบ้านตุง อำเภอหนองจิก จังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน ก่อนเกิดเหตุปะทะกันครั้งนั้นกลับมาอยู่บ้านได้เป็นเดือนแล้ว หมู่บ้านดุซงญอเคยถูกตรวจจับคอมมิวนิสต์เข้าปล้นหมู่บ้านหลายครั้ง เพื่อเอาเสบียงอาหารเข้าไป ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเพื่อต่อต้านโจรจีนเหล่านี้ โดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่งไปรวมกันที่ตือกอซึ่งอยู่ห่างจากดุซงญอไปหลายกิโลเมตร เพื่อทำพิธีอบน้ำมันกันที่ถ้ำแห่งหนึ่งบนเขา เรียกว่า “ถ้ำวัว” ซึ่งมีขนาดเล็กจุกคนได้ไม่กี่คน ตัวนายมุกตาไม่ได้เข้าร่วมพิธีด้วยแต่เห็นคนอื่นๆทำพิธี โดยจุ่มฝ่ามือลงในน้ำมันมะพร้าวที่อยู่ในกระทะ (ร้อนๆ?) ซึ่งผ่านการทำพิธี แล้วนำมาทาให้ทั่วตัว ชาวบ้านที่อบน้ำมันนี้เชื่อว่าจะทำให้คงกระพันชาตรี ยิ่งไม่เข้า

นายมุกต่ายังกล่าวว่าชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ไปรวมตัวกันบนเขาเป็นเด็กหนุ่มในหมู่บ้านที่หนีการเกณฑ์ทหาร พวกเขากลัวว่าถ้าถูกเกณฑ์ไปแล้วนอกจากจะต้องฝึกหนัก ยังเชื่อกันว่าทหารเกณฑ์ต้องถูกบังคับให้ไหว้พระพุทธรูปอีกด้วย ทำให้เด็กหนุ่มพวกนี้หนีขึ้นเขาไป ผลประการหนึ่งคือ เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องขึ้นไปบนเขาตือกอเพื่อเจรจาให้เด็กหนุ่มที่หนีการเกณฑ์ทหารลงมารับการคัดเลือก แต่ชาวบ้านไม่ยอมฟัง ไม่ยอมลงมา อีกทั้งยังขับไล่เจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย

นายมุกตาเล่าว่าหลังจากนั้นเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ขึ้นไปยิงชาวบ้านที่รวมตัวกันอยู่บนเขา ชาวบ้านจึงขับไล่ตำรวจลงมา แล้วจึงมาชุมนุมกันที่สุเหร่าและที่บ้านของโตะเปรัก เพราะบ้านของเขาเป็นปอเนาะอยู่ในหมู่บ้าน

นายมุกตาเล่าถึงเหตุการณ์ตอนปะทะกันว่า เกิดขึ้นที่หมู่บ้านดุซงญอ โดยตำรวจขี่เขาไปยังชาวบ้านที่รวมตัวกันบนภูเขาในวันเสาร์ เมื่อชาวบ้านไล่ลงมารก็เกิดปะทะกันรุนแรงในวันจันทร์ ชาวบ้านที่เข้าร่วมเหตุการณ์ครั้งนั้นมีราว 800 คน ผู้นำก็มีหลายคน (เช่น หะยีมะ กาแร ปาเกแข็ง มะลากอ ฮาซัน กือเตาะ อาแว สือดอ อาแว จู) โดยตนได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์ปะทะครั้งนั้นด้วย ชาวบ้านใช้อาวุธเท่าที่มี ทั้งปืน มีด ดาบ ในวันแรกที่ปะทะกัน ชาวบ้านเสียชีวิต 3 คน เจ้าหน้าที่ตำรวจเสียชีวิต 5 คน แต่ในวันที่สองนายมุกตาไม่ได้ไปร่วมขับไล่ตำรวจ เพราะพี่ชายถูกยิงที่หัวไหล่แต่ไม่เป็นอะไรมาก เพื่อนที่ไปในวันที่สองเล่าให้ฟังว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจต้องล่าถอยทิ้งกล่องลูกปืนเกลื่อนกลาดที่กำปงยามู (บ้านยามู) ซึ่งเป็นฐานที่มั่นของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ชาวบ้านลือกันว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจยิงชาวบ้านไม่ถูกเพราะอาคมของพวกชาวบ้าน และวิชาของชาวบ้านทำให้ตำรวจเห็นฝูงผึ้งบินมาด่าบนบน เจ้าหน้าที่ตำรวจจึงต้องยิงปืนขึ้นฟ้าจึงไม่ถูกชาวบ้าน ตัวนายมุกตาไม่ทราบเรื่องนี้ แต่ก็เล่าว่า สถานที่ปะทะกันนั้นเป็นตลาดชั้น ชาวบ้านอยู่ด้านบนเขา ตำรวจอยู่ด้านล่างจึงเป็นไปได้ที่ตำรวจจะยิงไม่ถูก หลังเหตุการณ์ครั้งนั้นผู้นำชาวบ้านต่างหนีไปที่อื่นกันจนสิ้น เพราะกลัว ส่วนใหญ่หนีไปอยู่มาเลเซีย โดยเดินทางผ่านป่าเขาข้ามพรมแดนไปยังเคดาห์และกลันตัน หลังจากนั้นประมาณหนึ่งเดือน กำนันมุฮัมหมัดแห่งตั้งหยงมัสและมุสตาฟาซึ่งเป็นหัวหน้าชาวมาลายูสายบุรี ก็ถูกจับกุมในข้อหาเป็นแกนนำของเหตุการณ์นี้ ทั้งสองถูกประหารชีวิตโดยไม่ผ่านกระบวนการศาลยุติธรรมใดๆ

เหตุการณ์ดุซงญอเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยมากมาย แต่ที่สำคัญคือ นับเป็นการปะทะกันครั้งใหญ่ที่สุดระหว่างฝ่ายราชการโดยเฉพาะฝ่ายตำรวจ และฝ่ายชาวบ้านมาลายูมุสลิม ฝ่ายตำรวจตายไป 30 นาย ในขณะที่หลักฐานจากฝ่ายที่มีใช้ราชการระบุว่าฝ่ายชาวบ้านเสียชีวิตมากกว่าฝ่ายราชการหลายเท่า ทำให้ผู้คนหลบลี้หนีข้ามไปมาเลเซียนับพันคน ได้กล่าวไว้แต่ต้นว่าเหตุการณ์ดุซงญอเป็นสัญลักษณ์แห่งการลุกขี้อของผู้คนในปัตตานีต่อรัฐไทยนับแต่นั้นมา แต่ในมุมมองของรัฐไทยส่วนหนึ่งเหตุการณ์ดุซงญอนี้ถูกจดจำไว้เป็นอนุสาวรีย์รูปกระสุนปืน คอลัมน์นิสต์มุสลิมท่านหนึ่งจึงตั้งคำถามว่า ที่ทำเป็นอนุสาวรีย์รูปกระสุนปืนนี้ “เพื่อเป็นอนุสรณ์ในชัยชนะของเจ้าหน้าที่ที่สามารถปราบปรามประชาชนสำเร็จกระนั้นหรือ?”

สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2547 – 2550

เหตุการณ์คนร้ายปล้นปืนภายในกองพันพัฒนาที่ 4 ค่ายนราธิวาสราชนครินทร์ ต.มะรือโบออก อ.เจาะไอร้อง จ.นราธิวาส เมื่อเช้ามืดวันที่ 4 มกราคม 2547 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาสและตำบลสะบ้าย้อย จังหวัดสงขลาในปัจจุบัน นำมาซึ่งความไม่มั่นคงในความรู้สึกของคนไทยทั้งต่อสถานการณ์และนโยบายและท่าทีของรัฐ

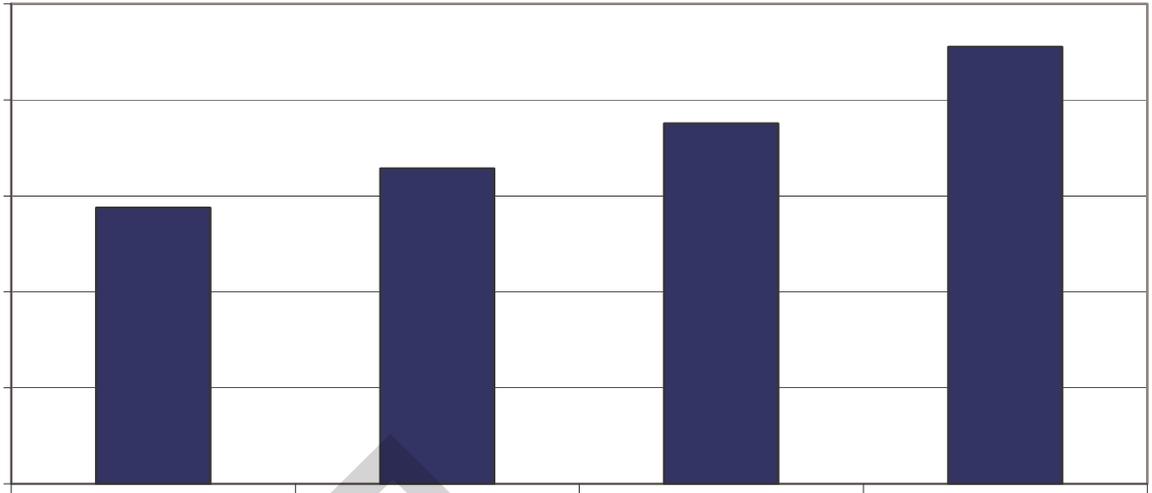
ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี⁵⁵ ได้สรุปสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ตั้งแต่ปี 2547 – 2550 ดังนี้ นับตั้งแต่เดือนมกราคม 2547 จนถึงเดือนธันวาคม 2550 นับเวลาผ่านมาเกือบจะ 48 เดือน หรือ 204 สัปดาห์แห่งความรุนแรงมีเหตุการณ์การก่อความไม่สงบรวม 7,823 ครั้ง ความรุนแรงและการก่อความไม่สงบทำให้มีเหยื่อเสียชีวิตไปแล้วประมาณ 2,786 ราย และมีผู้บาดเจ็บ 4,476 ราย กล่าวโดยรวมมีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บรวมกันประมาณ 7,262 ราย โดยทั่วไปแล้วสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ในรอบสี่ปี (2547-2550) มีลักษณะโดยสรุปได้ดังนี้

สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับแนวโน้มความรุนแรงในรอบสี่ปีก็คือ เมื่อเทียบเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้เป็นรายปี จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ. 2547 มีเหตุการณ์ทั้งหมด 1,850 ครั้ง ปี พ.ศ. 2548 เกิดเหตุการณ์ 2,297 ครั้ง ปี พ.ศ. 2549 เกิดเหตุการณ์ 1,815 ครั้ง และในปี พ.ศ. 2550 เกิดเหตุการณ์ 1,861 ครั้ง ปีที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรงมากที่สุดในรอบสี่ปีก็คือปี พ.ศ. 2548 ซึ่งเกิดเหตุการณ์ความรุนแรงมากที่สุด แต่ในปี พ.ศ. 2550 เหตุการณ์กลับค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับปี พ.ศ. 2549

เมื่อพิจารณาที่ยอดรวมผู้บาดเจ็บและเสียชีวิตจากเหตุการณ์ความไม่สงบ ในรอบสี่ปีที่ผ่านมา ปรากฏว่าจำนวนคนที่บาดเจ็บและเสียชีวิตรวมกันในแต่ละปีกลับสูงขึ้นตามลำดับ ดังจะเห็นได้จากข้อมูลในปี 2547 มีคนตายและบาดเจ็บรวมกัน 1,438 คน ปี พ.ศ. 2548 คนตายและบาดเจ็บรวม 1,643 คน ในปี พ.ศ. 2549 มีคนเจ็บและตายรวม 1,877 คน และในปี พ.ศ. 2550 มีคนเจ็บและตายสูงถึง 2,295 คน

⁵⁵ www.deepsouthwatch.org

2547-2550

DRAFT

ERROR: rangecheck
OFFENDING COMMAND: .buildcmap

STACK:

-dictionary-
/WinCharSetFFFF-V2TT9BF4ACCA
/CMap
-dictionary-
/WinCharSetFFFF-V2TT9BF4ACCA

D
P
U

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว” มีขั้นตอนและรายละเอียดของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย
2. ขั้นตอนการทำวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. กลุ่มเป้าหมาย
5. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล
6. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
7. การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

3.1 รูปแบบการวิจัย

การศึกษารื่อง “จิตสำนึกสาธารณะกับอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยต้องการชี้ให้เห็นถึง ปรัชญาการตีความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานีท่ามกลางปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีอยู่รอบทิศ ท่ามกลางพื้นที่ทรายขาวซึ่งประกอบไปด้วยประชากรทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมจึงไม่มีความรุนแรง และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและครอบคลุม ผู้วิจัยจึงได้เลือกวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นหลัก

3.2 ขั้นตอนการทำวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งวิธีการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ส่วนคือ

1. ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เพื่อให้ทราบเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มลายูมุสลิมในพื้นที่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัยและเข้าใจปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก่อนเชื่อมโยงเข้าสู่พื้นที่กรณีศึกษา รวมทั้งประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตำบลทรายขาวเพื่อเตรียมความพร้อมในการเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย

2. ผู้วิจัยทำการศึกษาเบื้องต้น โดยการเข้าสำรวจพื้นที่ของชุมชนและแนะนำตัวกับผู้นำชุมชนผ่านทางองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เพื่อสร้างความคุ้นเคยพื้นที่ที่จะศึกษา และเพื่อได้ข้อมูลวางกรอบระเบียบวิธีวิจัย

3. การเข้าพบกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้นำชุมชนตามโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นและผู้นำทางจิตวิญญาณของทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม เพื่ออธิบายถึงจุดมุ่งหมายของการวิจัย แนวคำถาม ประโยชน์ของการวิจัย และขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลและเข้ามาสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของพื้นที่ตำบลทรายขาว

4. บันทึกข้อมูล ในการวิจัยภาคสนาม ผู้วิจัยมีแนวคำถามในการสัมภาษณ์ โดยขณะสัมภาษณ์จะมีการบันทึกข้อมูล พร้อมกับใช้เทปบันทึกเสียงในการบันทึกข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาทำการสรุปและจัดหมวดหมู่ของคำตอบที่ได้วางแนวทางไว้

3.3 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บข้อมูลการศึกษา เป็นการศึกษาลักษณะของพื้นที่ตำบลทรายขาวว่าทำไมจึงไม่มีความรุนแรงทั้งๆที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมของประชากรในพื้นที่ โดยมีวิธีการเก็บข้อมูลดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยศึกษางานวรรณกรรมและงานวิจัยต่างๆที่มีการพูดถึงและรวบรวมข้อมูลศึกษา เกี่ยวกับ

- ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้
- ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตำบลทรายขาวและวิถีชีวิตความเป็นอยู่

โดยตั้งอยู่บนกรอบคำถามดังต่อไปนี้

1. ความเป็นตัวตนของสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ : ดินแดนและผู้คน
2. บนพื้นฐานความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรม

2. การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) โดยผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้เข้าสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนบ้านทรายขาว ตั้งแต่ การดำรงชีวิตประจำวันของคนไทยพุทธและไทยอิสลามว่ามีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างไร การติดต่อไปมาระหว่างคนไทยพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่ 2, 3 และ 5 กับคนไทยอิสลามที่อาศัยอยู่ในหมู่ 1,4 และ 6 โดยเฉพาะเข้าไปร่วมการประกอบพิธีกรรมของทั้งศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็น 2 กิจกรรมที่สำคัญของตำบลคือ

2.1 ประเพณีงานเมอลิดของชาวไทยมุสลิมที่มัสยิดโบราณบาโงลังกา ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงา

2.2 ประเพณีงานแต่งงานของชาวไทยพุทธที่หมู่ 3 บ้านทรายขาวออก

โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การเห็นปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมในประเพณีต่างศาสนา

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ

3.1 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal Interview) โดยเป็นการพูดคุยตามโอกาสและความเหมาะสม ควบคู่ไปกับการสังเกตอากัปกริยา ท่าทางระหว่างการสัมภาษณ์พูดคุย ซึ่งผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ประเภทนี้ในการสร้างความคุ้นเคยกับกลุ่มเป้าหมาย และการเก็บข้อมูลทั่วไป

3.2 การสัมภาษณ์แบบลึก (Indepth Interview) โดยการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม (Interview guide) เพื่อเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามที่ต้องการศึกษา

3.3 การสนทนากลุ่ม (Focus group) เนื่องจากการเก็บข้อมูลกับเยาวชนโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นสิ่งที่ยากจะได้คำตอบด้วยเพราะความไม่คุ้นชินกับคนแปลกหน้า ดังนั้นวิธีการสนทนากลุ่มช่วยสร้างบรรยากาศความคุ้นเคยและเป็นกันเอง ทำให้ง่ายต่อการได้ข้อมูล โดยผู้วิจัยจะมีแนวคำถาม (Interview guide) เพื่อเป็นแนวทางในการสนทนาเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนและตรงตามที่ต้องการศึกษา

3.4 กลุ่มเป้าหมาย

พื้นที่ศึกษาคือตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี ประกอบไปด้วยประชากรแยกตามแต่หมู่บ้านดังนี้

ตำบลทรายขาว แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนราษฎร			ครัวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านใหญ่	458	485	943	247
2	บ้านหลวงจันทร์	277	269	546	156
3	บ้านทรายขาวอก	343	365	708	239
4	บ้านควนลังกา	347	367	714	183
5	บ้านทรายขาวตก	254	283	537	157
6	บ้านลำห้วย	330	330	660	142
รวม		2,009	2,099	4,108	1,124

โดยหมู่ 1, 4 และ 6 เป็นประชากรที่นับถือศาสนาอิสลามและหมู่ 2, 3 และ 5 เป็นประชากรที่นับถือศาสนาพุทธ

การเก็บข้อมูลในส่วนของ การสัมภาษณ์เชิงลึกแบ่งออกเป็น

1.กลุ่มผู้นำ

1.1ผู้นำทางจิตวิญญาณ

- พระครูปราโมทย์สถิตคุณ เจ้าอาวาสวัดทรายขาว
- นายหะยีदनรอหมาน สาหล่ำสุหรี โต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณบาโงกลาง

1.2ผู้นำตามโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น

- นายประเสริฐ ราษฎร์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทรายขาว
- นายอาดัม บาเหมมบูงา รองนายกองค้การบริหารส่วนตำบลทรายขาว
- นายนายสมาน สีปู้เตะ กำนันและผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1
- นายไสว พรหมเทพ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2
- นายบรรเจ็ด ทองทราย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3
- นายฮาสัน หมัดสุ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4
- นายอำนาจ แก้วลอย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5
- นายดาโอะ๊ะ สามะแอ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6

2. กลุ่มชาวบ้าน แบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุ โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนในยุคปัจจุบันผ่านช่วงอายุที่แตกต่างกันจะให้เห็นพลวัต (dynamic) ที่แตกต่างกันด้วยในแต่ละช่วงอายุคน

2.1 คนสูงอายุ 70 ปีขึ้นไป ที่อยู่ในช่วงพระครุศรีแก้วที่เป็นต้นกำเนิดของเรื่องเล่าทรายขาว การศึกษาจากคนกลุ่มนี้จะทำให้ได้เห็นและรับรู้สภาพของหมู่บ้านในอดีตและประวัติศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นอย่างดี ตลอดจนประเพณี พิธีกรรมต่างๆที่ไม่มีให้เห็นแล้วในปัจจุบัน ถือเป็น การเข้าถึงความเป็นชุมชนในอดีตผ่านความทรงจำของชาวบ้าน ผู้เคยมีประสบการณ์ในชุมชน และกลุ่มคนในชุมชนที่มีความสำคัญต่อการศึกษาถึงวัฒนธรรมชุมชน

- นายกล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี
- สิบัติเคลื่อน คงสกุล อายุ 74 ปี
- คุณยายพุทธ(ลุงดำ)
- คุณยายมุสลิม (งานเมาลีด)

2.2 ผู้สูงอายุ ที่เป็นผู้สืบทอดเรื่องเล่าบ้านทรายขาว

- นายเก็บ มูนิมูสี อายุ 64 ปี
- นายวิทยา อินทโกะผู้ อำนาจการโรงเรียนควนลังงา
- นายดลฮอฟ สาหล่าสุหรี ครูใหญ่ศูนย์น้จมุดดิน อายุ 52 ปี
- นายนิวัติ แก้วอ่อน อายุ 52 ปี
- นายไสว คชอ่อน ประธานชมรมผู้สูงอายุ อายุ 65 ปี
- นาย(ลุงดำ) ประธานม้คคุเทศก์

2.3 คนวัยกลางคน

- นายณัฐพล สาหล่าสุหรี อายุ 32 ปี รองประธานชมรมจักรยานเสือภูเขา “สันกาลาศีรี”

- ชาวบ้านที่คูดงงานเมาลิด

การเก็บข้อมูลในส่วนของการสนทนากลุ่มแบ่งออกเป็น

1. กลุ่มเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายที่เป็นกลุ่มเด็กนับถือศาสนาอิสลามที่ โรงเรียนสอนศาสนาศูนย์น้ำจืดดิน ประกอบไปด้วย

- เด็กหญิงอาริตา สาหัสสาอิ อายุ 11 ปี
- เด็กหญิงสุวัยยะห์ มูณีมูสี อายุ 12 ปี
- เด็กหญิงวิซชยัน สาอิสอาด อายุ 11 ปี
- เด็กหญิงขวัญทลิดา หวังสาและ อายุ 11 ปี
- เด็กหญิงศศิณา สาและ อายุ 12 ปี
- เด็กหญิงนุร้อัยนี มูซอ อายุ 11 ปี
- เด็กหญิงสุกัญญา ยะโกะ อายุ 11 ปี
- เด็กหญิงกวินนา มูณีมูสี อายุ 12 ปี
- เด็กชายมูฮัมหมัดฮาซัน ยามูยีมะ อายุ 11 ปี
- เด็กชายสุไซยา สาและ อายุ 12 ปี
- เด็กชายฟาติล ขามิห์ อายุ 12 ปี
- เด็กชายอานันท์ หมัดสุ อายุ 12 ปี
- เด็กชายสะมะแอ มั่นอิ อายุ 12 ปี

2. กลุ่มเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนควนลังงา ซึ่งประกอบไปด้วยนักเรียน ที่นับถือทั้งศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ

- เด็กหญิงอารีรัตน์ คงคะนิง อายุ 14 ปี
- เด็กหญิงสุไรยา สาและ อายุ 14 ปี
- เด็กชายเอกลักษณ์ ยอสมเพ็ชร อายุ 13 ปี
- เด็กชายชอมิก หมิน อายุ 13 ปี
- เด็กชานอดุลย์ สาอะ อายุ 14 ปี

- เด็กชายปฐวี บาเหมมunga อายุ 13 ปี
- นางสาวสุพัฒตรา ยอสมเพ็ชร อายุ 15 ปี

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

1. ตัวผู้วิจัย ซึ่งเป็นผู้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลด้วยตนเอง
2. ผู้ช่วยผู้วิจัย เป็นผู้ช่วยในการลงพื้นที่รวบรวมข้อมูล
3. เทปบันทึกเสียง
4. กล้องถ่ายรูป
5. กรอบตัวแปรทั้งในส่วนสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

โดยการเก็บข้อมูลทั้งในส่วนสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มอยู่ภายใต้กรอบตัวแปรดังนี้

ชาติพันธุ์ ภาษาและศาสนา (Ethnicity language and religious)	
อำนาจกับเรื่องเล่า (Power and Narrative)	
อำนาจกับอัตลักษณ์ (Power and Identity)	
จิตสำนึกสาธารณะ (Public mind)	
พื้นที่สาธารณะ (Public sphere)	

3.6 การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติดังนี้

1. ก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้แนะนำตัวกับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และกำนันซึ่งถือเป็นผู้นำสูงสุดตามการปกครองส่วนท้องถิ่นในตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัด

ปัตตานีซึ่งเป็นพื้นที่กรณีศึกษาเพื่อแนะนำไปสู่ผู้นำทั้งตามโครงสร้างการปกครอง ผู้นำทางจิตวิญญาณ และผู้นำทางธรรมชาติ รวมถึงผู้ใหญ่ที่มีชีวิตอยู่ในช่วงพระครุศรีแก้วผู้เป็นจุดต้นกำเนิดของเรื่องเล่า ทรายาวและกลุ่มเป้าหมายคนอื่น ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มเป้าหมายให้เกิดความคุ้นเคยและ รู้สึกเป็นกันเอง โดยการพูดคุยเรื่องทั่ว ๆ ไปกับกลุ่มเป้าหมายพร้อมทั้งบอกถึงวัตถุประสงค์ในการวิจัย ครั้งนี้ เพื่อที่กลุ่มเป้าหมายจะได้ให้ความไว้วางใจผู้วิจัย และให้ข้อมูลที่เป็นจริงไม่ปิดบัง ซึ่งจะทำให้ได้ ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีความน่าเชื่อถือ

2. ในทุกครั้งที่เก็บข้อมูลจากภาคสนามแล้ว ผู้วิจัยจะต้องจดบันทึกภาคสนามเพื่อป้องกันการ ลืมข้อมูลที่ได้ในระหว่างการเก็บข้อมูลแต่ละครั้ง และตรวจสอบว่าข้อมูลที่ได้อาจครบถ้วนตามคำถามนำวิจัย หรือไม่ หากพบว่าไม่ครบถ้วนจะได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในวันต่อไป

3. ผู้วิจัยยืนยันความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการสรุปประเด็นการสัมภาษณ์ทุกครั้งกับ กลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมทักท้วงหรือยอมรับว่าเข้าใจตรงกัน

3.7 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน รวมถึงการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในประเพณีงานเมอลิตของไทยมุสลิมและประเพณีงานแต่งงานของไทยพุทธ จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ ข้อมูลที่สามารถตอบคำถามนำวิจัย ซึ่งจะมีวิธีวิเคราะห์ดังนี้

1. วิเคราะห์โดยการจำแนกข้อมูล (typological analysis) คือการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดหลังจาก ได้ข้อมูลมาแล้ว ผู้วิจัยจะทำการจัดแบ่งชนิดเป็นหัวข้อตามความเหมาะสม แล้วพิจารณาความสัมพันธ์ ของข้อมูลชนิดต่าง ๆ ที่แบ่งไว้ เพื่อนำไปวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย

2. การวิเคราะห์เปรียบเทียบแบบอุปนัย (Induction analysis) เป็นการตีความสร้างข้อสรุปจาก ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น โดยนำข้อมูลที่ได้มาสร้างข้อสรุปเชิง นามธรรม

3. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analysis Descriptive) โดยนำเสนอข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยคือ เพื่อศึกษาพลวัต (dynamic) ในชุมชน ทรายาวที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่าน ปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และ เพื่อศึกษาว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้อย่างไร

DRU

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการเก็บข้อมูล 3 แบบคือ รวบรวมจากเอกสาร จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสัมภาษณ์ แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม ซึ่งจะนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วนดังนี้คือ

1. ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน
2. ข้อมูลการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล
3. ข้อมูลการสังเกตการณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับหมู่บ้าน¹

1. ประวัติความเป็นมาและจุดเริ่มต้นของความเป็นชุมชนชนทรายขาว

ชุมชนตำบลทรายขาวจัดได้ว่าเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่งซึ่งมีประวัติศาสตร์ยาวนานมากคือ ในอดีตพระยาภักดีชุมพลได้เดินทางมาจากเมืองไทรบุรี (ก่อนรัชกาลที่ 5) เนื่องจากไทรบุรีตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในระหว่างทางพระยาภักดีชุมพลได้พบกับสถานที่อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำและอาหาร (ชุมชนทรายขาวในปัจจุบัน) เหมาะแก่การตั้งที่อยู่อาศัย พระยาภักดีจึงตัดสินใจตั้งบ้านเรือน ณ ที่แห่งนี้ซึ่งในตอนนั้นมีประชากรเพียงไม่กี่ครัวเรือนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นเดิมที่อยู่มาตั้งแต่สมัยโบราณสมัยที่รัฐล้านตัน ตรัง กานู ไทรบุรี ปะลิส และปีนัง ยังอยู่ในราชอาณาจักรไทย ชาวตำบลทรายขาวได้ติดต่อกับคนไทยในรัฐต่าง ๆ ข้างต้นตลอดมา ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ชาวตำบลทรายขาวได้ติดต่อกับค้าขายกับรัฐต่าง ๆ ข้างต้นตลอดมา

โดยชุมชนตำบลทรายขาวประกอบไปด้วย 6 บ้านซึ่งแต่ละหมู่บ้านต่างมีประวัติความเป็นมาดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านใหญ่

จากการเก็บข้อมูลชาวบ้านบางคนเล่าว่า บ้านใหญ่ เมื่อก่อนเป็นหมู่บ้านที่มีลักษณะ บ้านเรือนติดกันเกือบทุกบ้าน ไปมาหาสู่กันได้เพียงก้าวเดียวก็ถึง บางบ้านติดกันทางระเบียง บางบ้านติดกันทางประตู จนเป็นประตูเดียวกันเลยก็มี จึงเรียกบ้านเรือนแบบนี้ว่า “บ้านใหญ่” และติดเป็นชื่อหมู่บ้านตลอดมา แม้ว่าปัจจุบันไม่ได้เป็นเช่นนั้นแล้วก็ตาม เพราะทางราชการ ได้แยกบ้านใหญ่จากเดิม หมู่ที่ 1 ออกเป็นหมู่ที่ 6 ของตำบลทรายขาว

¹ www.saikhao.go.th

หมู่ที่ 2 บ้านหลวงจันทร์

บ้านหลวงจันทร์เป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลทรายขาวมีความเก่าแก่กว่า 150 ปี เดิมชื่อบ้านหลวงตาจันทร์ ซึ่งตั้งขึ้นตามชื่อของพระที่เข้ามาบุกเบิก เป็นผู้ที่อยู่พวยมาจาก บ้านทับเที่ยง จังหวัดตรังและเข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้านดังกล่าว ต่อมาก็เริ่มมีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากขึ้นซึ่งชื่อของหมู่บ้านหลวงตาจันทร์เรียกเพี้ยนมาเป็นหมู่บ้านหลวงจันทร์ ดังในปัจจุบัน

หมู่ที่ 3 บ้านทรายขาว

ชุมชนหมู่บ้านทรายขาวเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน ในอดีตพระยาภักดีชุมพลได้เดินทางมาจากเมืองไทรบุรี (ก่อนรัชกาลที่ 5) ในระหว่างทางพระยาภักดีได้พบกับสถานที่ อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำและอาหารจึงตัดสินใจตั้งบ้านเรือน ณ ที่แห่งนี้ ต่อมาเมื่อมีคนย้ายเข้ามา อยู่เพิ่มมากขึ้นจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ภายหลังจึงมีการตั้งชื่อเป็น “ บ้านทรายขาว ” จากตำนานเล่าว่า “ วันหนึ่งได้มีพายุพัดทรายลงมาจากเขาเต็มไปหมดและทรายที่ถูกพัดมาเป็นสีขาวสวยงามมาก” ดังนั้นจึงได้ตั้งชื่อว่า “บ้านทรายขาว ”

หมู่ที่ 4 บ้านควนลังงา

ลุสมาน บำหมัน ชายวัยกลางคนที่เติบโตที่บ้านควนลังงา หมู่ที่ 4 ต.ทรายขาว อ.โคกโพธิ์ จ.ปัตตานี แห่งนี้ ได้เล่าว่า แต่เดิมนั้นหมู่บ้านเหล่านี้เรียกว่า “ บ้านควน ” แต่ปัจจุบัน ที่ได้เปลี่ยนมาเป็น “ บ้านควนลังงา ” เนื่องมาจากคนในชุมชนได้มาสร้างโรงเรียนแห่งใหม่ ในเขตปอเนาะร้างซึ่งได้ย้ายมาจากมัสยิดนัจมุดดิน และชาวบ้านต้องการให้มีชื่อเรียกโรงเรียนเป็นทางการซึ่งจากการสนธิฐานเชื่อว่าชื่อเดิมที่เรียกกันในตอนแรก คือ “ บ้านควนกระดังงา ” เนื่องจากในชุมชนมีต้นกระดังงา เมื่อเรียกกันมาเรื่อยๆจึงเปลี่ยนมาเป็นบ้านควนลังงาในปัจจุบัน

หมู่ที่ 5 บ้านทรายขาวตก

เป็นชื่อเรียกตามลักษณะจุดที่ตั้งของหมู่บ้าน ตั้งอยู่ใกล้แนวเทือกเขาสันกาลาคีรี จึงทำให้ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากเทือกเขา เช่น ใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยว สำหรับนักเดินทางที่ต้องการ ชมทิวทัศน์ทัศนียภาพโดยรอบของจังหวัดปัตตานีและจังหวัดใกล้เคียง บนเขาสันกาลาคีรี มีน้ำตกทรายขาว และที่ทำการอุทยานน้ำตกทรายขาว

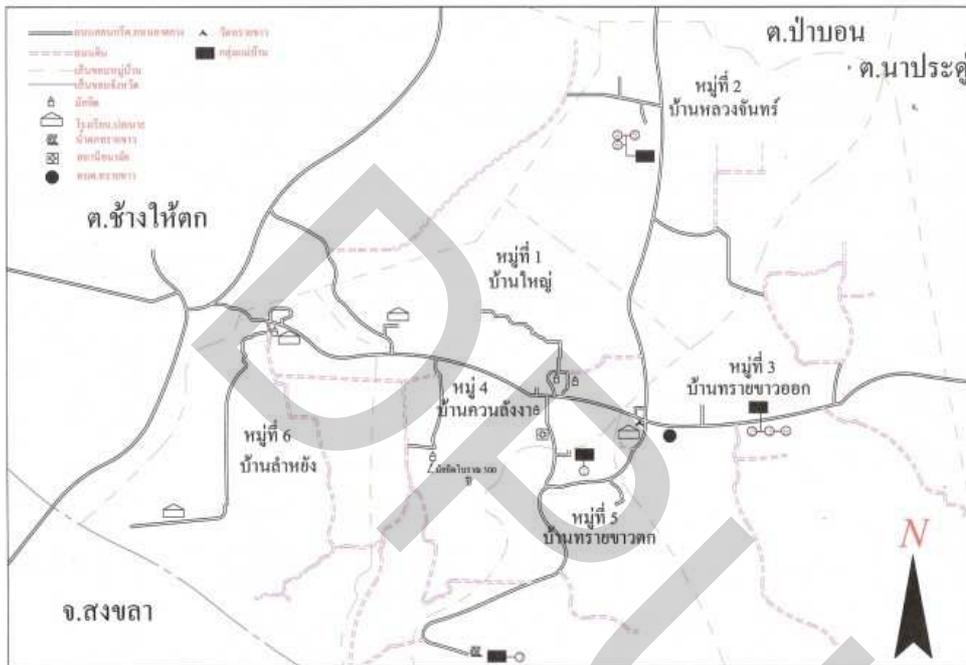
หมู่ที่ 6 บ้านลำอาน (ลำหย้ง)

หมู่บ้านลำอานก่อตั้งเมื่อประมาณ 70 ปีที่แล้ว มีชื่อเรียกแต่เดิมว่า “ บ้านลำหย้ง ” เหตุที่มีชื่อว่า “ ลำหย้ง ” เนื่องมาจากสามีนางย่อ ได้นำไม้ไผ่หนึ่งลำไปหยั่งลงในบึงเพื่อวัดความลึกของบึง บึงนั้นมีความลึกมากทำให้ต้องนำไม้ไผ่อีกหนึ่งลำมาผูกต่อเข้าด้วยกันและเมื่อหยั่งลงในน้ำอีกครั้ง ปรากฏว่า

ไม้ไผ่ที่ยังลงไปนั้นถึงกันบึงพอติ ตั้งแต่นั้นมาหมู่บ้านนี้จึงได้ ชื่อว่า “ บ้านลำหยัง ” และเมื่อ ปี พ.ศ. 2541 ได้เปลี่ยนชื่อเรียกเป็น “ บ้านลำอาน ”

2. ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์

ตำบลทรายขาว มีระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอโคกโพธิ์ ระยะทาง 6 กิโลเมตร มีพื้นที่ โดยประมาณทั้งสิ้น 44.130 ตารางกิโลเมตร หรือ 27,581 ไร่

ทิศเหนือ จด ตำบลป่าบอน อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ทิศใต้ จด ภูเขาสันกาลาคีรี

ทิศตะวันออก จด ตำบลนาประดู่ อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ทิศตะวันตก จด ตำบลช้างให้ตัก อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี

ตำบลทรายขาว แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน ได้แก่

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนราษฎร			ครัวเรือน
		ชาย	หญิง	รวม	
1	บ้านใหญ่ (อิสลาม)	458	485	943	247
2	บ้านหลวงจันทร์ (พุทธ)	277	269	546	156
3	บ้านทรายขาวออก (พุทธ)	343	365	708	239
4	บ้านควนลังกา (อิสลาม)	347	367	714	183
5	บ้านทรายขาวตก (พุทธ)	254	283	537	157
6	บ้านลำหยิ่ง (อิสลาม)	330	330	660	142
รวม		2,009	2,099	4,108	1,124

ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มมีแนวเทือกเขาสันกาลาคีรีเชื่อมเขตจังหวัดยะลา ปัตตานีและสงขลา มีทรัพยากรทางธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูก

การคมนาคม

การคมนาคมขนส่งของตำบลทรายขาว ใช้การคมนาคมทางบกในการติดต่อกับอำเภอและจังหวัดโดยใช้เส้นทางหลัก 2 เส้นทาง คือ

- ถนนสายนาประดู่ – ทรายขาว
- ถนนสายโคกโพธิ์ – ทรายขาว

3. กลุ่มอาชีพและสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

พื้นที่ตำบลทรายขาว มีกลุ่มอาชีพประกอบด้วย

1. กลุ่มแม่บ้านแปรรูปอาหาร ม.5 ตั้งอยู่ที่ ม.5 ทางไปอุทยานแห่งชาติน้ำตกทรายขาว ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย กล้วยหยิกกวน, กล้วยปาปริก้า, กล้วยเส้น เป็นต้น ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ นางจำรูญ แก้วลอย ประธานกลุ่มแม่บ้านแปรรูปเกษตรกร หมู่ที่ 5
2. กลุ่มทอผ้าตำบลทรายขาว ตั้งอยู่ ณ ศูนย์ฝักอาชีพตำบลทรายขาว ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย คือ ผ้าบายจวนตานี, ผ้าพื้นถิ่น, ผ้าขาวม้า, ผ้าเช็ดหน้า เป็นต้น ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ น.ส. สมนึก พรหมสุข ประธานกลุ่มทอผ้าตำบลทรายขาว
3. กลุ่มแม่บ้านแปรรูปส้มแขก ตั้งอยู่ ณ ศูนย์ฝักอาชีพตำบลทรายขาว ผลิตภัณฑ์ที่จำหน่าย ส้มแขกแช่อิ่ม ส้มแขกกวน ฯลฯ ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ ประธานกลุ่มแปรรูปส้มแขก
4. กลุ่มมัคคุเทศน์ รับบริการเดินป่าพิชิตยอดเขาสันกาลาคีรี ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ คุณจำลอง เจริญมูล ประธานกลุ่มมัคคุเทศน์
5. กลุ่มนวดแผนไทย ตั้งอยู่ที่สถานีอนามัยตำบลทรายขาว รับบริการนวดทั่วไปทั้งในและนอกสถานที่
6. คณะทำงานท่องเที่ยวเชิงเกษตร รับบริการประสานการบริการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในตำบล ติดต่อสอบถามรายละเอียดได้ที่ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาว

4.2 ข้อมูลการสัมภาษณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำเสนอข้อมูลเพื่อตอบคำถามหลักในการวิจัยดังนี้

“ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”

พร้อมกับตอบคำถามย่อยที่แตกออกจากคำถามหลักดังนี้

1. บ้านทรายขาวมีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ
2. เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร

3. อุตลักษณ์ของบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวอย่างไรก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย

1.บ้านทรายขาวมีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ

ในการนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบปัญหาข้อที่ 1 นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 เรื่องเล่าทรายขาว

ส่วนที่ 2 อำนาจแห่งเรื่องเล่า : ความเป็นตัวตนของคนทรายขาว (ความเชื่อ – พฤติกรรม)

2.1 บรรพบุรุษเดียวกัน

2.2 ภาษาเดียวกัน

2.3 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน

2.4 ญาติผีปีศาจเดียวกัน

ส่วนที่ 1 เรื่องเล่าทรายขาว

เรื่องเล่าทรายขาวมีการเล่าต่อกันมารุ่นต่อรุ่นทั้งในคนไทยพุทธและไทยมุสลิมทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวถึงความสัมพันธ์ของคนไทยพุทธและไทยมุสลิมในความเป็นเครือญาติและเพื่อน โดยใช้เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามเป็นตัวแทนของความสัมพันธ์ในแต่ละยุคสมัย เรื่องเริ่มต้นจากสมัยพ่อทวดหมานเจ้าอาวาสวัดทรายขาวคนแรกกับความเป็นเพื่อนกับโต๊ะอิหม่ามคนแรกในการร่วมกันสร้างมัสยิดโบราณ 300 ปี ตามด้วยพระครูศรีแก้วที่เคยเป็นมุสลิมแล้วแต่งงานมีลูกหลังจากนั้นจึงมาขอเป็นเจ้าอาวาสวัดทรายขาว มาถึงพระอาจารย์นองที่มีความเมตตาอย่างสูงทั้งคนไทยพุทธและมุสลิมเปรียบเสมือนลูกหลาน จนมาถึงเจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันกับความเป็นเพื่อนที่เคยเรียนหนังสือร่วมกันมาในสมัยเด็ก

จากการเก็บข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและจากเอกสารที่มีการรวบรวมไว้ ผู้วิจัยสามารถสรุปเรื่องเล่าทรายขาวได้ดังนี้

“เรื่องเล่าทรายขาวเล่ามาตั้งแต่ก่อนผมเกิดเป็น 120 ปีแล้ว ตอนนั้นผมจะ 74 แล้ว ตอนนั้นทวดผมอายุจะ 90 ก็เล่าให้ฟัง อายุ 5-6 ปีก็จำแล้ว เล่าต่อๆกันมา” (สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี อายุ 74 ปี)

เรื่องเล่าทนายชาว

เรื่องเล่าทนายชาวประกอบไปด้วยโครงสร้างดังนี้

1. ตัวละครสำคัญ

แบ่งได้เป็น เทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และมนุษย์

เทพหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1. พ่อทวดรังเกียบ
2. แม่นางจันทร์
3. โต้ะแซ
4. ผีหลังกลวง
5. คนธรรพ์

มนุษย์

1. พระอธิการหมาน เจ้าอาวาสวัดทนายชาวองค์ที่ 2
2. พระครูศรีรัตนากร เจ้าอาวาสวัดทนายชาวองค์ที่ 3
3. พระอาจารย์นอง เจ้าอาวาสวัดทนายชาวองค์ที่ 4
4. โต้ะอืหมามคนแรกของมัสยิดโบราณ 300 ปี
5. โต้ะอืหมามคนปัจจุบันมัสยิดโบราณ 300 ปี

2. สถานที่สำคัญ

1. เทือกเขาสันกาลาคีรี
2. น้ำตกทนายชาว
3. วัดทนายชาว
4. มัสยิดโบราณ 300 ปี

3. วาทกรรม

“คนบริเวณนี้ที่มานอน้ำตกทนายชาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่มิดร้าย”

4. เนื้อเรื่อง

เล่ากันว่าในอดีตพระยาภักดีชุมพลได้เดินทางมาจากเมืองไทรบุรี (ก่อนรัชกาลที่ 5) เนื่องจากไทรบุรีตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในระหว่างทางพระยาภักดีชุมพลได้พบกับสถานที่อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำและอาหาร (ชุมชนทนายชาวในปัจจุบัน) เหมาะแก่การตั้งที่อยู่อาศัย พระยาภักดีจึงตัดสินใจตั้งบ้านเรือน ณ ที่แห่งนี้ซึ่งในตอนนั้นมีประชากรเพียงไม่กี่ครัวเรือนซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นที่เดิมที่อยู่มาตั้งแต่สมัยโบราณสมัยที่รัฐกลันตัน ตรัง กานู ไทรบุรี ปะลิส และปีนัง ยังอยู่ในราชอาณาจักรไทย ชาวตำบล

ทนายชาวใต้ติดต่อกับคนไทยในรัฐต่างๆข้างต้นตลอดมา ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ ประชาชนที่อพยพมามีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม โดยเริ่มต้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านใหญ่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดทนายชาวนปัจจุบัน เมื่อมาตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหลักแหล่งแล้วปรากฏว่า หลวงพ่อหมานและโตะอิหม่าม ซึ่งเป็นเพื่อนมุสลิมด้วยกันที่อพยพมาจากไทรบุรีเห็นว่าที่นี่ไม่มีวัดและมัสยิด หลวงพ่อหมานจึงตัดสินใจบวชเป็นพระและสร้างวัดทนายชาวยุโรปพร้อมกับเป็นเจ้าของบวช ขณะนี้เพื่อนสร้างมัสยิดโบราณ 300 ปี(ในปัจจุบัน) และเป็นโตะอิหม่ามคนแรก โดยมัสยิดและวัดสร้างจากไม้แคเดียวกัน และคนที่ออกแบบมัสยิดคือหลวงพ่อหมาน ทำให้มัสยิดมีรูปลักษณะเหมือนศาลาวัด

“ชุมชนตรงนี้อพยพมาจากไทรบุรี ไปรบ พอเสร็จศึกก็พาครอบครัวมาที่นี่โดยตั้งหลักแหล่งที่แรกบริเวณวัดในปัจจุบัน พอต่อมามากหลายเยอะ ก็ขยับขยายพื้นที่ คนก็อยู่มากขึ้นเลยมาคิดกันว่าที่นี่มีแต่บ้านไม่มีวัด จึงเอาบริเวณที่ตั้งแรกเป็นวัด ชาวบ้านก็อพยพลงมาเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งใช้ชื่อว่าหมู่บ้านดิน วัดที่ตั้งก่อนหน้าวัดทนายชาวน ชื่อวัดนาถม ที่นี้สมัยก่อนเป็นป่าดึกดำบรรพ์”(อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

“ผมได้รับการฟังต่อๆกันมาว่า พ่อทวดหมานแต่ก่อนเป็นคนไทรบุรี สมัยก่อนเกิดจากการล่าเมืองขึ้น ผมสันนิษฐานว่าพระครูศรีแก้วน่าจะเป็นคนที่อพยพมาตามพ่อทวดหมาน และมาตั้งรกรากที่นี่ทำให้เกิดชาติพันธ์ที่ผูกพันระหว่างไทยพุทธไทยอิสลาม โดยตั้งบ้านใหญ่ เป็นบ้านแรก แล้วขยับขยายออกไป เป็นหมู่บ้านอื่นๆต่อ ที่ใครมี อยู่ได้อาศัยได้ และที่หมู่บ้านนี้ ก็มีทวดหลวงจันทร์เป็นคนแรก ใครก็ตามพ่อทวดหมานมาก็ไปจับจองที่ดินตรงนั้นตรงนี้ก็กลายเป็นหมู่บ้านอื่นๆตามมา เมื่อก่อนที่นี่เป็นที่รกร้างว่างเปล่า คนที่อพยพมาเห็นว่าตรงไหนมีทำเลเหมาะก็ปลูกบ้านเรือน”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

ต่อมาในสมัยพระครูศรีรัตนกรหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระครูศรีแก้ว” เดิมแต่งงานมีลูกแล้ว เมื่อภรรยาเสียชีวิตลง ตัดสินใจมาบวชที่วัดทนายชาวยุโรปพร้อมกับพัฒนาชุมชนตำบลทนายชาวนให้เจริญ โดยเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทนายชาวนในระหว่างหาสมุนไพรบนเขาสันกาลาคีรี หลังจากค้นพบน้ำตกทนายชาวนแล้ว ชักชวนชาวบ้านทั้งตำบลทนายชาวนช่วยกันสร้างถนนจากนาประดู่ ขึ้นน้ำตกทนายชาวนพร้อมกับบอกชาวบ้านว่าน้ำตกทนายชาวนศักดิ์สิทธิ์เพราะมีแมงนางจันทร์ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องรักษาอยู่ ทำให้ชาวบ้านชุมชนตำบลทนายชาวนมีน้ำดื่ม น้ำใช้

“พระครูศรีแก้วมีบทบาทในการพัฒนาและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ชื่อเต็ม พระครูศรีรัตนกร ที่บอกเป็นศูนย์รวมจิตใจ เพราะ แก่เป็นหมอสุมไพร เวลาคนไม่สบายก็จะไปหา นอกจากนั้นคนก็เกรงกลัวท่านมาก เวลาพูดอะไรคนเชื่อหมด เช่น เวลาแกบอกว่าจะไปหา นอกจากนั้นคนก็นำประดู่ ทุกบ้านต้องไป ทุกคนช่วยกันเต็มที เพราะท่านทำจริง”(คุณลุงไสว คชอ่อน ประธานชมรมผู้สูงอายุ อายุ 65 ปี)

“เขาบอกว่ามาอยู่บ้านนี้แล้วไม่มีอะไร เขาบอกว่าตั้งแต่พระครูศรีแก้วอยู่ด้วยกันแบบสะดวกสบาย ยายอยู่ที่พระครูศรีแก้ว แต่ไม่ทันหลวงปู่หมาน หลวงปู่หมานมาสร้างบ้านทรายขาวก่อน มาจากไทรบุรี มาอยู่ที่นี้และมาสร้างที่นี่ พระครูศรีแก้วลูกแกเป็นแขก ตอนนีหลานๆของแกก็ยังอยู่ที่หมู่บ้านแขก หมู่ 4 พระครูศรีแก้วใครๆก็รู้จักนับถือมาก แกพัฒนาหมู่บ้านนี้ ทำทุกอย่าง ทำถนน คนนับถือแกมากรักแกมากเพราะแกเป็นคนดี นอกจากนี้คนก็กลัวแก แกดูมาก ตัวใหญ่พูดทีหนึ่งเสียงดัง คนก็กลัวแก กลัวแต่ก็รักเพราะแกทำงานให้กับหมู่บ้านเยอะ ทั้งคนแขกคนไทยรักแกหมด ถึงแม้ว่าแกจะมาบวชเป็นพุทธแล้วแกก็ยังกลับไปหมู่บ้านมุสลิมไปเที่ยวเล่น แกพัฒนา สร้างวัด สร้างถนน ถนนในหมู่บ้านเป็นถนนที่แกสร้าง แกไปเกณฑ์ชาวบ้านมาช่วยกันขุดใช้มือ ทุกคนไม่ว่าจะเป็นเด็กคนหนุ่ม คนแก่ ก็มาช่วยกัน มาขุดมาถมดินทุกอย่างใช้มือหมด ลูกบ้านทุกคนออกมาช่วยหน้าบ้าน บ้านใครบ้านมัน รถขุดดินอะไรไม่มีทั้งสิ้นทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมออกมาช่วยกันสร้างถนนขึ้นไปจนสุดน้ำตกทรายขาว สมัยก่อนไม่มีทางรถ ทางขึ้นน้ำตกทรายขาวเป็นแค่ทางคนเดินขึ้น ยายเห็นพระครูศรีแก้วตั้งแต่เด็กๆ ตอนเด็กๆเห็นแกแล้วกลัวแก เพราะแกเสียงดัง ไปไหนก็เหน็บมีดพร้าไว้ด้านหลัง แกเป็นนักเลงมาจากไทรบุรี” (นางล้น เจริญมูล อายุ 72 ปี มีชีวิตอยู่ในช่วงพระครูศรีแก้ว ไทยพุทธ หมู่3)

“พระครูศรีแก้วตัวเล็ก ตัวไม่ใหญ่แต่เป็นคนที่มีความเสียงดังฟังชัด ใครเห็นใครก็หลบ เพราะแกเรียนตะบะ สมัยก่อนคนที่เรียนตะบะใครเห็นใครก็กลัว ชาวบ้านจะกลัวแกกันมากเวลาพูดอะไร ชาวบ้านก็ทำตามทีแกพูด กลัวมาก และเวลาแกพูดอะไรแกก็จะทำตามทีพูด ชาวบ้านจึงนับถือศรัทธา ถ้าชาวบ้านไม่ศรัทธาก็คงไม่สามารถสร้างถนนสายนี้ได้ เรียกว่า ถนน นาประดู่ ทรายขาว ถนนเส้นนี้เป็นทั้งแรงศรัทธาของทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม ถ้าใครไม่ช่วยแกก็จะโดนว่า ดินที่มาถมทำถนนก็ให้แต่ละคนขุดดินจากบ้านตัวเองมา ถ้าขุดบ้านไหนแล้วไม่ให้ แกก็จะว่าและบอกคนที่ขุดว่าขุดไปเลยกูอยู่ ถนนเส้นนี้ใช้แรงงานคนทั้งหมด อุปกรณ์ใช้ทั้งมีดพร้าถ่างป่า แ้วป่าไปก่อน หลังจากนั้นหลังจากนั้นก็ขุดก่อกั้นมาให้เป็นถนน เป็นระยะทาง 4-6 กิโลเมตร ถ้านับถนนที่ขึ้นน้ำตกด้วยก็ 8 กิโลเมตร รวมแรงศรัทธาพระคุณเจ้าด้วยและแรงสามัคคีของคนทรายขาว” (นายจำลอง เจริญมูล หรือลุงดำ ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายขาว)

โดยพระครูศรีแก้วเป็นผู้กล่าวว่า “คนบริเวณนี้ที่มาอยู่ที่น้ำตกทรายขาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่มิดร้าย” และคนตำบลทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมเชื่อในคำพูดที่พระครูศรีแก้วว่าไว้

“แม่นางจันทร์ ในสมัยอายุน้อง นั้งสมาธิแล้วเห็น ซึ่งทั้งคนไทยพุทธและมุสลิมเชื่อว่ามีและบอกว่าเป็นแม่เขาเดียวกัน กินน้ำที่เดียวกัน”(เจ้าอาวาสวัดทรายขาว)

“ใครกินน้ำตกทรายขาวจะไม่เที่ยวตะเที่ยวต่อยกัน อยู่กันด้วยดี คนที่นี้กลัวแก ก็จะไม่ไปตีไปต่อยกัน บอกว่าตอนแกเป็นพระก็ยังมีตม ภาษาท้องถิ่นเรียกว่ามีตมครก ซึ่งมีลักษณะเป็นมีดใหญ่ ที่เหน็บไว้ข้างหลัง ที่เขาใช้สำหรับตัดไม้ พระครูศรีแก้วตัวเล็กแต่เสียงดังฟังชัด” (นางลั่น เจริญมูล อายุ 72 ปี มีชีวิตอยู่ในช่วงพระครูศรีแก้ว ไทยพุทธ หมู่ 3)

“เรื่องเล่าทรายขาวเล่าว่าใครมากินน้ำตกทรายขาวจะไม่ทะเลาะกันหรือมีของดีก็แจกหมด หรือคนที่มีอิทธิพลมาจากที่อื่น ก็ต้องอยู่คนเดียวเพราะไม่มีใครยุ่งด้วย ทำยุตอยู่ไม่ได้ก็ต้องไป” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6)

มีเรื่องเล่าว่า พระครูศรีแก้วหนีคดีฆ่าคนตายมาจากมาเลย์บุคลิกลักษณะเป็นชายร่างเล็กเสียงดังเคี้ยวหมากและพรมีตมครกอยู่ด้านหลังตลอดเวลา ชาวบ้านสมัยก่อนกลัวบวกกับศรัทธา เคารพนับถือ “พระครูศรีแก้ว” มากเพราะเป็นคนจริง พูดจริง ทำจริง โดยทุกวันนี้ลูกหลานของพระครูศรีแก้วนับถือศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ที่หมู่ 4 ควนลังงา

“พระครูศรีแก้วก็มาจากไทรบุรีเช่นกัน แกฆ่าคนมาจากมาเลย์ และหนีข้ามแดนมา แกไปไหนมาไหนก็จะมียี่ตม เรียกว่ามีตมครก สะพายหลัง แกเป็นไทยพุทธ พอมาอยู่แกก็แต่งงานกับคนมุสลิม มีลูกชาย จนปัจจุบันหลานเหลนก็ยังอยู่เป็นมุสลิม อยู่ที่หมู่ 4 ควนลังงา ใกล้กับมัสยิด 300 ปี หลานแกชื่อสมาน สีทอง แกก็มาบวช ไม่ยอมสึกมาพัฒนาท้องถิ่น ทำถนนทรายขาวขึ้นน้ำตกแกเป็นนักพัฒนา และไปสร้างศาลาบนน้ำตก ชื่อ “ศาลาวังทำนบ 2478” สมัยก่อนภาษาท้องถิ่นที่นี้เรียกน้ำตกว่าโถน พระครูศรีแก้วเป็นคนค้นพบน้ำตกทรายขาว เพราะแกเป็นหมอสุนไพรรักเที่ยวหาสมุนไพรตามป่าจนไปเจอน้ำตก เมื่อสร้างศาลาเสร็จก็จัดงานฉลอง พร้อมกับกันน้ำเป็นแอ่งไว้ สมัยเด็ก ๆ ผมจำได้ว่าร่มรื่นมาก วังจนเหงื่อตก วังเที่ยวน้ำตก วังไปวังทำนบ อาบน้ำกันให้สนุก ไปถึงตรงนั้นน้ำเย็นเฉียบ ร่มรื่นจริงๆ ” (สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี อายุ 74 ปี)

“แกเป็นคนพูดจริงทำจริง และสมัยก่อนก็ไม่มีอะไรมาก ทุกคนก็จะเลื่อมใสในศาสนา ทุกคนก็พาลูกพาหลานเข้าวัด ไม่มีเรื่องอื่นมาให้คิด ให้พาไป ไม่เหมือนยุคปัจจุบัน พระครูศรีแก้วเป็นศูนย์รวมจิตใจของทั้งไทยพุทธ มุสลิม มุสลิมก็นับถือเพราะเวลาไม่สบายก็จะมาหาพระครูศรีแก้ว มารักษา และเชื่อในน้ำมนต์ของวัด ที่อยู่บนโบสถ์ ก็มีมานานแล้ว โดยเรื่องน้ำมนต์มีความเชื่อมาตั้งแต่สมัยพ่อทวดหมา นน้ำมนต์จะเก็บไว้ในอุโบสถ เวลาชาวบ้านมีเรื่องอะไรเดือดร้อนก็จะไปตัก” (อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

ต่อมาในสมัยพระอาจารย์นองมีเรื่องเล่าว่า ทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมรักและเคารพพระอาจารย์นองอย่างมาก เพราะมีความเมตตาและช่วยเหลือทั้งคนไทยพุทธและมุสลิมโดยไม่เกี่ยงศาสนา โดยคิดว่าทุกคนคือ “ลูกหลาน” พระอาจารย์นองมีชื่อเสียงโด่งดังทางด้านเครื่องรางของขลังทั้งในประเทศ

ไทยและประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและสิงคโปร์ในการทำตะกรุด ซึ่งรายได้จากการให้เช่าเครื่องรางของขลัง พระอาจารย์นองนำมาพัฒนาวัดทรายขาวให้เจริญรุ่งเรือง รวมไปถึงมัสยิดหลังใหม่ที่หมู่ 4 ควนลังกา และหากเด็กคนไหนไม่มีทุนการศึกษาไม่ว่านับถือศาสนาพุทธหรืออิสลามมาขอทุนการศึกษาจะให้กับเด็กทุกคน

“ตอนที่อาจารย์นองสิ้นบุญ ชาวมุสลิมมาร้องไห้หน้าศพแก่มากมาย ตอนที่อาจารย์นองอาพาธมุสลิมจะสร้างมัสยิดอีกแห่ง พวกผมบอกว่าเอาเงินมาให้พวกผมเอาไปให้ก็ได้ แกบอกจะไปเองใส่รถเข็นไปบริจาคเงิน คนมุสลิมที่มาร่วมต่างตะลึง”(นายบรรเจ็ด ทองทราย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทรายขาว เป็นเกจิอาจารย์ดังระดับชาติ ระดับประเทศ คนมาเลเซีย สิงคโปร์ รู้จักหลวงพ่อนอง รูปของท่านคนเอาไปหากิน” (คุณลุงไสว คชอ่อน ประธานชมรมผู้สูงอายุ อายุ 65 ปี)

“พระอาจารย์นองเป็นนักพัฒนามีแต่ให้อย่างเดียว ทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมนับถือ คนนับถือทั้งตำบล ขนาดที่ว่าแกไม่สบาย แต่ที่หมู่ 4 มีงานสร้างมัสยิดหลังใหม่ แกยังนั่งรถเข็นให้คนเข็นไป เพราะความผูกพัน ความรัก ความศรัทธา พระอาจารย์นองมีแต่ให้ เพราะตอนที่ท่านอยู่ท่านพัฒนาตำบลทรายขาวทั้งตำบล ไม่ใช่แต่หมู่บ้านที่เป็นไทยพุทธ สร้างทั้งมัสยิด สร้างทั้งโรงเรียน สร้างโบสถ์ วัดทรายขาวสร้างโดยพระอาจารย์นอง ใช้งบประมาณเป็นร้อยๆล้านบาท ใครมาขออะไรพระอาจารย์นองให้หมด คนมุสลิมมาขอก็ให้” (ประธานมัสยิดเทศก์ตำบลทรายขาว)

มีเรื่องเล่าว่า ตะกรุดของพระอาจารย์นองที่รำลือกันว่าศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากพระอาจารย์นองได้เคล็ดลับวิชามาจาก “แม่นางจันทร์” ที่มาเข้าฝันบอกเพื่อปลุกเสก "ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป" เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการทำบุญกุศล ในการสร้างวัดทรายขาว

“พระอาจารย์นอง ได้เล่าว่า...คืนวันหนึ่ง...ในสมัยที่ วัดทรายขาว ยังเป็นวัดที่ลำบากมาก คือยังไม่มีศาสนสถานเหมือนปัจจุบันนี้ พระอาจารย์นอง ได้อาศัยอยู่ที่กุฏิหลังเก่า ทางด้านทิศใต้ของวิหารจตุรमुख หลวงพ่อกินอ่อนในปัจจุบันนี้ ได้มี "นางไม้" ตนหนึ่ง มาปรากฏที่เสากุฏิ แล้วได้มอบคาถาในการปลุกเสก "ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป" และคาถาอาคมกำกับให้พระอาจารย์นอง โดย "ห้ามมีการจุด" แต่ให้จำเพียงอย่างเดียว พระอาจารย์นอง ก็จำได้หมดสิ้น เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการทำบุญกุศล ในการสร้างวัดทรายขาว พระอาจารย์นองจึงได้นำแผ่นทองคำเปลวไปติดที่เสาด้านนั้น ปัจจุบันนี้ กุฏิหลังเก่านี้ยังมีอยู่ ทางวัดได้เก็บไว้เป็นอนุสรณ์ สำหรับ "นางไม้" ที่ชาวบ้านเรียกกันนั้นก็คือ "แม่นางจันทร์" ซึ่งพระเณรใน วัดทรายขาว มักจะฝันเห็น กันบ่อย และนำไปเล่าให้ พระอาจารย์นอง ฟังอยู่เสมอ พระอาจารย์นอง ได้บารารกอยู่เสมอว่า "แม่นางจันทร์" ได้มาบอกว่า ขอให้สร้าง "ศาลพระกัม" ทรงไทยให้ แต่จนแล้วจนรอดก็ไม่ได้สร้าง...จวบจนทุกวันนี้ ก่อนจะจากหายไป "แม่นางจันทร์" ได้บอกว่า ตำราที่ ห้ามถ่ายทอด ให้คนอื่น อย่าง

เด็ดขาด ถ้าหาก พระอาจารย์นอง ละสังขารไปเมื่อใด ก็ให้หาย สาบสูญ ไปด้วยเลย... ด้วยเหตุนี้ พระอาจารย์นอง จึงไม่ได้ถ่ายทอด วิชานี้ให้กับใคร...สำหรับ "ของดี" ที่บรรจุ อยู่ใน "ตะกรุด นารายณ์แปลงรูป" นี้เป็นเปลือก ของต้นไม้ ศักดิ์สิทธิ์ อย่างหนึ่ง ที่มีความ เกี่ยวพันกับหลวงปู่ ทวด ซึ่งมีอยู่บนยอดเขาเหนือวัดทรายขาว และ พระอาจารย์นอง ก็ไม่เคย บอกใครเลยว่า เป็น ต้นไม้อะไร" (พระครูสังฆรักษ์สายันต์ จนุทสโร เจ้าอาวาส วัดช้างให้, หนังสือ กรุงสยาม)

สำหรับ "ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป" ได้สร้างชื่อเสียงให้กับ พระอาจารย์นอง มาก เพราะมีผู้นำ ไป ใช้แล้ว มีประสบการณ์ ทางด้านแคล้วคลาดปลอดภัยมาโดยตลอด อีกทั้งยังมีเมตตามหานิยมเป็นเยี่ยม ใครมีติดตัวไว้ จะเป็น ที่รักใคร่ ของคนทั่วไป

“แต่ก่อนพระอาจารย์นองทำตะกรุดได้เชิญทางอิสลาม 2 คนไปทำร่วมกัน ทางอิสลามก็ไปร่วม ด้วย” ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6

โดย “แม่นางจันทร์” นี้เล่ากันว่า คือ แม่ที่อยู่บนน้ำตกคอยดูแลลูกๆทุกคนทั้งพุทธและอิสลาม โดยเชื่อและเล่ากันว่า น้ำตกทรายขาวไหลออกมาจากงำหินที่มีรูปพรรณสัณฐานเหมือนอวัยวะเพศหญิง

“คนทรายขาวที่นับถือสูงสุดคือเจ้าแม่นางจันทร์ เป็นทวดสูงสุดที่เรานับถือทั้งชาวไทยพุทธและ ไทยอิสลาม รองลงมาคือทวดเหลือหรือโต๊ะแซ ซึ่งคนอิสลามบอกว่าเป็นอิสลาม แต่ฝั่งไทยบอกว่า เป็นคนไทย แต่ที่จริงคือองค์เดียวกัน ถ้าใครขึ้นเขาแล้วพูดลบหลู่ก็จะเจอสิ่งแปลกๆ แต่ถ้าไปกับ ลุงดำจะไม่เจอ เพราะการเที่ยวป่ามีกฎ ทุกอย่างมีกฎ” (ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบล ทรายขาว)

จนมาถึงเจ้าอาวาสวัดทรายขาวองค์ปัจจุบันมีเรื่องเล่ากันว่า เจ้าอาวาสเป็นเพื่อนเรียนหนังสือ ร่วมกันมา เลี้ยงวัวร่วมกันมากับโต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันของมัสยิดโบราณ 300 ปี

“สมัยเด็กเลี้ยงวัวทุ่งเดียวกัน วิ่งเล่นกันตามประสาเด็ก โต๊ะอิหม่ามเขาเป็นรุ่นพี่ อาตมาเป็นรุ่น น้องแต่เล่นด้วยกัน” (เจ้าอาวาสวัดทรายขาวองค์ปัจจุบัน)

นอกจากเรื่องเล่าทรายขาวยังมีตำนานเรื่อง “พ่อทวดรังเกียบ” ที่อยู่บนเทือกเขาสันกาลาศีรี โดย เล่าต่อกันกันว่า พ่อทวดรังเกียบเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องดูแลตำบลทรายขาว และหากเกิดเหตุภัย พิบัติใดๆ หรือเกิดปัญหาส่วนตัวชาวบ้านจะมานบนานศาลกล่าว และได้ตามที่บนบาน และเรื่องเล่า เกี่ยวกับภูตผีปีศาจ ได้แก่ตำนานเรื่องเล่าผีหลังกลวง ตำนานเรื่องเล่าคนธรรพ์ ที่มาพร้อมกับคดีคำสอน เด็กๆให้เป็นคนมีคุณธรรม เช่นเรื่องเล่าผีหลังกลวงที่สอนให้รู้จักรักษาคำพูดที่ได้สัญญาไว้

“ตั้งแต่เด็กแม่สอนว่าเวลาเข้าเขตป่า เขตเขา เขตน้ำ 1.ห้ามพูดสัปดน 2. ห้ามถ่ายลงในลำน้ำ และตรงแถวน้ำตกก็มีสวนทุเรียน ปรากฏว่าไปเล่นตรงนั้นถ้าปากสัปดนก็จะเจอดี อยู่ๆได้ยินเสียงเหมือนทุเรียนตก วิ่งหนักัน แต่พอเสียงเจี๊ยบวิ่งกลับมาดู ไม่เจออะไร ผึ้งนี่นับถือผีหลังกลวง ผึ้งลำพญานับถือ ปะหวัง ซึ่งผีหลังกลวงลงมาดูหนึ่งในวัดทรายขาว พอใกล้สว่างก็จะกลับ พอหนึ่งมโนราเล็กก็จะออกมา นอกจากนี้ผีหลังกลวงยังมาช่วยทำงาน มาช่วยตำข้าวเวลามีงาน แต่จะไม่มองหน้าคนคนก็จะรู้กันว่าเป็นผีมาช่วยงาน”(อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

ส่วนที่ 2 อำนากับเรื่องเล่า : ความเป็นตัวตนของคนทรายขาว(ความเชื่อ-พฤติกรรม)

จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า เรื่องเล่าทรายขาวมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนไทยพุทธและไทยมุสลิมทั้ง 6 หมู่บ้านแบบแยกกันไม่ออกในความรู้สึกร่วมใน “ความเป็นทรายขาว” ซึ่งสามารถสรุปได้ออกเป็น 3 ลักษณะด้วยกันคือ

1. **บรรพบุรุษร่วมกัน** หรือที่คนทรายขาวใช้คำว่า “ตายายร่วมกัน” โดยคนทรายขาวโดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปเชื่อว่าคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีตายายร่วมกันมาแต่ก่อนในอดีตตามเรื่องเล่าทรายขาว หลังจากนั้นถึงมาแยกออกจากกันตามการนับถือศาสนา โดยอ้างอิงลูกหลานของพระครูศรีแก้วที่ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่หมู่ 4 ควนลังงาซึ่งเป็นหมู่บ้านมุสลิม ขณะเดียวกันอ้างอิงถึงการแต่งงานข้ามศาสนาทำให้เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์อ้างอิงในการถือครองกรรมสิทธิ์ของที่ดินร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมหลายครอบครัวในตำบลทรายขาวโดยผลัดกันเก็บผลประโยชน์ที่ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ปาวะ”

“มีความเชื่อว่าเป็นตายายร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม เชื่อว่ามีบรรพบุรุษเดียวกัน เวลาคนไทยพุทธมีงานเทศกาลสำคัญของไทยพุทธ เช่น เทศกาลชักพระ หรืองานศาสตร์เดือนสิบ จะทำขนมต้ม แล้วนำมาให้ผึ้งไทยมุสลิม หรืออย่างคนมุสลิม เวลาป่วยก็ไปบวชที่วัด 3 วัน 5 วัน ก็หาย แล้วก็สึกออกมากลับมาเข้าอิสลามเหมือนเดิม ถ้าไม่บวชก็ไม่หายซึ่งเขาเชื่อกันอย่างนั้น เวลาคนไทยพุทธไม่สบายก็มาให้คนที่เป็นโตะอิหม่ามผูกข้อมือให้ บางคนกินข้าวไม่ได้ ก็มาผูกข้อมือ ก็หาย คนแก่ๆบอกกันมา ว่าเป็นบรรพบุรุษเดียวกัน เพียงแต่มาแยกนับถือคนละศาสนา” (โตะอิหม่าม)

“เรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมาทำให้คนเชื่อตามนั้น ทั้งคนไทยพุทธและไทยอิสลาม ถ้าพูดตามประสาบ้านๆที่นี่เข้ามีความเชื่อในเรื่องปู่ตายาย ปู่ทวดยายทวด มันเป็นทวด มันศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้พวกเราต้องอยู่กันได้ เราเชื่อกันว่าแต่ก่อนไทยพุทธไทยมุสลิมเป็นก้อเดียวกันแล้วก็แตกแขนงและสิ่งที่ผูกพันอยู่ก็คือ พ่อพันธุ์แม่พันธุ์ แล้วก็แตกเป็นพุทธเป็นอิสลาม เรามีความเชื่อว่ามีสายเลือดเดียวกัน” ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2

“เมื่อ พ.ศ. 2503 ผมแห้วป่าไปที่มีสยิดควนลังงา ผมเป็นคนเชื้อสายมุสลิม ผมสันนิษฐานว่า สมัยก่อนผมปู่ย่าตาทวดมีชาติพันธุ์มาหลาย หลายๆคนในครอบครัวผมก็คิดเหมือนกันเช่นนั้น เวลามีการทำพิธีอะไรก็นึกถึงประเพณีมุสลิมด้วยโดยการแค้นกับทางมุสลิม ซึ่งสิ่งนี้การที่มี ชาติพันธุ์ร่วมจึงทำให้ฝังอยู่ในจิตใจของลูกหลานระหว่างศาสนา และจะถามว่าทำไมถึงพูดภาษา เดียวกัน ก็เพราะว่าปู่ย่าตาทวดเขาสอนมาอย่างนั้น และผู้นำศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่ามปัจจุบัน วัดแก กี้มา เมื่อผู้นำศาสนาผู้นำหมู่บ้านและผู้นำต่างๆมีการประสานงานกัน พบปะกัน ทำให้ทุกอย่าง พูดกันง่ายและเด็ก ๆ ก็ถือตามแบบผู้ใหญ่ตลอดมา ทำให้เกิดสันติสุขมาเป็นร้อยๆปี เพราะคุณ ทวดของผมตอนนี้อายุ 90 ปีแล้วเป็นคนเล่าให้ฟัง” (สิปตรี เคลื่อน คงสกุล อายุ 74 ศิลปินแห่งชาติ จังหวัดปัตตานี)

“พระครูศรีแก้วเป็นตัวเชื่อมระหว่างชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม เวลาคนพูดถึงทุกคนก็จะรู้จักกัน หมด ดังนั้นเมื่อเอ่ยชื่อพระครูศรีแก้วในหมู่บ้านไม่ว่าจะเป็นชาวไทยพุทธหรือไทยมุสลิมทุกคนก็รู้ จัดหมด มีเมียมุสลิมตั้งแต่แกยังไม่ได้อายุ” (นางล้น เจริญมูล อายุ 72 ปี มีชีวิตอยู่ในช่วงพระครู ศรีแก้ว ไทยพุทธ หมู่ 3)

“ที่ทรายขาวมาจากต้นตอเดียวกันเลยต่างกันไม่ลง เป็นพวกเดียวกันมาด้วยกัน แล้วมาแยกกันที่ หลัง เช่นครอบครัวหนึ่งพี่น้อง 5 คนก็ไปแต่งงานเป็นมุสลิม มันก็เป็นสายเลือดเดียวกัน เช่น น้องเขยตนมีญาติเป็นมุสลิม แต่ก็ยังเป็นไทยพุทธ ถามว่าเป็นมาอย่างไรบอกว่าคุณยายมา แต่งงานกับมุสลิมที่ทรายขาว ดังนั้นเลยเป็นมุสลิมขณะเดียวกันมีพี่ชายเป็นพระระดับเจ้าอาวาส ญาติที่เป็นมุสลิมก็ทำข้าวปลาอาหารมาถวายอาหารเพล ก็ไปรับพระมาถวายอาหารเพลที่บ้าน มุสลิม ช่างบ้านก็บอกว่า มึงไปรับพระมาที่บ้านอย่างนี้ได้หรือมันบาป เขาบอกว่าบาปอย่างไร เป็นน้องแม่กู น้องเขยเล่าให้ฟัง”(อาจารย์กล่อม อิทธิรักษา อายุ 71 ปี)

“เรื่องเล่าที่ยังมีอยู่ทำให้สายสัมพันธ์ของที่นี่ทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมยังเชื่อมโยงกันอยู่ พระ ครูศรีรัตนกรเมื่อก่อนเป็นคนไทยพุทธที่มาจากไทรบุรีแล้วไปแต่งงานกับคนมุสลิม ก่อนที่มา บวชเป็นพระ นี่คือประวัติที่มีคนเล่าต่อกันมา ซึ่งลูกหลานของพระครูศรีรัตนกรก็ยังอยู่ โดยใช้ ชีวิตเลี้ยงคนอิสลาม แต่คนก็เล่ากันมาว่ามีสายสัมพันธ์กับไทยพุทธ”(ผู้ช่วยดาโต๊ะหมู่ 6)

โต๊ะอิหม่ามยังบอกเล่าถึงความเชื่อจากเรื่องเล่าในการมีบรรพบุรุษร่วมกันว่า คนไทยพุทธก่อนจะ บวชส่วนใหญ่เข้ามาขลิบที่มุสลิมก่อน เพราะเชื่อว่ามีตายายร่วมกัน และมีเรื่องเล่าในอดีตว่าเด็กไทย มุสลิมก่อนที่จะทำสูหนัดก็จะไปบวชเณรก่อน

จากความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกัน ส่งผลให้พฤติกรรมไทยพุทธและไทยมุสลิมแม้ต่างศาสนา แต่อยู่ร่วมกัน ไปมาหาสู่กันและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

“เมื่อก่อนโต๊ะอิหม่ามเรียไรเงินทั้งหมู่บ้านไทยพุทธและไทยอิสลามซื้อข้างมาใช้เป็นของสาธารณะเลี้ยงไว้ที่วัดบ้าง ที่มีสยิดบ้าง แต่ก่อนอุปการณด้วยชาม ก็เขียนว่า วัดทรายขาว- มัสยิดควนลังงา ขึ้นเดียวใช้ด้วยกัน ถ้าเรื่องนี้หายไป ชุมชนก็เริ่มห่าง สังคมใดก็แล้วแต่ถ้าไม่รู้ที่มาของตัวเอง สังคมนั้นย่อมแตกสลาย จะเห็นชัดว่าถ้าสังคมไหนที่มีหลายๆสังคม หลายวัฒนธรรมเข้ามา คนจะไม่รู้จักกัน ตัวใครตัวมัน ประตูดิดกันยังไม่รู้จักกันที่บ้านเปิดตลอด เข้าได้ทุกบ้าน โต๊ะอิหม่ามเข้าได้ทุกบ้านไทยพุทธ ไทยมุสลิม แล้วเอาของเขามาด้วย เอามา 2-3 วันก็เอากลับไปส่ง ไปบ้านคนไทยพุทธแล้วหมาก็ไม่กัด เพราะรู้จัก โต๊ะอิหม่ามไปเยี่ยมบ้านทุกวัน ขับรถไปถึงเจ้าของบ้านไม่มีก็ไป”(รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอ)

2. ภาษาเดียวกัน คนทรายขาวเชื่อว่าทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีบรรพบุรุษเดียวกันหรือตายายร่วมกันตามเรื่องเล่าทรายขาว ทำให้ไม่มีใครสงสัยหรือตามเสาะหาที่มาว่า ทำไมคนไทยมุสลิมที่ทรายขาวถึงไม่พูดภาษามลายูซึ่งแตกต่างจากคนไทยมุสลิมในพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างชัดเจนที่ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักอย่างเช่นพื้นที่ติดกันอย่างตำบลนาประดู่ ไทยมุสลิมที่นั่นใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก จากความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกันเป็นผลให้คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวใช้ภาษาไทยใต้เป็นหลัก เพื่อจะได้สื่อสารกันเข้าใจและที่สำคัญชาวบ้านบอกว่า เป็นการลดความหวาดระแวง หากพูดกันคนละภาษา

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอเล่าว่า เรื่องเล่าทรายขาวจะเล่าต่อกันมาจากคนแก่ในหมู่บ้านเป็นผู้เล่าว่าคนสมัยก่อนทั้งคนไทยพุทธและไทยอิสลามอยู่กันแบบเครือญาติ ไปมาหาสู่กัน และสิ่งที่ทำให้คนรุ่นปัจจุบันเชื่อเพราะเป็นความจริงที่พิสูจน์ เช่นมัสยิดโบราณ 300 ปี และการใช้ภาษาเดียวกัน ขณะที่พื้นที่ที่ติดกันในตำบลนาประดู่คนไทยมุสลิมพูดมลายู ไม่พูดภาษาไทยใต้เหมือนที่ทรายขาว และที่สำคัญอยู่กันมาสงบสุขไม่เคยมีเรื่องทะเลาะบาดหมางกัน สิ่งเหล่านี้ทำให้คนยุคปัจจุบันเชื่อในเรื่องเล่า และประพฤติปฏิบัติตาม

“อัตลักษณ์ของคนมุสลิมทรายขาวคือ การไม่พูดภาษามลายู เราจะพูดในที่ประชุมเสมอว่าเราอยู่กับแบบพีแบบน้องมีอะไรพูดคุยกัน คนที่นี้จะว่ากล่าวตักเตือนกันได้เวลาใครปัญหาาก็จะให้ผู้ใหญ่ไปว่ากล่าวตักเตือน และเด็กก็จะเชื่อฟังผู้ใหญ่ คนทรายขาวรักสงบตั้งแต่บรรพบุรุษ ไม่ชอบหาเรื่องใคร มีคำพูดหนึ่งบอกว่า “ถ้ามาทรายขาวแล้วกินน้ำทรายขาวคุณจะไม่ไปที่อื่นคุณจะรักทรายขาว” เพราะมาจากแม่เดียวกัน แม่ที่ว่าคือแม่นางจันทร์ เป็นลูกแม่เดียวกัน น้ำมาจากภูเขาเดียวกัน เหมือนกับน้ำนมของแม่คือแม่นางจันทร์ คือมาอยู่ทรายขาวก็ต่อรักทรายขาว เพราะต้องกินน้ำทรายขาว เมื่อคุณรักทรายขาวก็ไปไหนไม่ได้แล้ว เช่น อาจารย์ก็ต้องกลับมาทรายขาว

อีก น้ำทรายขาวออกมาจากภูเขาบนน้ำตกทรายขาว ซึ่งมีรูปลักษณ์เหมือนอวัยวะเพศหญิง บางคนที่ไม่เล่นของจะไม่กล้ากินน้ำทรายขาว เพราะกลัวของเสื่อม แต่คนทรายขาว ไม่เห็นจะเสื่อม ยังดีวันดีคืน คนนอกที่มาอยู่ทรายขาวจะรักทรายขาวหมดทุกคน น้ำตกนี้มาจากที่เดียวกัน คือมาจากแม่นางจันทร์ แม่เดียวกัน มีทวดเดียวกัน เวลาที่พูดคำว่าแม่เดียวกันก็คือแม่นางจันทร์ เวลาวัยรุ่นทะเลาะกันก็จะบอกว่าแม่นางจันทร์ดูอยู่บนภูเขา แม่จะเห็นไปทั่วว่าใครทำอะไร แม่เสียใจขนาดไหน เนื่องจากลูกมาทะเลาะกัน ผู้ใหญ่จะพูดกันอย่างนี้เด็กก็จะหยุดทะเลาะกัน ทำให้คนทรายขาวรักกันเพราะมีแม่เดียวกัน ถ้าเราไม่เคารพแม่ แม่จะเสียใจเพราะเราอยู่ในชุมชนเดียวกัน เหมือนกับอยู่ในครอบครัวเดียวกัน นี่คือบารมีของแม่ ทำให้คนที่นี่ไม่รบกัน”(ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายขาว)

3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน คนทรายขาวจะศรัทธาและเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันที่ถือเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณคือ “แม่นางจันทร์” ที่อยู่บนน้ำตกทรายขาว และพ่อทวดรังเกียบหรือโต๊ะแซในมุสลิมบนเทือกเขาสนกาลาคีรี โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้คุ้มครองคนทรายขาวตามเรื่องเล่าทรายขาว

3.1 “แม่นางจันทร์” ต้นตอของน้ำตกทรายขาวที่คนทรายขาวใช้ดื่ม กินและชะล้างสิ่งสกปรกต่าง ๆ โดยเฉพาะคำพูดของพระครูศรีแก้วถึงน้ำตกทรายขาวที่ว่า “คนบริเวณนี้ที่มานอน้ำตกทรายขาวถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่มิดิรัย” และเพิ่มความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้นต่อ “แม่นางจันทร์” ในสมัยของพระอาจารย์นองจากคำบอกเล่าของพระอาจารย์นองถึงที่มาของคาถาในการปลุกเสก “ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป” ตะกรุดของพระอาจารย์นองที่รำลึกกันว่าศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากพระอาจารย์นองได้เคล็ดลับวิชามาจาก “แม่นางจันทร์” ที่มาเข้าฝันบอกเพื่อปลุกเสก โดยปัจจุบัน “ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป” ของพระอาจารย์นองมีชื่อเสียงอย่างมากและเป็นของหายากมีราคาสูง เป็นที่ต้องการในกลุ่มคนที่นิยมบูชาของขลัง ทำให้คนนอกพื้นที่ทรายขาวทั้งคนในประเทศและต่างประเทศใกล้เคียงเช่น สิงคโปร์ มาเลเซียหลังไหลเข้ามาที่วัดทรายขาวเพื่อเช่าตะกรุดนารายณ์แปลงรูป ทำให้วัดมีรายได้จำนวนมากมาบูรณะวัดและก่อสร้างศาสนาสถานอย่างสวยงาม รวมไปถึงมัสยิดหลังใหม่ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงา และทุนการศึกษาของเด็กนักเรียนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่ได้จากเงินค่าเช่าตะกรุดนารายณ์แปลงรูปจากความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ต่อ “แม่นางจันทร์” มีผลให้คนทรายขาวระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมไม่ขัดแย้งกัน และถ้อยที่ถ้อยอาศัยช่วยเหลือกัน

“น้ำตกนี้มาจากที่เดียวกัน คือมาจากแม่นางจันทร์ แม่เดียวกัน มีทวดเดียวกัน เวลาที่พูดคำว่าแม่เดียวกันก็คือแม่นางจันทร์ ตอนเด็ก ๆ เวลาวัยรุ่นทะเลาะกันก็จะบอกว่าแม่นางจันทร์ดูอยู่บนภูเขา แม่จะเห็นไปทั่วว่าใครทำอะไร แม่เสียใจขนาดไหน เนื่องจากลูกมาทะเลาะกัน ผู้ใหญ่จะพูดกันอย่างนี้เด็กก็จะหยุดทะเลาะกัน ทำให้คนทรายขาวรักกันเพราะมีแม่เดียวกัน ถ้าเราไม่เคารพแม่

แม่จะเสียใจ เพราะเราอยู่ในชุมชนเดียวกัน เหมือนกับอยู่ในครอบครัวเดียวกัน นี่คือบารมีของแม่ ทำให้คนที่นี้ไม่รบกัน” (ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายขาว)

“คนข้างนอกที่มีของดีติดตัวมา มากินน้ำที่นี้ก็ไม่มียกย่อง ที่นี้ไม่มีคนมียกย่อง เพราะคนทรายขาว อยู่เหมือนกัน คนที่มาจากข้างนอกมาอยู่ในนี้ก็เหมือนกันหมด ถ้าเป็นนักเลงมา ก็ไม่มีใครยุ่งด้วย ต้องอยู่คนเดียว ซึ่งเขาก็อยู่ไม่ได้ก็ต้องออกไป ที่ทรายขาวมีระบบแบบนี้ ถ้ามีคนมาดึงให้ไปทางที่ไม่ดีก็มาอยู่ที่นี่ไม่ได้ เพราะคนที่นี้ไม่เล่นด้วย” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“น้ำที่มาจากน้ำตก มาจากเขาที่เดียวกัน ซึ่งทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามก็ใช้น้ำจากที่เดียวกันเราก็จะเชื่อในตรงนั้น เคารพในตรงนั้นว่ามีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ ซึ่งก็ได้ยินร่วมกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตายาย ซึ่งก็ไม่มีคนไปทำทาย” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“เรื่องเล่าต่อกันมาทำให้เชื่อ เพราะมีสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเช่น แม่นางจันทร์ที่อยู่บนเทือกเขาสันกะลาคีรี ต้นกำเนิดของน้ำตกทรายขาว วันนั้นมีการละเล่น มีนักกีฬาพากันพักอยู่ อยู่ดี ๆ มีวงไฟก่อนใหญ่ลงมาจากบนเทือกเขาสันกะลาคีรี ดวงใหญ่มาก คนทั้งงานเห็นเหมือนกัน ทำให้เราเชื่อว่าสิ่งนั้นเป็นปาฏิหาริย์ของแม่นางจันทร์ วันนั้นทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามอยู่เต็มงานทุกคนเห็นกันทุกคน ได้เห็นประจักษ์” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“คนในพื้นที่นี้ เวลาออกไปข้างนอกก็ต้องกลับเข้ามาที่นี้ ไปอยู่ที่เดิมไม่ได้ เช่น คนที่ออกไปแต่งงาน ก็ย้ายกลับมาที่นี้ เพราะพื้นที่ทรายขาวเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ และมีความเชื่อว่า กินน้ำที่ทรายขาว ไปไหนไม่ได้ ขนาดมีคนทรายขาวได้ภรรยาเป็นคนอีสาน ยังต้องกลับมาอยู่ที่นี่ มีบ่อน้ำโบราณอยู่ที่มัสยิดโบราณ 300 ปี จะมีน้ำขึ้นมาอยู่ตลอดไม่แห้ง มีน้ำอยู่เหนือดินคืบหนึ่งเขาเล่ากันมา” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6)

3.2 พ่อทวดรังเกียบ คนทรายขาวทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีความเชื่อว่า หากต้องการสิ่งใดไปบนพ่อทวดรังเกียบจะได้ตามที่ขอ หรือปีไหนฝนไม่ตก ราคาพืชผลเกษตรตกต่ำไปบนพ่อทวดรังเกียบ ไปจนถึงเรื่องส่วนตัวเช่น ของหาย เป็นต้น

“คนไทยพุทธและไทยมุสลิมที่นี่มีการนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันที่อยู่บนเขาสันกาลาคีรี เรียกว่า “พ่อทวดรังเกียบ” เวลาเกิดปรากฏการณ์ฝนไม่ตก หรือข้าวยากหมากแพง บางปีแล้งมาก พืชผลไม้ที่ปลูกไว้ตายหมด แล้งกระทั่งน้ำแห้งขอดก็จะทำพิธีบนบานให้ฝนตก ทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิมก็ไปบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเขา มุสลิมก็จะบนพ่อทวดรังเกียบด้วยการละหมาด พูดภาษาชาวบ้านซึ่งไม่ออกเสียงว่าไม่ออกก็ไปไหว้พ่อทวดรังเกียบ” (สิบเอกเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติ จังหวัดปัตตานี อายุ 74 ปี)

“เขาบอกว่าทรายชาวมึฏเขาซึ่งภูเขาก็มึอิทธิพลต่อจิตวิญญาณ เพราะว่าภูเขายืน รังสีความเย็น ก็แผ่มาจากเขาทำให้คนทรายชาวจิตใจดี จิตใจเย็น ร่าเริง อารมณ์เย็นไม่โมโหง่าย ยิ้มแย้มแจ่มใส คือคนทรายชาว คนแถบนี้จึงไม่ค่อยมีเรื่อง แต่ถ้าหลังจากทางรถไฟโคกโพธิ์ไปทะเล แถวนั้นจะ ร้อนลมทะเลร้อนทำให้ใจร้อนคบไม่ค่อยได้ แถวนั้นจะมีเรื่องบ่อย ผมคิดว่าคนทรายชาวกอกรชไม่ เป็น แต่ถ้าโกกรชแล้วโกกรชไปเลย ไม่พูดเลย คนที่นี้เอาแต่ยิ้มลูกเดียว เราจะยิ้มไว้ก่อน “ (ประธาน มัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายชาว)

“ เมื่อไม่นานมานี้ชมรมผู้สูงอายุไปประกวดทำการออกกำลังกายชนะเลิศที่ 1 ก็มารำถวายพ่อ ทวดรังเกียบ โดยรำถวายที่ทางแยกไปน้ำตก เขาเห็นเขาอยู่สูง จุดรูปจุดเทียนบอก”(ประธาน ชมรมผู้สูงอายุ)

“แก่นใช้รำถวายก็ได้ รำมโนรา หรือเอาหนึ่งตะลุงมาเล่น อย่างอาจารย์ไปจุดรูปจุดเทียนและไป บนบานก็จะได้ตามประสงค์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องตำแหน่ง ที่ผ่านมา มีระดับผู้ว่ามาบน ตั้งแต่ผู้ว่า ยะลา 1 ท่าน ผู้ว่าปัตตานี3 ท่าน ก็ประสบความสำเร็จกับการบนบาน ผมบอกว่าท่านอยากเป็น ผู้ว่าฯ ตอนนั้นเป็นรองอยู่ ให้มาบนบานพ่อทวดรังเกียบ ผู้ว่ามาถามท่านอาจารย์น้องว่าทำ อย่งไรให้ผมได้เป็นผู้ว่า พระอาจารย์น้องบอกว่า “มึงไปบนสามทวด แล้วถ้ามึงได้มึงต้องมาแก้ ณะ” พอได้เป็นผู้ว่าแล้ว ก็เอาหนึ่ง เอามโนรามมาแสดง” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“คนโบราณเมื่อก่อนเก่งมากเพราะมีเหตุมีผล เช่นเขาบอกว่ามีผีอยู่ในป่า อยู่ในต้นไม้ใหญ่ ซึ่ง เหตุผลจริง ๆ เขาไม่อาจให้เราตัดต้นไม้ มันคือกลยุทธ ของคนเผ่าคนแก่ หรือพิธีไหว้เจ้าที่ ไหว้ผี ป่า ณ วันนี้เรากล้าพิสูจน์ใหม่ หรืออย่างเรื่องเล่าของพ่อทวดรังเกียบ มีใครกล้าบลู่ หรือพิสูจน์ ใหม่ อย่างเมื่อ3 เดือนก่อน มีการสร้างห้องน้ำ เรารถมาซุด เครื่องก็ติด แต่เข้าเกียร์ไม่ได้ ล้อก็ไม่ หมุน ไปหาช่างที่ยะละมาซ่อม ไปหาช่างที่ไหนมาซ่อมก็ ซ่อมไม่ได้ แต่พอโต๊ะอิหม่ามเอาน้ำที่ ละหมาด มาราดไปสอง สามชั้น ก็ใช้ได้ ซึ่งมันเป็นความเชื่อ ว่าเอาดินมัสยิดไปขยำมันผิด และ เราไม่ได้บอกเขา แต่เราคุยกันแล้ว ว่าถ้าขายได้ก็ให้มัสยิด ถ้าใครไม่เชื่อไม่รู้แต่ผมเชื่อ ซึ่งเรื่อง แบบนี้มันถ่ายทอด จากยุคหนึ่งไปสู่อุคหนึ่งโดยตลอด” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

4. ภูตผีปีศาจเดียวกัน คนทรายชาวทั้ง หมู่บ้านทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างมีความเชื่อตาม เรื่องเล่าทรายชาวเกี่ยวกับ ภูตผีปีศาจที่อาศัยอยู่บนน้ำตกทรายชาวและเทือกเขาสันกาลาศิริ โดยมีความเชื่อ ดังนี้

ผีหลังกลวง คนทรายขาที่มีความเชื่อว่า “ผีหลังกลวง”อาศัยอยู่บนน้ำตกทรายขาที่มักมาลงมาร่วมงานเวลาที่มิงานบุญ งานแต่งโดยมาช่วยชาวบ้านตำข้าว

“ในสมัยแม่ก็เล่าอีกว่า เมื่อก่อนเวลามิงานผีหลังกลวงก็จะมาช่วยตำข้าว มีการโหลกแป้งทำขนมเดือนสิบ ต้องตำกับครกใหญ่ๆ ผีหลังกลวงก็ลงมาช่วยในรูปของคน แต่เวลานั่งหันหลังไม่สบตาไม่ให้คนเห็นหน้า ความเชื่อนี้ทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมเชื่อกันหมด”อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

คนธรรม์ คนทรายขาที่มีความเชื่อว่า “คนธรรม์” อาศัยอยู่บนเทือกเขาสันกาลาคีรี มีความสามารถในการเล่นดนตรี เวลาที่ตำบลทรายขามเรียงจะลงมาเล่นประชันดนตรี โดยผู้ใหญ่จะสอนลูกหลานว่า “อย่าโกหก คนธรรม์ไม่ชอบ”

“ความเชื่ออีกว่าที่บนเทือกเขาสันกะละคีรี นอกจากจะมีแม่น้ำจันท์แล้วยังมีคนธรรม์ สมัยก่อนเขาเชื่อกันว่าถ้าใครโกหกคนธรรม์จะไม่ชอบ นอกจากนี้ยังมีผีหลังกลวง ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้พิสูจน์ได้ เช่น ตอนนั้นที่ผมยังเด็กอยู่ผมได้ทำศาลาใหม่ที่น้ำตกทรายขา แล้วก็รื้อรามโนรา มีการประชันรื้อรามโนรา ระหว่างรื้อรามโนราของไทยท้องถิ่นกับรื้อรามโนราของต่างถิ่น คนมาร่วมงานมากมาย ต่างคนต่างไม่รู้จักกัน ซึ่งเชื่อว่าคนพวกนั้นคือคนธรรม์ที่มาร่วมงาน”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“นอกจากนี้เมื่อก่อนขึ้นไปน้ำตกเสียงดังไม่ได้ เสียงดังแล้วจะมีอันเป็นไป มีทั้งหลงป่า และเมื่อไม่นานมานี้ประมาณสิบกว่าปีตอนนั้นท่านอาจารย์นองยังมีชีวิตอยู่ มีเด็กคู่หนึ่งตรงป้ายเลี้ยงขึ้นน้ำตก ตรงนั้นมีคนตายบ่อย รถคว่ำตลอด จะมีเหตุการณ์ขึ้นมีเสียงโห่ดังขึ้น ถ้ามีเสียงโห่ดังขึ้นไม่เกินสามวันจะมีคนตาย หลังจากนั้นพระอาจารย์นองทำพิธีเช่นไหว้ นำขึ้นไปไว้บนน้ำตกหลังจากนั้นก็ไม่มีเหตุการณ์อะไรเกิดขึ้น ทำให้พวกเราเชื่อ ตรงแยกนั้นคนตายเยอะมีครั้งหนึ่งตายถึงแปดศพ ถ้าเมื่อไหร่มีกลิ่นรูปมีเสียงโห่ไม่นานก็เกิดเหตุการณ์ เด็กสองคนนั้นเรียกว่าหัวจุกหัวเปีย เหล่านี้เป็นความเชื่อของคนที่นี่”(ประธานชมรมผู้สูงอายุ)

“มุสลิมก็เชื่อเช่นเดียวกับพุทธ เช่นที่หมู่ 2 มีบ่อน้ำเก่าแก่ และในบ่อก็มีโชดหินซึ่งน้ำไม่เคยแห้ง ผมได้ยืมเขาเล่ากันมาว่า ช่างสมัยพ่อทวดหมาดมาเดินมาลากไม้ จนผ่านมาถึงตรงนี้ ช่างหิวน้ำเหยียบเป็นรอยเท้าช่างทำให้ตรงนั้นน้ำไม่เคยแห้ง เป็นเรื่องเล่ามา แล้วที่หมู่ 2 ตรงเขาก็จะมีถ้ำนางหอย แต่ก่อนมีถ้วยขามสังคโลกต่างๆสวยงามมากมาย เขาก็ให้คนอิสลามยืม ไทยพุทธก็ยืมมาใช้ ยืมไปยืมมาก็แตก ก็ไม่ชดใช้ และยังพูดโกหกท้ายสุดเขาก็ปิดถ้ำ อยู่ดี ๆ ถ้ำก็ปิดปากตัวเอง คนสมัยก่อนไปยืม ชื่อว่าถ้ำนางหอย ที่หมู่สองเป็นถ้ำของคนทันทีที่มีถ้วยขามสวยงามให้คนยืมแต่ไม่ชอบให้คนพูดโกหก ปรากฏว่าทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมยืม แล้วพูดโกหกสุดท้ายแตกก็ไม่เอาไปคืน สุดท้ายยืมถ้ำก็ปิดตัวเอง ส่วนผีหลังกลวงอยู่บนน้ำตกทรายขา”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

2. เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร

ในการนำเสนอข้อมูลเพื่อตอบคำถามย่อยนำวิจัยข้อที่ 2 นี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 6 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน

ส่วนที่ 2 อัตลักษณ์ด้านภาษา

ส่วนที่ 3 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ- ประเพณี –วัฒนธรรม

ส่วนที่ 4 อัตลักษณ์ด้านผู้นำ

ส่วนที่ 5 อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม (มัสยิดโบราณ 300 ปี)

ส่วนที่ 1 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน

อัตลักษณ์ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกันเป็นผลพวงมาจากอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาวในความเชื่อที่ว่า “คนทรายขาวมีบรรพบุรุษเดียวกันก่อนที่จะแยกออกจากกันด้วยการนับถือศาสนาต่างกัน” ซึ่งถือว่าแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะพื้นที่ติดกันอย่างเช่น ตำบลนาประดู่ ที่มีความเชื่อว่าคนที่นับถือศาสนาอิสลามมีชาติพันธุ์เป็นมลายู ไม่ได้เป็นไทยที่แตกต่างจากคนที่นับถือศาสนาพุทธในพื้นที่เดียวกัน ขณะเดียวกันคนทรายขาวยังมีความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกันจากการแต่งงานข้ามศาสนาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของครอบครัว ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่สามารถสืบสาวไปหาบรรพบุรุษต่างศาสนาได้แล้วก็ตาม ซึ่งความเชื่อนี้ทำให้คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวแตกต่างจากคนไทยมุสลิมที่พื้นที่อื่นๆใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่สำคัญ คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวส่วนใหญ่เรียกตัวเองว่า “คนไทยอิสลาม” ไม่เรียกว่า “คนไทยมุสลิม” หรือ “มลายูมุสลิม” เหมือนพื้นที่อื่น

“ผมเป็นอิสลามไปได้กับญาติพี่น้องอาจารย์ไสว ปู่ย่าตาทวดเป็นอิสลามการแต่งงานข้ามศาสนาทำให้เกิดการเป็นสายเลือดเดียวกัน” (อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

“ที่อยู่ร่วมกันได้รักใคร่ปรองดองกันคือ การแต่งงาน คนมุสลิมได้สามีเป็นไทย คนไทยได้ภรรยาเป็นมุสลิมที่บ้านทรายขาวมีตัวอย่างมาก หลายครอบครัวที่เป็นอย่างนี้ พอแต่งงานแล้วออกลูกออกหลานมาจะฆ่ากันได้อย่างไร ปู่ก็คนไทย ยายก็คนไทยหรือบางทีก็เที่ยวนิมนต์พระไปนั่งฉันท์ข้าวที่บ้านมุสลิม พระก็บอกว่ามึงต้องยื่นสองมือ มุสลิมก็บอกว่าไม่ได้” (สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี)

“มี ญาติๆกันอยู่ เมื่อก่อนดั้งเดิมคนส่วนมากจะมาจากไทรบุรี ส่วนมากวัฒนธรรมต่างๆ เชื้อชาติ สัญชาติไม่ค่อยมี แต่ตอนหลังมาแตกต่างเรื่องการนับถือศาสนา คนไทยพุทธมาแต่งงานกับ

อิสลาม คนอิสลามก็มาแต่งงานกับไทยพุทธ แต่เวลาเขาไปทำพิธีเราก็ให้เขาไป คนไทยพุทธก็ไปวัด เราแยกกันแค่ตอนทำพิธีกรรม เท่านั้น แต่ก็กิจกรรมเราทำร่วมกัน มาช่วยงานกันแบบพี่แบบน้อง แบบนี้บ้านเราจึงมีความสงบสุข” ครูเพลินศักดิ์ พรหมสุข ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนควนลังงา

ส่วนที่ 2 อัตลักษณ์ด้านภาษา

จากการศึกษาพบว่า คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวต่างบอกเหมือนกันว่า การที่คนไทยอิสลามที่บ้านทรายขาวไม่พูดภาษามลายู แต่พูดภาษาท้องถิ่นของคนทรายขาวซึ่งคล้ายคลึงกับภาษาไทยใต้เหมือนกับคนไทยพุทธที่ตำบลทรายขาว ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของคนทรายขาว เพราะคนไทยที่นับถืออิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ใช้ภาษามลายูหรือบางคนเรียกว่าภาษายาวีเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร โดยนายสมาน สีปุเต๊ะ กำนันที่นับถือศาสนาอิสลามบอกว่า คนไทยอิสลามที่ทรายขาวพูดภาษาท้องถิ่น ไม่ได้พูดมลายู เพราะตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษไม่ได้พูด เกิดมาในครอบครัวพูดภาษาท้องถิ่น

“ตำนานหมู่บ้านที่แท้จริงตอนนี้ยังหาข้อมูลที่ชัดเจนไม่ได้ แต่แปลกอยู่อย่างว่าทำไมพี่น้องมุสลิมในตำบลทรายขาวพูดมลายูไม่ได้ ทำไมที่อยู่รอบๆพูดมลายูกันหมด คนที่นี่ไม่มีใครพูดภาษามลายู พูดแต่ภาษาไทย อยู่ที่นี่ไม่จำเป็นต้องใช้ภาษามลายู เพราะสังคมทรายขาวแปลก ไม่ว่าจะคนไทยพุทธหรือไทยมุสลิมจะพูดภาษาเดียวกันหมด ที่นี่ประเด็นสำคัญของคนทรายขาวที่ทำให้มีความกลมเกลียว เพราะ “ภาษา” พูดภาษาเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน แต่ถ้าส่วนของคนมุสลิม พูดมลายูจะเกิดความรู้สึกแยกกันที่ นี้พวกมุสลิม แต่การพูดภาษาเดียวกันทำให้รู้สึกว่าเป็นคนทรายขาวเหมือนกัน” (กำนันตำบลทรายขาว)

“ที่นี้แปลกอยู่อย่างคือ ภาษา เด็กจะพูดภาษาเดียวกันไม่เหมือนกับที่อื่นที่มุสลิมพูดภาษามลายู ส่วนไทยพุทธจะพูดภาษาไทยได้ ก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าทำไมที่นี่พูดอย่างนี้ แต่เมื่อก่อนคนแก่พูดมลายู คนอายุมาก ๆ ก็พูดมลายูได้ทั้งนั้น แต่คนปัจจุบันพูดไม่ได้ นอกจากไปเข้าปอเนาะ 10 ปี 15 ปี ถึงจะพูดได้ แต่ตอนนี้ที่ปอเนาะที่เด็กที่มาจากกระบี่ พัทลุง ตรัง เขาพูดไทย เมื่อมาอยู่ที่นา ประตูก็อยู่ปีนกลุ่มก็พูดไม่ได้ เหมือนเด็กไทยที่อยู่ออสเตรเลียก็อยู่รวมกันกับเด็กไทยก็พูดแต่ภาษาไทย พูดภาษาอังกฤษไม่ได้ คนโบราณเมื่อก่อนพูดได้ แต่ตอนนี้ไม่รู้เหมือนกันว่าทำไมไม่พูด หมู่บ้านใกล้เคียงที่ป่าบอนพูดมลายู ที่เลยไปจากทรายขาวเป็นบ้านกล้วยก็พูดมลายู แต่ที่นี่ไม่พูด และมีชาวไทยพุทธอยู่รอบ เลยกลายเป็นอัตลักษณ์พิเศษว่าที่นี่มุสลิมไม่พูดมลายู (ครูใหญ่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) นัจมุดดีน)

ขณะที่โต๊ะอิหม่าม มัสยิดโบราณ 300 ปีบอกว่า คนไทยอิสลามที่ทราชมลาญภาษาไม่ได้ เพราะเกิดมาพูดภาษาท้องถิ่น คนที่พูดได้คือคนที่เรียนหนังสือ เข้าโรงเรียนปอเนาะ อย่างตนเรียนหนังสือ สามารถพูดภาษามลาญได้แต่ไม่พูด จะพูดเฉพาะที่ออกนอกพื้นที่เท่านั้น

“คนทราชมลาญเดิมพูดภาษาไทยมาหลายช่วงอายุคน แต่พูดภาษายาวีได้คือคนที่เรียนหนังสือ แปลภาษาไทยเป็นมลาญ และคนที่ค้าขายไปพบกับมลาญก็พูดมลาญได้ แต่ที่ตนพูดได้เพราะเรียนหนังสือ เวลาอยู่ที่บ้านสังคมพูดไทยหมด ความกลมเกลียวของพี่น้องทราชมลาญ เพราะ “ภาษา” พูดภาษาเดียวกัน พอไม่ได้พูดภาษาเดียวกัน ทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นพี่น้องกัน แต่ถ้าส่วนของมุสลิม พูดมลาญจะเกิดความรู้สึกแยกกันที่ “นี่พวกมุสลิม” (โต๊ะอิหม่าม มัสยิดโบราณ 300ปี)

โดยคนทราชมลาญเชื่อว่า จากอัตลักษณ์ที่คนไทยอิสลามที่ทราชมลาญไม่ได้พูดภาษามลาญทำให้คนไทยพุทธและไทยอิสลามที่ทราชมลาญเกิดความรู้สึก “เป็นพวกเดียวกัน” นำมาซึ่งความรักและความปรองดอง และไม่เกิดเหตุร้ายที่บ้านทราชมลาญ อย่างเช่น เจ้าอาวาสวัดทราชมลาญบอกว่า การที่คนไทยอิสลามไม่ได้พูดภาษามลาญทำให้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน

“มีจุดหนึ่งทีรู้สึกเป็นเพื่อนกัน เพราะพูดเหมือนกัน ไม่พูดมลาญ ไม่พูดยาวี ทีไม่พูดเพราะชินกัน เคยชินที่จะอยู่แบบนี่ จึงทำให้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน บ้านเดียวกัน โดยเฉพาะที่ทราชมลาญ แต่ที่อื่นไม่รู้” (เจ้าอาวาสวัดทราชมลาญ)

“คนทราชมลาญถ้าบอกอิสลาม เขาไม่เชื่อ ผมเมื่อก่อนทวดเป็นมุสลิม มาได้แฟนไทยพุทธ กำหนดสมานเครือญาติกัน ในวิถีครอบครัวไม่พูดยาวี เลยไปติดหมู 2 เป็นป่าบอน พูดยาวีแต่เราพูดไทยได้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู 3)

“หมอประเวส ะสีเคยมาที่บ้านผม มากับอดีตนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ในตอนนั้น เขาเท่กันเรื่องสมานฉันท์ คณะกรรมการระดับชาติมาถามผม ว่าทำไมถึงอยู่กันได้เช่นนี้ ผมก็บอกว่าสาเหตุที่อยู่ร่วมกันได้ มีหลายสาเหตุที่สำคัญที่สุดตรงนี้ไม่ใช่ภาษายาวี คนเราถ้าเข้าใจกันได้ด้วยภาษาก็จะเป็นมิตรกัน อย่างผมจะพูดกับอาจารย์ด้วยเจตนาดี จะใช้จิตวิทยาใช้อะไรก็แล้วแต่ แต่ถ้าผมพูดเป็นภาษายาวีอาจารย์ก็จะไม่ซาบซึ้ง เช่น ผมพูดว่า “นาแกนาซี” ผมพูดเช่นนี้ ก็ไม่รู้เรื่องแล้ว” (ผู้ใหญ่บ้านหมู 4)

“เพราะคนที่นี่ไม่ใช่คนทราชมลาญ ไม่ได้พูดไทยเมื่อพูดไทยไปก็รู้เรื่อง ไม่เข้าใจกันก็เกิดเรื่อง ไม่ใช่ทราชมลาญ ที่ทราชมลาญพูดไทยตั้งแต่กำเนิด เกิดมาจากท้องแม่ก็พูดภาษาไทยเลย ไม่ได้พูดภาษายาวี ไม่เชื่อลองไปพูดภาษายาวีกับเด็กมุสลิม จะวิ่งหนีเพราะพูดไม่ได้ คนแก่ไปขายของที่ตลาดนัดคนมุสลิมจากถิ่นอื่นมาขอซื้อของแล้วพูดภาษายาวี คนแก่ที่ขายของถอยหลังเลยเพราะ

พูดไม่ได้ เพราะเขาไม่ได้สอนกันมาให้พูด แต่พอยุคหลังมีคนบางคนเห็นว่าการไม่พูดภาษายาวีทำให้เกิดความเสียหายทางอิสลามเลยมาปลุกปั่นว่า อิสลามต้องพูดมลายูจึงให้ไปเรียนตั้งแต่เล็กเรียนโรงเรียนดารีกา ไปเอาจากตะวันออกกลางมาสร้างโรงเรียนเพื่อปลุกกระดมให้เด็กทวายชาวไปเรียนแต่ก็ไม่ทราบว่าจะสำเร็จหรือไม่ ดังนั้นประเด็นแรกที่ทำให้คนทวายชาวอยู่ด้วยกันอย่างสันติ คือภาษา ภาษาเดียวกันเลยรักกันได้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“วันหนึ่งขับรถไปที่ตันหยงไปชนคนขาหักสองท่อน ชาวบ้านก็ถือไม้หน้าสามมา โชคดีที่ผมพูดมลายูเป็นเลยบอกเขาว่า ผมรับผิดชอบทั้งหมด ถ้าผมพูดไม่ได้คงโดนตีตายไปแล้วเพราะพูดไม่รู้เรื่องถ้าพูดไทยไปเรียบบร้อยเพราะเขาฟังกันไม่รู้เรื่อง แต่วันนั้นพูดมลายู” (อาจารย์กล่อม อิทธิรักษา อายุ 71 ปี)

“ผมก็ไม่รู้ว่าทำไมที่นี่ถึงไม่พูดมลายูเพราะผมยังพูดไม่ได้ ฟังก็ไม่ออก ที่บ้านก็พูดภาษานี้ ตั้งแต่เด็กเกิดมาก็พูดภาษานี้ เด็กได้เรียนภาษามลายูที่ โรงเรียนดารีกา แต่เรียนอย่างไรก็พูดไม่ได้ เพราะทั้งคู่ทั้งเด็กก็พูดภาษาไทย ซึ่งภาษานี้สำคัญที่ทำให้ไทยพุทธไทยมุสลิมอยู่กันได้ ภาษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เราเข้าใจกัน” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6)

จากอัตลักษณ์ของคนไทยอิสลามที่ไม่พูดภาษามลายูหรือยาวีเหมือนคนไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้คนไทยอิสลามที่ทวายชาวมักถูกตั้งคำถามบ่อยๆว่า “เป็นคนมุสลิมหรือไม่” เมื่อออกนอกพื้นที่ทวายชาว

“เพื่อนผมเคยโดนคนนอกพื้นที่ถามว่า อิสลามอะไรพูดยาวีไม่เป็น ผมว่าเราก็เป็นอิสลามด้วยกัน ถ้าพูดอย่างนั้นมานานไม่ถูก ผมไม่เคยสงสัยเลยว่าทำไมเราไม่พูดยาวี เพราะว่าที่บ้านพูดไทยมาแต่ดั้งเดิม บางทีมีลูกมีหลานตอนนี้ก็สอนให้เขาพูดภาษายาวี เพราะการที่เราพูดได้หลายภาษาก็ถือว่าได้เปรียบ อย่างเช่น บางคนเป็นคนโคกโพธิ์พูดภาษายาวี แต่มาแต่งงานกับคนที่นี่เลยพูดได้ 2 ภาษา เพราะผมพูดได้บางคำ แต่ถ้าพูดมาเยอะๆแล้วจะจับใจความไม่ได้ ที่พูดได้เพราะไปเรียนปอเนาะมา ช่วงเรียนปอเนาะเขาจะสอนภาษายาวีและแปลเป็นภาษาไทยด้วย ซึ่งผมก็ได้อยู่ช่วงหนึ่ง แต่พอจบออกมาผมก็ ไม่ได้ใช้ บางทีก็ลืม แต่บางทีเจอเพื่อนเก่าที่เรียนปอเนาะมาด้วยกัน พูดมา เราก็พูดได้ แต่ไม่เยอะ แต่เรายังใช้ แต่ที่เพื่อนโดนไม่รู้ว่าเขาหมายความว่าอย่างไร ทำไมเขาถึงพูดแบบนั้น” (นายณัฐพล ส่ำหล่ำสุหรี่ รองประธานชมรมจักรยาน อายุ 37)

ส่วนที่ 3 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ- ประเพณี –วัฒนธรรม

ความเชื่อ ประเพณีและวัฒนธรรมถือเป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของคนไทยชาวที่เป็นการผสมผสานประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลามจากความเชื่อที่ว่า “บรรพบุรุษเดียวกัน” นำมาซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมต่างพื้นที่ เช่น การตั้งชื่ออิสลามสำหรับเด็กเกิดใหม่ของคนไทยพุทธบางครอบครัวที่มีความเชื่อที่ว่า มีบรรพบุรุษเป็นอิสลาม หรือ การบวชเณรของเด็กอิสลามบางครอบครัวก่อนเข้าสู่หนัดเพื่อเป็นการขอมาบรรพบุรุษ เพราะมีความเชื่อว่ามีบรรพบุรุษเป็นไทยพุทธ

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกล่าถึงประเพณีการตั้งชื่อลูกหลานเป็นชื่ออิสลามในครอบครัวไทยพุทธบางครอบครัวว่า ด้วยความเชื่อที่ว่าบรรพบุรุษเดียวกัน ทำให้ก่อนเข้าพิธีสำคัญทางศาสนาจะต้องขอมาบรรพบุรุษต่างศาสนาก่อนที่จะเข้าพิธีสำคัญทางศาสนา อย่างเช่นหลานตนทุกคนมีชื่ออิสลาม เมื่อเกิดจะพาไปหาผู้ใหญ่อิสลามเพื่อผูกข้อมือและตั้งชื่ออิสลาม เพราะครอบครัวตนเชื่อว่ามีบรรพบุรุษอิสลาม

“การตั้งชื่อของตำบลทรายขาว บางคนจะมีทั้งชื่อไทยและชื่ออิสลาม เช่นลูกผมก็จะมีชื่ออิสลาม เพราะบ้านผมมีชื่ออิสลามอยู่ ดังนั้นต้องตั้งชื่ออิสลาม ต้องพาไปให้ผู้ใหญ่อิสลามผูกข้อมือ ยกให้เป็นลูกมุสลิม แต่ก็กลับมาอยู่ฝั่งไทยเป็นการทำตามพิธี พอผูกข้อมือเสร็จก็ตั้งชื่อมุสลิมให้ความเชื่อนั้นมาจากความผูกพัน ส่วนตัวผมเองการรำบวชเณรผมจะชอบมาก พอได้ยินเสียงเพลงขึ้น มือจะสั่นไปทันทีโดยอัตโนมัติ ทุกงาน ชอบมาก ผมก็ไม่ทราบเหมือนกันว่าทำไมถึงชอบ อาจเป็นเพราะมีสายเลือดมุสลิมอยู่ในตัว พอได้ยินเสียงกองปี่ตึงตึง มือก็สั่นทันที ซึ่งรำนี้เป็นเองไม่ได้เรียนมา เป็นความชอบส่วนตัว เช่นมีความเชื่อ ถ้าคนไทยพุทธมีอาการน้ำลายออกสอ จะมีความเชื่อว่าจะถูกทวดอิสลามแกล้ง ก็ต้องเอาข้าวเหนียว ข้าวเจ้า น้ำตาล น้ำผึ้ง ไปแก้บนกับคนมุสลิมจะหาย อีกความเชื่อหนึ่งบางครอบครัว มุสลิมก่อนจะเข้าสู่หนัดจะต้องมาบวชก่อนถึงจะเข้าสู่หนัดได้ ลูกผู้ชายต้องบวชเณรก่อนอย่างน้อยก็วันหนึ่งจึงจะไปเข้าสู่หนัด” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

“ลูกหลานผมก็มีชื่อมุสลิม หลานผม 2 คนก็ต้องพาไปให้อิสลามผูกข้อมือและตั้งชื่อเป็นอิสลามด้วย เพราะสายเลือดสัมพันธ์กันอยู่ เวลาบวชพระก็ต้องให้ทางมุสลิมทำพิธีให้ด้วย เอาข้าวเหนียว มะพร้าว น้ำตาลแว่น ไปให้ หรืออย่าง ผมเวลาป่วยเป็นไข้ น้ำลายออกก็เอาของพวกนี้ไปให้เขาทำพิธีให้ ก็หาย ไม่ต้องหาหมอ เรานับถือกันมาตั้งแต่โบราณ” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“มุสลิมเวลาจะเขาสุหนัดบางคนถึงกับต้องมาบวชเป็นสามเณรก่อน บวชแล้วสึก พอสึกทางไทย พุทธแล้วก็ไปบวชทางมุสลิม ไปเขาสุหนัด ซึ่งประเพณีนี้ยังมีอยู่ในไทยมุสลิม แต่ก็ไม่ใช้ทุกครอบครัว การที่มุสลิมมาบวชเป็นสามเณรก่อนก็มีความเชื่อว่ามีตายายเป็นไทยพุทธ ดังนั้นจึงต้องขอขมาบรรพบุรุษก่อนที่จะมาทำพิธีทางศาสนาอิสลาม ปรากฏว่าบางคนพอบวชก็บวชจนตาย บวชไปบวชมาไม่สึก”(นายฮาสนัน หมัดสุ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“เพื่อนขออาจารย์กล่อมเป็นมุสลิมมาบวชเป็นพุทธจนได้เป็นพระมหา ชื่อมหาสวัสดิ์ ไม่สึก ซึ่งตอนแรกมาบวชเพื่อขอขมาตายายแต่ปรากฏว่าพอบวชแล้วมีความสุขทางใจ”สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติปี๒๕๓๖)

นอกจากนี้เจ้าอาวาสวัดทรายขาวยังบอกเล่าว่า มีคนไทยอิสลามมาบวชให้หายป่วย แล้วบวชแก้บนเพราะมีความเชื่อที่ว่า ที่ไม่สบายรักษาไม่หายเพราะถูกบรรพบุรุษทำโทษ จึงต้องมาขอขมา

“นอกจากคนไทยพุทธมาบวชแล้ว ยังมีคนอิสลามมาบวชด้วย เพราะไม่สบายถ้าไม่มาบวชก็อยู่ไม่ได้ เรียกว่ามาบวชแก้บน ที่นี้ไทยพุทธแต่งงานกับอิสลาม และอิสลามก็แต่งงานกับไทยพุทธ สืบพันธุ์กันมา มีทั้งบวชพระ บวชเณร บวชชี เพราะมีความเชื่อว่ามีตายายร่วมกันมา แม้เป็นมุสลิมก็ตามแต่เวลาเมื่อไรก็มาบวช เวลาคนมุสลิมบวชเขาปฏิบัติภารกิจเหมือนพระปกติทุกอย่าง ไหว้พระรับศีล กราบพระ ทุกอย่าง ซึ่งที่จริง อิสลามจะไม่กราบพระ เมื่อวานก็มีคนมุสลิมมาทำเชือกห้อยคอให้ลูก เพราะลูกไม่สบาย ไปหาหมอก็ไม่หาย แต่พอมาทำเชือกคอไปใส่ก็หาย”(เจ้าอาวาสวัดทรายขาว)

“นอกจากนี้ไทยพุทธเวลาจะบวชลูกชายต้องเอาข้าวเจ้าข้าวเหนียวไปให้คนมุสลิม เพื่อทำพิธีเหมือนขอขมาตายาย เพราะถือว่ามีสายเลือดมุสลิม เอาไปให้คนมุสลิมคนไหนก็ได้ เหมือนเป็นการเส้นไหว้บรรพบุรุษ เพราะถ้าไม่ทำอย่างนั้นพอบวชไปแล้วจะมีอันเป็นไป เช่น มีพฤติกรรมเที่ยวขานน้ำลาย มีอาการ เหมือนช่วงถือศีลอด คือขานน้ำลาย ต้องถ่มน้ำลายตลอด”(ประชาชนชมรมผู้สูงอายุ)

“ผมตั้งแต่เด็ก ๆ มาจะถ่มน้ำลายตลอด กลืนไม่ได้ คนก็จะบอกว่ามีเชื้อแบคทีเรีย มีอาการถ่มน้ำลาย ก็จะมีคนบอกว่าวิญญานบรรพบุรุษมาทักท้วง ต้องทำการขอโทษตายายด้วยการเอาข้าวเจ้า ข้าวเหนียวไปให้คนมุสลิมเพื่อการแก้บน ให้คนเฒ่าคนแก่มุสลิมทำให้”(อาจารย์กล่อม อิทธิรักษา อายุ 71 ปี)

จากการศึกษายังพบอีกว่า คนไทยอิสลามที่ตำบลทรายขาวมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของ “น้ำมนต์” เช่นเดียวกับคนไทยพุทธ โดยเชื่อว่าเมื่อเกิดเหตุร้ายกับครอบครัวหรือภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่นฟ้าผ่าพืชสวนไร่นา หรือฟ้าผ่าบ้าน ให้ไปเอาน้ำมนต์ที่วัดทรายขาวมารดที่เกิดเหตุร้าย ทุกอย่างจะเรียบร้อยสงบสุข ซึ่งต่อมาคนไทยอิสลามดัดแปลงทำน้ำมนต์เองโดยนำมาปลุกเสกตามคำสวดทาง ศาสนาอิสลาม ซึ่งเรื่องนี้โตะอิหม่ามบอกว่า เดิมนั้นไม่ต้องไปเอาน้ำมนต์ที่วัดทรายขาวแล้ว เพราะที่ มัสยิดโบราณ 300 ปีมีน้ำมนต์ที่ตนทำขึ้นโดยสวดตามหลักศาสนาอิสลาม

“เมื่อ 2 ปีที่แล้วมีฟ้าผ่า เขาก็มาหาน้ำมนต์ไปรดตรงที่ฟ้าผ่า ตอนแรกก็ไม่ยอมเข้าโบสถ์อาตมา บอกว่าถ้าไม่ขึ้นมาเอาเองก็ไม่หาย เขาจึงขึ้นมาเอาน้ำมนต์ที่โบสถ์ แคมยังกราบพระอีก (หัวเราะ) สมัยก่อนการมาเอาน้ำมนต์เป็นเรื่องปกติ เป็นความเชื่อซึ่งนับถือกันมาตั้งแต่ สมัยก่อน หลวงพ่อก็ไม่รู้ว่ามันมีที่มาจากอะไรเพราะเป็นประเพณีสืบต่อกันมา แต่มีข้อพิสูจน์เมื่อมา ทำพิธีแล้วหาย ซึ่งก็เป็นไปตามความเชื่อ มีมาตั้งแต่สมัยอาจารย์องค์ก่อนๆ แต่เดี๋ยวนี้ลดลงไป แล้ว เมื่อก่อนจะมีเยอะกว่านี้” (เจ้าอาวาสวัดทรายขาว)

นอกจากนี้ เจ้าอาวาสวัดทรายขาวยังบอกเล่าถึงคนไทยอิสลามนิมนต์พระไปสวดที่บ้านเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในบ้าน

“กิจกรรมก็สืบสานกันมา เวลาใครมีงานอะไรก็ช่วยกันได้ เมื่อก่อนอาตมาเคยไปสวดมนต์ให้บ้าน อิสลาม ซึ่งเป็นฤดูกาลของที่นี่ว่าเมื่อถึงเวลาจะมีการไปสวดมนต์ให้ในหมู่บ้าน โดยเป็นการสวด กลางคืน เมื่อไปถึงก็สวดและรดน้ำมนต์ให้ มีเรื่องเล่าว่าสมัยก่อนพระครูศรีแก้วเคยบิณฑบาตร ข้าวสารแห่งที่หมู่บ้านอิสลาม ซึ่งมีพิธีกรรมที่ผสมผสานข้ามศาสนา โดยมากสังคมไม่ถือกัน ที่นี่ บางที่ไทยอิสลามข้ามมาเป็นไทยพุทธ บางที่ไทยพุทธข้ามมาเป็นอิสลาม” (เจ้าอาวาสวัด ทรายขาว)

“สมัยก่อนฟ้าผ่ามีการนิมนต์พระมาสวด เมื่อก่อนเวลาฟ้าผ่าชาวบ้านอิสลามวิ่งไปเอาน้ำมนต์ที่ วัดทรายขาว แต่เดี๋ยวนี้ไปเอาน้อยลง เพราะที่มัสยิดมีแล้ว โตะทำโดยสวดแบบอิสลาม” (โตะอิหม่ามมัสยิด 300 ปี)

“มีความเชื่ออีก เหมือนอย่างถ้าเกิดฟ้าผ่าที่สวนของมุสลิม เขาจะมาเอาน้ำมนต์ที่วัดทรายขาว ไปประพรม เขาจะเอาน้ำจากบ้านมา 1 ขวดเอาน้ำเทใส่อ่างน้ำมนต์ ตักน้ำมนต์ใส่ขวดเดิมไปประ พรมที่สวนเขา มุสลิมที่นี่เหมือนทุกอย่าง เพียงแต่ไม่พูดภาษาอาหรับ อย่างตนเป็นไทยพุทธมีลูก 2 คน เด็กไม่สบาย คนเฒ่าคนแก่บอกพาไปให้อิสลามผูกข้อมือให้ พร้อมกับตั้งชื่ออิสลาม ส่วน เด็กมุสลิมที่นี่มีบวชเณร มีการบวชเณรเมื่อเด็กไม่สบาย ก็มาบวชเณรว่าเด็กหายจะมาบวชเณร แก่บ่น ” (นายบรรเจิด ทองทราย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“ผมยอมรับว่ามีการเอาหน้ามรดกมารดหากฟ้าผ่า เพราะ เป็นวิถีชีวิต ของคนที่นี่ แต่ไม่ใช่การนับถือ เรื่องการนับถือเรานับถืออัลเลาะห์องค์เดียว” ผู้ช่วยดาโต๊ะหมู่ 6

“ไทยพุทธไทยมุสลิมผูกพันกันอยู่ ทำให้ความเชื่อเหมือนกัน เช่นอาของผมเป็นหมอที่มีวิชา คนโดนของก็จะมาหาให้เอาของออก แม้แต่มุสลิมก็มาหาให้เอาของออกให้ โดยทำพิธีกรรมสวดแบบพุทธ ซึ่งปรากฏว่าก็หาย เวลามุสลิมบ้านไหนโดนฟ้าผ่าก็ให้คนไทยพุทธไปแก้ให้ การที่ความเชื่อเหมือนกันก็เพราะผูกพันกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

นอกจากนี้ยังพบว่า คนอิสลามที่ตำบลทรายขาวยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการบนบานศาลกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์บนเทือกเขาสันกาลาคีรี โดยเรียกว่า “โต๊ะแซ” (โตแซะ) ซึ่งเป็นความเชื่อเดียวกับไทยพุทธแต่ไทยพุทธเรียกว่า “พ่อทวดจริงเกียบ” โดยตั้งโต๊ะแก้บนที่มัสยิดโบราณ 300 ปี

“นอกจากนับถือซึ่งกันและกันแล้ว ยังมีเรื่องการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันระหว่างไทยพุทธ ไทยมุสลิม ไทยพุทธมักจะบนบานศาลกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มัสยิดโบราณ 300 ปี โดยถวายแพะเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็หาย นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน และผู้นำทางศาสนาก็นับถือกัน ผู้นำที่เป็นนักปกครองก็นับถือกัน” (ประธานชมรมผู้สูงอายุ)

“คนอิสลามที่นี้ของหายหรือเจ็บไข้ได้ป่วยก็จะไปบนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มัสยิด บางคนก็ปล่อยแพะ และไปบนว่าให้ทองได้กลับมาจะให้แพะกับมัสยิด ไม่กี่วันก็พบทองและนำแพะมาให้โต๊ะอิหม่าม ของหาย เด็กเจ็บไข้ได้ป่วยบางทีก็จะมาบนบาน ก็จะเป็นกับโตแซะ แต่ก็ไม่รู้เหมือนกันว่าโตแซะคือใคร แต่คนแก่ๆเขารู้เพราะว่าเวลาไปนอนที่มัสยิดจะเจอ แต่สมัยนี้ไม่เจอแล้ว เด็กสมัยนี้ก็ไม่ค่อยจะอยู่ในมัสยิด”(รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

ส่วนที่ 4 อัตลักษณ์ด้านผู้นำ

4.1 “กำนัน”

จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบข้อมูลที่น่าสนใจเกี่ยวกับตำแหน่ง“กำนัน” ของตำบลทรายขาวที่ทุกคนที่อยู่ในกลุ่มเป้าหมายที่สัมภาษณ์ต่างบอกเล่าว่า ตำแหน่งกำนันที่ตำบลทรายขาวผลัดเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งคนละสมัยผลัดกันระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลาม ซึ่งเป็นสัญญาใจที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษโดยไม่มีสัญญาลายลักษณ์อักษรใดๆทั้งสิ้น เรื่องนี้กำนันตำบลทรายขาวคนปัจจุบันบอกว่า การสรรหาตำแหน่งกำนันที่ทรายขาวแตกต่างจากที่อื่น ที่ทรายขาวจะไม่มีการแข่งขันแต่จะผลัดกันเป็นกำนัน ทำให้ที่ทรายขาวอยู่กันอย่างสงบสุข

“มีการตกลงกันมาแต่ก่อนอดีตสลับเปลี่ยนกันดำรงตำแหน่งกำนัน ไทยพุทธสมัยหนึ่ง อิสลามสมัยหนึ่ง เช่นปัจจุบันเป็นกำนันสมาน ช่วงการเลือกตั้งกำนัน ไทยพุทธไม่จัดคนลงสมัครกำนัน

ให้อิสลามจัดกันเอง เขาจะส่งกันอย่างไร แข่งกันอย่างไร เป็นสัญญาลูกผู้ชายแต่สมัยก่อน ผลิตเปลี่ยนกัน ไทยพุทธสมัยหนึ่ง ไทยมุสลิมสมัยหนึ่ง ไม่มีปัญหาในการจัดการเพราะจะมี ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่คอยดูแลคอยคุยกกัน” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“การเลือกตั้งกำหนดที่นี้ผลิตกันเป็นระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิม ซึ่งทำให้ที่นี้อยู่กันได้อย่าง สบาย “ให้พวกมึงเป็นบ้างกูเป็นบ้าง” โดยแนวความคิดนี้เริ่มมานานแล้ว ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย ทำให้เราอยู่กันได้อย่าสันติสุข” สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี)

“ผมจำไม่ได้ว่าตำนานการสลับบวระกำหนดมีมาตั้งแต่เมื่อไหร่ มีมาตั้งแต่ก่อนผมเกิด ซึ่งในการ เลือกตั้งกำหนดนั้น จะผลิตเปลี่ยนกันระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม โดยหากครั้งนี้เป็นคิวของ มุสลิม คนไทยพุทธก็จะไม่ลงแข่ง แต่ฝ่ายมุสลิมจะมาลงสมัครรับเลือกเป็นกำหนดกันเอง แข่ง กันเอง ซึ่งเป็นอันที่รู้จักกัน โดยไม่มีการตกลงกันเป็นสัญญาลายลักษณ์อักษร เพราะสัญญา สามารถฉีกสัญญาได้ เราผลิตกันเหมือนให้เกียรติซึ่งกันและกัน ซึ่งเมื่อให้เกียรติกัน เราก็เข้าใจ ซึ่งกันและกันก็ไม่มีปัญหา” (กำหนดตำบลทรายขาว)

“การเลือกกำหนดเราจะแบ่งกัน เช่น สมัยนี้กำหนดเป็นคนมุสลิม สมัยหน้าก็เป็นไทยพุทธ ก็แข่ง กันเองในหมู่บ้านไทยพุทธ 3 หมู่บ้านในตำบลทรายขาว โดยทางมุสลิมจะไม่เข้ามายุ่ง ประเพณี นี้มีมาตั้งแต่ผมจำความได้ จะไม่มีการต่อสู้ชิงดีชิงเด่นกันระหว่างสองศาสนา ซึ่งบรรพบุรุษเรา ทำไว้ดี บนเขาเราจุดไฟไหว้เจ้าที่ เราก็ตั้งไฟให้ฝ่ายอิสลามด้วย มีอะไรก็เท่าเทียมกันหมด เสมอ กันหมดเพราะเราถือว่ามีสองทวด” (ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายขาว)

“กำหนดจะมีการเปลี่ยนวาระกัน ยึดถือมาตั้งแต่สมัยก่อน เป็นการผลิตเปลี่ยนกัน เพราะคน สมัยก่อนเคยตกลงกันมา เรายอมรับกันว่าผลิตกันคนละวาระ ไม่เคยมีเหตุการณ์ที่ไม่ยอมกัน เกิดขึ้น ส่วนผู้ใหญ่บ้าน คือของหมู่บ้านใครหมู่บ้านมัน ที่หมู่ 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านไทยพุทธก็มีไทย มุสลิมอยู่ด้วย ก็ยอมรับกัน เป็นลูกบ้านเหมือนกันหมด คือ เรื่อย่าเพิ่งไปคิดว่าใครพุทธ ใคร อิสลามถ้าไปคิดแบบนั้นมันผิดระบบผู้นำ ไม่ว่าใครจะมาไม่ว่าไทยพุทธหรือไทยมุสลิมมาผมก็รับ การผลิตกันเป็นผู้ชำระระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิมทำให้คนทรายขาวอยู่กันมาด้วยความสงบสุข เพราะนั่นคือข้อตกลงกันแล้ว ถ้าเราไปชิงกันตรงนี้จะได้อะไรขึ้นมา เอา 6 หมู่บ้านมารวมกัน ดีกว่า ทุกคนไม่ต้องไปคิดว่าเป็นกำหนด เป็นผู้ใหญ่บ้าน เพราะถ้าคิดแบบนั้นก็จะเกิดความ แดกแยกทันที ถ้าเราไม่ยึดตามข้อตกลงก็จะมีปัญหา เพราะระหว่างไทยพุทธ กับไทยอิสลามถ้า ตกลงกันไม่ได้ก็จะมีปัญหา ที่นี้กำหนดผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้เลือกกำหนดกันเอง ไม่ได้ลูกบ้านเป็นผู้ เลือกเหมือนที่อื่น ที่เรายังปฏิบัติตามจารีตนี้อยู่เพราะผู้ใหญ่บอกเล่ากันมาและเราก็ปฏิบัติตามที่ ผู้ใหญ่บอกเล่า และก็เห็นว่าไปได้ดีไม่แตกแยก ซึ่งถ้าเป็นที่อื่นมีการชิงกันซึ่งถ้าเป็นไทยอิสลาม กับไทยอิสลามเหมือนกันก็แข่งกันได้ แต่ถ้าไทยอิสลามชิงกับไทยพุทธไม่ได้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

4.2 โครงสร้างองค์การบริหารส่วนตำบล

จากการศึกษายังพบอีกว่า โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลทรายขาวแตกต่างจากที่อื่นคือมีการรักษาความสมดุลทางโครงสร้างการปกครองให้มีผู้นำเท่ากันทั้งในส่วนของคนไทยพุทธ และคนไทยอิสลาม โดยมีการแบ่งดังนี้คือ

1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปัจจุบันเป็นไทยอิสลาม
2. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ไทยพุทธ 1 คน ไทยอิสลาม 1 คน
3. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ไทยพุทธ 6 คน ไทยอิสลาม 6 คน

“ตอนนี้กำหนดเป็นมุสลิม ที่ผ่านมากำหนดไม่เคยทำให้ลูกน้องน้อยอกน้อยใจ นายกอบต.เป็นพุทธ รองนายกอบต.มี 2 คนคนหนึ่งเป็นมุสลิม อีกคนเป็นพุทธ ส่วนสมาชิกอบต.ประกอบด้วย พุทธ 6 มุสลิม 6 ซึ่งการแบ่งกันเช่นนี้ทำให้ไม่มีปัญหา ยกตัวอย่างเช่น งบประมาณที่จะสร้างสะพานเป็นงบประมาณของอบต. ทั้ง 6 หมู่บ้านมาให้ข้อตกลงกันว่า ทำอย่างไรจะได้งบประมาณนั้นมาและทุกคนก็ตกลงร่วมกันว่าตรงนี้สำคัญกว่า เป็นความต้องการของชาวบ้านกลุ่มนี้ ก็ตกลงกัน ก็จะเอางบประมาณของอบต.มาใช้สร้างสะพานที่หมู่ 2 ก็ไม่มีปัญหา และตำแหน่งกำหนดก็มีการผลัดเปลี่ยนกันระหว่างไทยพุทธไทยมุสลิมด้วยวาจา ไม่มีการทำเป็นลายลักษณ์อักษร ครั้งนี้เป็นอิสลาม ครั้งหน้าก็ต้องเป็นพุทธ แต่ ถ้าครั้งหน้าเป็นพุทธ แล้วพุทธแจ้งว่าไม่พร้อมก็ยกให้เป็นอิสลาม เช่น ตำแหน่งนายก อบต.คนปัจจุบัน จริงๆครั้งนี้จะต้องเป็นของอิสลาม แต่อิสลามแจ้งมาที่พุทธว่าไม่พร้อม กำหนดประเสริฐจึงเป็นอีกสมัยหนึ่ง เป็นการยอมรับกันโดยดี พอยกกลับไปแล้วตำแหน่งกำหนดก็เป็นของอิสลาม อิสลามก็ไปแข่งกันเองว่าเป็นใคร” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

ส่วนที่ 5 อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม (มัสยิดโบราณ 300 ปี)

มัสยิดโบราณ 300 ปีที่ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมของตำบลทรายขาวที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความคิดและวัฒนธรรมของศาสนาไทยพุทธและไทยมุสลิม จากรูปลักษณะของมัสยิดที่มีหน้าตาแบบศาลาวัดของศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ชิ้นดีที่สุดที่สอดคล้องกับเรื่องเล่าทรายขาวที่ว่า มัสยิดโบราณหลังนี้เป็นการสร้างร่วมกันระหว่างพ่อทวดหมาน เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามคนแรกที่เป็นเพื่อนกันมาจากไทรบุรี โดยพ่อทวดหมานเป็นผู้ออกแบบมัสยิดให้ ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนมัสยิดโบราณ 300 ปีเป็นโบราณสถานเพราะมีอายุมากกว่า 100 ปี

โตะอิหม่ามบอกเล่าถึงที่มาของ “มัสยิดโบราณ 300 ปี” ว่า เมื่อก่อนตำบลทรายขาวไม่มีมัสยิด คนไทยอิสลามที่นี่ยากได้มัสยิด แต่ไม่รู้ว่ามัสยิดมีหน้าตาอย่างไร ทางอิสลามจึงให้พ่อทวดหมาน เจ้าอาวาสวัดทรายขาวเขียนแปลนให้ ปรากฏว่าออกมาเป็นศาลาวัด ซึ่งปัจจุบันมัสยิดหลังนี้มีอายุ 300 ปี โดยนับจากอายุของโตะอิหม่ามที่ผ่านมาซึ่งมีทั้งหมด 5 คน

“โตะอิหม่ามคนแรกชื่ออะไรไม่รู้ แต่ที่เรียกกันคือ ชายยางด แปลว่าคนที่มีหนวดเคราเยอะ เพราะเขามีหนวดเครายาว คนที่ 2 คือ ฮะยีตะหา คนที่ 3 ฮะยีตะหลี คนที่ 4 ฮะยีกะเด และคนที่ 5 คือ โตะอิหม่ามคนแรกเป็นเพื่อนกับหลวงปู่หมาน จึงให้หลวงปู่หมานออกแบบมัสยิดให้ ซึ่งหลวงปู่หมานไม่เคยไปมาเลยจึงไม่รู้ว่ามัสยิดเป็นอย่างไร จึงเอาแปลนวัดมาให้ คนแถวนี้ก็ไม่รู้เหมือนกันว่ามัสยิดเป็นอย่างไร ก็เลยเห็นด้วยที่เอาแบบแปลนที่หลวงปู่หมานเอามาให้” (โตะอิหม่ามมัสยิดโบราณ)

“ที่มัสยิดนี้มีความเชื่อ มีประวัติว่า เก่าแก่ มีความขลัง เจ้าอาวาสวัดทรายขาวคนแรกเป็นคนออกแบบแปลนมัสยิดให้ ปรากฏว่าออกมาเป็นโบสถ์ แต่พี่น้องมุสลิมไม่ว่าอะไร สร้างตามที่เจ้าอาวาสออกแบบให้โบสถ์แห่งนี้กลายเป็น อุตลักษณ์ที่แตกต่างจากมัสยิดอื่นๆด้วยตัวรูปแบบมัสยิดและความเป็นมา ที่สร้างร่วมกันระหว่างไทยพุทธและมุสลิม มีความเชื่อว่า คนโบราณแบกไม้มาเป็นต้น แบกมาคนเดียวไม่มีคนเห็น ซึ่งแบกคนเดียวไม่ไหว ให้มัสยิดหลังใหม่ก็เป็น การสร้างร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมในหมู่บ้านโดยหลวงพ่อนอ เจ้าอาวาสวัดคนก่อนนำเงินมาบริจาคและสร้างเสา 1 เสา ซึ่งชาวบ้านชาวไทยพุทธก็นำเงินมาบริจาคร่วมสร้างมัสยิด” (ก้านันตำบลทรายขาว1)

โตะอิหม่ามยังบอกเล่าถึงความเชื่อของชาวบ้านตำบลทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมใน “ความศักดิ์สิทธิ์” ของมัสยิดโบราณ 300 ปีว่า คนพุทธก็นับถือมัสยิดนี้เป็นของศักดิ์สิทธิ์ด้วย โดยคนไทยพุทธนิยมมาบนที่มัสยิดและชอบบนแพะ

“เวลาเขาจะบนบานศาลกล่าวก็มาบนที่นี่ เพราะเชื่อว่าศักดิ์สิทธิ์ คนไทยพุทธชอบมาบนแพะ เช่น คนไทยพุทธทำธุรกิจ คำไม้ คำหิน คำปูน ธุรกิจร่วมกับเพื่อนแล้วโดนเพื่อนโกง แอบเอาของเข้าประเทศมาเลเซีย สุดท้าย ก็เจ๊ง บริษัทใหญ่ก็จะยุบบริษัทที่เขาดูแลอยู่ ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร จึงมาบนที่มัสยิดเพื่อขอให้ถูกหวยสักงวดหนึ่ง แล้วจะเอาแพะมาปล่อยให้ 20 ตัว ปรากฏว่าถูกหวยจริงๆ ก็เอาแพะมาปล่อย”(โตะอิหม่าม)

“ผมได้งบประมาณ 1,242,000 บาท ก็สร้างถนนคอนกรีตเข้ามายังมัสยิด แล้วให้มาซ่อมบูรณะมัสยิด ผู้ว่าก็ไปประกาศหาคนมาซ่อม เพราะไม่มีผู้ชำนาญการ แต่ประกาศไป 3 ครั้งไม่มีใครมาเลย เพราะไม่มีใครกล้ารับ กลัวคำบอกเล่า พูดแล้วชนลูกเพราะเจ้าของคนนี้สูงกว่ามัสยิดอีก ยืนหนวดขาวอยู่บนเขาก็เห็น อยู่ตรงนี้ก็ให้เห็น เรียกกันว่า “โตชะะ” ซึ่งแปลว่าลุงหนวดชา มีหนวด

ยาว ใส่เสื้อชุดขาวยาวๆ ถ้าเราไปฟังทางไทยพุทธ เขาบอกว่าเป็น “พ่อทวดรังเกียบ” ก็เชื่อว่า น่าจะเป็นคนๆ เดียวกันกับโต๊ะแซะ แต่เราก็พิสูจน์ไม่ได้ เพราะที่นี้ไม่มีพ่อทวดรังเกียบ ว่าคือใคร เพราะที่นี้มีทวดอยู่ 3 คน อยู่ที่ “วิหาร 3 ทวด” ถามว่าโต๊ะแซะ คือใคร พ่อทวดรังเกียบ คือใคร ก็ไม่รู้ แต่บนได้” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกว่า มัสยิดโบราณ 300 ปีถือเป็นสัญลักษณ์แสดงให้เห็นว่าคนทรายนาวตั้งแต่บรรพบุรุษเป็นเพื่อนกันและอยู่ร่วมกันได้ รับฟังความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เห็นได้จากการผสมผสานความคิดของพ่อทวดหมางตัวแทนคนไทยพุทธและโต๊ะอิหม่ามตัวแทนคนไทยมุสลิม

“ด้วยความบูรณาการสองทั้งสองศาสนา ถ้าอาจารย์เข้ามาที่นี้แล้วจะเห็นมัสยิด ว่ามีสถาปัตยกรรมคล้ายๆ โบสถ์ ซึ่งเขาเล่าต่อกันมาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโต๊ะอิหม่ามกับเจ้าอาวาส เป็นเพื่อนกันมา มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน จึงมาออกแบบสร้างมัสยิด และทางฝั่งเจ้าอาวาสจัดงาน เช่น ทอดกฐิน ก็จะมาชวนทางฝั่งมุสลิมไปร่วมงาน ชาวมุสลิมก็ไปร่วมงาน โดยเฉพาะผมเป็นผู้ใหญ่บ้านเป็นมุสลิม แต่เมื่อมีงานทอดผ้าป่าหรืองานชักพระ ผมก็ไปร่วมทุกครั้ง เราจะบูรณาการงานทั้งหมดให้เข้ากันได้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6)

รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกเล่าถึงที่มาของการบูรณะ “มัสยิดโบราณ 300 ปี” ที่เป็นวัตถุที่เชื่อมร้อยความรู้สึกของคนไทยพุทธและไทยมุสลิมว่า

“ตอนเด็กๆ ผมฟังเรื่องเล่ามาเยอะ จากโต๊ะอิหม่าม และเจ้าอาวาส กับพระอาจารย์เอง ผมก็ไปนั่งตักท่านฟังเรื่องเล่า จึงรู้สึกว่ามีมัสยิดที่ร่วมกันทำมาและเมื่อเราได้มาเป็นอบต. สมัยหนึ่งเราก็น่าจะทำอะไรได้ นอกจากการสร้างถนนหนทาง ไฟฟ้า น้ำประปา จึงคิดที่จะบูรณะมัสยิด โดยทำหนังสือถึง ผู้อำนวยการกรมศิลปากร ซึ่งทางกรมศิลปากรก็ส่งผู้เชี่ยวชาญมาพูดคุยกับชาวบ้านว่าตามกฎหมาย โบราณสถานหนึ่งร้อยปีขึ้นไปต้องขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน แต่ที่ผ่านมารกรมศิลปากรไม่ได้เข้ามาดู ซึ่งผมเอะใจตอนที่ไปเห็น “มัสยิด ตะเลาะมาเนาะ 300 ปี” ที่สายบุรี ซึ่งเป็นการผสมผสานระหว่างจีนกับมุสลิมจึงมานึกถึงมัสยิดของเรา ว่าก็เป็นมัสยิดที่เป็นการผสมผสานระหว่างพราหมณ์ หรือพุทธ กับมุสลิม และมุสลิมที่ทรายนาวก็พูดภาษาไทย จึงทำโครงการไปยังกรมศิลปากรซึ่งเขาก็ส่งช่างมาดู ชาวบ้านก็วิพากษ์วิจารณ์ แต่ผมก็คิดว่าเราต้องรื้อมัสยิดและต้องทำกลับให้เป็นเหมือนเดิมทุกชิ้น ซึ่งคนก็มีการวิพากษ์วิจารณ์กัน แต่ผมก็คิดว่าชาวบ้านเกิดความรู้สึกหวงแหนขึ้น ซึ่งมันคือสิ่งที่ดี แทนที่ผมจะโกรธที่ถูกวิพากษ์วิจารณ์แต่กลับดีใจ ตอนนั้นเจ้าหน้าที่กรมศิลปากร แกะไม้วัดออกมาเป็นชิ้นๆ แกะกระเบื้องทุกแผ่นลงมาล้าง โดยให้ชาวบ้านเป็นคนล้างกันเอง”

รองนายกรัฐมนตรีการบริหารส่วนตำบลบอกว่า หลังจากที่บูรณะมัสยิดโบราณ 300 ปีเสร็จสิ้น มัสยิดหลังนี้ก็โหมกระพือทั่วโลกเพราะมีหลังเดียวในโลกที่มีรูปทรงเป็นศาลา วัด พานักข่าวทุกช่องมาทำข่าวเปิดตัวมัสยิดตอนปี 2546 ทุกวันนี้เมื่อพูดถึงตำบลทรายขาวนอกจากนึกถึงตำบลที่ไม่มีเหตุการณ์ความรุนแรงแล้วยังนึกถึงมัสยิดโบราณที่มีหน้าตาเป็นศาลา วัดควบคู่กันไปด้วย เหมือนกับที่พูดถึงจังหวัดนครปฐมจะนึกถึงพระปฐมเจดีย์ขึ้นมาพร้อมกัน

3. อุตลักษณ์ความเป็นทรายขาวมีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวอย่างไรก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย

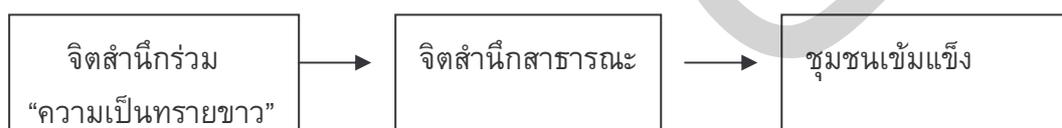
จากการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกทั้งผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำทางโครงสร้างการปกครอง ผู้นำตามธรรมชาติ ผู้สูงอายุที่เห็นความเคลื่อนไหวของชุมชนบ้านทรายขาวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและเยาวชนของชุมชนทรายขาว ทำให้สามารถสรุปได้ว่า 5 อุตลักษณ์ความเป็นทรายขาวไม่ว่า ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน อุตลักษณ์ภาษา อุตลักษณ์ด้านความเชื่อ-ประเพณี-วัฒนธรรม อุตลักษณ์ด้านผู้นำ และอุตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม(มัสยิดโบราณ 300 ปี) มีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวออกเป็น 3 ลักษณะเป็นลำดับขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”

ขั้นตอนที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะ

ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนเข้มแข็ง

โดยมีการเคลื่อนไหวดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”

ผู้วิจัยพบว่า จากเรื่องเล่าทรายขาวที่เล่าต่อกันมารุ่นต่อรุ่นในแต่ละยุคสมัยตามเจ้าอาวาสวัดทรายขาวในลักษณะความสัมพันธ์ 3 แบบระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามคือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดของพระครูศรีแก้ว ความสัมพันธ์แบบเพื่อนของพ่อทวดหมานและเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันและความสัมพันธ์แบบเครือญาติของพระอาจารย์นอง รวมไปถึงเรื่องเล่าที่ต่อยอดความเป็น “บรรพบุรุษเดียวกัน” หรือ “ตายายร่วมกัน” เพียงแต่มาแตกออกเป็น 2 กลุ่มตามการนับถือศาสนา เรื่องเล่าเหล่านี้

สร้างอัตลักษณ์ความเชื่อเรื่อง “บรรพบุรุษเดียวกัน” ซึ่งนำไปสู่จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว” เหมือนอย่างที่คุณทรายขาวบอกเล่าให้ผู้วิจัยฟังดังนี้

“อาตมารู้จักกันกับโต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันมาตั้งแต่เด็กมาตั้งแต่ตอนเป็นเด็ก เมื่อก่อนโรงเรียนอยู่ที่วัด ต้องมาเรียนหนังสือที่วัด ก็เคยเลี้ยงวัวมาด้วยกัน ที่จำได้ คือ อิสลามกับไทยพุทธอยู่กันมานานแล้ว และก็อยู่กันได้ ไม่มีปัญหาอะไร เวลามีปัญหาอะไรก็บอกกัน เมื่อก่อนคนไทยพุทธบวชก็ไปบอกอิสลาม เขาก็มาร่วมงาน เดียวนี้ก็ยังมียู่”(เจ้าอาวาสวัดทรายขาว)

“ไทยพุทธกับไทยมุสลิมมีการเชื่อมกันมานานแล้วไปมาหาสู่กันตลอด เพราะเวลามีงานอะไรก็ช่วยเหลือกันตลอดเวลาฝั่งนี้มีงานฝั่งไทยพุทธก็มา เวลาฝั่งไทยพุทธมีงาน คนไทยมุสลิมก็ไปร่วมเวลาที่จัดงานจัดที่มัสยิดนี้ บางทีก็ผลัดเปลี่ยนกันไปจัดที่วัดทรายขาวด้วย ” (โต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปี)

“พระอาจารย์นองถือว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมที่บ้านทรายขาว ไม่เฉพาะแต่พระอาจารย์นอง แต่ทุกเจ้าอาวาส ตั้งแต่ ท่านหมาน หลวงพ่อศรีแก้ว ท่านหมานที่มาจาก ไทรบุรี ชื่อของท่านเป็นมุสลิม แต่เป็นคนไทยพุทธ พระครูศรีแก้วก็เป็นคนไทยแต่เคยแต่งงานกับมุสลิม ขณะที่พระอาจารย์นองไม่มีเชื้อสายมุสลิม แต่จะมีความสัมพันธ์ทำอะไรให้คนมุสลิมเยอะ เช่น เวลาจะก่อสร้างอะไรไม่มีไม้ก็ไปขอไม้วัดมา อย่างมัสยิดก็มีหลายที่ที่ขอไม้วัดมาทำ เช่น วงกบประตูมัสยิดก็ล้วนแล้วแต่ไปขอเจ้าอาวาส หลวงพ่อนองมา ขณะที่ไทยพุทธนับถือโต๊ะอิหม่าม ให้เกียรติ โต๊ะอิหม่าม ต่างคนต่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน โต๊ะอิหม่ามมีโรงสีข้าว คนไทยพุทธคนไหนอยากสีข้าวก็บอก โต๊ะอิหม่ามก็นำรถไปขนมาสีให้ 24 ชั่วโมง อิหม่ามก็ไปทุกที่ วัดก็ไป วัดมีกิจกรรมอะไรแกก็ไป ไม่ใช่เป็นมุสลิมเข้าวัดไม่ได้ ชาวบ้านไม่มีการแบ่งแยกชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม ทุกคนคิดว่าตัวเองคือ ทรายขาว” (กำนันตำบลทรายขาว)

“พื้นเพคนทรายขาวเก่าเป็นเหมือนกอไม้เดียวกัน บรรพบุรุษเดียวกันและแตกมาเป็นศาสนาที่แต่ละคนนับถือ ใครจะนับถืออิสลามก็ถือไป ใครจะนับถือพุทธก็นับถือไป แต่ว่าในส่วนญาติก็ยังนับถือกันอยู่ยังรักกันอยู่ เหมือนผมที่นับถือพุทธถ้าบวชต้องเอาข้าวเหนียวข้าวเจ้าไปให้ผู้ใหญ่ทางอิสลามก่อนแล้วจึงบวชได้ แต่งงานก็เหมือนกันต้องเอาข้าวเหนียวข้าวเจ้าไปให้ผู้ใหญ่ไทยก่อน ส่วนทางอิสลามหากจะบวช จะทำสูหนัดก็ต้องเอาข้าวเหนียวข้าวเจ้ามาให้ผู้ใหญ่ไทยก่อน สิ่งสำคัญตรงนี้ทำให้กลมเกลียวกัน ซึ่งความกลมเกลียวตรงนี้นอกจากเป็นเพื่อนบ้านแล้วเป็นเหมือนญาติกัน ซึ่งความกลมเกลียวตรงนี้ทำให้ไม่มีปัญหา” (ประธานชมรมผู้สูงอายุ)

“ทุกกิจกรรมทำร่วมกันเป็นประเพณีไม่ว่าของไทยพุทธหรือไทยมุสลิมเช่น ของไทยพุทธมีประเพณีชักพระขึ้นเขา ของไทยมุสลิมมีกวนอาซูรอห์ เหมือนกรณีที่ทำเกี่ยวกับในหลวง พระราชินี โดยใช้พื้นที่วัดร่วมกัน โดยทำทั้งพิธีไทยพุทธและไทยมุสลิม โดยถือว่าวัดเป็นจุด

ศูนย์กลาง ซึ่งคนมุสลิมก็ยินดีมา สมัยเจ้าอาวาสคนก่อนคือ หลวงปู่หมานอดีตแก่เป็นมุสลิมมาจากไทรบุรีมาบวชที่วัดทรายขาว โดยเรื่องเล่าบอกว่ามา 2 คน คนหนึ่งมาเป็นโต๊ะอิหม่ามที่มัสยิดหมู่ 4 เป็นเพื่อนกัน หลวงปู่หมานมาสร้างวัดทรายขาว โดยเพื่อนมาสร้างมัสยิด หลวงปู่หมานไปสร้างให้โดยเป็นศาลาลคล้ายๆกับศาลาวัด ทรงไทย เขาวางกันว่าหลวงปู่หมานเป็นมุสลิมมาจากไทรบุรี ซึ่งเรื่องเล่านี้ที่ทำให้คนไทยพุทธกับไทยมุสลิมรู้สึกเหมือนเป็นพี่น้องกัน เพราะตั้งแต่ก่อน เราไปมาหาสู่กันตลอด ไม่มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง เช่น พื้นที่บนเขาเป็นสวนผลไม้ และเป็นพื้นที่สาธารณะ ไม่มีเจ้าของ เป็นสวนเก่าแก่ รับผิดชอบประโยชน์ร่วมกันระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม เวลาเมื่อผลผลิตออกมาจะไปแฉ้วทางหมู่บ้านร่วมกัน พอผลผลิตออกมาผลัดกันไปคนละวัน โดยใช้หลักผู้พี่ได้ขึ้นไปก่อน โดยครอบครัวที่อาวุโสที่สุดได้ขึ้นไปเก็บก่อน ฝ่ายอิสลามที่ไม่มีทุนการศึกษา อาจารย์ของวัดทรายขาวจะส่งให้เรียนถ้ามาบอก” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“คนทรายขาวกิจของศาสนาคุณทำไปเพราะเป็นหน้าที่ของคุณ ส่วนหน้าที่ของผมคือเข้าวัดสวดมนต์และบวช แต่งานส่วนรวมเราจะทำร่วมกัน ใครบอกคนอิสลามเข้าวัดไม่ได้ไม่จริงหรอก เพราะคนอิสลามที่ทรายขาวกินนอนอยู่กับวัด ผมเองก็เคยไปอยู่มัสยิด ไปช่วยงานมัสยิด ซึ่งไม่ได้เป็นเรื่องผิดหลักศาสนา” (อาจารย์กล่อม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

“เราคิดว่าเราเป็นเพื่อนกัน แต่ถ้าเกิดคิดถึงในสมัยก่อนคือ ความเป็นญาติ แต่ก่อนเป็นพี่เป็นน้องกันอยู่ เมื่อมีคนมาบอกก็ไป เช่น “งานกินเหนียว” ก็ไปช่วยกัน เช่นผม มีคนบอกให้ไปช่วยเป็นโฆษกงานให้ ผมก็ไป เราพึ่งพาอาศัยกัน” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

“ คนที่นี้คิดว่าเราไม่ใช่คนไทยพุทธหรือไทยมุสลิม แต่เราคือคนทรายขาว ยิ่งในระบบผู้นำไม่ได้มองเลย เหมือนงานวัด เมื่อก่อนงานแต่งงานกินเหนียว ชาวบ้านก็ไปกันหมด ทุกครั้งเวลามีงานอะไรเรียกให้มาร่วมงานก็มา ไม่มีที่ไม่ว่า ขนาดวันกว่นอะลุสลุอห์ไทยพุทธก็มาช่วย และมาประจำถ้าเราบอกเขาก็มาประจำซึ่งประเพณีเป็นของอิสลาม แต่เราทำอะไรให้หมู่บ้านมาร่วมกัน ให้คิดว่าเป็นเรื่องของตำบล ไม่ได้คิดว่าเป็นเรื่องของเราคนเดียว เพราะเมื่อมีปัญหาเราก็ไม่สามารถแก้ได้คนเดียว ” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

นอกจากคนทรายขาวดั้งเดิมมีความเชื่อในความมีบรรพบุรุษเดียวกันตามคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ตามเรื่องเล่าทรายขาวแล้ว คนต่างพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาอาศัยในตำบลทรายขาวด้วยการแต่งงานกับคนทรายขาวต่างมีจิตสำนึกร่วมความเป็นทรายขาว เห็นได้จากการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปแบบคนทรายขาวทั้งการแต่งกาย และโดยเฉพาะ “ภาษา” ที่ใช้สื่อสาร

“พวกที่มาจากข้างนอกที่เป็นมุสลิมเคร่ง ๆ มาพอมมาแต่งงานกับคนทรายขาว ต้องหัดพูดภาษาไทย เพราะไม่รู้จะพูดยาวีกับใคร ขนาดไปร้านน้ำชาที่เป็นมุสลิม สั่งน้ำชาเป็นภาษาอารี เจ้าของร้านไม่รู้เรื่อง ดังนั้นถ้าคนนอกเข้ามาต้องปรับตัวเองให้เข้ากับคนทรายขาว จุดนี้จึงทำให้ทรายขาวอยู่ได้ คนมุสลิมที่มาจากข้างนอกจะแต่งชุดอียาบ โปกผ้า พอมายูที่นี้ก็ต้องตามคนทรายขาว”(สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี)

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ยังเชื่อว่า ที่คนทรายขาวมีจิตสำนึกร่วมกันในความไม่รู้ลึกเป็นอื่น มีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ไม่แบ่งเป็นพวกฉันพวกเธอ จุดสำคัญส่วนหนึ่งเกิดจากอัตลักษณ์ความเป็นผู้นำของตำบลทรายขาวที่ร่วมมือกันในส่วนผู้นำทั้งไทยพุทธและไทยอิสลาม

“ความเชื่ออื่นที่ทำให้ไทยพุทธและไทยมุสลิมหลอมรวมกันได้ ผมว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ ระดับผู้นำ เพราะจะเป็นคนนำชาวบ้านเหมือนกับงานกวนอะซุรหัดผมก็ไปประสานกับผู้ใหญ่ไทยพุทธให้มาร่วมงาน เขาก็พาคนมา ถ้าไม่ประสานเขาก็ไม่รู้ ซึ่งมันขึ้นอยู่กับตัวผู้นำ ขึ้นอยู่กับการประสานงาน ความสัมพันธ์ของผู้ใหญ่บ้านทั้ง 6 หมู่บ้านกับกำนันและอบต. มีความสัมพันธ์กันอย่างดีรู้จักกันหมด เวลามีการประชุมก็เข้าร่วมประชุมกันหมด ไม่แบ่งแยกกันมีอะไรก็เรียกเข้าไปปรึกษาหารือกัน เธออย่าไปคิดว่าไทยพุทธจะได้มากกว่าหรือไทยมุสลิมจะได้มากกว่า อย่าไปยึดติด ให้คิดแต่ว่า อยู่ด้วยกัน ทำร่วมกัน ช่วยกันทำก็พอแล้ว อย่างผมกลางค้ำกลางคั่นใครโทรศัพท์มาผมก็ไป ผังไทยพุทธโทรมาผมก็ไป คือเราต้องไปพูดคุยกัน ไม่ว่าจะมีปัญหาหรือไม่ก็เข้าไปกินกาแฟด้วยกันก็จะรู้ปัญหา ว่ามีหรือไม่ และที่นี้คุยภาษาเดียวกันก็รู้เรื่อง” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

ขณะเดียวกัน รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเสริมว่า นอกจากความเป็นผู้นำทางด้านการปกครองแล้วที่สร้างความรู้สึกร่วมกันของคนไทยพุทธและไทยอิสลาม ผู้นำทางด้านศาสนาทั้งฝ่ายพุทธและฝ่ายอิสลามมีส่วนอย่างมากที่เป็นตัวประสานให้คนไทยพุทธและไทยอิสลามเกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ด้วยการไปมาหาสู่กัน

“ถ้าถามว่าอะไรคือประเด็นในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผมว่าผู้นำศาสนาเป็นแกนหลัก ถ้าถามว่าถ้าโต๊ะอิหม่ามไปวัดไม่ได้เหมือนที่อื่น เราจะสัมพันธ์กันเหมือนทุกวันนี้หรือเปล่า ถ้าเจ้าอาวาสไม่มัสยิด เราจะอยู่ร่วมกันได้เหมือนทุกวันนี้ไหม โต๊ะอิหม่ามบอกว่าเจ้าอาวาสยังมาช่วยทำมัสยิดหลังใหม่ พระอาจารย์นอง เป็นคนขอทำเสาเอก วางศิลาฤกษ์ ซึ่งคนไทยพุทธมาทำมัสยิดได้ เพราะช่างที่สร้างมัสยิดหลังใหม่ก็เป็นคนไทยพุทธ ซึ่งเราเข้าใจกันในศาสนา อย่างงานศพผมก็ไปร่วมงาน แต่ไม่ได้ไปกราบไหว้ คนโบราณเขาใช้จิตวิทยาเก่ง พระอาจารย์นอง ชุดลอกคูหลังวัดทรายขาว ในสมัยที่ผมเป็น อบต. เป็นสมัยแรก ค่าจ้างประมาณ 2000 บาท รวมแล้วอาจารย์นองหมดเงินเป็นหมื่น ใครมาช่วยอาจารย์ก็ให้ แต่ถามว่าสังคมวันนี้ ถ้าในตอนนั้นพระ

อาจารย์จ้างคนเดียว โดยจ้างญาติตัวเอง หรือญาติโตะอิหม่าม คนก็จะบอกว่าจ้างแต่ญาติตัวเอง แต่อาจารย์นองท่านใช้จิตวิทยาจ้างสังคม ใครมาทำก็ได้กินได้ใช้ หมดเท่าไรไม่ว่า โตะอิหม่ามก็เช่นกัน ควักกระเป๋าตัวเอง ให้เด็กเก็บขยะ ถ้าใครเก็บก็ได้ วันหนึ่งจ่าย 50-60 บาท เห็นเด็กคนไหนสร้างนิสัยเป็นระเบียบช่วยเก็บขยะก็ให้เงินไปซื้อขนม ถามว่าถ้าเราตั้งกองทุนไว้เพื่อจ้างภารโรงก็จะถูกตั้งคำถามว่าเอาเงินจากไหนมาจ้างคนคนเดียว สังคมก็จะดูถูกดูแคลนอีก” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“มัสยิดที่สร้างใหม่ข้าง มัสยิดหลังเก่าไปดูแบบมาจากประเทศมาเลเซีย มัสยิดหลังนี้สร้างสมัยพระอาจารย์นอง พระอาจารย์นองก็มาวางศิลาฤกษ์ ในวันพุธที่ 11 พ.ศ.2511 มาถึงวันนี้ก็อายุ 40 ปี ไปหาช่างเป็นคนพุทธ เดิมอยู่จังหวัดอ่างทอง แล้วที่หลังมาได้ภรรยาที่ตอนควน ช่างคนนี้มีอาชีพทำมัสยิดที่ตอนควน จึงเชิญมาทำมัสยิดที่นี่ โดยมีทุนสำรองทำมัสยิด 1 แสน 5 หมื่นบาท โดย ผมเดินเรียรายในทรายขาว ได้คนละ 1 พัน 2 พัน 1 หมื่นบาทก็มี จากการเรียรายได้เงินหมื่นห้าพันบาท และมีบางคนที่ไม่ได้บริจาคเงินก็ช่วยบริจาควัสดุก่อสร้างด้วย ค่าทำมัสยิดทั้งหลังราคา 1 แสน 7 หมื่นบาท โดยจ่ายเป็นงวด 5 งวด”(โตะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปี)

ขั้นตอนที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะ

ผู้วิจัยพบว่า คนทรายขาวมีจิตสำนึกสาธารณะในการร่วมมือร่วมใจกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้วยเพราะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นคนละพวก แต่คิดเสมอว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นคนทรายขาวเหมือนกัน เพียงแต่นับถือศาสนาต่างกันเท่านั้น ทำให้นำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ ของตำบลทรายขาว การพึ่งพาอาศัยกัน การปรึกษาหารือกันในเรื่องของตำบลทรายขาว ซึ่งท้ายสุดนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

“อีกจุดหนึ่งเพราะที่ทรายขาวมีปราชญ์ชาวบ้านเยอะ ในทรายขาวมีหมอนวดคนหนึ่งชื่อหมดเด เป็นคนมุสลิม อีกคนชื่อมะสันทั้งสองคนเป็นคนมุสลิม เป็นแพทย์ทางเลือก รักษาโดยใช้สมุนไพร จุดนี้ทำให้เราพึ่งพากัน ดังนั้นถ้าคนไทยพุทธมาทะเลาะกับมุสลิมเวลาไม่สบายคงมารักษาไม่ได้ ที่นี้อยู่กันแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ต่างคนต่างมีจุดเด่นที่จะต้องพึ่งพากัน หากแยกกันแล้วก็จะอยู่ด้วยกันไม่ได้ คนทรายขาวฉลาด คิดไปทางบวก ถ้าถูกไปทะเลาะก็คงขาดทุน ถ้าถูกตีกันก็ไม่ขาดทุน แต่ที่อื่นเขาชนกันทะเลาะ แสดงว่าเขาโง่ เขาไม่มีปราชญ์”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลามที่นี้ก็ทำพิธีกรรมของใครของมัน แต่เมื่อมีเรื่องเดือดร้อนก็มาหา กัน เพราะเคารพซึ่งกันและกัน มันผูกพันกัน ” (เจ้าอาวาสวัดทรายขาว)

“การประสานกันกับหมู่บ้านที่เป็นไทยพุทธ 3 หมู่บ้านเราใช้วิธีประสานผู้ใหญ่บ้าน เช่นการ ประชุมกับอำเภอ กำหนดก็จะเรียกไปประชุมที่ อบต.ทั้งหมด เวลาใครมีปัญหาอะไรก็ไปประชุมที่ อบต. ซึ่งจะมีการประชุมกันทุกเดือน ถ้าหมู่บ้านไหนมีปัญหาที่ช่วยกันแก้ปัญหา เพราะง่ายกว่า ถ้าไปแก้คนเดียวก็คงแก้ไม่ได้ พื้นที่ไหนที่ปัญหาทั้ง 6 หมู่บ้านเข้าไปช่วยกันแก้ เพราะถ้าไม่ ช่วยกัน ต่างคนต่างแก้กันเองก็ช่วยไม่ได้ เช่นในบางพื้นที่มีเด็กมีปัญหา ซึ่งเขาก็แก้ไม่ได้ แต่พอ เชิญเราเข้าไปพูด ก็สามารถแก้ปัญหาได้ โดยการใช้ระบบหมู่บ้าน ใช้วิธีการเคลียร์กันมาคุยกัน ที่บ้านผู้ใหญ่” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“คนทรายขาวกิจของศาสนาคุณทำไปเพราะเป็นหน้าที่ของคุณ ส่วนหน้าที่ของผมคือเข้าวัดสวด มนต์และบวช แต่งานส่วนรวมเราจะทำร่วมกัน ใครบอกคนอิสลามเข้าวัดไม่ได้ไม่จริงหรอก เพราะคนอิสลามที่ทรายขาวกินนอนอยู่กับวัด ผมเองก็เคยไปอยู่มัสยิด ไปช่วยงานมัสยิด ซึ่ง ไม่ได้เป็นเรื่องผิดหลักศาสนา” (ประธานมัสยิดเทศร์ตำบลทรายขาว)

“ผมคิดว่า หากทางระดับผู้นำและคนชั้นรุ่นล่างๆ ปร่ายังสัมพันธ์กันอยู่เช่นนี้ไม่มีปัญหา สิ่งที่สำคัญ ที่สุดคือผู้นำ หากผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางศาสนาก็ดี ไม่ว่าจะเป็นพุทธหรือมุสลิม เจ้าอาวาส โต๊ะอิหม่าม ถ้ายังอยู่กันเช่นนี้ทำให้เป็นงานที่ต้องสานต่อ ผมคิดว่าไม่เกิดปัญหาใดๆ แต่ถ้าพุทธ ก็น่าดี มุสลิมก็ดี แยกกันอยู่ ไม่สัมพันธ์กันเช่นทุกวันนี้ ก็จะไม่ค่อยๆ ห่างออกไป อาจจะมีปัญหาขึ้น ได้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

ประธานมัสยิดเทศร์ตำบลทรายขาวพูดถึงสาเหตุที่ทำให้คนทรายขาวมีจิตสำนึกสาธารณะในการ เข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกันของคนไทยพุทธและไทยอิสลามว่า เพราะความเป็นเพื่อน แต่ถ้าเกิดคิดถึงใน สมัยก่อนคือ ความเป็นญาติ แต่ก่อนเป็นพี่เป็นน้องกันอยู่ เมื่อมีคนมาบอกก็ไป เช่น “งานกินเหนียว” ก็ ไปช่วยกัน เช่นตน มีคนบอกให้ไปช่วยเป็นโฆษกงานให้ ตนก็ไป เราพึ่งพาอาศัยกัน

“คนรุ่นผมพยายามจะสานต่อไปจนถึงรุ่นลูกหลานในความเชื่อเรื่องตายายร่วมกัน เรื่องการใช้ ภาษาเดียวกัน เพราะว่าเด็กรุ่นใหม่ทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิมจะออกไปเรียนหนังสือต่างพื้นที่ เด็ก มุสลิมไปเรียนปอเนาะ รู้ภาษามลายูมากขึ้น จึงต้องถ่ายทอดเจตนารมณ์นี้ให้รุ่นลูกหลานได้ ตระหนั ก ดังนั้นทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรมในตำบลทั้งในส่วนของผู้นำพุทธและผู้นำอิสลาม รวมถึงเจ้าอาวาสและโต๊ะอิหม่ามจะมาทำความเข้าใจร่วมกันว่า ต่อไปในอนาคต เราจะต้องวางแผนร่วมกัน “ทรายขาวต้องเป็นทรายขาววันยังค่ำ” เมื่อคนรุ่นผมพยายามที่จะดึงลูกดึงหลานให้ อยู่กันแบบสัมพันธ์ อยู่กันด้วยความเข้าอกเข้าใจกันก็ไม่มีปัญหา แต่ถ้าเกิดว่าไม่ว่าผู้นำศาสนา

โต๊ะครู เจ้าอาวาส กำหนดผู้ใหญ่บ้านผู้นำต่างๆยังอยู่ร่วมกันเช่นนี้ คิดว่าปัญหาไม่เกิด ถึงแม้เด็กรุ่นใหม่จะออกไปเรียนข้างนอก แต่เมื่อกลับมาที่ทรายขาวก็เป็นคนทรายขาว” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

โดยผู้วิจัยได้สรุปพฤติกรรมของคนทรายขาวที่มีลักษณะจิตสำนึกสาธารณะออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

- 2.1 การแบ่งสันปันส่วน
- 2.2 คนละไม้-คนละมือ
- 2.3 ปรีกษาหารือ

2.1 แบ่งสันปันส่วน

ผู้วิจัยพบว่า คนทรายขาวมีลักษณะวิถีชีวิตการดำรงอยู่ในลักษณะแบ่งสันปันส่วนกัน ช่วยเหลือกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลาม เหมือนอย่างที่สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานีซึ่งมีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัยพระครูศรีแก้ว พระอาจารย์นองจนถึงเจ้าอาวาสคนปัจจุบันบอกว่า คนที่ทรายขาวช่วยกันทำมาหากิน คนไทยพุทธที่นาที่ไร่มาก ให้คนไทยอิสลามซึ่งไม่มีพื้นที่ทำมาหากินมาช่วยทำ แบ่งผลประโยชน์ร่วมกันคนละครึ่ง

“ตอนที่ท่านอาจารย์นองเสีย พี่น้องไทยมุสลิมไปร้องให้กันทั้งบ้าน เพราะนับถือท่านอาจารย์นองมาก ด้วยเพราะมีความผูกพัน เมื่อก่อนตอนเช้า แกจะมาฉันท้ำชาที่บ้านพี่น้องมุสลิม เข้าเย็นก็มาเพราะแกมีเพื่อนมุสลิม พอมาแกก็ถามว่าพี่น้องมุสลิมใครจะเอาอะไรบ้าง พอบอกแกก็หาให้ ส่วนใหญ่ลงไปดูตอนนี้พื้นที่ดินของพี่น้องมุสลิมที่ครอบครองกันอยู่ก็เป็นพื้นที่วัด วัดให้พื้นที่ทำสวนทำไร่ อยากรปลูกอะไรก็ปลูกไป แต่กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของวัด” (กำนันตำบลทรายขาว)

“การประกอบอาชีพ ที่ทรายขาวส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตรโดยทำนาทำสวนเป็นหลักคนโบราณทำนาทำสวน เห็นได้จากในสำเนาทะเบียนบ้านที่ให้ระบุอาชีพแทบจะร้อยเปอร์เซ็นต์ระบุว่าทำนาค้าสวน 99% แต่สมัยนี้มีข้าราชการมาแทรกบ้าง พอทำนา ทำสวนบางคนก็ไม่ได้ทำนาค้าสวนตัวเอง แต่ทำนาค้าสวนเพื่อนเพียงแต่ใช้แรงจึงไม่กล้าทะเลาะ เพราะถ้าทะเลาะแล้วไม่รู้ว่าจะไปทำกินที่ไหน คนมุสลิมไปทำนา ทำสวนของคนไทยพุทธ ส่วนใหญ่คนมุสลิมจะไปทำนาค้าสวนของคนไทยพุทธ ส่วนใหญ่ไทยพุทธเป็นเจ้าของสวน เจ้าของนา ไทยมุสลิมเป็นลูกจ้าง เช่น ผมมีสวนยางอยู่ 100 ไร่ คนมุสลิมก็เข้าไปกรีดยางก็ต้องใช้แรงงาน 3-4 คน ลูกจ้างมุสลิมทะเลาะกับผมก็เสริจก็ไม่ว่าจะไปหากินที่ไหน ส่วนผมที่เป็นเจ้าของก็ต้องเอาอกเอาใจ เพราะถ้าไม่เอาอกเอาใจลูกจ้างก็จะมีปัญหา ต้องรักษาน้ำใจของลูกจ้างไว้ ดังนั้นจึงต้องดูแลซึ่งกันละกันทั้งสองฝ่าย ทั้งสองฝ่ายต่างไม่ยอมให้ไม่พอใจกันจึงเอาอกเอาใจกันจึงอยู่กันได้”(สิบตรีเคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี)

“นาของผมนักให้คนไทยมุสลิม 2 ครอบครัวมาทำ หลายปีแล้วสงสารเขาเพราะนาเขาน้อย เนื่องจากนาของผมนักให้บ้านเขาก็ให้เขาทำตลอด เขาก็ทำดีรักษาดี ผลที่ได้ก็มาแบ่งกัน ภาษาเรียกว่า “ทำป่าหะ คือแบ่งคนละครึ่ง เป็นภาษาท้องถิ่นก็คือการแบ่งผลกัน ะแปลว่าผ่ากลาง สมมุติที่ดินอาจารย์ ผมนักที่ดินปลูกผัก พอขายได้ 500 บาทก็แบ่งคนละ 250 เรียกว่าทำวะ อาจารย์เป็นเจ้าของที่ดินก็ไม่ต้องทำอะไร” (อาจารย์กลุ่ม อินทรักษา อายุ 71 ปี)

“การทำมาหากินที่นี่พุทธมุสลิมอยู่ด้วยกัน หุงข้าวเที่ยงมาก็มานั่งล้อมวงกินกัน อันไหนของมึงกินได้ก็กิน อันไหนของมึงกินไม่ได้ก็ไม่ต้องกิน เช่น บังยี คือรองนายก อบต.บอกว่า เขารู้สำนึกในพระคุณของคนไทยเขาจำว่าตอนเขาเล็กๆเขาอยู่บ้านทุ่งเหนือ อยู่ติดหมู่ 4 ตำบลทรายขาว พ่อทำงานร่วมกับคนไทย อยู่หน้า (กะต๊อบกลางทุ่งนา) เดียวกัน เป็นที่พักรถกลางทุ่งนาหรือภาษาไทยกลางเรียกห่านา ตอนเล็กๆเขาดีมนมคนไทยพุทธ เพราะมีคนไทยพุทธเกิดรุ่นๆ เดียวกัน แม่บังยีไปยาในสวนในนา ทำสวนทำนา เขาก็เลยต้องกินนมแม่ไทยพุทธข้างหนึ่ง ล๕กขแงไทยพุทธก็กินนมอีกข้างหนึ่ง บังยีบอกว่าเรื่องนี้เขาจำได้ดี กูจะไปฆ่าทำไม เป็นศรัทธูทำไม กูรอดชีวิตมาก็เพราะคนไทยพุทธ ทรายขาวกินร่วมกันทำงานร่วมกัน ทำกิจกรรมร่วมกัน สนุกร่วมกันทุกเรื่องไม่มีอะไรที่เราไม่ทำร่วมกัน อาจจะมีเพียงบางเรื่องที่เราไม่ทำร่วมกันเช่น พิธีกรรมทางศาสนาวันศุกร์มุสลิมก็ไปละหมาด” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“คนที่นี้สายสัมพันธ์เป็นพี่เป็นน้อง ไปมาหาสู่กัน ดื่นเข้าขึ้นมาไปไร่ไปสวนเจอกันก็ทักทายกัน เช่น วิทยุรวมกลุ่ม 4-5 คนเป็นที่รับจ้างตัดผลไม้ ลองกอง ทุเรียน ในหน้าผลไม้ มาสวนคัด แยก ไม่แยกว่าสวนพุทธ สวนมุสลิม ไทยพุทธหรือไทยมุสลิมมารับจ้างไม่มีที่ว่าเวลาร้างงานก็ไปเที่ยว”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

2.2 คนละไม้-คนละมือ(กิจกรรมร่วมกัน)

นอกจากนี้เวลามีกิจกรรมของตำบลคนทรายขาวไม่ว่าไทยพุทธหรือไทยอิสลามมาร่วมมือกัน เช่น งานกวนอาชูรอห์ งานเมาริดของคนไทยอิสลาม ประเพณีชักพระของคนไทยพุทธ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บอกว่า ประเพณีชักพระที่ตำบลทรายขาวจะแตกต่างจากที่อื่น เพราะที่ทรายขาวจะมีการชักรูปเหมือนของพระครูศรีแก้วซึ่งเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาวขึ้นไปบนน้ำตกเพื่อทำพิธีรดน้ำพระครูศรีแก้ว ซึ่งงานนี้จะมีคนไทยพุทธและไทยอิสลามไปร่วมงาน

กำนันตำบลทรายขาวบอกว่า กิจกรรมต่างๆในตำบลทรายขาวจะไม่แบ่งว่านี่คือ กิจกรรมในส่วนของไทยพุทธ คนไทยมุสลิมก็ทำ เช่น กิจกรรมของไทยพุทธมีการลากเรือขึ้นน้ำตก คนไทยมุสลิมก็ไปร่วมงาน หรือ มุสลิมมีงานกวนอาชูรอห์ ทำเมาลิด พี่น้องไทยพุทธมา องค์การบริหารส่วนตำบลมา โดยประเพณีประจำของตำบลทรายขาวคือ 1. งานกวนอสุล่อห์หลังเดือนรอมฎอน 2.งานเมาลิด มา

ทำอาหารกัน เป็นงาน วันเดียว 3. ชักพระ (ลากเรือ) ที่ไปพร้อมกับอำเภอ มุสลิมที่ไปร่วมจะเป็นระดับผู้นำ 4. ลากรูปเหมือนพระครูศรีแก้วขึ้นน้ำตก เพราะเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาว ซึ่งเป็นงานของทรายขาว คนไทยมุสลิมก็ไปร่วมด้วย โดยกิจกรรมทั้งหมดทำร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมโดยใช้งบประมาณองค์กรบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ยังมีการประกวดของมุสลิมคือ งานกวนอาซูรอที่มีประกวดกวน อย่างน้อย 15 กระทะ จะประกวดกันว่ารูปใครสวย ใครรสชาติดี พุทธมาร่วม โดยเอางบประมาณองค์กรบริหารส่วนตำบลทำเป็นรางวัล ซึ่งทุกกิจกรรมที่ใช้งบองค์กรบริหารส่วนตำบล เพราะคืองานของพี่น้องตำบลทรายขาว

“แต่ก่อนคนไทยพุทธไทยมุสลิมจะอยู่กันแบบพื้แบบห้อง มีงานก็ช่วยกันทำ เว้นแต่เรื่องศาสนา ศาสนาของอิสลามอิสลามก็ทำกันไป ศาสนาพุทธคนพุทธก็ทำกันไป แต่ถ้าเป็นงานส่วนรวมทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมก็มาช่วยกันทำ เช่นเวลาที่มุสลิมมีงานเมาลิด คนมุสลิมก็เป็นคนทำไป คนไทยพุทธก็ไปร่วมกินกับเขา”(ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

“ส่วนของไทยก็มีประเพณีชักพระ เพื่อสงวน้ำพระครูศรีแก้วที่ตัดถนนให้คนทรายขาวไปนาประดู่ และขึ้นน้ำตก เมื่อก่อนเป็นทางเล็กๆที่จักรยานก็ยังไม่ได้เลย ทั้งเล็กเล็ก ตอนเด็กๆเป็นนักเรียนต้องแบกรถจักรยาน ทำพิธีสงวน้ำพระครูศรีแก้ว ประพรมน้ำมนต์ แล้วไทยมุสลิมก็มาร่วมด้วย เพราะนับถือพระครูศรีแก้ว แต่ก็ไม่ได้สงวน้ำพระ โดยมุสลิมมาร่วมด้วยการรำศีรีระ ซึ่งการรำศีรีระเป็นการละเล่นเชิงต่อสู้มีกระพวน 2 ลูกปีชวา ทำนองเร้าใจ เป็นการรำขงคนไทยมุสลิมรำถวายพระครูศรีแก้ว ตอนสมัยผู้ว่าสมพร ใช้พิงยาง เอศรีระไปรำส่วนใหญ่คนที่รำจะเป็นคนโบราณ คนรุ่นใหม่จะรำไม่ค่อยได้ อายุประมาณ 50 -60 ปี เป็นลักษณะของการรำดาบต่อสู้ซึ่งต้องใช้พิงมาก ปรากฏว่าวันนั้นคนรำเป็นลม พยาบาลที่มากู้ผู้ว่าเห็นก็ยังเฉย คนมุสลิมก็ตะโกนบอกว่าทำไมไม่ช่วย เขาจะตายอยู่แล้ว พยาบาลบอกว่าหนูนี้ว่าเขาแสดง เขานี้ว่าเขาแสดงตลก รำศีรีระพอรำจบก็มีการกาบรูเหมือนนารำดาบ ประเพณีชักพระจะมีเดือน 11 หลังออกพรรษา แต่ของวัดทรายขาวมีประเพณีชักพระเดือน 5 สงวน้ำพระครูศรีแก้ว ลากรูปเหมือนพระครูศรีแก้วขึ้นไปที่น้ำตกทรายขาว คนทรายขาวถือว่าได้บุญ คนพุทธลอมก็มาร่วมด้วย” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“เราทำกิจกรรมร่วมกัน เวลาทางอบต.จัดงาน ทางเราก็ไปร่วม เราก็ทำพิธีของเราเขาก็ทำพิธีของเขา แต่ถ้าเป็นมุสลิมที่พูดภาษามลายูเข้าไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าไร มีอยู่งานหนึ่งเข้าเชิญคนทรายขาวไปร่วมงานที่ นาประดู่ เราก็ไป แต่ที่นาประดู่ไม่มีมุสลิมไปเลย จริงๆแล้ว เราก็อยู่ของเรา เขาก็อยู่ของเขา เราอย่าไปรุกรานเขา เวลาทำกิจกรรมก็ไปร่วมงานกันได้ เมื่อวานครูไทยพุทธจัดงานเลี้ยง มาเชิญไทยมุสลิมไปร่วมงาน โดยมาหาตอนกลางคืนมีคนถามว่าครูไม่กลัวหรือ เขาบอกว่าจะกลัวอะไรบ้านเรา” (ผู้ช่วยดาโต๊ะหมู่ 6)

ขณะที่ผู้ใหญบ้านหมู่ 2 บอกเล่าว่า เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมา (2551) ผู้ใหญบ้านได้พาลูกบ้านหมู่ 2 ไปร่วมงานแข่งกวนอาชูรอห์ เพราะถือว่าเป็นการทำกิจกรรมร่วมกัน

“ประเพณีชักพระเป็นประเพณีของไทยพุทธหลังออกพรรษา ทางไทยพุทธก็ทำโครงการร่วมกันแล้วเสนอต่อผู้บริหารที่ อบต. ซึ่งเวลาคุยกันมีกำหนด ผู้ใหญบ้านทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิมอย่างประเพณีชักพระ ไทยพุทธทำเรือพระอยู่ในวัด พอไทยมุสลิมขับรถผ่านไปมาเห็นทำเรือพระอยู่ในวัด หิวข้าวต้มมาให้ เพราะทำกันจนสว่าง ซึ่งเป็นเวลาที่เขาคือถืออดพอดี เขากินกลางคืน เขาก็เอาอาหารมาให้เพราะเราทำเรืออยู่” (ผู้ใหญบ้านหมู่ 3)

“มีประเพณีชักพระกับประเพณีกวนอาชูรอห์ โดยประเพณีกวนอาชูรอห์เป็นประเพณีที่มาจากตะวันออกกลางใครมีอาหารอะไรคนละเล็กคนละน้อยก็ให้อามาใส่ภาชนะร่วมกันผมมีมันหัวหนึ่งเพื่อนมีข้าวเย็นก้อนหนึ่ง อาจารย์กล่อมมีแดงโมกกีอามา เอาหลายอย่างกวนในกะทะเดียวกันแล้วก็มากินร่วมกัน เป็นไปตามหลักศาสนาเหมือนกับคนกินเจ คนที่เคยกินไก่ทอด เคยกินเนื้อทอด กินเคเอฟซี พอมากินเจ ก็บอกว่าไม่อร่อย อะชูรอห์เช่นกัน ก็อาจจะไม่อร่อยแต่ถือว่าเป็นตามประเพณีตามศาสนา”(ผู้ใหญบ้านหมู่ 2)

“กวนอาชูรอห์เพิ่งผ่านมาได้ไม่กี่วัน ผมได้เอากลับไปบ้าน 2 ญาติใหญ่ๆเพราะไทยพุทธบ้านผมก็ไปร่วมกวนกับเขา ที่ทรายขาวเวลามีประเพณีกวนอาชูรอห์ ทั้งหมู่บ้านก็มาร่วมกันกวน รวมทั้งตำบลอีกด้วย และมีการประกวด คนไทยก็ไปช่วยกวนไปช่วยออกแรงเพราะเป็นกระทะใบใหญ่ หมู่ละกระทะ กวนแข่งกัน มีการให้คะแนนความอร่อย ความสวยงาม ความคิดสร้างสรรค์” (อาจารย์กล่อม อินทร์รักษา อายุ 71 ปี)

ประธานชมรมผู้สูงอายุยังบอกเล่าว่า นอกจากจะมีการทำกิจกรรมต่างศาสนาร่วมกันแล้วที่ตำบลทรายขาวยังมีชมรมผู้สูงอายุซึ่งประกอบไปด้วยคนสูงอายุทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมรวมกันทำกิจกรรมทั้งออกกำลังกาย ไปเยี่ยมชมงานนอกพื้นที่หรือล่าสุดไปประกวดแข่งเต้นอาราบิคได้รางวัลชนะเลิศ

“ชมรมผู้สูงอายุมีการออกกำลังกาย ทำกิจกรรมทางศาสนา เล่นกีฬาร่วมกัน โดยหนักไปในทางว่าให้อยู่ร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมอย่างสันติสุข สุขภาพดีทั้งทางกายทางจิต โดยจะมีกิจกรรมทั้งในตำบลทรายขาวและออกนอกพื้นที่ เช่น นี่เพิ่งกลับจากนครศรีธรรมราช ไปมูลนิธิชินบัญชร ที่ตำบลศรีชล นครศรีธรรมราช ผมชอบงานที่ทำงานให้กับสังคมส่วนรวม ทำให้กับบ้านเมืองผมชอบ ไม่คิดมูลค่า บางครั้งยอมเสียสละส่วนตัว บางครั้งเวลาไปนอกพื้นที่ไกลๆผู้เฒ่าผู้แก่บางคนไม่มีเงิน ค่ารถ ไปกัน เช่นครั้งหนึ่งไปกรุงเทพคิดแค่คนละร้อย เขาก็ดีใจดีใจกัน ส่วนที่ขาดผมก็ช่วยจัดการให้ เพราะผมเกษียณออกมาทั้งแฟนและผมก็พอจะเลี้ยงชีวิตอยู่รอด ลูกก็ทำงานหมดแล้ว อยากช่วยเหลือสังคม ” (ประธานชมรมผู้สูงอายุ)

นอกจากนี้ยังมีงานเยาวชน คือ ในส่วนของตำบลจะมีการจัดแข่งกีฬาองค์การบริหารส่วนตำบล ทุกปีใช้สนามกลางของโรงเรียนบ้านควนลังงา จัดแข่งระหว่างแต่ละหมู่บ้านโดยใช้งบประมาณองค์การบริหารส่วนตำบล

“มีฟุตบอล วอลเลย์บอล แครีบอล ชักเย่อ แข่งระหว่างหมู่บ้าน แข่งประจำทุกปีประมาณเดือน เมษายน ช่วงนักเรียนปิดเทอม เพราะเยาวชนทั้งหมดอยู่ในช่วงปิดเทอม พอตตอนเย็นแจกรางวัล ผู้ใหญ่มาร่วมงานแจกรางวัล ส่วนใหญ่ผู้ใหญ่จะรู้จักกัน” (โต๊ะอิหม่ามบ้านควนลังงา)

2.3 ปรีกษาหารือ

ผลการวิจัยพบว่า ในระดับผู้นำทั้งผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณคือ เจ้าอาวาส วัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปีมีการพบปะหารือปรึกษาทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันตามเรื่องเล่าทรายขาวที่เล่าต่อกันมา ขณะเดียวกันในส่วนของผู้เฒ่าตาม โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นทั้งในส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลมีการ ปรีกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าและเข้มแข็ง โดยเฉพาะเมื่อเกิดสถานการณ์ ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

“ตอนนี้กำลังมีการจัดตั้งคณะกรรมการวัดอยู่เพื่อเตรียมรับงานบรรจूसาริรักษาตุ กะว่าจะเสร็จไม่ เกินประมาณ มีนาคม 2552 โดยประกอบไปด้วยคณะกรรมการ 3 หมู่บ้านไทยพุทธหมู่บ้านละ 5 คน และกรรมการของฝ่ายสงฆ์ เนื่องจากว่าเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันวิสัยทัศน์ไม่เก่งในเรื่องนี้ อยากรู้ก็ตามพวกเราได้เข้าไปพัฒนาวัด กำนันที่เป็นอิสลามก็เข้ามาประชุม มีการประชุม ร่วมทุกครั้งในการจัดตั้งคณะกรรมการวัด” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“ผมอยู่มา ไม่เคยมีคดีกันเลย อยู่กันสบาย ไม่เคยเจอปัญหาจนเป็นคดี แค่ไปเคลียร์กันที่บ้านก็ จบ ถ้าปล่อยให้คนกรุงเทพฯมาเคลียร์กันมันถูกต้องไหม ให้คนปัตตานีมาเคลียร์ถูกต้องไหม ไม่ ถูกต้อง ดังนั้นคนในพื้นที่ต้องมาเคลียร์กันเอง” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“ผู้นำทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็น อบต. ผู้นำหมู่บ้าน รวมถึงโต๊ะอิหม่าม ซึ่งโต๊ะอิหม่ามจะคุยกับชาวไทย มุสลิมในทุกบ่ายวันศุกร์ ตลอดจนทุกคนเห็นว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องมาช่วยดูแลหมู่บ้าน โดยเฉพาะบ้านเกิด เพราะทุกคนเกิดมาจะต้องดูแลบ้านเกิด ให้ทุกคนมีความรับผิดชอบพื้นที่ตรง นั้นใครจะเข้ามาเรารู้ ถ้าถามจริงๆว่าคนข้างนอกจะสามารถเข้ามาก่อเหตุในบ้านเราได้ไหม เรา สามารถตอบได้เป็นเสียงเดียวกันว่า ไม่ได้ เพราะเมื่อใครเข้ามา เราก็ตองดูแล สอบถาม ให้มีชุด รักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน มีทั้ง สตรีเหล็ก อรบ. ชรบ. โดยเฉพาะสตรีเหล็กซึ่งเป็นโครงการ

ของราชินี มีการฝึกอาวุธ ฝึกการทหาร ซ้อมยิงปืน ส่วน อรบ.เป็นโครงการของราชินี มีการอยู่เวรยาม แต่ละคืน ซึ่งทั้ง 3 ชุด มีทั้งชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม” (กำหนดำบลทรายขาว)

ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาพบว่า คนทรายขาวยอมรับว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนทรายขาวเข้มแข็งนำไปสู่ความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาวทั้ง ๆ ที่ประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลาม คือ 1. ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกัน 2. พุทธศาสนาเดียวกัน 3. ความเข้มแข็งของผู้นำทั้งฝ่ายการปกครองท้องถิ่นและผู้นำทางศาสนา และทั้งหมดนี้เกิดจากความเชื่อใน “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่นำไปสู่การกำหนดความคิดความเชื่อและพฤติกรรมของคนทรายขาวซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นคำบอกเล่าของคนทรายขาวดังต่อไปนี้

กำหนดำบลทรายขาวสรุปว่า ที่ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนเข้มแข็งนำไปสู่ความไม่มีเหตุการณ์ความรุนแรงมีประเด็นที่สำคัญคือ ความเป็นเพื่อนระหว่างพี่น้องชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม มาจาก 1. เรียนโรงเรียนเดียวกัน 2. มีพื้นที่ติดกัน มีที่ทำกินด้วยกัน อยู่ติดกัน เลยเกิดความเป็นเพื่อน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคี ไม่เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดเราสามารถดูแลตำบลได้ เวลากลางคืนไทยพุทธก็มาเที่ยวที่หมู่บ้านมุสลิม พอไทยพุทธมีงานมีการอะไรไทยมุสลิมก็ไปร่วม งานไหนที่ทางศาสนาไม่ห้ามไม่ผิดประเพณีสามารถร่วมกันได้ อย่างเช่นมัสยิด เจ้าอาวาสก็มาบริจาคเงิน แต่ในส่วนของมุสลิมบริจาคเงินไม่ได้ ไทยพุทธก็เข้าใจ แต่ก็ไปร่วมกิจกรรมอย่างอื่นที่ไม่ผิดหลัก เช่น งานแต่งงาน

“1.ภาษาคือตัวหลัก 2. ความเป็นเพื่อน เกิดจากการเรียนโรงเรียนเดียวกัน 3. ผู้นำ ซึ่งลักษณะผู้นำที่นี้แปลก โดยเฉพาะกำหนดำบล จะผลัดเปลี่ยนกันคนละสมัย เช่น ครั้นนี้ไทยพุทธเป็นกำหนดำบล ครั้งต่อไปก็เป็นไทยมุสลิม ซึ่งการสลับวาระนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยก่อน เพราะความมีความเป็นมิตร มีความเข้าใจระหว่าง 2 ชุมชน รอบนี้ให้ไทยพุทธ ครั้งหน้าให้พี่น้องมุสลิมเป็นบ้าง แต่ถ้าเรามีการเลือกตั้ง พี่น้องไทยพุทธจะแพ้มุสลิม ทรายขาวมี 6 หมู่บ้าน มุสลิม 3 หมู่บ้าน ไทยพุทธ 3 หมู่บ้าน แต่ประชากรไทยพุทธมีเพียง 300-400 คน จากประชากรทั้งหมดใน ต.ทรายขาว 1,100 คน ครัวเรือน ประชากร 4 พันกว่าคน ถ้าเลือกตั้งไทยพุทธก็แพ้ จึงใช้วิธีสลับวาระแทน” (กำหนดำบลทรายขาว)

“สรุป ที่ชุมชนนี้เข้มแข็งไม่มีความรุนแรงเกิดขึ้นในชุมชนด้วยเพราะ 1. มีเรื่องเล่าชุดเดียวกันทั้งของไทยพุทธ ไทยมุสลิม 2. ความเข้มแข็งของผู้นำทั้งผู้นำทางศาสนา ผู้นำทางฝ่ายบริหารท้องถิ่นและผู้นำทางธรรมชาติ คือ ปราชญ์ชาวบ้าน เพราะที่ทรายขาวมีปราชญ์ชาวบ้านอยู่เยอะ

ซึ่งปราชญ์ชาวบ้านถือว่าเป็นผู้นำทางธรรมชาติ ที่ตำบลทรายขาวเวลามีเรื่องก็จะให้ผู้ใหญ่กับผู้ใหญ่มาคุยกัน มาไกลเกลี่ย คนทรายขาวจะไม่มีเรื่องกัน” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

เรื่องเล่าทรายขาวกับสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย : สันติสุข

จากการศึกษาพบว่า คนทรายขาวยอมรับว่าในพื้นที่ตำบลทรายขาวไม่เกิดเหตุความรุนแรงทั้งๆ ที่ประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลามเหมือนกับพื้นที่อื่นที่เกิดเหตุความรุนแรง พร้อมยกตัวอย่างพื้นที่ติดกันคือ ตำบลนาประดู่ โดยกำนันตำบลทรายขาวบอกว่า พื้นที่ตำบลทรายขาวไม่เคยเกิดเหตุความรุนแรงแม้แต่ครั้งเดียวตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 นำมาสู่สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่ตำบลนาประดู่ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับตำบลทรายขาวและประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลามเหมือนกัน แต่ที่นาประดู่เกิดเหตุความรุนแรงทุกรูปแบบทั้งชาวบ้านถูกยิง มีการวางระเบิด แต่ที่ทรายขาวไม่มี จะมีที่คนทรายขาวเสียชีวิตไปเกิดเหตุนอกพื้นที่ ด้วยเพราะอำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อในความเป็นพวกเดียวกัน ไม่รู้สึกเป็นอื่น นำมาซึ่งจิตสำนึกร่วม ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการร่วมมือร่วมใจกัน มีความสามัคคีร่วมกันและที่สำคัญคือมีความรักหวงแหนในพื้นที่ตำบลทรายขาว จึงร่วมกันที่จะเป็นหูเป็นตาคนภายนอกที่จะเข้ามาปลุกปั่นคนภายในพื้นที่ และที่สำคัญคือ คนในพื้นที่ตำบลทรายขาวไม่มีความรู้สึกหวาดระแวงกันทั้งในสวนไทยพุทธและไทยอิสลาม เพราะความรู้สึกไม่เป็นอื่น เข้าใจกันเห็นได้จากการนิยามตนเองว่า “เป็นคนทรายขาว”

ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่าสาเหตุที่ไม่มีความรุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาวเกิดจาก 6 ลักษณะคือ

1. ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว
2. ความเข้าใจกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว
3. ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน : “คนทรายขาว”
4. ภาษาเดียวกัน
5. ความเข้มแข็งของผู้นำ
6. คนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน

1.ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว พบว่าทั้งคนไทยพุทธและไทยอิสลามทั้ง6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวต่างบอกเหมือนกันว่าไม่มีความหวาดระแวงซึ่งกันและกันแม้ว่าจะเห็นเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในต่างพื้นที่ผ่านสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันนี้ทำให้พื้นที่ตำบลทรายขาวอยู่กันอย่างสันติเพราะมีความร่วมมือร่วมใจกันในการป้องกันคนภายนอกที่จะเข้ามาแย่งคนในพื้นที่

“สิ่งสำคัญที่สุดคือการระแวงกัน ความไม่เชื่อใจกันต้องยอมรับว่า เรื่องจิตใจเป็นการบังคับกันยาก เพราะบางพื้นที่ก็กว้างใจไม่ได้จริงๆ ผมยอมรับว่าเวลาผมออกไปข้างนอกพื้นที่บ้านทรายขาว ผมก็ไม่ไว้ใจใจ รู้สึกสบายใจเวลาอยู่แค่ตำบลทรายขาว พอออกนอกพื้นที่ก็ระแวง จากเหตุการณ์ที่ผ่านมา เพื่อนยังฆ่าเพื่อน ต้องยอมรับว่าผู้ก่อความไม่สงบเก่งที่สามารถเอาระดับเยาวชนไปร่วมขบวนการได้ เพราะจริงแล้ว เยาวชนเอายาก เพราะเริ่มจะมีความคิดแล้ว มีความรู้แล้ว” (กำนันตำบลทรายขาว)

“ใหม่ ๆ ตอนเกิดเหตุมีบ้างที่รู้สึกกลัว แต่พออยู่ไป ๆ มันก็เป็นเรื่องปกติ แต่ก็ไม่ระแวงเราอยู่มาด้วยกันสายสัมพันธ์ไม่เคยมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง พวกก่อการร้าย พวกแบ่งแยกดินแดน เราก็เคยได้ยินมานานแล้ว เช่นเรื่องการจับตัวเรียกค่าไถ่ แต่มันไม่ระแวงเรา ซึ่งเรารู้ว่าคนของเราไม่มีเป็นแนวร่วมอยู่แล้ว เพียงแต่กลัวมือที่สาม ซึ่งต้องร่วมมือร่วมใจกัน ดูแล โดยประสานงานกัน คือ มีทั้งผู้นำศาสนา เช่น โต๊ะอิหม่าม เจ้าอาวาส และผู้นำชุมชน คือผู้ใหญ่บ้าน เวลาภารกิจกรรมอะไรที่วัด โต๊ะอิหม่ามก็ขึ้นไปนั่งคุยกันกับเจ้าอาวาสบนศาลาการเปรียญ เพราะโต๊ะอิหม่ามกับเจ้าอาวาสก็เรียนหนังสือมาด้วยกัน” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“ที่อยู่ขณะนี้ สัมผัสกันมาแต่อดีต ไม่มีความระแวงกัน แต่กลัวบุคคลที่ 3 อย่างเช่นถ้ามีมุสลิมแปลกหน้าเข้ามาที่หมู่บ้านมุสลิม เขาจะแจ้งมาที่หมู่บ้านไทยพุทธให้เข้าไปตรวจสอบ และถ้ามีกลุ่มวาดะห์เข้ามาโดยที่ไม่ผ่านศูนย์วาดะห์ที่ยะลา ลงทะเบียน ก่อนที่จะออกไปแสวงบุญตามที่ต่างๆได้ เขาจะไม่รับ เขาจะแจ้งมาทางกำนันผู้ใหญ่บ้านให้ไปตรวจสอบ ในพื้นที่ตำบลทรายขาวไม่เคยมีเหตุร้าย จะมีแต่ตามรอยต่อกับนาประดู่ที่เป็นป่า และติดกับหมู่ 2 ที่เป็นป่าบอน นอกนั้นไม่เคยเข้ามาในพื้นที่ตำบลทรายขาวได้ พอเกิดเหตุทั้งไทยพุทธไทยอิสลามจะถึงกันหมดไปเคลียร์พร้อมกัน มีการป้องกัน มีการจัดเวรยาม กำนันผู้ใหญ่บ้านใช้โทรศัพท์ประสานกัน มีวิทยุสื่อสารกัน นอกจากนี้มี ชรบ.ทุกหมู่บ้านมีอยู่แล้วถ้ามีวัยรุ่นแปลกหน้าเข้ามาจะมีการสกัดไว้” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“ไทยพุทธมากินน้ำชาที่นี่ทุกคืน กลับที 9 ถึง 10 มาคนเดียวมาเล่นเปตองทุกคืน ถ้าระแวงก็ไม่กล้ามา ขนาดเป็นนายร้อยยังมาทุกคืน มาเล่นกับเด็ก ถึงแม้จะมีขบวนการที่จะพยายามมาแทรกก็ไม่มีการเล่นด้วย ไม่มีใครให้ความร่วมมือ เพราะทรายขาวไม่ชอบอิทธิพล หากมีใครมาเสี้ยมสอนก็ไม่มีการเออออด้วย ที่นี้อยู่กันอย่างกันเอง เช่นผู้นำศาสนาก็อยู่กับชาวบ้านเป็นกันเอง แต่อยู่ในมัสยิดก็เป็นหน้าที่เขา พอออกจากมัสยิดก็เหมือนกัน อย่างผู้ใหญ่บ้านพออยู่ในหน้าที่ก็ต้องยกให้เขาเป็นผู้ใหญ่ แต่พอไม่อยู่ในหน้าที่ทุกคนก็พูดธรรมดา แต่เรื่องทำมาหากินทุกคนเท่ากันหมด ไม่มีว่าผมเป็นผู้ใหญ่บ้านนะ ถ้าเป็นที่อื่นไม่ได้ผู้ใหญ่บ้านต้องพาสมนติดหลังไปด้วย ที่นี้ไม่มีที่อื่นผมต้องมีสมุนมีบอดีการ์ดตามหลัง ที่เป็นแบบนี้เพราะความเข้าใจกันระหว่างไทยพุทธกับไทยอิสลาม ผมไปที่บ้านไทยพุทธเขาก็ไม่ระแวง บางทีเวลามีคนมาหาต้องมองก่อนว่าใคร แต่

เวลาผมไปบ้านไทยพุทธ บ้านเกษตรอำเภอ ผมไปเรื่อย เป็นเรื่องปกติในการไปมาหาสู่”
ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6

โดยก้านตำบลทรายขาวบอกว่า เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากความหวาดระแวงกันเองของคนในพื้นที่ที่เกิดเหตุ พร้อมยกตัวอย่างว่าเคยมีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่ผู้ก่อการร้ายพยายามที่จะทำให้ตำบลป่าบอนซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับทรายขาวหวาดระแวงกัน ด้วยการฆ่าตัดคอคนทรายขาวนอกพื้นที่แล้วนำหัวมาตั้งไว้พื้นที่ระหว่างตำบลทรายขาวและป่าบอน แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นไม่สามารถสร้างความหวาดระแวงให้กับคนทรายขาวได้

“จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่น ๆ ดูแล้วเกิดจากความระแวง ผู้ก่อการร้ายมีความพยายามที่จะเข้ามาก่อเหตุการณ์ในพื้นที่ เมื่อก่อนมีคนทรายขาวโดนฆ่าตัดคอแล้วนำหัวมาตั้งไว้ที่ระหว่างทรายขาวกับป่าบอน พยายามทำให้ทรายขาวทะเลาะกับป่าบอน แต่สิ่งสำคัญคือผู้นำต้องเข้าใจกันก่อน ส่วนลูกบ้าน ซึ่งเราก็เข้าใจว่าจิตใจคนห้ำมยาก แต่เราก็ไม่รู้จะทำอย่างไร แต่สิ่งสำคัญคือให้ระดับผู้นำเข้าใจกันก่อน มีอะไรก็พูดกัน ซึ่งมีการประชุมผู้นำทุกเดือน ว่าหมู่บ้านไหนมีปัญหาอะไร ที่เป็นห่วง คือ เยาวชน ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ได้รับมียากเพราะเยาวชนในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะเรียนนอกหมู่บ้านจะกลับมาเฉพาะเสาร์- อาทิตย์เท่านั้น ซึ่งขณะนี้เรื่องยาเสพติดขยายเร็วมาก โดยเฉพาะ เรื่องการกินน้ำกระเทียม ยาครายเคียด ที่เรียกว่า สี่คูณร้อย (แมกนีเซียมในหลอดไฟผสมยาฆ่าหญ้า) นำมากินกับโค้ก แต่เราก็ช่วยกันดูแล แต่ก็ยอมรับว่ายาก โดยในส่วนของหมู่ 1 ผมบอกเลยว่าหากใครเสพ ผมจับทันที ซึ่งมันก็ย้ายไปที่หมู่สอง ซึ่งก็เป็นเรื่องที่ยากก็ต้องไล่กันไป” (ก้านตำบลทรายขาว)

2.ความเข้าใจกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว คนทรายขาวบอกว่า เหตุที่ทำให้ตำบลทรายขาวเป็นตำบลสันติสุข ไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรง ความรุนแรงเกิดขึ้นเพราะ คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามมีความเข้าใจกันตั้งแต่ในอดีตก่อนที่จะเกิดสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย ตั้งแต่บรรพบุรุษ นายกองดีการบริหารส่วนตำบลบอกว่า ที่ตำบลทรายขาวเมื่อมีอะไรจะปรึกษาหารือกัน ไทยพุทธเข้ามัสยิด ไทยอิสลามเข้าวัดได้

“สิ่งสำคัญที่สุดที่ทำให้ตำบลทรายขาวอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขคือความเข้าใจกัน เรามาคุยกันทั้งสองฝ่าย และมีพื้นที่ร่วมกันทั้งพื้นที่สาธารณะ และพื้นที่แสดงความคิดเห็น ซึ่งของที่อื่นผมไม่ทราบ แต่ของทรายขาวมีหลายเรื่องที่คุณกันระหว่างไทยพุทธกับไทยมุสลิม ที่นี้มุสลิมเข้าวัดด้วยไม่มีปัญหา โต๊ะอิหม่าม ก้าน ผู้ใหญ่บ้านก็มาที่วัดทุกครั้งที่มีงาน ซึ่งเขาก็ไม่ได้รังเกียจ ในการเลือกก้านก็มีการแบ่งวาระกันคนละวาระ แต่มีอย่างเดี๋ยวนั้นคือ ถ้ามุสลิมไม่เอาก็มาให้ทางพุทธ แต่ถ้าพุทธไม่เอาก็มาให้มุสลิม เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่ง ก้านเป็นพุทธ พอหมดวาระก็ต้องให้มุสลิม แต่ทางมุสลิมไม่เอา เขาก็มาให้ทางพุทธเป็น ในพื้นที่ทรายขาวไม่เคยมีเหตุรุนแรงและฝั่งไทยพุทธ

และมุสลิมก็ไม่ระแวงกัน เวลากลางค้ำกลางคืนผมก็ยังไปฝั่งมุสลิม เราคุยกันว่าถ้ามีคนนอกเข้ามาเราไม่ยอมรับ ทางฝั่งอิสลามก็เหมือนกัน เพราะอิสลามที่ทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน ใครจะมายุแหย่เรื่องเช่นนี้ คนอิสลามที่นี่ไม่เอา สมัยก่อนที่มีขบวนการโจรก่อการร้าย พวกนี้จะเดินกันอยู่บนเขา มาพักอยู่ที่สวน ชายทุ่งเราก็แจ้งตำรวจไปไล่ เราไม่เคยให้ที่พักพิง เพราะคนแถวนี้ทำมาหากิน ไม่ชอบที่จะมีเรื่อง ” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“จุดนี้แหละเป็นจุดขายทุกอย่างที่เกิดเหตุการณ์ แต่ตำบลทรายขาวมีจุดขายที่เราอยู่ร่วมกันได้ การอยู่ร่วมกันสิ่งที่มาก่อนอื่นคือความเข้าใจ 2. ซาติพันธ์ ยกตัวอย่างเช่น แต่ก่อนเจ้าอาวาสเคยเป็นอิสลามมาก่อน ทั้งเจ้าอาวาสคนที่หนึ่งพ่อทวดหมานกับเจ้าอาวาสองค์ที่สองพระครูศรีแก้ว เคยเป็นอิสลามมาก่อนแล้วมาขอเป็นพระ 2. ความสัมพันธ์โดยธรรมชาติ โดยมีน้ำตกทรายขาวเป็นตัวเชื่อมโยงที่ทำให้คนตำบลทรายขาวใช้ดื่มกิน อาบ เหมือนเป็นธรรมชาติสั่งมาว่า “กินน้ำสาบานร่วมกันทำให้ไม่เกิดเหตุการณ์ขึ้น เพราะอย่างน้อยบารมีของเจ้าแม่ นางจันทร์ที่คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและมุสลิมเคารพนับถืออยู่ ทำให้น้ำไปสู่ความร่มเย็นเช่นนี้ได้ ที่นี่ไม่เคยเกิดเหตุขนาดที่ว่าเด็กวัยรุ่นมีเรื่องมีปัญหาทางผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเรียกมาเคลียร์ และหลังจากนั้นวัยรุ่นกลุ่มนั้นก็เลยจะไม่เกิดเรื่องอีก มีเรื่องทะเลาะวิวาทอีก ใครผิดว่าผิด ใครถูกว่าถูก ยอมรับ ใช้หลักการและเหตุผล” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“เราจะอยู่ร่วมกันได้ก็ต่อเมื่อทุกอย่างเราทำความเข้าใจกัน เราทำทุกอย่างร่วมกันได้ ไม่ว่าจะกิจกรรมอะไรต่าง ๆ ที่มันไม่เป็นข้อขัดแย้งระหว่างศาสนากับศาสนา เราก็ทำร่วมกันได้ สิ่งที่ทำในขณะนี้ถ่ายทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพราะบรรพบุรุษของเรา ปู่ย่าตาทวดอยู่กันแบบนี้ ทำให้ลูกหลานได้ผูกพันกัน ทุกวันนี้เราสงบสุข ไม่มีเหตุร้ายเกิดขึ้นเพราะด้วยบารมีของพ่อทวดหมานของพระครูศรีแก้วของพระอาจารย์นอง และบารมีของแม่ นางจันทร์ และบารมีขอโต๊ะอิหม่ามคุ้มครองทำให้คนทรายขาวอยู่กันอย่างปลอดภัย”(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“ตอนที่ผมเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนควนลังงา เกือบ 100 เปอร์เซนต์เป็นมุสลิม แต่ไม่เคยมีปัญหา เพราะเราเข้าใจ ตอนนี้เป็นกำไลของผมที่สอนลูกศิษย์มา มา 10 กว่าปี นี่เป็นกำไลชีวิต เรามองไม่เห็นตอนที่เขาลี้กๆ แต่ผลที่สะท้อนมาตอนที่เด็กมีคุณภาพก็ดีใจด้วย ทรายขาวตอนนี้เป็นตำบลที่อยู่ระดับแนวหน้า คุณภาพชีวิตอยู่ระดับดีมาก นี่คือการภูมิใจของคนที่เป็นครู นี่คือการผลิตของเรา ลูกๆผมก็จบหมดแล้ว ทำงานอยู่กรุงเทพ ลูกคนแรกเรียนปริญญาโทอยู่ที่ ม. ศิลปากร คนเล็กทำงานอยู่ที่สวนจิตรลดา ส่วนภรรยาที่เป็นอาจารย์อยู่ที่โรงเรียนวัดทรายขาว(ครูเพลินศักดิ์ พรหมสุข ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนควนลังงา)

3.ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน : “คนทรายขาว” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่คนตำบลทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามยอมรับว่า ทำให้พื้นที่ตำบลทรายขาวไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีความรุนแรง เพราะไม่รู้สึกแบ่งแยก แต่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน คือ “คนทรายขาว” เหมือนกันเพียงแต่นับถือศาสนาต่างกันเท่านั้น โดยความเชื่อนี้บอกว่าเป็นอิทธิพลมาจากเรื่องเล่าทรายขาวที่ได้รับฟังจากผู้ใหญ่

“เรื่องเล่านี้นับถือกันสืบมา ทำให้คนทรายขาวอยู่กันอย่างสันติไม่แบ่งพรรคแบ่งพวกแต่มองว่าเป็นคนทรายขาวด้วยกัน เพียงแต่นับถือศาสนาต่างกัน โดยคนแก่ๆยังมีอยู่ แต่หากไม่มีคนแก่แล้วก็ให้ลูกหลานสืบต่อกันไป ความสามัคคี ความเชื่อใจ และความรู้สึกสมานฉันท์ซึ่งกันและกัน เพราะส่วนมากเป็นเพื่อนใกล้ชิดกันรักกัน ไปมาหาสู่กันเป็นประจำ” เจ้าอาวาสวัดทรายขาว

“เพื่อป้องกันปัญหา ณ ขณะนี้ ผู้นำชุมชน ผู้นำศาสนาทุกส่วนที่มีอยู่ในตำบลทรายขาว เราจะไม่พูดคำว่าแยก เราจะพูดว่าคนทรายขาว เรามีความเชื่อว่า ที่เรามีความสามัคคีกันในทุกวันนี้ เพราะเราใช้น้ำตักเดียวกัน ไม่ว่าจะชำระชะล้างอะไรต่างๆ พุดง่าย ๆ เหมือนกับเราดื่มน้ำนมแม่เดียวกัน ใช้น้ำตักเป็นจุด อาบ ตี๋ม กิน ทำให้เราอยู่กันด้วยความรักใคร่สามัคคีและนี่คือ นิชามของคนทรายขาว และภาษาก็น่าจะเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า เช่น คำว่าสะลามที่หมายถึง ถาด แต่คนอื่นไม่รู้จักแต่คนทรายขาวรู้ คนทรายขาวเวลาออกข้างนอกพื้นที่ เวลาเจอกัน ทั้งๆที่ไม่รู้จักหน้า แต่เวลาพูดขึ้นมาก็รู้ทันทีว่าเป็นคนทรายขาว ด้วยเพราะสำเนียงและภาษาที่พูด รู้ว่ามาจากทรายขาว ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนต้นแบบที่ทุกคนก็อยากที่จะเข้ามาศึกษา และจะเป็นศูนย์การเรียนรู้ของตำบลอื่นๆ การทำงานในระดับผู้นำชุมชนก็ไม่มีปัญหา เพราะไม่ได้มีอะไรที่คิดต่างกัน ไม่ว่าจะงบประมาณเราไม่ทำแบบของใครใครก็ดึงมาแต่เราจะแบ่งสันปันส่วน” (ผู้ใหญ่หมู่ 2)

“ผมมองว่าเรื่องเล่าตรงจุดนี้ที่ทำให้หมู่บ้านเรา เป็นหมู่บ้านสันติ แต่กลัวอย่างเดียวคือ เรื่องความสามัคคี บางทีจะมีมือที่สามมาแทรก ทำให้ชาวบ้านแตกแยกกัน กลัวอยู่เหมือนกัน แต่ชาวบ้านทรายขาวด้วยกันจะไม่มีอะไร พุดง่าย ๆ คือ ไปไหนก็ไปด้วยกัน เพราะไทยพุทธกับไทยมุสลิมที่รู้สึกเป็นพวกเดียวกัน เขาเล่าว่า อำนาจเก่า ยังยึดเหนี่ยวคนทรายขาวอยู่จนถึงทุกวันนี้ เพราะเรามาจากที่เดียวกัน ที่เห็นชัดเจน คือ ชมรมขี้อักรยานที่อาจารย์เพลินศักดิ์ เป็นพุทธ แต่ผมเป็นอิสลาม ยังไปกินข้าวหม้อเดียวกัน นี่ก็บ่งบอกว่าเราไม่ได้แบ่งแยก เราชอบในสิ่งเดียวกันก็ใช้ชีวิตร่วมกันได้ แ่ต่างศาสนาเท่านั้น ในการทำพิธีศาสนาก็แยกกัน ” (นายณัฐพล ส่ำหล่ำสุหรี รองประธานชมรมจักรยาน อายุ 37)

4. ภาษาเดียวกัน จากอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตำบลทรายขาวที่คนไทยอิสลามไม่พูดภาษามลายูหรือยาวีแต่พูดภาษาไทยได้เป็นภาษาหลักเหมือนกับคนไทยพุทธเป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่เกิดเหตุความรุนแรง โดยมองว่าภาษาเป็นปัญหาสำคัญของการอยู่ร่วมกันพร้อมกับแสดงความคิดเห็นว่า ขณะที่พื้นที่เกิดเหตุส่วนใหญ่จะพูดภาษามลายู

“ภาษาไม่เกี่ยวอะไร และภาษาคือหัวใจที่ทำให้ที่นี่แตกต่างจากที่อื่นแล้วทำให้เราอยู่ร่วมกันได้ การที่เราพูดภาษาไทยได้ทำให้ที่นี่สันติสุข แต่ขณะเดียวกันก็เป็นดาบให้เราเวลาเราออกนอกพื้นที่ทำให้เกิดความไม่เข้าใจในคนที่เป็นมุสลิมมลายูที่ยึดในชาติมลายู”(ครูใหญ่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) นัจมุดดีน)

“สิ่งที่ทำให้พื้นที่ทรายขาวไม่มีความรุนแรง มีแต่ความสมานฉันท์ ปัจจัยที่สำคัญ คือ 1. ภาษา 2. ความเป็นเครือญาติที่มีการข้ามชาติพันธุ์จากการแต่งงาน และความเป็นเพื่อน 3. ปราชญ์ชาวบ้าน ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยกัน เช่น หมอแผนโบราณที่เป็นคนไทยพุทธ ก็เป็นที่พึ่งของคนไทยมุสลิมด้วย รวมไปถึงการทำมาหากิน ที่คนไม่มีที่นาที่ไร่ ก็ใช้พื้นที่นาที่ไร่ ของคนที่มีอยู่มากแล้วแบ่งผลประโยชน์กัน โดยปัจจัยทั้งสาม มีจุดศูนย์รวมอยู่ที่จิตสำนึกที่ว่า เป็นคนทรายขาวร่วมกัน มีประวัติศาสตร์ร่วมกันมา มีเรื่องเล่าชุดเดียวกันทั้งไทยพุทธ ไทยมุสลิม ตั้งแต่ รุ่นการสร้างวัด และการสร้างโบสถ์ในสมัยท่านหมาน จนมาถึงสมัยพระครูศรีแก้ว ในการร่วมกัน สร้างถนน พัฒนาพื้นที่ จนถึงรุ่นพระอาจารย์นอง ที่ร่วมกันพัฒนาพื้นที่ และสร้างมัสยิดหลังใหม่ ซึ่งผู้นำทางศาสนาพุทธและผู้นำศาสนาอิสลามต่างเป็นตัวอย่างของตัวแทนการเชื่อมร้อยความสัมพันธ์ไทยพุทธ ไทยมุสลิม รุ่นต่อรุ่น จนกระทั่งมาถึงรุ่นปัจจุบัน ก็มีการบอกเล่ากันอีกว่า เจ้าอาวาสคนปัจจุบัน ก็เป็นเพื่อนกับโต๊ะอิหม่าม เรียนมาด้วยกัน เลี้ยงวัวในทุ่งมาด้วยกัน”(สิบตรี เคลื่อน คงสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานี)

“ผมขอท้าวความก่อนว่าชุมชนเราทั้ง 3 หมู่บ้านที่เป็นไทยอิสลามใช้ภาษาไทยได้ คือปัจจัยสำคัญที่ไม่ทำให้เกิดเหตุการณ์ เพราะจากการที่มาพิจารณาเห็นว่า ส่วนมากชุมชนที่เกิดเหตุการณ์คือชุมชนที่พูดมลายู ชุมชนแบบนี้มีเหตุการณ์บ่อย เกือบทุกวัน ภาษาเป็นสิ่งสำคัญ หากใครมาเสียมสอนภาษายาวี ภาษามลายูพวกเราจะไม่เออออด้วย แต่จะยึดภาษาท้องถิ่นของเราเป็นหลัก เราจะไม่เชื่อใครมายุแหย่หรือยุยงส่งเสริมในเรื่องที่เป็นปฏิบัติต่อท้องถิ่นหรือ แผ่นดิน หรือปฏิบัติต่อระบอบสถาบันพระมหากษัตริย์เราจะไม่ยอม” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6)

ขณะเดียวกันผู้ช่วยดาโต๊ะ หมู่ 6 ยังตั้งข้อสังเกตกับพื้นที่ตำบลนาประดู่ซึ่งอยู่ติดกับตำบลทรายขาวว่า ที่ตำบลนาประดู่มีปัญหาเพราะคนในพื้นที่ตำบลนาประดู่พูด 2 ภาษา โดยคนที่นับถือศาสนาอิสลามจะพูดมลายู

“สาเหตุที่นาประดู่(พื้นที่ติดกัน)มีปัญหา เพราะภาษาที่เขาพูดกันมี 2 ภาษา เมื่อไม่กี่เดือนที่ผ่านมา มีเด็กของผมไปโดนฆาตกรรม เพราะอยู่ในชุมชนนั้นพูดได้ สองภาษา ซึ่งภาษาเป็นปัญหาสำคัญการอยู่ร่วมกัน เพราะส่วนมากคนอิสลามจะพูดภาษามลายู คนที่นี้ก็โดนว่าว่าเกิดเป็นมลายูพูดมลายูไม่เป็นเสียชาติเกิด แต่เราคิดว่าเราอยู่ที่นี้ไม่มีปัญหา ศาสนาไม่จำกัด ว่าต้องพูดภาษาอะไร ถ้าคิดถึงเรื่องต้นกำเนิดจริงๆ ภาษามลายูไม่ใช่ภาษาดั้งเดิมแต่เป็นภาษาอาหรับ ที่นี้เหมือนชาตินิยมเอาภาษามลายูเป็นหลัก พวกเราส่วนมากถูกว่าพูดภาษามลายูไม่เป็น ทั้งๆที่ภาษาที่เขาอ่านอัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับไม่ใช่ภาษามลายู แต่เวลาออกข้างนอกไปพบปะเขาพูดมลายูก็ฟังรู้เรื่อง แต่ภาษาหลักของทรายขาวคือภาษาไทย สิ่งนี้ทำให้อยู่กันไต่ระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลาม ถ้าการสื่อภาษาไม่เข้าใจกันก็จะเป็นปัญหา ”(ผู้ช่วยดาโต๊ะหมู่ 6)

“พื้นที่รอบตำบลทรายขาวล้วนแล้วแต่เกิดความรุนแรง แต่ที่ทรายขาวไม่เกิดเพราะว่า 1.คนทรายขาวมีการพูดคุยและพูดเป็นภาษาเดียวกัน เช่น ผู้ใหญ่หมู่ 4 ซึ่งเป็นมุสลิมถ้าออกไปข้างนอกตำบล ปรากฏว่าพรรคพวกเขาพูดภาษายาวี นั่งซุบซิบกันเป็นภาษายาวี ผู้ใหญ่ก็ฟังรู้เรื่อง มั่งไม่รู้เรื่องมั่งก็จะเกิดความระแวง แต่เมื่อพูดเป็นภาษาไทยทั้งหมดก็จะไม่เกิดความระแวง 2. สมัยก่อนคนตำบลทรายขาวเรียนร่วมกัน แต่ก่อนทุกคนเป็นลูกศิษย์โรงเรียนวัดที่วัดทรายขาว แต่ปัจจุบันการแบ่งโรงเรียนปอเนาะ ทำให้เกิดการแยกคนแยกฝ่ายชัดเจนที่จริงถ้ามาเรียนรวมกันอย่างน้อยก็รู้ว่าไอ้นั้นมันรุ่นกู ก็จรรู้จักกันใครลูกบ้านใคร ผมมีเพื่อนอิสลามเพราะเราเรียนร่วมกัน อย่างน้อยก็รู้ว่าเคยเรียนร่วมกันความผูกพันเลยมีส่วน วันนี้รู้สึกกังวลเพราะเด็กรุ่นใหม่เริ่มไม่รู้จักกัน เด็กอิสลามก็ออกไปเรียนโรงเรียนปอเนาะ ที่นี้เราไม่พูดถึงเรื่องชาติพันธุ์ เราพูดแต่ว่าเราคือคนทรายขาว เพราะชาติพันธุ์ของเราอยู่กันมานานแล้ว ทำให้ลูกหลานของเราผูกพันระหว่างไทยพุทธไทยมุสลิม” (ประธานมัสยิดเทศก์ตำบลทรายขาว)

5.ความเข้มแข็งของผู้นำ คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างบอกว่า ที่ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนเข้มแข็ง คนในทรายขาวรักใคร่ปรองดองกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและร่วมกิจกรรมต่างศาสนานอกจากความเชื่อตามเรื่องเล่าทรายขาวแล้ว ปัจจัยที่สำคัญคือ ความเข้มแข็งของผู้นำทั้งผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีการประสานงานกันระหว่างหมู่บ้านไทยพุทธและหมู่บ้านไทยอิสลาม

“ผมกลัวพูดว่าไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ไหนหากผู้นำอ่อนแอ ไม่ว่าจะเป็นผู้นำทางการปกครองหรือผู้นำทางศาสนา พื้นที่นั้นก็จะเป็แหล่งที่ก่อให้เกิดความไม่สงบ อย่างผมเป็นกำนันก็จะมี การพูดคุยกับผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านแต่ละหมู่บ้านมีผู้ช่วย 4 คน และมี อบต. 2 คน หากมีคนเข้ามาในหมู่บ้านแล้วเราไม่รู้เรื่อง ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่าไม่รู้เรื่อง ถ้าไม่รู้ก็แสดงว่าไม่มีประสิทธิภาพ คนที่จะก่อเหตุการณ์ได้ คนที่จะเข้าพื้นที่เราได้จะต้องมีคนในนำมา เพราะคนนอกจะไม่รู้จักทาง หากใครมาเป็นมิตร เราก็คิดใจ ซึ่งเราก็ต้องช่วยกันจับตามอง อย่างเด็กวัยรุ่นเล่นยาผมเป็นคนจับส่งโรงพักเอง ซึ่งเราเป็นผู้นำมีวิธีการกับเยาวชน คือ เดือน 2 ครั้ง ครั้งที่ 3 จับส่งตำรวจ และสิ่ง ที่สำคัญเรื่องการก่อความไม่สงบในพื้นที่ อย่าให้เกิดครั้งที่ 1 เพราะมีครั้งที่ 1 แล้วจะเกิด 2 เกิด 3 ไปเรื่อยๆ จนถึง 10 ซึ่งเราจะควบคุมไม่ได้ จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่อื่นๆ ก็เริ่มจากการมี ครั้งแรก และจะเป็นทั้งหมู่บ้าน สิ่งไหนที่จำเป็นต้องตัดก็ต้องตัดทิ้ง เช่น นิ้วไม่ดีก็ต้องตัดออก เพราะจำเป็นต้องตัด เพราะถ้าไม่ตัดเมื่อมันลามไปทั้งหมู่บ้านเราก็ต้องไปอยู่กับมัน แต่อะไรจะเกิดขึ้น ดังนั้นเริ่มต้นผู้นำต้องเข้มแข็ง โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา คือสิ่งสำคัญ เพราะเดี๋ยวนี้ เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทุกวันนี้เอาศาสนาเป็นตัวอ้าง ซึ่งเราก็ถามโตะอิหม่ามว่าจริงไหม โตะอิหม่าม บอกไม่ใช่ ซึ่งคนที่ต้องไปอธิบาย คือผู้นำศาสนา โดยเฉพาะเดี๋ยวนี้การจะแก้ปัญหาตรงนี้ได้ ต้อง นำผู้นำมาลงพื้นที่ด้วย ซึ่งเวลาที่ผมไปอบรมก็บอก ซึ่งเขาก็บอกจะหาผู้นำศาสนามาให้ ต้องนำ ผู้นำระดับจังหวัดลงมาก่อน เอาโตะอิหม่ามอย่างเดียวไม่ได้ ต้องระดับคณะกรรมการกลาง จังหวัด ระดับจุฬาราชมนตรีลงมาในพื้นที่ เพราะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นระดับใหญ่ พอลงมา ก็เรียกประชาชนไปให้ความรู้ว่าจะไรถูก อะไรผิด แต่ตอนนี้เวลาอบรมก็จัดอบรมที่โรงแรมซีเอส ที่ โรงแรมใหญ่ๆก็ไม่เห็นในพื้นที่ ซึ่งต้องเอาผู้นำมาลงพื้นที่ ซึ่งถามว่าตอนนี้เขาไปอยู่ไหน และ นักการเมืองอยู่ไหน” (กำนันตำบลทรายขาว)

โตะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปีเล่าว่า ที่มัสยิดจะมีการสอนหนังสือให้กับเด็กอิสลามพร้อมกับ เล่าเรื่องเล่าทรายขาวเพื่อให้คนรุ่นใหม่รับทราบประวัติศาสตร์ของทรายขาว ขณะที่ครูใหญ่ศูนย์ การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดิกา) นัจมุดดีน บอกว่า ที่ทรายขาวสงบสุขเพราะ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมี การประสานงานและจัดให้มีการอบรมเยาวชนทุกสัปดาห์ เป็นการป้องกันการหลงผิดในเรื่องศาสนา อิสลาม

“ที่นี้พอเด็กโตรู้เรื่องโตะก็มานั่งสอนตั้งแต่เด็ก ตอนนี้อยู่รุ่นชายจะสอนคืนวันเสาร์กับคืนวัน อาทิตย์ ส่วนผู้หญิงสอนคืนวันอังคารจะมาเรียนที่นี้ เด็กผู้ชายมาเรียนคืนวันพุธ และในวันเสาร์ และอาทิตย์ก็มีโรงเรียนตาดิกา(โรงเรียนสอนศาสนา) โดยสอนให้เข้าใจกัน ไม่ทะเลาะกัน พร้อม กับเล่าเรื่องเล่าทรายขาว ประวัติศาสตร์ของที่นี่ และมีการสอนเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทย พุทธและไทยมุสลิมด้วย ว่าให้รักซึ่งกันและกัน ที่นี้ไทยพุทธไทยมุสลิม อยู่ด้วยกันได้” (โตะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปี)

“ที่ที่ทรายขาวสงบสุขส่วนหนึ่งเกี่ยวกับผู้นำ กำหนดผู้นำใหญ่บ้าน และผู้นำศาสนา ดูแลความสงบเกี่ยวกับเยาวชนที่เฝ้ากลางคืน เขาดูแลดี และที่นี้มีการอบรมเยาวชนทุกสัปดาห์ เฉพาะเยาวชนอบรมช่วงกลางคืนวันเสาร์และอาทิตย์ ประมาณ 1 ทุ่ม มีอบรมทุกสัปดาห์เกี่ยวกับเรื่องศาสนา เพื่อไม่ให้เข้าใจศาสนาผิดๆ และสอนเรื่องยาเสพติดด้วย คือนวันจันทร์อบรมผู้หญิง คือนอังคารกับพุธอบรมเด็กชาย ส่วนใหญ่อบรมเรื่องศาสนา หลักการยึดมั่นในพระเจ้า มีครูอยู่ 3 คน มีการจัดสอนซึ่งดำเนินมาตลอดตั้งแต่ก่อนปี 47 เพราะเป็นสิ่งที่จำเป็นที่มุสลิมต้องศึกษาตั้งแต่เล็ก แต่มาช่วงเหตุการณ์ก็พยายามใส่ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องความสามัคคี ความดูแลใส่เข้าไปตรงนี้ รู้สึกว่าดีมากโดยเฉพาะเยาวชน วัยรุ่น เรื่องความเข้าใจศาสนาที่ผิดตอนนี้นั้นส่วนหนึ่งเกิดจากการชักจูงของอีกฝ่ายที่มีอุดมคติเกี่ยวกับเรื่องแบ่งแยกดินแดน เขาสามารถที่จะระดมความคิดหรือล้างสมองได้ แต่หากเด็กคนนั้นได้มีการศึกษาที่ถูกต้องก็เข้าถึงแก่นแท้ที่ถูกต้องได้ ก็สามารถแบ่งแยกได้ว่าอันไหนถูกอันไหนผิด เวลาที่ถูกดึงให้ไปร่วมอบรม องค์การแต่ละองค์การบางองค์การเกี่ยวข้องกับการศึกษาการรบก็มี แต่ต้องเข้าใจด้วยว่าในองค์การนั้นอยู่ในเหตุการณ์แบบไหน ดังนั้นบางคนที่ถูกชักจูงได้ง่ายก็ไปง่าย แต่ หากเยาวชนคนนั้นมีพื้นฐานที่ถูกต้องอยู่แล้วก็ไม่มีทางที่จะตามไปง่าย” (ครูใหญ่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด(ตาดีกา) หนองตาดิน)

“ผมว่าที่เกิดเหตุการณ์ทุกวันนี้เพราะระดับผู้นำไม่มีการประสานงานกัน คนทรายขาว 6 หมู่บ้าน ถ้าเราไม่ประสานงานกันก็จบ และยิ่งช่วงที่มีเหตุการณ์เราก็ก็น่าจะต้องมีการคุยกัน ปรึกษาหารือกัน เยอะกว่าเดิม เพราะเราต้องป้องกันตรงนี้ให้อยู่ ไม่ใช่ว่าในทรายขาวไม่เคยเกิดเหตุการณ์แล้วก็ไม่ต้องป้องกัน มันไม่ได้ ต้องเอากันให้อยู่ โดยทั้งหมู่บ้านต้องช่วยประสานกัน ช่วยกันดู ช่วยกันแก้ ซึ่งที่อื่นบางที่ระดับผู้นำไปอยู่ที่ไหนไม่รู้ ปลอ่ยให้ชาวบ้านอยู่กันแต่ชาวบ้านซึ่งตรงนั้นทำให้ลำบาก ตอนนี้เราต้องจับเด็กวัยรุ่นให้อยู่เพราะปัญหาคืออยู่ที่เด็กวัยรุ่นจะหลงผิดได้ เราต้องติดตามดูพฤติกรรมของเด็ก เรามีผู้ช่วย ชรส. เพิ่ม และผมอีก หมู่บ้านละ 4-5 คนก็สั่งให้ดูว่าเป็นอย่างไร แต่ละหมู่บ้านรู้ว่ามียาเสพติดคน เพราะมีรายชื่อหมด ก็แบ่งกันดูแล้วใครดูแลใคร เราต้องระดมความคิดกัน เพราะถ้าเราปลอ่ยให้เกิดปัญหามันก็เกิด” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

6. คนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่พบในการศึกษา โดยคนทรายขาวบอกว่า ที่ดินที่ตำบลทรายขาวอุดมสมบูรณ์ทำทั้งสวนยางพารา และสวนผลไม้ ดังนั้นคนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน ไม่มีเวลาที่จะไม่คิดเรื่องร้ายๆ

“คนที่นี้มีความสัมพันธ์กันมาแต่เดิม แต่ถ้าคนเข้ามาใหม่ เข้ามาแบบไม่ดี เข้ามาจะทำร้าย คนที่นี้ไม่สน จึงมาอยู่ได้ไม่กี่วันก็ต้องกลับไป แต่ถ้าคนดีมาอยู่ที่นี้ก็อยู่ได้ แต่คนไม่ดีคนที่นี้ไม่นับเป็นเพื่อน คนที่นี้ไม่คบกัน ชม่าพันกัน คนที่นี้ไม่เอาด้วย เพราะนิสัยคนที่นี้ทำบุญ ทำมาหากินสัมพันธ์กันในเรื่องที่ดี เรื่องไม่ดี ไม่มี คนที่นี้เป็นคนทำดีทั้งนั้น ตัดยาง ปลูกข้าว คนมาอยู่เฉยๆ มาอยู่แล้วคิดเรื่องร้ายๆคนที่นี้ไม่เอา เขาก็อยู่ไปได้ แล้วก็ต้องออกไป” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“เรามานั่งวิเคราะห์แล้ว ภาษาเป็นอย่างหนึ่งที่ทำให้ไม่เกิดเหตุการณ์ แต่ก็ยังมีอีกหลายอย่างรวม ๆ กันที่ทำให้ไม่เกิดเหตุการณ์ เช่นเศรษฐกิจที่นี้ดี ไม่มีคนว่างงาน ไม่มีวัยรุ่นนั่งอยู่ตามหัวถนน ทุกคนมีงานหมด ถ้ามาดูตอนเช้า คนทรายขาวฝ่ายอิสลามที่ร้านน้ำชาจะเต็ม คนไทยก็เหมือนกันจะมานั่งที่ร้านน้ำชา แต่พอสาย ๆ คนก็เข้าสวนกันหมด มีงานทำ และกิจกรรมของเราก็มีหมุนเวียนตลอดทั้งปีไม่ได้ว่างเหมือน ลุงดำ ตัดยางตอนเช้า ตี 1 ตี 2 พอตัดยางเสร็จก็เข้าสวนไปดูวัวและทำสวนไปด้วย จะเป็นลักษณะเวียนกันไป ซึ่งบางคนอาจมองว่าซ้ำซาก แต่ว่าเราไม่เคยว่าง บ้านที่อาศัย เป็นเหมือนแค่นอนที่พักเท่านั้น เพราะอยู่ตามสวนหมด ทั้งไทยพุทธและไทยอิสลาม ไม่มีคนว่างงาน ที่ทรายขาวเศรษฐกิจดี มีทั้งสวนผลไม้ สวนยาง ไร่ นา สวนผสม ซึ่งทำมานานตั้งแต่ปู่ย่าตาทวด เรามีทุกอย่างให้กิน ไม่ต้องพึ่งพาใคร ดังนั้นด้วยความที่เรามีเศรษฐกิจดี จึงไม่มีปัญหา และหากมีปัญหาวิธีแก้ คือพูดคุยกันในระดับผู้นำ มีการประชุมทุกเดือน พบปะสังสรรค์กัน ซึ่งผู้นำที่ทรายขาวจะนับถือกันตามความอาวุโส เช่น ผมผู้ใหญ่บอกให้หยุด ก็หยุดทันที เพราะเชื่อ และผมก็มีเด็กในคอนโทรล ถ้าเด็กของผมไปมีเรื่องแล้วผมบอกให้หยุด เขาก็หยุดทันที แต่ถ้าเด็กข้างนอกเราไม่กล้าการันตีว่าจะหยุดหรือไม่หยุดแต่คนทรายขาวหยุด เด็กวัยรุ่นทรายขาวผมการันตีเลยว่ายังเชื่อผู้นำอยู่ ซึ่งไม่ใช่เชื่อเฉพาะระดับผู้นำ แม้แต่ผู้ใหญ่หรือคนแก่พูดก็หยุด ยังฟังกันอยู่ ซึ่งทรายขาวมีองค์ประกอบ มีข้อดีหลายอย่าง” ประธานมัคคุเทศก์ประจำตำบลทรายขาว

ขบวนการแบ่งแยกดินแดน : เรื่องเล่าที่ห่างไกลจากคนทรายขาว

จาก 6 ลักษณะที่ทำให้ตำบลทรายขาวไม่เกิดเหตุความรุนแรงเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย รองนายกรัฐมนตรีว่าการบริหารส่วนตำบลได้เปิดประเด็นเรื่อง “ขบวนการแบ่งแยกดินแดน” โดยบอกว่า ขบวนการแบ่งแยกดินแดนเป็นเรื่องเล่าที่ห่างไกลจากคนทรายขาว พร้อมบอกว่าที่ตำบลทรายขาวมีเรื่องเล่าชุดเดียวคือ “เรื่องเล่าทรายขาว”

“ขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่ถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหาแนวร่วมกับเรื่องกบฏหะยีสุหลงไกลเกินไปจากคนทรายขาวมาก แม้แต่เรื่องภาษาคนละภาษา มีประวัติศาสตร์คนละชุด คำว่ามลายูต้องเข้าใจคือคาบสมุทรมลายู ไม่ใช่มาเลเซีย ผมก็เป็นคนมลายู คนพุทธก็เป็นมลายู ข้าราชการต้องทำความเข้าใจใหม่ ข้าราชการควรพูดภาษาเขาได้ ผมอยู่ระแงะ นราธิวาสเข้าใจความรู้สึกเขา ทรายขาวไกลกว่ากบฏดุซงญอมาก พูดก็พูดคนละภาษา” (รองนายกรัฐมนตรีว่าการบริหารส่วนตำบล)

“คนที่ไม่มีเรื่องเล่าชุดเดียวคือ “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่ทำให้คนทรายขาวเป็นพวกเดียวกัน รักใคร่กัน เรื่องเล่าอื่นๆไม่ว่ากบฏหะยีสุหลงหรือกบฏดุซงญอผมก็เคยได้ยิน แต่ชาวบ้านที่นี่ไม่สนใจใครมาปลุกกระดมอย่างไรไม่ได้ เพราะรากเหง้าที่นี่ตายาร่วมกัน” (กำนันตำบลทรายขาว)

“คนทรายขาวไม่มีใครสนใจเรื่องเล่ากบฏหะยีสุหลงกับการถูกรัฐบาลกล่าวหาว่าต้องการแบ่งแยกดินแดน เราสนใจแต่ในท้องถิ่นของเราอยู่อย่างไรให้สงบสุขแม้ว่าจะต่างศาสนากัน ทุกวันศุกร์โต๊ะอิหม่ามจะคุยกับชาวบ้านอิสลามหลังทำละหมาดเกี่ยวกับสถานการณ์ ที่นี่ไม่มีใครสนใจขบวนการแบ่งแยกดินแดน เรารู้แต่ว่าเราเป็น คนทรายขาว” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

คนทรายขาวยืนยันว่า อัตลักษณ์ทั้งหมดที่ก่อตัวทำให้ชุมชนทรายขาวเข้มแข็งไม่เกิดเหตุรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบฯ พื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถลอกเลียนแบบได้เพราะเป็นเรื่องของเฉพาะท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันไป

“ทรายขาวคือทรายขาวไม่สามารถให้คนอื่นมาลอกเลียนแบบได้ เพราะพื้นฐานสังคมไม่เหมือนกัน ทนของสังคมไม่เหมือนกัน ถ้าเอารูปแบบทรายขาวไปทำที่บ้าย้อจะเหมือนกับรัฐบาลทำ ที่ไปลอกเมืองจีนมา ไปลอกญี่ปุ่นมาแล้วมาทำที่ประเทศไทย จุดสำคัญคือ ฝ่ายการเมืองและข้าราชการต้องรู้พื้นที่ยุทธศาสตร์ที่เราจะทำงาน ต้องรู้จักจริงเข้าถึง และเข้าใจก่อนถึงจะพัฒนา วันนี้คุณยังไม่เข้าใจ คุณพัฒนาอย่างเดียว จุดมุ่งเน้นของคุณคือความสำเร็จในการใช้จ่ายงบประมาณประจำปีให้จบ ผมเสียดายแทน แต่โอกาสในแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน ทรายขาวมีโอกาสมากกว่าเพื่อนเป็นกระบอกเสียง ทุกสื่อมา เราอยากอิสระ” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

ประวัติศาสตร์ทรายขาว : เด็กทรายขาวรุ่นใหม่

จากการศึกษาพบว่า ขณะนี้เกิดปรากฏการณ์คนทรายขาวนิยมส่งบุตรหลานออกไปเรียนในอำเภอและจังหวัดโดยเฉพาะคนไทยพุทธ ซึ่งทำให้ผู้ใหญ่ในทรายขาวหลายฝ่ายเกรงว่า จะนำมาซึ่งความห่างเหินกันของคนรุ่นใหม่ เพราะในอดีตโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในการสร้างมิตรภาพระหว่างคนไทยพุทธและคนไทยอิสลาม แม้แต่คนไทยพุทธด้วยกันเอง หรือคนไทยอิสลามด้วยกันเอง

โดยรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้เปิดประเด็นเองว่า ที่ตำบลทรายขาวโดยเฉพาะในส่วนของโรงเรียนวัดทรายขาวของหมู่บ้านไทยพุทธกำลังเกิดปัญหาไม่มีเด็กนักเรียน เพราะหมู่บ้านไทยพุทธมีค่านิยมส่งลูกหลานไปเรียนที่อำเภอและจังหวัด ซึ่งเป็นสาเหตุให้คนรุ่นหลังรู้จักกันน้อยลง จากสมัยก่อนที่เรียนโรงเรียนเดียวกันที่โรงเรียนวัดทรายขาวเป็นเพื่อนกัน ต่อมาโรงเรียนควนลังงาที่หมู่ 4

เด็กมุสลิมเรียนที่โรงเรียนควนลังงาแยกกันกับไทยพุทธ มาถึงปัจจุบันเด็กไทยพุทธไปเรียนที่จังหวัด
อำเภอ ส่วนเด็กมุสลิมไปเรียนที่ปอเนาะ ทำให้ความเห็นห่างมีมากขึ้น

“สมัยก่อนมาเรียนที่นี้กันหมด เด็กในโรงเรียนรู้จักกันหมด แต่เมื่อมีโรงเรียนควนลังงา เด็กก็ย้าย
ไปเรียนที่นั่น เมื่อก่อนวัด เป็นศูนย์กลาง ความเป็นเพื่อนเกิดจากโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่เดี๋ยวนี้
พอแยกไปอยู่ควนลังงา และอีกหน่อยออกไปเรียนปอเนาะข้างนอกจะทำให้เกิดความห่างเหินกัน
ไปเยอะ ก็ไม่รู้ว่าทางรัฐบาลจะจัดการอย่างไรในเรื่องการศึกษาเล่าเรียน” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“เดี๋ยวนี้โรงเรียนวัดทรายขาวมีเด็กเรียนน้อยลงอยู่ที่ประสิทธิภาพการสอนของครูที่โรงเรียนวัด
ทรายขาว และขณะนี้ส่วนใหญ่ชาวบ้านก็จะส่งลูกตั้งแต่อายุ 3 ขวบเข้าโรงเรียนเอกชน ดังนั้น
รัฐบาลต้องมีมาตรการว่าจะทำอย่างไรให้โรงเรียนวัดอยู่ได้ พุดง่าย ๆ ลูกของครูยังไม่ส่งให้เรียน
ตรงนี้เลย ส่งออกไปข้างนอก ดังนั้นประชาชนคนอื่นเห็นก็ตาม ทำให้เด็กโรงเรียนวัดทรายขาว
น้อย” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3)

“ประเด็นเด็กไปเรียนนอกพื้นที่ ผมไม่โทษเด็กเป็นเพราะค่านิยมของพ่อแม่ สังคมพาผู้ปกครอง
ไปโดยวิวัฒนาการ อยากรู้ อยากรู้ อยากรู้ ไม่อยากด้อยกว่าใคร โดยเฉพาะโรงเรียนวัด
โรงเรียนบ้านต่อไป ถ้าเราไม่หยุดความคิดไว้ตรงนี้ โรงเรียนบ้าน โรงเรียนวัดจะหายไปจาก
ประเทศไทย มีแต่โรงเรียนเอกชน เพราะเราไม่เห็นคุณค่า ตั้งแต่เราเอาเงินเป็นตัวกลางในการ
ตัดสินความยากจน คุณเป็นคนมีเงิน คุณเป็นคนไม่มีเงิน แม้แต่คนที่นี่ยังมีความคิดว่า เรียน
โรงเรียนควนลังงาเซย์บิหาย ส่งไปเรียนโรงเรียนสว่างวิทย์ ส่งไปเรียนโรงเรียนเจริญศิลป์
เพราะค่านิยม โรงเรียนเอกชนก็เอาคนที่เก่งมาสอน เด็กเก่ง ๆ เกิดการเรียนรู้ ลูกก็เก่ง แล้วลูก
เราอยู่ตรงนี้ ถ้าอบต.ไม่ดู ผู้ปกครองไม่รู้ โดยเฉพาะสังคมที่ไม่มีการศึกษาอยู่แล้ว หมู่ 4 มี
เพียงข้าราชการ 2 คน ก็อยู่กันอย่างชาวบ้าน สังคมยังสะอาดเดิม ๆ แล้วจะเอาปัญญาที่ไหน ไป
เรียนที่อื่น ดังนั้นต้องคิดว่าทำอย่างไรให้เจริญทัดเทียม รัฐต้องเข้ามาดูแล ว่าโรงเรียนบ้าน
โรงเรียนวัดมันต่างจากโรงเรียนเอกชนเท่าไร ความต่างตรงนี้รัฐต้องดูแล” (รองนายกองค์การ
บริหารส่วนตำบล)

ในขณะที่ทางกลุ่มผู้นำได้ร่วมมือกันในการอบรมรุ่นลูกหลานถึงประวัติความเป็นมาที่ทำให้คน
ไทยพุทธและอิสลามมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ไม่แตกแยก โดยในส่วนของอิสลามจะมีการอบรมเด็ก
ทุกเย็นวันศุกร์ที่โรงเรียนดาลิกา

“วันนี้มีความพยายามดึงเรื่องเล่าออกมามากขึ้นเพราะถ้าเราหยุดตรงนี้ ข้างนอกแทรกเข้ามาได้
ง่าย ประวัติศาสตร์ต้องขุดขึ้นมาแต่เราไม่ได้มีเขียนเอาไว้ เพราะถ้าเราเขียนไว้มันก็หยุดอยู่แค่
ตรงนั้น ถ้ามืดโตะอิหม่ามตอบแบบนี้แต่อาจเล่าไม่เหมือนกัน มัสยิดเป็นศูนย์กลางโดยมี

โต๊ะอิหม่ามเป็นผู้นำทางศาสนา และโต๊ะอิหม่ามที่นี้แตกต่างจากที่อื่น เพราะไม่ได้เป็นเพียงผู้นำทางศาสนาเท่านั้นแต่พัฒนาสังคมไปด้วย และพยายามเชื่อมโยงระหว่างไทยพุทธ ไทยมุสลิม เช่น ช่างที่เป็นของร่วมกันระหว่างไทยพุทธไทยมุสลิม” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“เรานำเอาเรื่องเล่าเก่าๆ เรื่องความร่วมมือของหมู่บ้าน ไม่มีความรู้สึกหวาดระแวงไปปลูกฝังวัยรุ่น เล่าให้เด็กรุ่นใหม่ฟังว่าสมัยก่อนใช้น้ำบ่อเดียวกัน กินด้วยกัน อาบด้วยกัน แล้วจะมีอะไรแตกแยกกันอีก เมื่อก่อนใช้น้ำนี้ เดี่ยวนี้ก็ใช้น้ำนี้ บอกวัยรุ่นอยู่ วัยรุ่นเดี๋ยวนี้เวลาละหมาดใหญ่ ทุกวันศุกร์ ก็กลับเข้าหมู่บ้านทุกวัน และโต๊ะอิหม่ามก็ยังแข็งแรงอยู่คอยตักเตือนและคอยสอนทุกวัน และวันศุกร์ละหมาดใหญ่ผู้ชายทั้งหมดมานั่งร่วมกันละหมาด โต๊ะอิหม่ามก็มาสอน เอาเรื่องศาสนามาสอนเด็กบางคนก็รับได้ บางที ต้องใช้ทั้งจิตวิทยาด้วยและหลายๆ อย่าง” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“ในส่วนตัวตน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 มีความสนิทสนมกัน พยายามจะดึงลูกบ้านลูกหลานให้รู้จักกัน เพื่อให้รู้ว่าเราเป็นคนทรายขาวเหมือนกัน ให้อยู่ร่วมกัน เหตุการณ์ เช่นสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยภายนอกในขณะนี้เป็นอย่างนี้ แต่เราทรายขาว อยู่กันสงบหรือไม่ และยกตัวอย่างว่าข้างนอกเขามีความสุขไหม ถ้าไม่มีความสุขก็อย่าเป็นแบบนั้น อย่าเอาตัวอย่างเช่นนั้นมาใช้ ไม่ว่าจะไปเรียนที่ไหนก็แล้วแต่ อุดมการณ์เหล่านั้น เอาไว้เพียงแค่ระดับความรู้ แต่เมื่อมากลับมาที่ทรายขาว การปฏิบัติตัวต่างๆ ก็กลับมาที่รูปแบบเดิมๆ” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

“ความจริงน้อยที่จะรู้ แต่ว่าถ้าให้คนเฒ่าคนแก่เล่ามา ซึ่งผมก็ชอบฟังเรื่องเล่านี้เหมือนกัน ถ้าถามว่าอีกรุ่นหนึ่งรุ่นต่ำกว่าผม เด็กส่วนน้อยจะรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ซึ่งเรื่องนี้ผมมองว่าสำคัญ ยิ่งคนเฒ่าคนแก่เดี๋ยวนี้ของทรายขาวก็น้อยลง ถ้าเราไม่เก็บประวัติความเป็นมาจากคนเฒ่าคนแก่ เราก็จะไม่รู้เลยว่าอะไรเป็นอะไร มีความเป็นมาอย่างไร เพราะประวัติความเป็นมามีความสำคัญ ถ้าเรารู้ประวัติว่าทรายขาวมาจากไหน อยู่กันอย่างไร จะเก็บไว้ให้ลูกหลานของเราได้ศึกษากันต่อไป เช่น มัสยิด ผมเคยได้ยินประวัติมาว่า ไทยพุทธกับไทยมุสลิมมาช่วยกันสร้าง แต่ผมก็เกิดไม่ทันรุ่นนั้น ซึ่งผม รู้สึกภูมิใจ พุดง่ายคือ เราก็คอนไทยด้วยกัน แต่ต่างกันตรงศาสนา แต่เราก็มารวมเป็นหนึ่งกันได้ มีความภูมิใจ” (นายณัฐพล ส่ำหาลำสุหรี่ รองประธานชมรมจักรยาน อายุ 37)

จากการศึกษาพบว่า จากความเห็นห่างของเยาวชนกับพื้นที่ตำบลทรายขาวเนื่องจากการศึกษา ผู้นำตำบลทรายขาวจึงหาทางออกโดยกำลังรวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าทรายขาวทั้งหมดเพื่อรวบรวมเป็นประวัติศาสตร์ทรายขาวให้เยาวชนทรายขาวได้รับทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านทรายขาว พร้อมกับมีนโยบายสร้างมัสยิดมดคุเทศก์น้อยเพื่อเป็นผู้เผยแพร่ประวัติศาสตร์ทรายขาวให้กับเพื่อนๆ

“ณ วันนี้เป็นปัญหาแล้ว วันนี้ถ้าสังคมไม่ช่วยกันเอาเรื่องเดิมๆมาพูด เอาลูกหลานมาใส่กะหม่อม จึงจำเป็นต้องเอาเรื่องเก่าๆมาพูด และไม่เฉพาะแต่เด็ก ต้องเอาผู้ใหญ่มานั่งอบรม เพื่อไปสอนต่อลูกหลาน ตอนนี้งากำลังทำตำราประวัติศาสตร์ทรายขาวอยู่ โดยเดือนเมษายน 2551 ให้กรมศิลปากรมาทำโครงการ โรงเรียน ครอบครัวควนลังงาและมัสยิด เชื่อมกัน เอาเด็กมาเรียนรู้ว่ามัสยิดคืออะไร ทำไมต้องหันหน้าไปทางทิศตะวันออก เด็กตอบไม่ได้ เพราะเด็กไม่ได้เรียนศาสนา ไปเรียนประถม 1-6 แล้วไปเข้าม.1-3 แต่ถ้าเรียนโรงเรียนปอเนาะไม่เป็นไรเพราะเรียน 2 ภาษา ดังนั้นต้องปลูกฝังตั้งแต่เยาวชน โดยทำโครงการมัสยิดเล็กๆน้อยๆให้เด็กเป็นมัสยิดเล็กๆ เพราะคนแก่เดี๋ยวไม่นานก็ไม่อยู่แล้ว “บ้านเมืองไหนที่มีประวัติศาสตร์เรื่องเล่า ผมว่าบ้านเมืองนั้นสงบ รู้คุณค่า กตัญญู มีความรักความสามัคคี โครงการนี้ร่วมกับกรมศิลปากรเพราะเรามองว่า บางครั้งถ้าเราทำเองเหมือนกับอื่นที่มีปัญหา เหมือนพอกับลูกคุยกันไม่รู้ภาษา ต้องคนอื่นมาทำ มีเทคนิคเล็กน้อย ถ้าเราอบรมเด็กบ้านเราเองเด็กไม่ตื่นตัวเท่ากับคนมาจากกรุงเทพฯ แต่จริงๆแล้วเอาคนกรุงเทพฯมาพูดภาษาบ้านเรานั้นไม่ได้เรื่อง เอาโต๊ะอิหม่ามมาพูด แต่โต๊ะอิหม่ามเล่นกับเด็กทุกวัน ทำให้ไม่ศักดิ์สิทธิ์” รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“เด็กยังไม่รู้เรื่อง แต่ถ้าโตอยู่ที่นี้ก็จะรู้เรื่องไปเอง ดังนั้นการที่เด็กรุ่นใหม่ไม่รู้ เราจึงจำเป็นต้องสร้างตำราขึ้นมา รวบรวมประวัติศาสตร์ทั้งหมดของทรายขาว ดังนั้นทำให้ต้องมีโครงการมัสยิดเล็กๆน้อยๆ เอาประวัติทรายขาวเล่าให้เด็กที่อยู่ในโครงการ 5-10 คนฟัง และคนกลุ่มนี้ก็จะเล่าให้ฟังต่อไปในกลุ่มของเขา ซึ่งถือว่าเป็นทายาท โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งหมด เพื่อที่จะให้เรื่องที้ออกมาเป็นเรื่องเดียวกันหมด ออกมาจากตำราเดียวกันหมด เราต้องยอมรับว่าตอนนี้เวลาคนมาถามเรื่องนี้ข้อมูลก็ยังมี ความหลากหลายอยู่ ถามผู้ใหญ่คนหนึ่งก็ตอบอีกอย่างหนึ่ง ถามผู้ใหญ่อีกคนหนึ่งก็ตอบอีกอย่างหนึ่ง ถามสิบคนก็สิบอย่างจึงต้องการรวบรวมเพื่อเป็นเรื่องเดียวกัน” (ประธานมัสยิดประจำตำบลทรายขาว)

“ประวัติศาสตร์ของทรายขาวสำคัญสำหรับความเป็นอยู่ของทรายขาวที่สุด ตอนนี้งากำลังศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์และทุกเรื่องของทรายขาวจะทำเป็นตำราเรียน เพื่อให้เป็นหนึ่งเดียว โดยสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ และรวบรวมจากที่ต่างๆ เช่น ตามจดหมายเหตุ ตอนนี้มีคณะอาจารย์มาวิจัยที่ทรายขาวหลายเรื่อง ก็นำข้อมูลจากการวิจัยมารวบรวมงานวิจัยทั้งหมดที่เกี่ยวกับทรายขาวมาจัดทำให้เป็นระบบไว้ และต่อไปจะจัดทำพิพิธภัณฑ์ของตำบลทรายขาว เพื่อที่จะรวบรวมประวัติศาสตร์ทั้งหมดของทรายขาว ตั้งแต่มัสยิดโบราณ 300 ปี วัดทรายขาวซึ่งสร้างมาพร้อมๆกับตำบลทรายขาว และมัสยิดโบราณ ก็ต้องมีอายุไล่เลี่ยกัน ตำบลทรายขาวที่พัฒนาได้จนถึงวันนี้ต้องยกความดีความชอบให้กับเจ้าอาวาสวัดทรายขาวทุกรูปที่ผ่านมาและโต๊ะอิหม่ามทุกๆคนที่ผ่านมา” (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4)

“ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของทรายขาวมีความสำคัญ ความจริงน้อยที่จะรู้ ยิ่งคนเฒ่าคนแก่ เดี่ยวนี้ของทรายขาวน้อยลง ถ้าเราไม่เก็บประวัติความเป็นมาจากคนเฒ่าคนแก่ เราก็คงไม่รู้เลยว่าอะไรเป็นอะไร มีความเป็นมาอย่างไร ถ้าเรารู้ประวัติว่าทรายขาวมาจากไหน อยู่กันอย่างไร จะเก็บไว้ให้ลูกหลานของเราได้ศึกษากันต่อไป” (นายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“ไม่ใช่พอเกิดเหตุการณ์ที่ภาคใต้แล้ว จึงมีเรื่องเล่าทรายขาว เขาเล่ามาตั้งแต่ก่อนผมเกิดเป็น 120 ปีแล้ว ตอนนั้นผมจะ 74 แล้ว ตอนนั้นทวดผมอายุจะ 90 ก็เล่าให้ฟัง อายุ 5-6 ปีก็จำแล้ว เล่าต่อ ๆ กันมา เรารู้กันแล้วทั้งนั้น ในช่วงนี้ที่มีการเล่าเรื่องนี้ขึ้นมาเยอะเนื่องจากว่า ชุมชนทรายขาว เป็นชุมชนเข้มแข็ง หน่วยงานต่าง ๆ ก็เข้ามา มหาวิทยาลัย ทั้งนี้ดำ ราชภัฏ พอทุกหน่วยงานเข้ามา ก็จะถามเรื่องเล่าบ้านทรายขาว เลยเกิดการรวบรวมเรื่องเล่าบ้านทรายขาวเพื่อออกมาเป็นเล่ม แบ่งเป็นทั้งด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปะ วัฒนธรรมประเพณี”(พ่อเฒ่า)

ขณะเดียวกันทางตำบลทรายขาวมีแผนที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์ประจำตำบลทรายขาวขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็น “ทรายขาว” ให้แก่คนภายนอกและโดยเฉพาะรุ่นลูกรุ่นหลานได้รับทราบประวัติศาสตร์ของตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อความภาคภูมิใจในความเป็น “คนทรายขาว”

“เราต้องจัดตั้งพิพิธภัณฑ์เพื่อให้ลูกหลานของตำบลทรายขาวทั้งของไทยพุทธ ไทยมุสลิมได้รู้ว่าเรามีรากเหง้าของคนทรายขาว โดยในพิพิธภัณฑ์จะมีประวัติศาสตร์ความเป็นอยู่ วิถีชีวิตชุมชน การทำมาหากิน เครื่องมือหาหิน เครื่องมือไถนา เพื่อให้เห็นว่า ตำบลทรายขาวมีวิวัฒนาการมาอย่างไร เพื่อสามารถอ้างอิงพื้นที่ว่าคนไทยพุทธมาตั้งรกรากครั้งแรกอยู่จุดไหน อิสลามมาอยู่จุดไหน แต่ก่อนทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามเขาบอกกันว่าท่านภักดีชุมพล เป็นผู้อพยพครอบครัวมาจากมาเลเซีย แต่ท่านภักดีชุมพลมาจากอยุธยาเมื่อ 500 ปีก่อน พาลูกหลานอพยพผ่านมาทางนี้ และมาตั้งชุมชนอยู่ที่บ้านใหญ่ ซึ่งในปัจจุบันก็คือ หมู่หนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นที่ราบ สมัยก่อนการเป็นอยู่ ต้องทำคอก คือรั้วล้อมรอบ เพราะว่าสมัยก่อนโจรผู้ร้ายและสัตว์ร้ายชุกชุม จึงตั้งจุดใหญ่อยู่ที่บ้านใหญ่ โดยที่ทำมาหากินก็จะปนเปกัน ปัจจุบันที่นาของผมก็อยู่ในพื้นที่ของมุสลิม และที่นาของมุสลิมก็มีมาอยู่ในพื้นที่ของไทยพุทธ สมัยก่อนยังไม่มีแบ่งว่าหมู่บ้านนี้ไทยพุทธอยู่ หมู่บ้านนั้นไทยมุสลิมอยู่ และมีประเภทต้นมะพร้าวของเราแต่ปลูกบนที่ดินของมุสลิม ซึ่งเราเรียกกันว่า ทวดคนเดียวกัน เนื่องจากเกิดมาจากการแบ่งสมบัติในสมัยก่อน ที่ดินให้กับอีกคนหนึ่ง แต่ต้นมะพร้าวให้กับอีกคนหนึ่ง ซึ่งปรากฏว่าต้นมะพร้าวนี้ก็สืบมรดกต่อกันมาชั่วลูกชั่วหลาน แต่ก็ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของที่ดินที่เป็นต่างศาสนา แต่เมื่อไหร่ที่ดินตายก็ถือว่าหมดไป ขณะเดียวกันก็มีสวนอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า “สวนบาระะ” เป็นศูนย์รวมของพี่น้องชาวไทยพุทธไทยมุสลิม เพราะเมื่อก่อนพี่น้องทวดคนเดียวกันมาก็จะแบ่งกันเก็บผลประโยชน์ เช่น วันจันทร์เป็นของลูกของทวดคนที่หนึ่ง คนที่สองวันอังคารและไล่ลงมา 7 วัน ต่อมาลูกคนวันจันทร์อีก 5 คนก็แบ่งกันอีกในรุ่นลูก และก็แบ่งกันอีกในรุ่นหลานและแบ่งกันอีกในรุ่นเหลน ซึ่งในตำบลทรายขาวมีสวนบาระะอยู่หลายสวนและก็ไม่เคยมีปัญหาในการแบ่งปันผลประโยชน์ คนรุ่นกลางของตำบลทรายขาวมา

คิดกันว่าเยาวชนรุ่นหลังของตำบลทรายขาว ไม่รู้รากเหง้าของตนเอง บางคนพอโตก็ออกไปเรียนนอกพื้นที่ ปรากฏว่าแต่งงานได้คนนอกพื้นที่เข้ามา ก็จะทำให้การที่ไม่รู้รากเหง้าก็จะไม่ภูมิใจในการเป็นคนทรายขาว แต่คนรุ่นผมซึ่งเป็นคนรุ่นกลางของทรายขาว ภูมิใจ ผมยอมรับว่าผม คือคนทรายขาว คนทรายขาวจะมีคำพูดอยู่คำพูดหนึ่งที่พูดกันอยู่ประจำในทุกๆงาน “ไม่มีไทยพุทธ ไม่มีไทยอิสลามที่ทรายขาวแต่เรามีอย่างเดียวคือ เราคือคนทรายขาว” เราภาคภูมิใจที่เกิดมาเป็นคนทรายขาว หยิ่งในศักดิ์ศรี” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

“ในพิพิธภัณฑ์จะประกอบไปด้วยทั้งไทยพุทธไทยมุสลิม ที่ทำนี้เพื่อให้ลูกหลานของเรารู้จักคนทรายขาว รู้จักว่าคนทรายขาวมาจากไหน ซึ่งการทำเช่นนี้จะทำให้ประวัติศาสตร์ของเราไม่เปลี่ยนแปลง เช่นผมเป็นมัคคุเทศก์ของทรายขาว รู้จักทุกพื้นที่ของเขาทรายขาว ต้นไม้ทุกต้น แต่ตอนนี้อายุเยอะอีกไม่กี่ปีก็อาจจะขึ้นเขาไม่ไหว ดังนั้นในช่วงนี้ผมจึงพยายามสร้างมัคคุเทศก์รุ่นใหม่ขึ้นมา ซึ่งเป็นเยาวชนเพื่อรักษาประวัติศาสตร์ที่มาของทรายขาวไว้ เพราะเด็กรุ่นหลังจะไม่รู้จักภูเขาทรายขาวเลย ไม่เคยขึ้น ทั้งๆที่ทุกอย่างที่เป็นแหล่งกำเนิดของคนทรายขาวมาจากภูเขา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกอย่างอยู่บนภูเขา ไม่งั้นเขาจะลืมชาติกำเนิดของตนเอง คิดว่าตัวเองเป็นคนเมืองทั้งๆที่ยังเป็นคนป่าอยู่ ลืมตัว ลืมดิน ต้องภูมิใจว่าตนเกิดมาจากเขาทรายขาว เขาลูกใหญ่มองไปทางไหนในตำบลทรายขาวก็เห็น ผมพูดกับลูกประจำว่าจงภูมิใจที่เราเป็นทรายขาว ไม่ต้องอายที่จะพูดภาษาทรายขาวเพราะเป็นภาษาเอกลักษณ์ โดยจะมีโครงการมัคคุเทศก์น้อยพาไปขึ้นบนเขา ไปกินอยู่บนเขามีทั้งเยาวชนที่เป็นทั้งอิสลามและพุทธ” (ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาว)

4.3 ข้อมูลการสนทนากลุ่ม – การสังเกตการณ์และการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลในส่วนนี้ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

ส่วนที่ 1 การสนทนากลุ่ม (Focus group)

ส่วนที่ 2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation)

ส่วนที่ 1 การสนทนากลุ่ม (Focus group)

ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ทำการสนทนากลุ่มกับ 2 กลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนคนรุ่นใหม่ของตำบลทรายขาว โดยกลุ่มแรกเป็นกลุ่มเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายที่เป็นกลุ่มเด็กนับถือศาสนาอิสลามที่โรงเรียนสอนศาสนาศูนย์น้ำจืดดิน กลุ่มสองเป็นกลุ่มเด็กระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนควนลังงาซึ่งประกอบไปด้วยนักเรียนที่นับถือทั้งศาสนาอิสลามและศาสนาพุทธ

โดยผู้วิจัยร่วมกับผู้ช่วยวิจัยสนทนากับกลุ่มเป้าหมายไปเรื่อยๆโดยไม่มีคำถามเชิงโครงสร้างแต่ยึด 5 ตัวแปรหลักที่เป็นคำสำคัญของการศึกษาครั้งนี้คือ

1. ชาติพันธุ์ ภาษาและศาสนา
2. อำนาจกับเรื่องเล่า
3. อำนาจกับอัตลักษณ์
4. จิตสำนึกสาธารณะ
5. ชุมชนเข้มแข็ง

เรื่องที่ 1 : กิจกรรมสร้าง “เพื่อนต่างศาสนา”

จากฐานคิดของคนทรายขาวตั้งแต่บรรพบุรุษไล่ลงมาถึงรุ่นปู่ย่า ตาทวด ที่เชื่อมร้ยความรู้สึก “ไม่เป็นอื่น” ของคนทรายขาวที่ต่างชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมระหว่างหมู่บ้านไทยพุทธ (หมู่ 2, 3 และ 5) และหมู่บ้านไทยอิสลาม (หมู่ 1, 4 และ 6) ด้วยการสร้างตำนาน “เรื่องเล่าทรายขาว” รุ่นต่อรุ่นถึงความสัมพันธ์ไทยพุทธและไทยมุสลิมในการเป็นเครือญาติและเพื่อนพ้อง ตั้งแต่รุ่นพ่อทวดหมางกับความเป็นเพื่อนกับโต๊ะอิหม่ามร่วมกันสร้าง “มัสยิดโบราณ 300 ปี” ในรูปแบบศาลาวัด ตามด้วยรุ่นพระครูศรีแก้วกับตำนานความเป็นมุสลิมก่อนมาบวชและในปัจจุบันยังมีลูกหลานอิสลามให้เห็นประจักษ์ จนมาถึงรุ่นพระอาจารย์นองกับการร่วมสร้างมัสยิดหลังใหม่ควนลังงาและความเมตตาที่มีอย่างสูงกับลูกหลานอิสลามในการให้ทุนการศึกษา ผู้รุ่นปัจจุบันในความเป็นเพื่อนระหว่างเจ้าอาวาสวัดทรายขาวองค์ปัจจุบันกับโต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบัน

รุ่นผู้ใหญ่ตั้งแต่อายุ 40 ปีขึ้นไปต่างตระหนักและรับรู้ใน “เรื่องเล่าทรายขาว” นำมาซึ่งความรู้สึกเป็นเพื่อน เป็นญาติ ไม่รู้สึกเป็นอื่น ทั้งที่นับถือศาสนาต่างกัน แต่กลุ่มเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาตอนปลายที่เป็นกลุ่มเด็กนับถือศาสนาอิสลามที่ โรงเรียนสอนศาสนาศูนย์จุมุดดิน ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาซึ่งเป็นที่ตั้งของมัสยิดโบราณ 300 ปีประวัติศาสตร์บ้านทรายขาว กลับปฏิเสธ 100 เปอร์เซ็นต์ว่า พวกเขาไม่เคยได้ยินเรื่องเล่าทรายขาว

วันนั้นเป็นวันเสาร์ซึ่งเป็นหนึ่งใน 2 วันของสัปดาห์คือเสาร์กับอาทิตย์ที่เด็กไทยอิสลามในหมู่ 4 บ้านควนลังงาจะมาเรียนศาสนาอิสลามเพิ่มเติมจากที่เรียนตามปกติที่โรงเรียนควนลังงาโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ โดยเด็กนักเรียนทุกคนจะมาในชุดนักเรียนเรียบร้อยโดยเด็กนักเรียนหญิงสวมฮิญาบ ส่วนเด็กชายสวมหมวกปากิเยาะ

เมื่อผู้วิจัยในฐานะผู้ดำเนินการสนทนาเริ่มต้นเล่า “เรื่องเล่าทรายขาว” ให้กับเด็กๆ ฟัง เด็กทุกคนทั้งผู้หญิงผู้ชายต่างนั่งเงยบสนใจฟัง ถึงตำนานความเชื่อในควมมีบรรพบุรุษเดียวกันที่สะท้อนผ่านประเพณีวัฒนธรรมข้ามศาสนา ทำให้คนไทยพุทธและไทยมุสลิมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และรักใคร่ปรองดองกัน โดยเด็กนักเรียนบอกว่าจะไปถามพ่อแม่ว่าจริงหรือไม่ตามที่ผู้ดำเนินการสนทนาเล่า

“ไม่เคยได้ยินมาก่อน ได้ยินแต่โต๊ะแซ เคราขาวที่มัซยิดโบราณ” (เด็กหญิงสุกัญญา ยะโกะ อายุ 11 ปี)

“ใช่ๆ ได้ยินแต่โต๊ะแซ ใครไปขอะไรก็ได้” (เด็กชายอานันท์ หมัดสู อายุ 12 ปี)

แต่ทุกคนยืนยันเสียงหนักแน่นว่าถึงเขาไม่เคยได้ยิน “เรื่องเล่าทรายขาว” พวกเขา มี “เพื่อน” ต่างศาสนาจากการอบรมโครงการหมอน้อยประจำตำบล และกีฬาสะพานโรงเรียนวัดทรายขาวและโรงเรียนบ้านควนลังงา และ “รักเพื่อน” เมื่อถูกผู้ดำเนินการสนทนาถามว่า “รักเพื่อนหรือไม่” และไม่รู้สึกแตกต่างเพียงแต่นับถือศาสนาต่างกัน

“หนูกับเพื่อน ไม่ได้ต่างกัน เพียงแต่นับถือศาสนาต่างกัน” (เด็กหญิงอาริตา สาหัสสาอิ อายุ 11 ปี)

เมื่อผู้ดำเนินการสนทนาให้เด็กแต่ละคนพูดถึงเพื่อนต่างศาสนาขึ้นมาคนหนึ่ง เด็กทุกคนต่างตอบชื่อเพื่อนได้อย่างแม่นยำ

“มีเพื่อนต่างหมู่บ้าน เวลาไปอบรมกิจกรรมของหมู่บ้าน หนูอยากเป็นหมอจึงไปเข้าค่ายอบรมหมอน้อย มีเพื่อนชื่อแบ่ม” (เด็กหญิงสุวิยะห์ มุณีมุสตี อายุ 12 ปี)

“ไปอบรมหมอเหมือนกัน เลยไปเจอเพื่อนไทยพุทธ ชื่อจอย เจอกันเลยคุยกัน จอย อยู่หมู่บ้าน 3” (เด็กหญิงวิซชยัน สาอิสาคัด อายุ 11 ปี)

“มีเพื่อนอยู่หมู่บ้าน 3 เพื่อน ชื่อกอบพร โดยไปอบรมหมอน้อย และเจอกันอีกตอนไปสอบที่วัดทรายขาว ไปสอบโอเน็ต” (เด็กหญิงรุ้ยันนี มุซอ อายุ 11 ปี)

ขณะที่เด็กหญิงสุกัญญา ยะโกะ อายุ 11 ปีบอกว่า เธอมีเพื่อนชื่ออายซึ่งเป็นไทยพุทธ อาศัยอยู่ที่หมู่บ้านไทยพุทธ หมู่ 3 จากการไปอบรมโครงการหมอน้อยเช่นกัน ซึ่งโครงการอบรมหมอน้อยเป็นโครงการของตำบลทรายขาวที่จะคัดเลือกเด็กประถมศึกษาตอนปลายจากทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาว โดยใช้เกณฑ์พิจารณาจากการสอบข้อเขียน โดยสอบแข่งขันของแต่ละหมู่บ้าน คัดเลือกมาจำนวน 30 คน โดยโครงการนี้จะอบรมการประมงพยาบาลเบื้องต้น เป็นเวลา 2 วัน

ผู้ดำเนินการสนทนาจึงซักถามลึกลงไปว่า “หากไม่มีโครงการนี้จะมีเพื่อนไทยพุทธหรือไม่” เด็กหญิงกวิณา มุณีมุสตี อายุ 12 ปีตอบเสียงดังว่า “ไม่มี”

ในขณะที่เด็กผู้ชายมีเพื่อนไทยพุทธจากการเป็นนักกีฬาที่พาสีโรงเรียนควนลังงาไปแข่งขันกับโรงเรียนวัดทรายขาวซึ่งเป็นประเพณีกีฬาประจำปีระหว่าง 2 โรงเรียน โดยโรงเรียนวัดทรายขาวเป็นโรงเรียนไทยพุทธ ตั้งอยู่ หมู่ 3 บ้านทรายขาว โรงเรียนควนลังงา ตั้งอยู่ หมู่ 4 เป็นโรงเรียนที่มีนักเรียนมุสลิม 99 % โดยมีการแข่งกีฬาทุกประเภท เช่น ฟุตบอล แฮร์บอล วอลเลย์บอลเพื่อให้เด็กนักเรียนต่างหมู่บ้าน ต่างศาสนาได้รู้จักกัน

“มีเพื่อนไทยพุทธ อยู่หมู่ 3 ไปรู้จักเพราะไปแข่งกีฬาสิระหว่างโรงเรียน ที่โรงเรียนวัดทรายขาว ไปแข่งฟุตบอล ปรากฏว่าแพ้ แต่ก็ไม่รู้สึกโกรธอะไร ซึ่งผมอยู่โรงเรียนควนลังงา ” (เด็กชาย อานันท์ หมัดสู อายุ 12 ปี)

“มีเพื่อนเหมือนกันจากการไปแข่งกีฬาสิ แต่ผมเล่นบาสเกตบอล”(เด็กชายสุไชยา สาและ อายุ 12 ปี)

มีเพียงเด็กชายคนหนึ่งที่ทำทางเฮี้ยวที่สุดในกลุ่มสนทนาชื่อว่าเด็กชายสะมะแอ มั่นอิ อายุ 12 ปี ตอบว่า มีเพื่อนที่ร้านเกมส์ในหมู่บ้านไทยพุทธ โดยขี่จักรยานไปเล่นที่หมู่ 3 เสียชั่วโมงละ 20 บาท

สรุปแล้วทุกคนแทบจะไม่เคยฟังเรื่องเล่าทรายขาวแต่ทุกคนก็มีเพื่อนไทยพุทธต่างหมู่บ้านโดยเป็นเพื่อนจากการไปร่วมกิจกรรมกับเพื่อนต่างศาสนาในตำบล และสามารถสื่อสารกันรู้เรื่องเพราะพูดภาษาเดียวกันคือ ภาษาท้องถิ่น (ไทยใต้)

เด็กหญิงนุร้อัยนี มุซอ อายุ 11 ปีบอกว่า เธอพูดภาษาไทยใต้กับเพื่อนไทยพุทธ เพราะปกติพูดภาษาไทยใต้กับทุกคนอยู่แล้ว เพราะพูดภาษามลายูไม่เป็น ที่บ้านก็พูดภาษาไทยใต้ ยกเว้นเวลาพ่อแม่ไปในเมืองปัตตานีมีพูดภาษามลายูบ้าง “พูดมลายูไม่เป็น พ่อแม่ไม่เคยสอน”

“พูดไม่เป็น ไม่เคยพูด พูดแต่ไทย” (เด็กชายสุไชยา สาและ อายุ 12 ปี)

ต่อปรากฏการณ์ความรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เด็กนักเรียนทุกคนต่างบอกว่า รู้เรื่องจากข่าวโทรทัศน์ และสงสัยว่าทำไมถึงต้องมีระเบิดที่ปัตตานี และแม่ไม่สามารถตอบคำถามได้ว่าทำไม

เมื่อผู้ดำเนินการสนทนากลับไปว่า “หากเราทะเลาะกับคนอื่น เราจะใช้วิธีการแบบที่เห็นในข่าวหรือไม่ เด็กชายฟาติล ขามิห์ อายุ 12 ปีตอบเสียงหนักแน่นกลับมาทันทีว่า “ไม่ใช่”

สุดท้ายเมื่อผู้ดำเนินการสนทนากลับมาว่า “ศาสนาอิสลามสอนว่าอย่างไร”
“สอนว่าให้เป็นคนดี”
“ให้มีความสามัคคีกัน”

“ศาสนาสอนให้ไม่ทำร้ายผู้อื่น ให้เป็นคนดี”

จากคำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่มกับเด็กไทยอิสลามที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า เรื่องเล่าทนายชาวมุสลิมไม่ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้สึก “เป็นเพื่อน” กับเด็กไทยพุทธเช่นผู้ใหญ่ในตำบลทนายชาวมุสลิม ด้วยเพราะเขาไม่เคยได้ยินเรื่องเล่าทนายชาวมุสลิมมาก่อน แต่เด็กเหล่านี้มี “ความเป็นเพื่อน” กับคนไทยพุทธต่างหมู่บ้านจากการร่วมทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจร่วมกัน นำมาซึ่งความรู้สึกดี ๆ ในคำว่า “เพื่อน” และพวกเขาเชื่อว่า ศาสนาอิสลามที่พวกเขาับถือสอนให้พวกเขาเป็นคนดี มีความสามัคคีกันและไม่ให้ทำร้ายผู้อื่น

เรื่อง 2 : จิตสำนึกสาธารณะ : อำนาจแห่งเรื่องเล่าทนายชาวมุสลิม ในจินตนาการของเด็ก ๆ บ้านทนายชาวมุสลิม

ผู้วิจัยเลือกที่จะสนทนากลุ่มกับโรงเรียนควนลังงาด้วยเหตุผลหลัก 2 อย่างคือ 1. เป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาซึ่งเป็นหมู่บ้านไทยอิสลามที่มีบทบาทในตำบลทนายชาวมุสลิมและเป็นที่ตั้งของมัสยิดโบราณซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของทนายชาวมุสลิมในการเป็นตัวแทนสะท้อนการประสานความเป็นพุทธและมุสลิม แต่ไม่สำคัญเท่ากับเหตุผลที่ 2 คือโรงเรียนบ้านควนลังงามีทั้งนักเรียนไทยพุทธและไทย

มุสลิม และคุณครูผู้สอนเป็นทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิม โดยกลุ่มที่สนทนาครั้งนี้เป็นเด็กนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น

ผู้ดำเนินการสนทนาเปิดประเด็น “เรื่องเล่าทรายขาว” ปรากฏว่า ทั้งเด็กนักเรียนไทยพุทธและไทยอิสลามตอบพร้อมเพรียงกันว่า เคยได้ยินทั้งพ่อแม่และครูอาจารย์เล่าให้ฟังถึงความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำตกทรายขาวที่มีแม่นางจันทร์คอยดูแลคนทรายขาวให้รักใคร่ปรองดองกัน เห็นได้จากมัสยิดโบราณ 300 ปีที่เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามในอดีตช่วยกันออกแบบและช่วยกันสร้าง

เรื่องเล่าทรายขาว

“เคยได้ยินว่าบนเขามีแม่นางจันทร์อยู่ ครั้งหนึ่งเคยมีเครื่องบินบินผ่านเขาตรงนั้นเป็นช่องอากาศ เหมือนมีแม่เหล็กดึงเครื่องบิน ทำให้เครื่องบินตก พอมาหาซากก็ไม่พบ พอไปบอกแม่ นางจันทร์ถึงได้เจอและได้ยินว่าบ้านทรายขาว เมื่อก่อนเป็นทรายสีขาวหมด ก็รู้ว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่บนเขา และมีแม่นางจันทร์คุ้มครอง”เด็กหญิงไทยพุทธ

“ได้ยินมาว่าคนที่อยู่ทรายขาวกินน้ำทรายขาวจะไม่ทะเลาะกัน เพราะกินน้ำจากสายเดียวกัน บ่อเดียวกัน ทุกคนอยู่กันได้แบบมีความสุข เข้าใจกัน เวลาเข้าใจผิดอะไรกันก็คุยกันได้ อภัยกันได้ เช่น มัสยิด ของคนมุสลิมเจ้าอาวาสวัดทรายขาวก็มาช่วยออกแบบและช่วยกันสร้าง คนพุทธก็เคารพในพระเจ้าของอิสลาม” เด็กหญิง มุสลิม กล่าว

“ได้ยินมาว่าหลวงพ่อดศรีแก้วขึ้นไปบนเขาเจอหน้าตกก็ลงมาบอกชาวบ้านให้ลงมาช่วยทำทางขึ้นไปน้ำตกหลังจากนั้นชาวบ้านก็มาเที่ยวน้ำตก เรื่องนี้พ่อเล่าให้ฟัง”เด็กชายมุสลิมตอบ

ในระหว่างสนทนาถึงพระครูศรีแก้วที่สัมพันธ์กับน้ำตกทรายขาว เด็กนักเรียนหญิงไทยพุทธพูดขึ้นมาว่า แม่เคยสอนว่าพระครูศรีแก้วทำให้ตำบลทรายขาวเจริญ มีความศักดิ์สิทธิ์ คนที่คิดไม่ดีจะไม่สามารถเข้ามาในตำบลทรายขาวได้

“แม่บอกว่าพระครูศรีแก้วทำให้หมู่บ้านเจริญ และมีความศักดิ์สิทธิ์ คนที่คิดไม่ดีก็เข้ามาไม่ได้”
เด็กหญิงไทยพุทธ

“พระครูศรีแก้วมีรูปปั้นอยู่ตรงหน้าวัดทรายขาว” เด็กหญิงไทยพุทธ

ขณะที่เด็กมุสลิมบางคนบอกว่า ไม่รู้จักพระครูศรีแก้ว แต่เปิดประเด็นเรื่อง “ผีหลังกลวง” และ “คนธรรพ์” ที่อาศัยอยู่บนเทือกเขาสันกาลาคีรีที่เป็นที่ตั้งของ “น้ำตกทรายขาว” โดยเด็กชายมุสลิมรายหนึ่งบอกว่า

“เคยได้ยินเรื่องคนธรรพ์ สมัยก่อนที่คนธรรพ์อยู่บนภูเขาที่รูปร่างใหญ่ๆ ได้ลงมาช่วยสร้างมัสยิด”
เด็กชายมุสลิม

“เรื่องนี้ผมก็เคยได้ยิน ได้ยินว่าคนธรรพ์มาช่วยแบกไม้ใหญ่จากบนภูเขาลงมาสร้างมัสยิดมีทั้งคนไทยพุทธ มุสลิมมาช่วยกันสร้าง” เด็กชายมุสลิม

เด็กหญิงพุทธเล่าเสริมว่า นอกจากจะมีคนธรรพ์แล้ว อาจารย์และพ่อแม่ยังเล่าถึงผีหลังกลวงที่อาศัยอยู่ในถ้ำบนภูเขา จะมีถ้วยชามสวยงามมากมาย เวลาชาวบ้านมีงานบวช งานแต่งงานก็จะไปยืมถ้วยชามจากผีหลังกลวง แต่ปรากฏว่าพอเอาคืน ให้คืนกลับไม่หมดผีหลังกลวงเลยโกรธ ปิดถ้ำไม่ให้ชาวบ้านยืมอีกเลย ขณะที่เด็กหญิงมุสลิมบอกเสริมว่า พ่อแม่บอกว่าผีหลังกลวงไม่ชอบคนโกหก ดังนั้นหากยืมของใคร ต้องเอาไปคืนเขาให้หมด

“ผีหลังกลวงมาช่วยชาวบ้านตำข้าว เวลาในงานวัด ผีหลังกลวงก็ลงมาจากถ้ำมาตุนั่งตะลุง เรื่องผีหลังกลวงพ่อก็เล่า ครูก็เล่าเหมือนกันและสอนว่าเวลาเอาของใครไปก็ให้อากลับมาให้หมด”
เด็กหญิงมุสลิม

อำนาจแห่งเรื่องเล่า : ความเป็นตัวตนของคนทรายขาว

เด็กทุกคนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมยอมรับว่า “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่ผู้ใหญ่เล่าต่อกันมาให้แก่ลูกหลานฟังมีความสำคัญต่อความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของพวกเขาและทุกคนในตำบลทรายขาว โดยให้เหตุผลว่าเรื่องเล่านี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตำบลทรายขาว

“มีความสำคัญ เพราะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของหมู่บ้าน ถ้าเรามาหมู่บ้านนี้รู้ว่าหมู่บ้านมีประวัติศาสตร์ความเป็นมา จะเป็นที่น่าสนใจ ทำให้ผู้คนภายนอกมาเที่ยว มาศึกษาหมู่บ้านของเรามากขึ้น” เด็กหญิงไทยพุทธ

“สำคัญ เพราะประวัติศาสตร์ทำให้เขาเข้าใจว่า บ้านที่เราอยู่นี้มีความสำคัญที่ทำให้เขาได้อยู่มาจนถึงวันนี้” เด็กหญิงมุสลิม

“เป็นความเชื่อมาตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งผมก็เชื่อ” เด็กชายไทยพุทธ

“เชื่อ สำคัญเพราะได้รู้ความเป็นมาของทรายขาว และภูมิใจ ซึ่งทำให้หมู่บ้านเราได้เปรียบ” เด็กชายไทยมุสลิม

“สำคัญ เมื่อเรามีประวัติศาสตร์เช่นนี้คนข้างนอกจะมาเที่ยวทำให้ทรายขาวเป็นที่รู้จักสำหรับคนทั่วไป ส่วนภายในหมู่บ้านเรื่องเล่าก็ช่วยรักษาทำให้คนอยู่ด้วยกัน” เด็กชายไทยมุสลิม

“เรื่องเล่าทำให้คนรุ่นใหม่ไม่คิดทำร้ายกัน เมื่อเกิดมีความคิดขึ้นมาก็ทำให้นึกคิดว่าปู่ย่าตายายของเราก่อนหน้านี้ไม่เคยทะเลาะ ตำนานเหล่านี้จะเป็นคติสอนใจว่าบรรพบุรุษของเรามอบแต่สิ่งดี ๆ ไว้ เป็นที่รู้จักกับคนด้านนอกว่าตำบลทรายขาวเป็นที่ท่องเที่ยว และเป็นที่ยู่งกันว่าทรายขาวเป็นตำบลที่ศักดิ์สิทธิ์ ทุกคนเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียว อยากให้ตำบลทรายขาวเป็นตำบลที่ดีและเข้มแข็งตลอดไป เป็นที่น่าท่องเที่ยวของคนทั่วไป” เด็กหญิงมุสลิม กล่าว

ภาษา : อัตลักษณ์ของคนทรายขาว

เมื่อผู้ดำเนินการสนทนาและกลุ่มผู้สนทนาดำเนินมาได้ระยะหนึ่ง ผู้ดำเนินการสนทนาสังเกตเห็นว่ากลุ่มผู้ร่วมสนทนามีความสนิทสนมกัน จากการพูดจาและหยอกล้อเมื่อคนใดคนหนึ่งในกลุ่มแสดงความคิดเห็นถูกใจเพื่อน โดยการสนทนาใช้ภาษาไทยกลางเป็นสื่อในการสื่อสาร และเด็กนักเรียนในกลุ่มสนทนาทุกคนพูดภาษาไทยกลางได้อย่างคล่องแคล่ว ทำให้ผู้ดำเนินการสนทนาจึงถามไปที่เด็กนักเรียนที่เป็นมุสลิมว่า “ไม่ได้พูดภาษามลายูกันหรือ” เด็กมุสลิมรายหนึ่งที่ตอบจะฉานตั้งแต่เริ่มสนทนา

บอกว่า พูดภาษามลายูไม่เป็นเพราะไม่มีใครสอน ผู้ดำเนินการสนทนาจึงถามต่อไปอีกว่า “เวลาออกไปนอกพื้นที่แล้วเจอคนมุสลิมพูดมลายูเราจะทำอย่างไร” เด็กชายมุสลิมคนหนึ่งบอกว่า พูดภาษาไทยกลับ

“พูดไม่เป็นไม่มีคนสอน พูดได้คำเดียวคือ นาแกนาซี” เด็กชายมุสลิมตอบสร้างเสียง “เฮ” ให้กับกลุ่มสนทนา

เด็กผู้หญิงมุสลิมรายหนึ่งบอกว่า เคยถูกไทยมุสลิมนอกพื้นที่ตำบลทรายขาวถามว่า เป็นมุสลิมทำไมพูดภาษามลายูไม่ได้ ก็ตอบกลับไปว่าพูดไม่เป็น วัฒนธรรมทรายขาวพูดภาษาไทย

“ไม่จำเป็นว่าเป็นมุสลิมต้องพูดมลายู ไม่ใช่หลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามที่ต้องพูดภาษามลายูได้ พูดภาษาไทยก็ได้” เด็กหญิงมุสลิม

เมื่อถามว่า “เคยรู้สึกว่ายากเรียนภาษามลายูหรือไม่” เด็กชายมุสลิมที่เป็นผู้นำที่สุดในกลุ่มบอกว่า ยากเรียน เพื่อที่เวลาไปเข้ากลุ่มเพื่อนที่พูดภาษามลายูจะได้เข้าใจ และบอกอีกว่า เมื่อจบโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.3) ที่ควนลังงา พ่อให้ไปเรียนต่อที่โรงเรียนปอเนาะในอำเภอโคกโพธิ์

เด็กชายมุสลิมรายหนึ่งบอกว่า ถ้าต้องไปอยู่โรงเรียนปอเนาะคงอยู่ไม่ได้เพราะเขาพูดภาษามลายูกัน คงฟังไม่รู้เรื่อง ขณะที่เด็กผู้หญิงมุสลิมรายหนึ่งบอกว่า อยู่ได้เพราะพูดมลายูได้ เนื่องจากที่บ้านพูดมลายูได้เพราะพ่อเป็นคนหนองจิก แต่ส่วนใหญ่จะใช้ภาษาไทยได้เป็นภาษาหลัก

“พูดไม่ได้ไม่รู้เรื่องเลย” เด็กชายมุสลิม บอก

เด็กมุสลิมส่วนใหญ่ในกลุ่มยอมรับว่า ในอนาคตที่พวกเขาต้องไปศึกษาต่อที่โรงเรียนปอเนาะซึ่งใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ทำให้พวกเขามีปัญหาเพราะพูดไม่ได้ ฟังไม่รู้เรื่อง จะรู้เฉพาะคำง่าย ๆ เท่านั้น อย่างไรก็ตาม พวกเขาไม่ต้องการให้หมู่บ้านอิสลามในตำบลทรายขาวเปลี่ยนมาพูดภาษามลายู เมื่อผู้ดำเนินการสนทนาถามว่า “อยากให้หมู่บ้านเราเปลี่ยนเป็นพูดภาษามลายูหรือไม่”

“ไม่อยากเพราะเดี๋ยวปรับตัวไม่ทัน อย่างนี้ดีแล้ว” เด็กชายมุสลิมที่มีท่าทีทะเล้นที่สุดในกลุ่มตอบ

ผู้ดำเนินการสนทนาถามต่อไปว่า “สมมติว่าในอนาคตเด็กรุ่นใหม่ออกไปเรียนปอเนาะกันหมด และกลับมาพูดภาษามลายูกลายเป็นว่า ไทยมุสลิมพูดมลายู แต่ไทยพุทธพูดภาษาไทยได้จะเป็นปัญหาไหม” ปรากฏว่าเด็กชายไทยพุทธตอบเป็นคนแรก

“เป็น เพราะพูดกันไม่รู้เรื่อง” เด็กชายไทยพุทธ

“เป็น เพราะจะทำให้ไม่เข้าใจกัน” เด็กชายไทยพุทธ

“เป็นปัญหา เพราะพูดอะไรก็จะไม่รู้เรื่อง” เด็กหญิงไทยพุทธตอบ

“เป็น เพราะถ้าเขาพูดมลายูมา หนูก็พูดไม่เป็นทำให้ไม่เข้าใจกัน ทีนี้ก็จะเป็นเรื่อง ทำให้เป็นเหมือนไม่รู้จักกัน ไม่คุ้นเคยกัน” เด็กหญิงไทยพุทธ

ขณะที่เด็กชายมุสลิมที่บอกว่า อยากเรียนภาษามลายูเพื่อที่จะได้คุยกับเพื่อนมลายูรู้เรื่องยอมรับว่า ถ้าคนทรายนวมุสลิมพูดมลายูก็จะเป็นปัญหาเพราะหมู่บ้านก็จะทะเลาะกัน ฟังกันไม่รู้เรื่อง

“ก็น่าจะมีปัญหา ก็จะพูดกันไม่รู้เรื่องฟังกันไม่รู้เรื่อง อีกคนพูดภาษาหนึ่งอีกคนหนึ่งพูดอีกภาษาหนึ่งก็จะเข้าใจกันผิด คนพูดอาจจะพูดดีแต่คนฟังอาจคิดว่าพูดไม่ดี ทะเลาะกัน เข้าใจผิดกันได้” เด็กหญิงมุสลิมที่พูดเก่งที่สุดในกลุ่ม

เด็กทุกคนยอมรับว่าที่ตำบลทรายขาวไม่มีปัญหาเพราะพูดภาษาเดียวกัน ทำให้เข้าใจกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยมุสลิม เช่นพวกตน

จิตสำนึกสาธารณะ : คนทรายนวมุสลิมอยู่ได้ด้วยควมสามัคคี

ผู้ดำเนินการสนทนาให้กลุ่มเด็กสนทนาสรุปว่า “ทำไมทรายนวมุสลิมถึงไม่เกิดความรุนแรง” ผลปรากฏว่า เด็กส่วนใหญ่ทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมบอกว่า เพราะบ้านทรายนวมุสลิมมีความสามัคคี และเมื่อผู้ดำเนินการสนทนาถามย้ำลึกลงไปอีกว่า “ทำไมที่ทรายนวมุสลิมถึงมีความสามัคคี” เด็กหญิงไทยมุสลิมบอกว่า เพราะทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน

“สาเหตุที่นี้ไม่เกิดเหตุการณ์เพราะที่นี่มีความสามัคคี เวลาเมื่ออะไรก็ช่วยกัน ผมเคยไปงานชักพระกับพ่อ ซึ่งมีคนมุสลิมไปเยอะเยอะ ไม่บาปเพราะเราไปดู ทำให้เราได้รู้แลกเปลี่ยนประเพณีกัน เช่นงานประเพณีมุสลิม กวนห่อซูลอถ้าคนไทยพุทธมาก็จะรู้ประวัติของท่านนบี” เด็กชายมุสลิม กล่าว

“เวลาจัดงานทั้งไทยพุทธไทยมุสลิมก็มาช่วยกัน เช่น งานวันเด็ก ไทยพุทธไทยมุสลิมก็มาจัดกิจกรรมร่วมกัน” เด็กหญิงไทยพุทธกล่าว

“สามัคคี รักกัน ประองดองกัน อยู่ด้วยกันอย่างสันติสุข ไม่มีความขัดแย้งกันหมู่บ้านมีอะไรก็พูดกันทำให้ เกิดความเข้าใจ” เด็กหญิงมุสลิม

ทั้งเด็กไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า เวลาไทยพุทธมีงานก็ไปร่วมงาน แม่บอกว่าเข้าวัดได้ไม่ผิด ขณะที่เวลามุสลิมมีงานเช่น กวนอาซูรอคนไทยพุทธมาร่วมงานด้วย ทำให้ที่ทรายขาวสงบสุขเพราะมีความสามัคคีตั้งแต่บรรพบุรุษ

“ที่นี่สงบสุขเพราะว่ามีความสามัคคีตั้งแต่บรรพบุรุษ เวลา มีงานอะไรก็ไปช่วยกัน เช่น ตัดหญ้าริมถนน ตากก็เคยไปช่วย แม่สอนว่าคนไทยพุทธไทยมุสลิม เป็นเพื่อนกันได้ ไม่เสียหาย” เด็กชายมุสลิม กล่าว

ผู้ดำเนินการสนทนากลุ่มถึงประเด็น “บรรพบุรุษร่วมกัน” หรือที่ผู้ใหญ่ในตำบลทรายขาวบอกเล่าว่า คนตำบลทรายขาวถึงแม้จะนับถือศาสนาต่างกันแต่ไม่รู้สึกเป็นอื่น เพราะเชื่อว่า “ตายาย” ร่วมกันทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ผลปรากฏว่า เด็กทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมไม่เคยได้ยินมาก่อน แต่ทุกคนยืนยันว่า แม้ต่างศาสนาอยู่ร่วมกันได้ดีด้วยความเป็น “เพื่อน”

“คิดว่าอยู่ร่วมกันได้ดี เช่น หนูก็มีเพื่อนมุสลิม อยู่กันได้ดีเพราะเราเข้ากันได้ เล่นกัน มีอะไรคุยกัน ปรึกษากัน ว่าทำอย่างนั้นดีไหม ทำอย่างนี้ดีไหม เราไม่ได้คิดว่าเราศาสนาไหนศาสนาไหน มันจะอยู่ด้วยกันไม่ได้ คิดว่าไม่ว่าศาสนาไหนก็อยู่ด้วยกันได้ถ้าเราอยากอยู่ด้วยกัน” เด็กหญิงไทยพุทธ

“สองศาสนาอยู่ด้วยกันได้ (เพื่อนแซวว่าไปจีบสาวปอนะ) สองศาสนาต่างกันไม่เป็นปัญหา ผมมีเพื่อนต่างศาสนา นี่ไง(ชี้ไปที่เพื่อนที่นั่งข้างๆ)” เด็กชายไทยพุทธกล่าว

“อยู่กันได้ อย่างเพื่อนที่นั่งข้างๆก็เป็นไทยพุทธ มีอะไรก็ช่วยเหลือกัน” เด็กชายมุสลิม

ถึงตรงนี้ ผู้ดำเนินการสนทนาจึงซักต่อว่า “ช่วยอะไร” ซึ่งปรากฏว่าได้คำตอบที่สร้างเสียงหัวเราะให้กับวงสนทนา

“ช่วยหาไม้บรรทัดให้” เด็กชายไทยพุทธที่นั่งข้างๆเด็กไทยมุสลิมตอบ

“เวลาจะขอยืมอะไรก็ได้ ไม่หวงของ” เด็กมุสลิมอีกคนหนึ่งช่วยเสริม

“เพื่อนไทยพุทธก็ไปทำการบ้านที่บ้านเขา ขณะเดียวกัน เพื่อนมุสลิมก็ไปบ้านเพื่อนคนไทย” เด็กมุสลิมบอก

“บางที่เพื่อนมุสลิมก็ไปเที่ยวบ้าน และที่บ้านเลี้ยงสุนัข ก็ช่วยจับสุนัขให้ เพราะรู้ว่ามุสลิมโดนสุนัขไม่ได้ และเวลาละหมาดผู้ชายอาบน้ำละหมาดผู้หญิงจะถูกตัวผู้ชายไม่ได้ ต้องละหมาด 5 เวลา ที่รู้เพราะพูดกัน และรู้ว่าเขากินหมูไม่ได้” เด็กหญิงพุทธคนหนึ่งบอก

เด็กชายมุสลิมคนหนึ่ง สรุปรว่า ศาสนาไม่เป็นปัญหา เช่นที่ตำบลทรายขาวคนไทยพุทธกับไทยมุสลิมอยู่กันได้ด้วยดี แต่ก็สงสัยว่าทำไมบ้านอื่นไม่ปรองดองกัน อยู่กันไม่ได้

อำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาว ใ ปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงท่ามกลางความรุนแรง

เมื่อผู้ดำเนินการสนทนาสอบถามถึงเรื่องเล่าทรายขาวที่มีมาว่า “กินน้ำตกรายขาวแล้วของดีที่ทำไว้ในตัวจะหายไปหมด” ซึ่งปรากฏว่า เด็กนักเรียนทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามต่างปฏิเสธว่า ไม่เคยได้ยินมาก่อน แต่เมื่อผู้ดำเนินรายการถามต่อไปว่า “แล้วเชื่อหรือไม่ว่า หมู่บ้านนี้มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองจากเรื่องเล่าทรายขาว” ปรากฏว่า เด็กส่วนใหญ่บอกว่าเชื่อโดยให้เหตุผลว่า ไม่เคยเกิดเหตุร้ายในตำบลทรายขาว ขณะที่นาประดู่พื้นที่ติดกันมีทั้งยิงกันตายและมีระเบิด

“ก็น่าเชื่อเพราะไม่เคยเกิดเหตุไม่ดีในหมู่บ้าน” เด็กหญิงมุสลิมคนหนึ่ง

“เชื่อ เพราะบ้านทรายขาวไม่เคยเกิดเหตุการณ์อะไรเลย ภูมิใจที่บ้านทรายขาวไม่เคยมีเหตุการณ์อะไร ไม่เคยได้ยินเรื่องร้ายๆเกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้เลย” เด็กชายมุสลิม

“ไต่ยืนยันว่าบ้านหนึ่งมีเหตุร้ายเกิดขึ้น เช่น ช้างบ้านนาประตู่ยังไต่ยืนยันเสียงยิงกันเลย และได้รู้จาก ชาวในทีวี” เด็กชายไทยคนหนึ่งเสริม

“วันนั้นนั่งอยู่ที่บ้านระเบิดลงที่ทุ่งยาว ไต่ยืนยันชัด ขนาดบ้านตัวเองยังสะเทือน” เด็กหญิงไทยคนหนึ่งเสริม

“ผมก็ได้ยินตอนนั้นตกใจมากกำลังอาบน้ำอยู่ กลัว ตกใจ” เด็กชายไทยพุทธคนหนึ่งกล่าวเสริม

“ยังงงว่าทำไมเตารีดยังสั่นๆ บางครั้งก็ยินเสียงปะทะกัน แต่ที่ทรายขาวไม่เคยเกิด” เด็กหญิงไทยพุทธคนหนึ่ง

ในระหว่างการสนทนาถึงประเด็นอำนาจแห่งเรื่องเล่าที่มีผลต่อความรู้สึกของเด็กๆว่าทำให้ไม่เกิดความรุนแรงที่บ้านทรายขาว ปรากฏว่าเด็กหญิงมุสลิมรายหนึ่งพูดขึ้นมาว่า สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ใช้ความรุนแรงไม่น่าจะเกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คนในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้ทำอะไรให้รู้สึกโกรธ

“มันไม่น่าจะเกิดขึ้น เราก็ดูไม่ได้ไปทำอะไรให้เขาโกรธ ทำไมเขาต้องมาทำแบบนี้” เด็กหญิงมุสลิมกล่าว

“รู้สึกเสียใจว่ามันเกิดขึ้นมาทำไม เขามายิงกันทำไม เขาก็เป็นคนเหมือนกัน เราก็คงเหมือนกับเขา แล้วเขาจะมาฆ่าทำไม เขาต้องการอะไรทำไมเขาไม่พูดกันดีๆ ทำไมเขาไม่มาพูดกัน ทำไมต้องฆ่า ต้องใช้ความรุนแรง” เด็กหญิงไทยพุทธตอบ

“รู้สึกเสียใจเพราะชอบอยู่ในสังคมที่ไม่มีการฆ่ากัน อยากให้มีความปลอดภัยเกิดขึ้น” เด็กชายมุสลิมกล่าว

“เสียใจ มันไม่น่าจะเกิดขึ้น ควรจะรักกัน อย่างผมอยู่ทรายขาวก็ไม่กล้าออกข้างนอก” เด็กชายมุสลิมอีกคนกล่าว

เด็กหญิงมุสลิมรายหนึ่งที่โตกว่าเพื่อนในกลุ่มสนทนากล่าวด้วยน้ำเสียงจริงจังว่า เสียใจมากที่คน 3 จังหวัดขาดความสามัคคี ทะเลาะกันเอง อยากให้อภัยซึ่งกันและกันจะได้สงบสุขเหมือนตำบลทรายขาว

“เสียใจมากที่คน 3 จังหวัดภาคใต้ต้องมาทะเลาะกันเองทำให้ต้องขาดความสามัคคี ทำไมเขาต้องใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาแค่เรื่องเล็กๆน้อยๆ ทำไมไม่เจรจากันดีๆ ทำให้นักเรียนเกิดความเดือดร้อน ทำไมผู้ใหญ่ไม่ใช้ความคิด ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากกว่าต้องใช้ความคิดดีๆ ให้แก่เยาวชน ไม่มาพินกัน ใช้วิธีการรุนแรง เมื่อก่อน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นที่น่าท่องเที่ยว แต่ตอนนี้ไม่มีคนมาเที่ยว อยากให้คน 3 จังหวัดภาคใต้รักกัน ใช้ความคิดพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ให้อภัยซึ่งกันละกัน ถ้าใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรัก ให้อภัยซึ่งกันและกัน ก็คิดว่า 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่เกิดเหตุการณ์ขึ้นเหมือนตำบลทรายขาวที่สงบสุขมา” เด็กหญิงมุสลิม บอก

ขณะที่เด็กนักเรียนไทยพุทธบอกว่า มีข่าวลือว่าผู้ก่อการร้ายต้องการดินแดนภาคใต้ เด็กหญิงมุสลิมเสริมว่า “ต้องการดินแดนลังกาสุกะ” เมื่อถึงตรงนี้ปรากฏว่า เด็กชายมุสลิมคนหนึ่งรีบพูดแทรกขึ้นมาว่า เพื่อจะแย่งดินแดนคืน

“ได้ยินจากข่าวว่ามีครูโรงเรียนปอเนาะมาสอนว่า สมัยก่อนคนไทยเข้ามาแย่งดินแดน เขาก็เชื่อเชื่อเลยมารบกันเพื่อจะแย่งดินแดนคืน ซึ่งอาจจะจริงก็ได้ ไม่จริงก็ได้” เด็กชายมุสลิมคนหนึ่งบอก

ส่วนที่ 2 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation observation)

การรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participation Observation) จากการเข้าไปสังเกตการณ์ในชุมชนและเข้าไปมีส่วนร่วมใน 2 กิจกรรมที่สำคัญของตำบลคือ

- 2.1 ประเพณีงานเมาลิดของชาวไทยมุสลิมที่มัสยิดโบราณบาโงลังกา ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงา
- 2.2 ประเพณีงานแต่งงานของชาวไทยพุทธที่หมู่ 3 บ้านทรายขาว

โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมได้นำไปสู่การเห็นปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างชาวไทยพุทธและไทยมุสลิมในประเพณีต่างศาสนาดังนี้

การมี “ส่วนร่วมในความเป็นทรายขาว” จินตนาการร่วมต่อจิตสำนึกสาธารณะ

นับจากช่วงแรกๆ ที่เดินทางเข้าสู่พื้นที่ตำบลทรายขาว อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัดปัตตานี พื้นที่ที่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาด้วยคำถามที่ว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง” ในขณะที่หมู่บ้านรอบทิศที่มีพื้นที่ติดกันโดยเฉพาะตำบลนาประดู่เกิดเหตุความรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้หลายครั้งหลายหน

การเข้าพื้นที่ครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2550 ผู้วิจัยเหมือนคนแปลกหน้า ไม่ว่าจะเดินทางไปทางไหนในตำบลต่างถูกเพ่งมอง แม้ว่าตำบลทรายขาวจะคุ้นชินกับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวน้ำตกทรายขาวก็ตาม แต่การมาของผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยกลับเข้ามาพูดคุยกับชาวบ้านในหมู่บ้านที่ผิดปกติวิสัยทั่วไปของนักท่องเที่ยว แต่ทุกอย่างผ่านพ้นไปด้วยดีด้วยการแนะนำของนายประเสริฐ ราชโร นายกองค้การบริหารส่วนตำบลและนายสมาน สีปู้เต๊ะ กำนัน ทำให้ผู้ศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจที่คิดว่าน่าจะเป็นกุญแจไขไปสู่คำตอบต่อคำถามนำวิจัยที่ผู้วิจัยตั้งคำถามคือ

- 1.เป็นตำบลที่ประกอบไปด้วย 6 หมู่บ้าน แบ่งเป็น ไทยพุทธ 3 หมู่บ้านและไทยมุสลิม 3 หมู่บ้าน
- 2.คนไทยที่นับถือศาสนาอิสลามมีเชื้อสายมลายูแต่พูดภาษาไทยท้องถิ่น(ใต้) แตกต่างจากคนไทยส่วนใหญ่ในพื้นที่ความไม่สงบที่นับถือศาสนาอิสลาม พูดภาษามลายู(ยะวี) และตำบลรอบข้างทุกทิศพูดภาษามลายู
- 3.เรื่องเล่า “ทรายขาว” ที่เป็นประวัติศาสตร์วัฒนธรรม (Cultural history) ของคนทรายขาว โดยเฉพาะคำพูดของ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลทรายขาว ที่พูดตอนหนึ่งถึงเรื่องเล่าทรายขาวว่า พระครูศรีแก้วผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาวบอกว่า “คนบริเวณนี้ที่มาอยู่น้ำตกทรายขาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่คิดร้าย”

เดือนมีนาคม พ.ศ. 2551 หลังจากกลับไปรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่มีการกล่าวถึงตำบลทรายขาว ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาเพื่อเก็บข้อมูล ครั้งนี้ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเริ่มรู้สึกถึงสายตาของความระแวงสงสัยน้อยลงของผู้นำชาวบ้านทั้งโดยธรรมชาติและโดยโครงสร้างการปกครอง ครั้งนี้เราได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี มีโอกาสเข้าไปนั่งพูดคุยดื่มชายามบ่ายที่บ้านของชาวบ้านเพื่อให้เห็นชีวิตความเป็นอยู่และบอกเล่าเรื่องราวในอดีต ซึ่งต่างจากครั้งแรกที่เราได้แต่พูดคุยตามสถานที่ราชการเช่น ที่ว่าการองค์การบริหารส่วนตำบล ศาลาอ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ไม่มีโอกาสที่จะได้เข้าถึงชาวบ้านอย่างแท้จริง

Erving Goffman กล่าวว่า ในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนเมืองใหญ่ ที่ในแต่ละวันบุคคล มักจะต้องเผชิญกับโอกาสที่จะได้ปะทะสังสรรค์กับคนแปลกหน้า ตามที่ต่างๆ อยู่เสมอ เช่น ตามท้องถนน ร้านอาหาร ห้างสรรพสินค้า ผับ บาร์ เบียร์ หรือสถานที่อื่นๆ ภายใต้สถานการณ์เหล่านั้น ในการพบปะกันระหว่างคนแปลกหน้า โดยทั่วไปต่างฝ่ายจะเคารพต่อการปรากฏตัวของอีกฝ่ายหนึ่งเสมอ เช่น การหลีกเลี่ยงการสบตาฝ่ายตรงข้ามเป็นเวลานาน หรือ "ทำเป็นไม่เห็น" และอีกฝ่ายหนึ่งก็เช่นเดียวกันที่จะให้ความไว้วางใจต่อฝ่ายตรงข้ามนั้นๆ ด้วย ว่าอีกอย่างหนึ่งในภาวะปกติ ท่ามกลางสถานการณ์สังคมหนึ่งๆ การปะทะสังสรรค์ที่มีต่อกันระหว่างคนแปลกหน้าจะไม่มีกรรูกล้ำ เขตแดนทางตัวตน (self) ของอีกฝ่ายหนึ่ง ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่าแต่ละบุคคลต่างพยายามที่จะรักษา "หน้าตา" ของตนเองและฝ่ายตรงข้ามเอาไว้ในตัวเอง ประเด็นสำคัญที่ Goffman เสนอคือ ไม่ว่าจะรักษา กิริยา ท่าทาง คำพูด หรือการแสดงออก ต่างๆ ที่ดูเหมือนว่าไม่มีอะไร แท้ที่จริงแล้วมันเต็มไปด้วยความหมาย หลากหลวมมากมายที่เราไม่อาจจะรู้ได้ เช่น ไม่มีใครทราบได้ว่าแท้จริงแล้วคนแปลกหน้าที่พบเห็นกำลังคิดอะไรกับการปรากฏตัวของเรา ภาพการณ์เหล่านี้ Goffman เรียกว่า เป็นการปะทะสังสรรค์เชิงพิธีกรรม (interaction ritual) (Goffman 1967)

ดังนั้นคงไม่แปลกว่า ทำไมผู้นำทรายขาวและชาวบ้านจึงมีสายตาหวาดระแวงพวกเราในช่วงต้นเหมือนอย่างที Goffman บอกว่า "การแสดงออก ต่างๆ ที่ดูเหมือนว่าไม่มีอะไร แท้ที่จริงแล้วมันเต็มไปด้วยความหมาย หลากหลวมมากมายที่เราไม่อาจจะรู้ได้ เช่น ไม่มีใครทราบได้ว่าแท้จริงแล้วคนแปลกหน้าที่พบเห็นกำลังคิดอะไรกับการปรากฏตัวของเรา" แต่เมื่อเจอครั้งที่ 2 สายตาเป็น "มิตร" เริ่มมีมากขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กัน ทุกอย่างเป็นไปด้วยดีอย่างรวดเร็วด้วยเพราะการสื่อสารที่ใช้ "ภาษาไทยภาคกลาง" เป็นเครื่องมือในการสื่อสาร จะมีบ้างกับผู้เฒ่าผู้แก่ที่ใช้ภาษาใต้ท้องถิ่นซึ่งไม่ได้เป็นปัญหาสำหรับการสื่อสารเพราะผู้วิจัยพอเข้าใจภาษาท้องถิ่นอีกทั้งผู้ช่วยวิจัยเป็นคนภูมิลำเนาใต้ใช้ภาษาท้องถิ่นใต้ในการสื่อสารหลักอยู่แล้ว

ครั้งนี้พบว่าโชคดียังมากที่ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยได้รับคำชักชวนให้มาร่วมงานที่ถือว่าเป็นประเพณีสำคัญของไทยพุทธและไทยมุสลิมทรายขาว งานแรกนายกองค้การบริหารส่วนตำบลชักชวนให้มาร่วมงานแต่งงานของชาวบ้านไทยพุทธหมู่ 3 ทรายขาวออก ในวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2551 งานที่สองเป็นงานเมอลิดของหมู่ 4 บ้านควนลังงา ในวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2551 โดยได้รับคำชักชวนจากผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ผู้ใหญ่บอกว่า "คีนี่อาจารย์นอนที่ทรายขาวเลย ไม่ต้องต๊อรถกลับเข้าไปนอนในเมืองหรอก พรุ่งนี้จะมีงานเมอลิดที่มัสยิด อาจารย์จะเห็นชาวบ้านมาร่วมงานทั้งหมู่บ้าน และผมเชิญผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 และเพื่อนๆ ไทยพุทธมาร่วมงานด้วย งานมีแต่เข้ายันตึก กลางคีนเราจะอ่านประวัติท่านนบีเพื่อระลึกถึงท่านนบี"

คืนนั้นเราได้รับความเอื้ออาทรจากรองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจัดที่พักให้กับพวกเราที่เรือนรับรองน้ำตกทรายขาว พวกเราหั่นไหวเล็กน้อยแต่ไม่ใช้กลัวเกิดเหตุความรุนแรงแต่กำลังกลัว “สิ่งศักดิ์สิทธิ์” บนเทือกเขาสันกาลาศรีจากเรื่องเล่าทรายขาวที่เราได้รับฟังจากคนทรายขาวกว่า 10 คน

“กินเหนียว” : กิจกรรมสายสัมพันธ์ไทยพุทธ – ไทยอิสลาม

เสียงเพลงดังผ่านเครื่องขยายเสียงไปทั่วหมู่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยที่กำลังนั่งสนทนาถึง “เรื่องเล่าทรายขาว” กับนายกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องถามว่างานอะไร ซึ่งเป็นที่มาของการชักชวนเข้าร่วมสังเกตการณ์และมีส่วนร่วมในงานแต่งงานของคนไทยพุทธที่หมู่ 3 บ้านทรายขาวตก โดยนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกว่า หากผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานแต่งงานนี้จะเห็นสายสัมพันธ์ไทยพุทธ-ไทยอิสลามบ้านทรายขาวที่แตกต่างจากที่อื่น ผู้วิจัยจะได้เห็นคนไทยอิสลามจากหมู่บ้านอื่นมาช่วยงานแต่งงานไทยพุทธที่หาดูยาก ยิ่งในสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นขณะนี้ที่ยังทำให้คนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่อื่นต่างคนต่างอยู่

“อาจารย์พุ่มนี้ว่างไปร่วมงาน “กินเหนียว” กับเขาอะ อาจารย์จะได้เห็นที่ไทยพุทธ ไทยอิสลามที่นี้เขาร่วมมือกันอย่างไร” นายกองค์การบริหารส่วนตำบล

หลังจากเสร็จสิ้นการสนทนากับนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้วิจัยได้เข้าไปแวะเยี่ยมบ้านที่กำลังจะมีงานแต่งงาน พบว่ากลุ่มผู้ชายกำลังขะมักเขม้นติดตั้งเต็นท์ผ้าใบ และกางโต๊ะเก้าอี้ ขณะที่ผู้หญิงกำลังกุลีกุจอจัดซุ้มลูกโป่งหน้างานพร้อมเอาริบบิ้นสีชมพูตบแต่งให้สวยงาม ชายคนหนึ่งที่ว่าเสร็จจากการกางเต็นท์บอกกับผู้วิจัยว่า เวลาจัดงานบุญ งานแต่งงาน หรืองานศพทุกคนในหมู่บ้านจะมาช่วยกัน ไม่ว่าไทยพุทธไทยอิสลาม ใครถนัดตรงไหน ทำตรงนั้น ผู้ชายส่วนใหญ่แรงมากช่วยงานขนติดตั้งที่ต้องออกแรงมากๆ ส่วนงานครัว อาหารที่เตรียมไว้เลี้ยงเป็นหน้าที่ของผู้หญิง

“เต็นท์ยืมอบต.มา โต๊ะเก้าอี้ก็ของอบต.อนุเคราะห์ ถ้าไม่พอถึงจะไปเช่า ส่วนผ้าปูหิบบยืมบ้านคนนั้นคนนั้น ชาวบ้านเอามาช่วยกัน” ชายคนหนึ่งกล่าว

“ต้นไม้ประดับในงานยกมาจากเพื่อนบ้านแถวนี้” ผู้หญิงรายหนึ่งที่กำลังตบแต่งซุ้มประตูทางเข้างานกล่าว

เช้าของวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ.2551 เสียงเพลงดังทั่วหมู่บ้านเป็นสัญญาณบอกให้รู้ว่า บ้านนี้มีงานมงคล วันนี้ทุกอย่างเรียบร้อยสมบูรณ์ ประตูทางเข้างานแต่งงานทำเป็นซุ้มโค้งประดับด้วยลูกโป่งและริบบิ้นสีชมพู พร้อมกับมีโต๊ะตั้งหน้างานพร้อมสมุดเชนต์อวยพรคู่บ่าวสาวและกล่องรูปหัวใจสีชมพู

สำหรับใส่ของผู้มาร่วมงาน และที่ขาดไม่ได้คือป้ายตัดโฟมระบุชื่อเจ้าสาวและเจ้าบ่าว ว่า “เบญจมาศ – อรรณพ” ตกแต่งเหมือนกับงานแต่งงานในกรุงเทพมหานคร

เมื่อผู้วิจัยเดินทางถึงหน้างานได้รับการต้อนรับอย่างดีสอบถามภายหลังได้ความว่าเป็นญาติฝ่ายเจ้าบ่าวซึ่งเป็นคนในพื้นที่หมู่ 3 ตำบลทรายขาวออกมีหน้าที่ดูแลต้อนรับแขกที่มาร่วมงาน พร้อมกับพาผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยเดินดูทั่วงาน ซึ่งผู้วิจัยไปหยุดอยู่ตรงที่กลุ่มโต๊ะที่กลุ่มแม่บ้านกลุ่มหนึ่งกำลังสาละวนอยู่กับการหีบข้าวเหนียวใส่กล่องพลาสติกเป็นกล่องๆตั้งเรียงรายเป็นร้อยกล่อง โดยนางธรรมพร หนูทราย ญาติฝ่ายเจ้าบ่าวที่เป็นฝ่ายต้อนรับแขกบอกว่า ข้าวเหนียวเป็นสัญลักษณ์ของงานแต่งงานที่ทรายขาว ดังนั้นงานแต่งงานที่นี้จะเรียกว่า “กินเหนียว” ที่เรียก “กินเหนียว” คือ กินข้าวเหนียวทำให้รักกัน เหนียวแน่น กลมเกลียว เวลาชวนญาติพี่น้อง เพื่อนพ้องจะบอกให้มาร่วมงานกินเหนียว เพราะในงานจะมีข้าวเหนียวไว้กินและแจกจ่ายกลับบ้าน

“ในงานต้องมีข้าวเหนียว มุสลิมเรียก “มาแกปูเหลาะ” หมายถึง กินเหนียว จริงๆแล้วคำพูดนี้มาจากวัฒนธรรมมุสลิม เพราะวัฒนธรรมที่นี้จะหลวมกัน ” นางธรรมพรกล่าว

งานกินเหนียววันนี้ แม่ครัวที่รับผิดชอบข้าวเหนียวทำข้าวเหนียวขาวและข้าวเหนียวเหลือง และมีสองหน้าคือ หน้าสังขยาและหน้ามะพร้าวผัดกับน้ำตาล โดยแม่บ้านคนหนึ่งที่กำลังหีบข้าวเหนียวใส่กล่องบอกเล่าว่า เพื่อนบ้านมาช่วยงาน ใครทำงานจะลางานมาช่วยถึงแม้ไม่ใช่ญาติก็เหมือนญาติ ต้องมาช่วย ไม่ช่วยไม่ได้ เพราะถือว่าเป็นเรื่องร้ายแรง ทั้งพุทธและมุสลิม

“ช่วยกันทุกเรื่อง ทุกอย่าง ไม่มีการจ้าง ใครมีฝีมือก็ช่วย มุลข้าวเหนียว ขูดมะพร้าว” แม่บ้านคนหนึ่งที่ได้รับหน้าที่ตักหน้าข้าวเหนียวกล่าว

เมื่อเดินไปถึงหลังบ้านพบกลุ่มแม่บ้านอีกกลุ่มหนึ่งกำลังวุ่นอยู่กับการทำอาหารคาว โดยงานนี้ล้ม หมูถึง 2 ตัว เพราะเจ้าภาพให้เห็นผลว่า งานไทยพุทธ หมูเป็นอาหารหลักเพราะอาหารเกือบทุกอย่างใส่ หมู ส่วนครัวอาหารมุสลิมทางเจ้าภาพจะให้เงินทางมุสลิมไปเตรียมอาหารฝ่ายมุสลิมเองซึ่งส่วนใหญ่ อาหารหลักจะเป็น เนื้อวัวและไก่ โดยมุสลิมจะรับไปทำอาหารฝ่ายมุสลิมที่บ้าน

“เราจะแยกครัวพุทธ ครัวมุสลิมออกจากกันตามหลักของศาสนาอิสลาม เตินท์อาหารไทยพุทธจะ อยู่ด้านใน เตินท์อาหารมุสลิมอยู่ข้างนอก ถ้วยโถโอชามแยกออกจากกันต่างหากไม่มีปะปน” เจ้าภาพ งานกล่าว

ผู้วิจัยสังเกตพบเป็นไปตามที่เจ้าภาพว่า เตินท์อาหารสำหรับมุสลิมจะตั้งอยู่หน้างานก่อนเข้า งานโดยมีป้ายเขียนชัดเจนว่า “อาหารอิสลาม งานลูกครูเนียร์” พร้อมกับมีอาหารตั้งอยู่ 4-5 หม้อ และยัง พบ “ข้าวเหนียวหน้ามะพร้าวผัด” ใส่ถุงพลาสติกเป็นท่อนๆ แม่ครัวอาหารอิสลามบอกว่า เวลาไทยพุทธมี งานไม่ว่างานแต่งงาน งานบวชแม้กระทั่งงานศพก็ไปร่วมงาน ตรงไหนช่วยได้ไม่ผิดกฎหลักศาสนา อิสลามช่วย ใครมาเรียกก็ไปช่วย ฝ่ายอิสลามจะคุยกันว่าทำอะไร ส่วนใหญ่งานมงคลจะทำไก่มัสมั่น เนื้อมัสมั่นพร้อมแตงกวาอาจาด และที่ขาดไม่ได้ตามประเพณีแต่งงานคือ “ข้าวเหนียว” ใครมาร่วมงานก็ เอากลับบ้านติดไม้ติดมือไปฝากลูกหลาน

ขณะที่กลุ่มแม่บ้านอิสลามกลุ่มหนึ่งล้อมวงชิมขมิ้นล้างจานซามที่แขกมาร่วมงานรับประทานแล้ว พร้อมเสียดคุยเป็นระยะๆ ในเต็นท์แขกผู้ชายนั่งรับประทานอาหารพร้อมจับกลุ่มเสวนา รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลฝ่ายอิสลามที่นั่งอยู่ในกลุ่มแขกอิสลามเข้ามาทักทายผู้วิจัยพร้อมบอกว่า เป็นประเพณีที่บ้านไทยพุทธบ้านไหนมีงาน ฝ่ายอิสลามยกครัวไปร่วมงาน จะแยกครัวกันเป็นสัดส่วนเป็นส่วนพุทธส่วนพุทธ อิสลามส่วนอิสลาม

“ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตาทวด เวลาบ้านไหนมีงานเราไปร่วมเพราะเราถือว่าเราเป็นญาติพี่น้องกัน ตายายร่วมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพิ่งมาแตกออกไปตามศาสนาเท่านั้น บ้านไหนมีงานก็บอกกันต่อๆ บางคนเป็นเพื่อนกันตั้งแต่สมัยเรียน” รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล

“มาช่วยงานครู มีหน้าที่เสิร์ฟน้ำให้กับคนที่มาร่วมงาน เพื่อนคนอื่น ๆ ช่วยเก็บถ้วยซามจานที่กินเสร็จ” นักเรียนรายหนึ่งที่เสิร์ฟน้ำให้กับผู้วิจัยกล่าว

9.00 น. เวลาฤกษ์ดีตามประเพณีไทยพระสงฆ์ 9 รูปจากวัดทรายขาวสวดเพื่อเป็นสิริมงคลแก่คู่บ่าวสาว แขกที่มาร่วมงานที่เป็นพุทธไปร่วมฟังพระสวดด้านใน ส่วนแขกที่เป็นมุสลิมนั่งพูดคุยกันอย่างตื้นนอก หลังจากนั้นเป็นพิธีรดน้ำสังข์แก่คู่บ่าวสาว ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นที่นับถือต่างเข้าแถวรดน้ำสังข์ให้แก่คู่บ่าวสาว

แม่เจ้าบ่าวบอกว่า งานนี้แจกการ์ดแต่งงานร่วมพันใบ ยังไม่นับรวมที่บอกด้วยวาจาทั้งไทยพุทธ และไทยมุสลิม เพราะเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนควนลังงา หมู่ 4 ซึ่งเป็นหมู่บ้านมุสลิมทำให้มีลูกศิษย์มุสลิมที่เคยสอนมากมาย ส่วนเด็กนักเรียนปัจจุบันที่ยังสอนอยู่มาช่วยเสิร์ฟน้ำ ช่วยยกอาหาร เก็บถ้วยชาม

“เชิญแขกเป็นพันคนเฉพาะการ์ด บอกปากเปล่าด้วยเดินบอกที่ละบ้านว่าถ้าว่างให้มากินเหนียว บอกปากเปล่าก็มาเพราะเป็นสังคมชนบทช่วยเหลือกัน” แม่เจ้าบ่าวกล่าว

หลังเสร็จพิธีทางสงฆ์และการรดน้ำสังข์ งานเลี้ยงสังสรรค์เริ่มขึ้น หม้อข้าวใครหม้อข้าวมันตามอาหารที่รับประทานได้ตามหลักความเชื่อตามศาสนา หลังจากนั้นทั้งแขกไทยพุทธและแขกมุสลิมร่วมกันผลิตเปลี่ยนหมูนเวียนขึ้นเวทีร้องเพลงคาราโอเกะที่เจ้าภาพจัดมาให้กับแขกได้รื่นเริงจนเสียงดังสนั่นไปทั่วหมู่บ้าน

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลที่เป็นไทยพุทธบอกว่า ตามประเพณีไทยพุทธที่ทนายขาว เวลาบ้านไหนมีงานแต่งงาน งานบวชและงานศพ คนทั้งหมู่บ้านจะไม่หุงข้าว มากินที่บ้านงาน

“ไม่ว่างานแต่ง งานศพ งานบวช คนทั้งหมู่บ้านจะไม่หุงข้าว มากินได้เลย งานเสร็จแล้วกินต่อได้อีก กับข้าวเลี้ยงตลอดทั้งวันยันเที่ยงคืน” นายกองค์การบริหารส่วนตำบลกล่าว

วันนี้ผู้วิจัยกับผู้ช่วยวิจัยมี “ข้าวเหนียวหน้าสังขยา” ของชาวบ้านไทยพุทธ และ “ข้าวเหนียวหน้ามะพร้าวขูด” ตุนสำรองกันหิวไว้ยามป่วยในระหว่างเก็บข้อมูล ของติดมือกลับจากงาน “กินเหนียว”

เมล็ด : กิจกรรมสายสัมพันธ์ไทยอิสลาม-ไทยพุทธ

ตั้งแต่เช้าวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2551 ผู้หญิงทั้งสาวรุ่น สาวใหญ่หมู่ 4 บ้านควนลังงาต่างเดินทางมาที่มัสยิดโบราณ 300 ปี พร้อมกับหอบหิ้วข้าว มะพร้าว น้ำตาลมะพร้าว แดงกวา ไข่ไก่และอื่นๆตามแต่ที่บ้านใครจะมีอะไรมาร่วมงาน ตามประเพณีของคนอิสลามที่ตำบลทรายขาวเมื่อจัดงานเมาริด ผู้หญิงทุกบ้านจะออกมาช่วยกันเตรียมและทำอาหารไว้สำหรับงานเลี้ยงช่วงกลางคืน ใครถนัดปลอกผักก็ปลอก ใครถนัดขูดมะพร้าวก็นขูด ส่วนใครมีฝีมือในการทำอาหารรับหน้าที่เป็นแม่ครัวใหญ่ในการปรุงอาหาร

วันนั้นเมนูพิเศษที่กลุ่มแม่บ้านอิสลามเตรียมไว้สำหรับงาน คือ ต้มส้ม แกงไข่กับอจาด และผัดแดงกวา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ควนลังงา ฟ่องานบอกว่า “งานนี้ล้มวัว 1 ตัวเพื่อทำต้มส้ม เงินซื้อวัวได้มาจากการเรียไรจากทุกบ้านบ้านละ 50 บาท บ้านเล็กบ้านใหญ่ 50 บาททุกบ้านเหมือนกันหมด ส่วนที่เหลือใครมีอะไรก็หิ้วมา บางคนเป็นสวนมะพร้าว ก็หิ้วมะพร้าวเป็นลูกๆมาช่วย บ้านโน้นหิ้วไข่มา 10 ฟอง บ้านนี้หิ้วไข่มา 20 ฟอง รวมกันหลายบ้านเป็น 100 ๆ ฟอง”

“ถ่านก็ไม่ต้องซื้อ เราใช้ฟืนสดๆ ขนกันมาคนละไม้คนละมือ ทุกอย่างไม่ต้องใช้เงิน” มะคนหนึ่งกล่าว

ครัววันนั้นแบ่งเป็นแผนกเตรียมอาหารและแผนกทำอาหาร แผนกเตรียมอาหารยังแบ่งเป็นกลุ่มๆ กลุ่มหนึ่งขมิ้นมันกับการหั่นเนื้อเป็นก้อนๆ กลุ่มหนึ่งล่อมวงปอกไข่ที่ต้มสุกแล้วเพื่อเตรียมทำ “แกงไข่” กลุ่มหนึ่งปลอกแดงกวาสำหรับอจาดที่จะรับประทานกับ “แกงไข่” ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งกัมหน้า

กัมตาขูดมะพร้าวจากกระทายขูดมะพร้าวแบบโบราณ และที่ขาดไม่ได้คือ ฝายหุงข้าวหม้อใหญ่เพื่อเตรียมสำหรับคนทั้งหมู่บ้านและเพื่อนไทยพุทธที่จะมาร่วมงาน

อีกฟากหนึ่งที่โล่งแจ้งตั้งเตาฟืนไม้ใหญ่ 3 เตาสำหรับเคี่ยว “ต้มส้ม” อาหารพิเศษสุดในคืนนี้ ควันขโมงพร้อมเสียงดังคอยกำกับให้ใส่ “ตะไคร้” ให้ใส่ “หัวหอม”

แม่ครัวใหญ่งานนี้เล่าว่า ต้มส้มเป็นอาหารพิเศษ โดยใส่เนื้อวัว 1 ตัว เคี่ยวบนกระทะใบใหญ่ตั้งไฟแรงกับสมุนไพรพวก กระชาย ข่า กระเทียม หัวหอม ตะไคร้ (เป็นต้นๆ) และที่ลืมไม่ได้คือ กะปิ 1 กิโลกรัมเพิ่มรสชาติ และต้องเคี่ยวบนกระทะไม้ฟืนจะได้รสชาติมากกว่าและที่สำคัญ ประหยัด ส่วน “แกงไช” แม่ครัวเล่าว่า วันนี้ต้มไชถึง 300 ฟองเพื่อได้กินกันครบทั้งหมู่บ้าน เอาไชมาต้มกับกะทิและเครื่องแกง หน้าตาและรสชาติคล้ายกับ “มัสมั่น” กินกับผักอากาศที่ประกอบด้วยแตงกวาและหอมแดง เหมือนกับน้ำอากาศสะเต๊ะ

“แกงไช” คล้ายกับมัสมั่นไก่ มัสมั่นเนื้อ แต่ใส่กับไชต้ม คล้ายกับงานบุญงานมงคลของคนไทย พุทธมักจะมี “ไชพะโล้” งานบุญคนอิสลามมีแกงไช” มะคนหนึ่งกล่าว

เมื่อผู้วิจัยถามว่าแตกต่างจากไชพะโล้อย่างไร แม่ครัวบอกว่า “ไชพะโล้ไม่ใส่กะทิ ใส่แต่น้ำ แต่แกงไชใส่กะทิ” เมื่อถามต่อว่าแล้วรสชาติเป็นอย่างไร เธอตอบด้วยเสียงหนักแน่นว่า “อร่อย”

เสียงตะลิวกระทะกระทะสอดรับประสานกันเป็นอย่างดีกับเสียงของแม่บ้านที่ถามไถ่ถึงสารทุกข์สุขดิบตั้งโขมงโจงเงงไปทั่วมัสยิด และเสียงเด็กที่ตามผู้ใหญ่มาวิ่งเล่นไล่จับกันบนลานหน้ามัสยิด สะท้อนภาพแห่งกิจกรรมแห่งความสามัคคีในกลุ่มไทยอิสลามได้เป็นอย่างดี

ผู้ใหญ่หมู่ 4 ควนลังงาที่ถือว่าเป็นเจ้าภาพงานกล่าวว่า งานนี้ทุกคนมาร่วมงานกันทั้งหมู่บ้าน โดยการร่วมทั้งร่างกายและแรงทรัพย์ โดยทุกครอบครัวบริจาคครอบครัวละ 50 บาท เช่นมัสยิดหลังใหม่ สร้างจากการร่วมแรงร่วมใจกัน ถือเป็นกรมีส่วนร่วม เพราะถ้าพื้นที่ไหนมีส่วนร่วมดี สังคมนั้นอยู่ได้อย่างคินนี้ดินเชิญผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ที่เป็นไทยพุทธมาร่วมงาน แกจะมาร่วมงานของหมู่ 4 อย่างสม่ำเสมอเหมือนอย่างเดือนกุมภาพันธ์ที่ผ่านมามีงานกวนอาซูรอห์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 มาร่วมกวนด้วย 1 กระทะในนามหมู่ 2 บ้านหลวงจันทร์

19.00 น. ผู้ชายทุกคนในหมู่บ้านซีมอเตอรีไซต์มาร่วมงานเมาริด งานเริ่มต้นด้วยการรับประทานเลี้ยงสังสรรค์ร่วมกันโดยนั่งล้อมวงวงละ 4-5 คน ผู้หญิงจะยกอาหารที่ใส่ถาดกลมมาเสิร์ฟที่ประกอบไปด้วยอาหารที่เตรียมไว้เมื่อเช้า จนผู้ชายรับประทานเสร็จแล้ว ล้างมือล้างเท้าและเข้าไปในมัสยิดหลังใหม่เพื่อร่วมประกอบพิธีกรรมระลึกถึงนบีมุฮัมมัดที่เป็นศาสดา

ในระหว่างที่ผู้ชายเข้าประกอบพิธีกรรม ผู้หญิงจะเก็บสำรับอาหาร และรับประทานอาหารในโรงครัวร่วมกันกับเด็กๆ

งานนี้ผู้วิจัยได้รับสิทธิพิเศษในฐานะที่เป็นแขกรับเชิญไทยพุทธมาร่วมงาน จึงได้ร่วมรับประทานอาหารพร้อมกับชายไทยอิสลาม เพราะตามประเพณีแล้ว เวลาที่งานผู้หญิงอิสลามรับประทานอาหารภายหลังผู้ชาย แล้วหลังจากนั้นจึงเป็นเวลาของเด็กๆ

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ซึ่งเป็นหนึ่งคนไทยพุทธที่มาร่วมงานเมล็ดใจได้พูดคุยกับนักวิจัยในระหว่างที่ผู้ชายอิสลามทำพิธีกรรมทางศาสนาอิสลามในมัสยิดหลังใหม่ ว่า ทุกครั้งที่มีการงานของไทยอิสลามจะไปร่วมด้วยทุกงาน ไม่ว่าจะเป็นงานกวนอาซุรหรือ งานแต่งงาน เพราะเหมือนเป็นญาติพี่น้องกัน เป็นเพื่อนกันต้องแสดงน้ำใจต่อกัน เวลาไทยพุทธมีงานที่หมู่บ้านไทยพุทธ ไทยมุสลิมก็ไปร่วมงาน

“ผมคิดว่าศาสนิกไม่ใช่ตัวสำคัญหรือตัวปัญหาที่จะทำให้อยู่ร่วมกันไม่ได้ อิสลามก็ทำศาสนิกของอิสลามไป ตรงไหนที่ห้ามไม่ให้ไทยพุทธเข้าไปร่วม ก็จะไม่เข้าไปยุ่ง แต่เราทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันได้ เช่นเวลาเข้าทำละหมาดผมก็ดู แต่ผมก็ไม่เข้าไปในนั้น เวลาไทยพุทธมีงานอิสลามมาร่วมงาน เช่นงานศพ งานบวชนาค มุสลิมบางคนยังเข้าไปในวัด ไปทำความสะอาด บนโบสถ์วัดหลังจากที่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จมาเมื่อปี 2548 อิสลามก็มาร่วมพัฒนาวัด มาทางหญ้าเต็มไปหมด ผมจะไปทุกงานไม่ว่าจะแต่งงาน เข้าสูหนัด งานมัสยิดต่างๆ อย่างเช่นงานล่าสุดงานกวนอาซูลอ ผมก็เอาชาวบ้านหมู่ 2 ไปร่วมกวนด้วย พอคืนนี้มีงานเมล็ดใจผมก็มาร่วม ”
(ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2)

ครูเพลินศักดิ์ พรหมสุข ข้าราชการบำนาญ อดีตครูโรงเรียนควนลังงาเป็นคนไทยพุทธอีกคนหนึ่ง ที่ร่วมงานมาลิด โดยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 เป็นคนแนะนำว่า ครูเพลินศักดิ์ผูกพันกับคนอิสลามหมู่ 4 มากตั้งแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ จนถึงเด็ก

“บ้านทรายขาวมีทั้งหมด 6 หมู่บ้าน นับถืออิสลาม 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 ,4 และ 6 พุทธ 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 2, 3 และ 5 อยู่กันแบบเมื่อก่อน ต่างกันตรงที่พิธีกรรมทางศาสนา เวลาศาสนาอะไรทำพิธีก็ต่างไปทำ แต่อย่างอื่นเหมือนกันหมด ผมอยู่หมู่ 3 นับถือศาสนาพุทธ แต่มาทำงานที่หมู่ 4 เป็นอาจารย์สอนอยู่ที่โรงเรียนควนลังงา(โรงเรียนอิสลาม) สอนมา 20 ปี มีลูกศิษย์เยอะ ต่อมา มีโครงการเกษียณก่อนอายุราชการ จึงลาออก แต่ด้วยวิญญานความเป็นครูอยากให้เด็กบ้านเราเท่ากับเด็กในเมืองจึงตั้งชมรมปั่นจักรยานขึ้น เมื่อก่อนผมก็ขี่จักรยานอยู่คนเดียว ตอนนี้มีลูกศิษย์ มีสมาชิกเกือบ 100 คนทั้งไทยพุทธ ไทยอิสลาม เราต้องมองเรื่องของคุณภาพชีวิต ทรายขาวมีดีหลายอย่าง อากาศก็ดี อาหารก็ดี เราก็กินเรื่องสุขภาพเข้าไป ปั่นจักรยานทำให้สุขภาพดี สภาวะตอนนี้ที่อื่นไม่มี มีที่ทรายขาวที่เดียว ขนาดที่ปัตตานี ยะลา ก็มาใช้สนามที่นี่ปลอดภัยมากที่สุด และที่เราทำไม่ใช่เฉพาะออกกำลังกายอย่างเดียว มีแฟ้มผลงานเด็กแบกไว้ด้วย เพื่อเป็นผลงานเวลาไปสมัครเรียนต่อว่ามีความสามารถพิเศษในเรื่องของการขี่จักรยาน เวลาไปแข่งกีฬาเด็กไปลงทะเบียนเป็นนักกีฬาของจังหวัด เพราะมีสิทธิหลายอย่าง เด็กบ้านเรามีความสามารถ แต่เคยเสียโอกาสไปหลายครั้งแล้ว ผมเรียนทางพลศึกษา ก็พอรู้เรื่องนี้ จึงพาเด็กไปลงทะเบียนไว้ เด็กคนไหนที่พอมีความสามารถก็ลองพาไปทดสอบดู หลายสนาม พาตระเวนแข่งทุกจังหวัด ตอนนี้นำเป็นสมาชิกสมาพันธ์ของชายแดนภาคใต้ 14 จังหวัด โดยสมาพันธ์ให้สิทธิ์การจัดสนามการแข่งขัน ในชมรมมีทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ตั้งแต่ 9-12 ปี จนถึง 60 ปี โดยแบ่งตามอายุ และมีทั้งพุทธและมุสลิม ซึ่งมุสลิมจะมีมากกว่า และส่วนมากผมก็อยู่ที่มุสลิม เพราะมีความผูกพันกันมา ตั้งแต่สมัยพ่อ จนถึงรุ่นลูกหลาน และเราเป็นคนคุ้นเคยก็เกิดที่นี่ มีพรรคพวกรุ่นเดียวกันก็เป็นคุณตาคุณยาย และลูก ๆ หลาน ๆ ก็มาจากครอบครัวเดียวกัน คนไหนที่ไม่มีทุน เราก็กู้ยืมช่วยเหลือ เพราะเวลาไปแข่ง บางครั้งก็ต้องมีค่าสมัครคนละ 200 300 ผมก็มีเล็กน้อยก็ช่วยไป รถก็เอารถส่วนตัวไป อะไหล่เล็กๆก็ขอเพื่อนบ้าง ช่วยเหลือกัน ตอนนี้มีเด็กที่ไปเรียนต่อโรงเรียนกีฬา ที่สุพรรณ 2 คนข้างนอกอีก หลายคนก็ติดเยาวชนแห่งชาติ ที่นี่เวลามีงานมีการก็มาที่นี่ ผูกพันมากกว่า ไทยพุทธ เพราะผมไม่ตั้งวงทานเหล้า แต่คนฝั่งไทยพุทธตั้งวงกัน ผมจึงมาที่นี่ มาบังคับคุยกับทีมงาน เตรียมงานว่าพรุ่งนี้มีอะไร สอนมา 20 ปี แล้วเกิดอยู่ที่นี้อีก 30 ปี ไม่รู้สึกแตกต่าง ความรู้สึกเราเหมือนกับเป็นครอบครัวเดียวกัน ถ้าจะตายตรงนี้(ชี้ที่มัสยิด)”

ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 ควนลังงาบอกว่า เวลาทำโครงการอะไรจะให้ครูเพลินศักดิ์เขียนให้ เพราะครูกมีความรู้ในเรื่องนี้ดี โครงการที่ครูทำให้ได้รับอนุมัติทุกโครงการ โดยครูเพลินศักดิ์บอกเล่าถึงความรู้สึกที่เข้ามาช่วยเหลืองานของหมู่บ้านไทยอิสลามว่า มีความรู้เรื่องการเขียนแผนงานโครงการก็มาช่วยเขียนแผนงาน เพื่อนำมาพัฒนาทรายขาว ตอนหนึ่งประมาณมาที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มาก บางครั้งถ้าไม่เขียนแผนงานก็ไม่ได้ บางทีทางการไม่เห็นเราก็ไปทำให้ก่อน และมีนักข่าวมาทำข่าวช่วยโฆษณา

ประชาสัมพันธุ์ให้ คนรุ่นผมมีพรรคพวกที่เป็นระดับผู้บริหาร บางทีก็บอกให้ช่วยของบประมาณมาให้ที่นี้ เรามีความจริงใจ อยากเองงบประมาณมาพัฒนา ตนช่วยได้ถึงแม้ไม่มีตำแหน่ง เป็นภาคประชาชน อยู่อย่างนี้ไม่มีตำแหน่งสบายกว่า เพราะไม่ยึดติดอะไร ทำงานด้วยความสะดวกใจ ถ้ามีตำแหน่งเดี๋ยวจะทำงานเพื่อตำแหน่ง แต่ถ้าให้ตำแหน่งขอตำแหน่งที่ปรึกษาเท่านั้น เพราะรู้ว่า คนอิสลามต้องให้อิสลามเป็นผู้นำ เราเป็นแค่ตำแหน่งที่ปรึกษาสบายใจกว่า เดี่ยวไปเป็นผู้นำแล้วเขาจะอึดอัดใจ ให้เขามีความคิดอิสระ ถ้าอยากได้อะไรก็ค่อยมาคุยกัน

งานนี้ดับท้ายด้วยขนมหวานดั้งเดิมของคนที่นี่ คือ “ขนมโค” ที่จะเป็นแป้งกลมข้างในเป็นไส้ น้ำตาลมะพร้าวแฉ้วนหน้าเป็นก้อนพอดีไส้ ส่วนข้างนอกคลุกกับมะพร้าวขูดคล้ายกันกับ “ขนมต้ม” ขนมที่มักจะพบเห็นในงานประเพณีไทยเช่นกัน ต่างตรงที่ “ไส้” ที่ขนมต้มไทยไส้เป็นมะพร้าวผัดกับน้ำตาล

“งานมงคลมีของหวานจะได้หวานชื่น เหมือนของไทยมีทองหยิบทองหยอด” เมาะคนหนึ่งกล่าว

ขนมโคถูกยกมา หลังจากที่ผู้ชายอิสลามประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเสร็จสิ้น

สิ่งสำคัญที่สุดจากการได้ร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยค้นพบว่า ศาสนาไม่ได้สร้างความรู้สึก “เป็นอื่น” ในความเป็นพี่เป็นน้องหรือเป็นเพื่อน เห็นได้จากการร่วมกิจกรรมต่างศาสนาหรือช่วยเหลือในสิ่งที่สามารถกระทำได้ เหมือนอย่างความรู้สึกของครูเพลินศักดิ์ที่ว่า “ที่นี้เวลามีงานมีการก็มาที่นี้ ผูกพันมากกว่า ไทยพุทธ เพราะผมไม่ตั้งวงทานเหล้า แต่คนฝั่งไทยพุทธตั้งวงกัน ผมจึงมาที่นี้ มานั่งคุยกับทีมงาน เตรียมงานว่าพรุ่งนี้มีอะไร สอนมา 20 ปี แล้วเกิดอยู่ที่นี้อีก 30 ปี ไม่รู้สึกแตกต่าง ความรู้สึกเราเหมือนกับเป็นครอบครัวเดียวกัน ถ้าจะตายตรงนี้ (ชี้ที่มีস্যิด)”

ทั้งกิจกรรม “เมอลิด” และ “กินเหนียว” น่าจะเป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง จิตสำนึกสาธารณะกับอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาว มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า

1. เพื่อศึกษาพลวัต (dynamic) ในชุมชนทรายขาวที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

2. เพื่อศึกษาว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้อย่างไร

เนื่องจากการศึกษาพลวัต (dynamic) ในชุมชนทรายขาวที่ประกอบด้วยประชากรที่มีความแตกต่างทางด้านชาติพันธุ์ ศาสนาและวัฒนธรรมผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้และการศึกษาว่าเรื่องเล่ามีอิทธิพลต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะได้อย่างไร มีความสัมพันธ์และความเกี่ยวเนื่องทางการศึกษาประวัติศาสตร์กับคนในชุมชนทรายขาวทั้งในส่วนของไทยพุทธและไทยอิสลามตั้งแต่คนสูงอายุไปจนถึงเยาวชนของทรายขาว ดังนั้นเพื่อให้ข้อมูลที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นวิธีการศึกษา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group) และ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participation Observation)

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่ผ่านทางเว็บไซต์ขององค์การบริหารส่วนตำบลทรายขาวคือ www.sai khao.go.th ข้อมูลดังกล่าวจะประกอบด้วยประวัติความเป็นมาและจุดเริ่มต้นของความเป็นชุมชนทรายขาว ที่ตั้งและสภาพภูมิศาสตร์ เขตการปกครอง ลักษณะภูมิประเทศการคมนาคม กลุ่มอาชีพและสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์มลายูมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิจัย เพื่อเข้าใจปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ก่อนเชื่อมโยงเข้าสู่พื้นที่กรณีศึกษา

หลังจากนั้น ผู้วิจัยทำการศึกษาเบื้องต้นโดยการเข้าสำรวจพื้นที่ตำบลทรายขาวโดยแนะนำตัวกับนายประเสริฐ ราชโร นายกององค์การบริหารส่วนตำบลและนายสมาน สีบุญเตชะ กำนันตำบลทรายขาว ซึ่งถือเป็นผู้นำสูงสุดทางโครงสร้างการปกครองส่วนท้องถิ่นเปรียบเสมือนพ่อบ้านของฝ่ายไทยพุทธและฝ่ายมุสลิม เพื่อสร้างความคุ้นเคยพื้นที่ที่จะศึกษา และได้ข้อมูลวางกรอบระเบียบวิธีวิจัย

2. การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย เมื่อทราบว่าใครเป็นกลุ่มเป้าหมายจากการวางกรอบระเบียบวิธีวิจัยแล้ว จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยที่ผู้วิจัยมีตัวแปรหลักเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ยังได้สอดแทรกและปรับเปลี่ยนคำถามตามความเหมาะสม และเพื่อให้ได้ข้อมูลครบถ้วนตามที่ต้องการ โดยมีการจัดบันทึกการสัมภาษณ์และจัดบันทึกจากการสังเกตในแต่ละครั้ง รวมถึงการเข้าร่วมสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในงานแต่งงานและงานเมาลิด

สำหรับกลุ่มเป้าหมายของการทำวิจัยในครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้นำแบ่งเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้นำตามโครงสร้างการปกครอง และกลุ่มชาวบ้านแบ่งออกเป็น 3 ช่วงอายุ โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์คนในยุคนับปัจจุบันผ่านช่วงอายุที่แตกต่างกันจะให้เห็นพลวัต (dynamic) ที่แตกต่างกันด้วยในแต่ละช่วงอายุคน

5.1 สรุปผลการวิจัย

คำถามนำวิจัยที่ว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง”

และคำถามย่อยที่แตกออกจากคำถามนำวิจัยที่ว่า

1. บ้านทรายขาวมีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ
2. เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร
3. อัตลักษณ์ของบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวอย่างไร ก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย

จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า “ทำไมจึงไม่มีความรุนแรงในบ้านทรายขาว และคนในชุมชนมีวิธีการจัดการอย่างไรที่ป้องกันไม่ให้เกิดความรุนแรง” ประกอบด้วยพลวัตดังต่อไปนี้

1. อำนาจกับเรื่องเล่าทรายขาว
2. อำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวต่อการสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นทรายขาว”
3. อัตลักษณ์ “ความเป็นทรายขาว” ต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะสู่ชุมชนเข้มแข็ง
4. จิตสำนึกสาธารณะในความเป็นชุมชนเข้มแข็งผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาวในปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นพลวัตของชุมชนทรายขาวเป็นแผนภาพได้ดังนี้

=

ความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาว
ในปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

1. อำนาจกับเรื่องเล่าทรายขาว

1.1 เรื่องเล่าทรายขาว

คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวมีเรื่องเล่าทรายขาวชุดเดียวกันที่เล่าสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นว่า ในอดีตพระยาภักดีชุมพลได้เดินทางมาจากเมืองไทรบุรี (ก่อนรัชกาลที่ 5) เนื่องจากไทรบุรีตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ในระหว่างทางพระยาภักดีชุมพลได้พบกับสถานที่อันอุดมสมบูรณ์ไปด้วยน้ำและอาหาร (ชุมชนทรายขาวในปัจจุบัน) เหมาะแก่การตั้งที่อยู่อาศัย พระยาภักดีจึงตัดสินใจตั้งบ้านเรือน ณ ที่แห่งนี้ ประชาชนที่อพยพมามีทั้งที่นับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม โดยเริ่มต้นตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านใหญ่ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดทรายขาวในปัจจุบัน เมื่อมาตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหลักแหล่งแล้วปรากฏว่า หลวงพ่อหมานและโตะอิหม่ามซึ่งเป็นเพื่อนมุสลิมด้วยกันที่อพยพมาจากไทรบุรีเห็นว่าที่นี่ไม่มีวัดและมัสยิด หลวงพ่อหมานจึงตัดสินใจบวชเป็นพระและสร้างวัดทรายขาวพร้อมกับเป็นเจ้าของอาวาส ขณะที่เพื่อนสร้างมัสยิดโบราณ 300 ปี(ในปัจจุบัน) และเป็นโตะอิหม่ามคนแรก โดยมัสยิดและวัดสร้างจากไม้แคเดียวกัน และคนที่ออกแบบมัสยิดคือหลวงพ่หมาน ทำให้มัสยิดมีรูปลักษณะเหมือนศาลาวัด

ต่อมาในสมัยพระครูศรีรัตนากรหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พระครูศรีแก้ว” เดิมแต่งงานมีลูกแล้วเมื่อภรรยาเสียชีวิตลง ตัดสินใจมาบวชที่วัดทรายขาวพร้อมกับพัฒนาชุมชนตำบลทรายขาวให้เจริญ โดยเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาวในระหว่างหาสมุนไพรบนเขาสันกาลาคีรี หลังจากค้นพบน้ำตกทรายขาวแล้ว ชักชวนชาวบ้านทั้งตำบลทรายขาวช่วยกันสร้างถนนขึ้นน้ำตกทรายขาว และถนนไปนาประตูพร้อมกับบอกชาวบ้านว่าน้ำตกทรายขาวศักดิ์สิทธิ์เพราะมีแม่นางจันทร์ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกป้องรักษาอยู่ ทำให้ชาวบ้านชุมชนตำบลทรายขาวมีน้ำดื่ม น้ำใช้ โดยพระครูศรีแก้วเป็นผู้กล่าวหาว่า “คนบริเวณนี้ที่มาอยู่ที่น้ำตกทรายขาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่มิดิร้าย” และคนตำบลทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมเชื่อในคำพูดที่พระครูศรีแก้วว่าไว้

มีเรื่องเล่าว่า พระครูศรีแก้วหนึ่คตีม่าคนตายมาจากมาเลย์ บุคลิกลักษณะเป็นชายร่างเล็ก เสียงดัง เคี้ยวหมากและพรมืดครกอยู่ด้านหลังตลอดเวลา ชาวบ้านสมัยก่อนกลัววบกกับศรัทธา เคารพนับถือ “พระครูศรีแก้ว” มากเพราะเป็นคนจริง พูดจริง ทำจริง โดยทุกวันนี้ลูกหลานของพระครูศรีแก้วนับถือศาสนาอิสลาม อาศัยอยู่ที่หมู่ 4 คนวนลังงา

ต่อมาในสมัยพระอาจารย์นองมีเรื่องเล่าว่า ทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมรักและเคารพพระอาจารย์นองอย่างมาก เพราะมีความเมตตาและช่วยเหลือทั้งคนไทยพุทธและมุสลิมโดยไม่เกี่ยงศาสนา โดยคิดว่าทุกคนคือ “ลูกหลาน” พระอาจารย์นองมีชื่อเสียงโด่งดังทางด้านเครื่องรางของขลังทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและสิงคโปร์ในการทำตะกรุด ซึ่งรายได้จากการให้เช่าเครื่องรางของขลัง พระอาจารย์นองนำมาพัฒนาวัดทรายขาวให้เจริญรุ่งเรือง รวมไปถึงมัสยิดหลังใหม่ที่หมู่ 4 คนวนลังงา และหากเด็กคนไหนไม่มีทุนการศึกษาไม่ว่านับถือศาสนาพุทธหรืออิสลามมาขอทุนการศึกษาจะให้กับเด็กทุกคน

มีเรื่องเล่าว่า ตะกรุดของพระอาจารย์นองที่รำลือกันว่าศักดิ์สิทธิ์เนื่องจากพระอาจารย์นองได้เคล็ดลับวิชามาจาก “แม่นางจันทร์” ที่มาเข้าฝันบอกเพื่อปลุกเสก “ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป” เพื่อที่จะได้มีส่วนร่วมในการทำบุญกุศล ในการสร้างวัดทรายขาว สำหรับ “ตะกรุดนารายณ์แปลงรูป” ได้สร้างชื่อเสียงให้กับ พระอาจารย์นอง มาก เพราะมีผู้นำ ไปใช้แล้ว มีประสบการณ์ ทางด้านแคล้วคลาดปลอดภัยมาโดยตลอด อีกทั้งยังมีเมตตาตามหานิยมเป็นเยี่ยม ใครมีติดตัวไว้ จะเป็น ที่รักใคร่ ของคนทั่วไป โดย “แม่นางจันทร์” นี้เล่ากันว่า คือ แม่ที่อยู่บนน้ำตกคอยดูแลลูกๆทุกคนทั้งพุทธและอิสลาม โดยเชื่อและเล่ากันว่า น้ำตกทรายขาวไหลออกมาจากง่ามหินที่มีรูปพรรณสัณฐานเหมือนอวัยวะเพศหญิง

จนมาถึงเจ้าอาวาสวัดทรายขาวองค์ปัจจุบันมีเรื่องเล่ากันว่า เจ้าอาวาสเป็นเพื่อนเรียนหนังสือร่วมกันมา เลี้ยงวัวร่วมกันมากับโต๊ะอิหม่ามคนปัจจุบันของมัสยิดโบราณ 300 ปี

นอกจากเรื่องเล่าทรายขาวยังมีตำนานเรื่อง “พ่อทวดรังเกียบ” ที่อยู่บนเทือกเขาสันกาลาคีรี โดยเล่าต่อกันมาว่า พ่อทวดรังเกียบเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องดูแลตำบลทรายขาว และหากเกิดเหตุภัยพิบัติใดๆ หรือเกิดปัญหาส่วนตัวชาวบ้านจะมานบนบานศาลกล่าว และได้ตามที่บนบาน และเรื่องเล่าเกี่ยวกับภูตผีปีศาจ ได้แก่ตำนานเรื่องเล่าผีหลังกลวง ตำนานเรื่องเล่าคนธรรพ์ ที่มาพร้อมกับคดีคำสอนเด็กๆให้เป็นคนมีคุณธรรม เช่นเรื่องเล่าผีหลังกลวงที่สอนให้รู้จักรักษาคำพูดที่ได้สัญญาไว้

1.2 อำนาจกับเรื่องเล่า : ความเป็นตัวตนของคนทรายขาว(ความเชื่อ-พฤติกรรม)

จากการศึกษาพบว่า เรื่องเล่าทรายขาวมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนไทยพุทธและไทยมุสลิมทั้ง 6 หมู่บ้านแบบแยกกันไม่ออกในความรู้สึกร่วมใน “ความเป็นทรายขาว” ซึ่งสามารถสรุปได้ออกเป็น 4 ลักษณะด้วยกันคือ

1. บรรพบุรุษร่วมกัน หรือที่คนทรายขาวใช้คำว่า “ตายายร่วมกัน” โดยคนทรายขาวโดยเฉพาะผู้ใหญ่ที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไปเชื่อว่าคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีตายายร่วมกันมาแต่ก่อนในอดีตตามเรื่องเล่าทรายขาว หลังจากนั้นถึงมาแยกออกจากกันตามการนับถือศาสนา โดยอ้างอิงลูกหลานของพระครูศรีแก้วที่ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่หมู่ 4 ควนลังซึ่งเป็นหมู่บ้านมุสลิม ขณะเดียวกันอ้างอิงถึงการแต่งงานข้ามศาสนาทำให้เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์ โดยมีหลักฐานเชิงประจักษ์อ้างอิงในการถือครองกรรมสิทธิ์ของที่ดินร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมหลายครอบครัวในตำบลทรายขาวโดยผลัดกันเก็บผลประโยชน์ที่ภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “ป่าวะ”

2. ภาษาเดียวกัน คนทรายขาวเชื่อว่าทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีบรรพบุรุษเดียวกันหรือตายายร่วมกันตามเรื่องเล่าทรายขาว ทำให้ไม่มีใครสงสัยหรือตามเสาะหาที่มาว่า ทำไมคนไทยมุสลิมที่ทรายขาวถึงไม่พูดภาษามลายูซึ่งแตกต่างจากคนไทยมุสลิมในพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคได้อย่างชัดเจนที่ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลักอย่างเช่นพื้นที่ติดกันอย่างตำบลนาประดู่ ไทยมุสลิมที่นั่นใช้ภาษามลายูเป็นภาษาหลัก จากความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกันเป็นผลให้คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวใช้ภาษาไทยใต้เป็นหลัก เพื่อจะได้สื่อสารกันเข้าใจและที่สำคัญชาวบ้านบอกว่า เป็นการลดความหวาดระแวง หากพูดกันคนละภาษา

3. สิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกัน คนทรายขาวจะศรัทธาและเคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันที่ถือเป็นศูนย์รวมทางด้านจิตวิญญาณคือ “แม่นางจันทร์” ที่อยู่บนหน้าตกรายขาว และพ่อทวดรังเกียบหรือโต๊ะแซในมุสลิมบนเทือกเขาสันกาลาศีรี โดยเชื่อว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้คุ้มครองคนทรายขาวตามเรื่องเล่าทรายขาว ได้แก่ “แม่นางจันทร์” ต้นตอของน้ำตกรายขาวที่คนทรายขาวใช้ดื่ม กินและชะล้างสิ่งสกปรกต่างๆ โดยเฉพาะคำพูดของพระครูศรีแก้วถึงน้ำตกรายขาวที่ว่า “คนบริเวณนี้ที่มานอน้ำตกรายขาวถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่คิดร้าย” นอกจากนี้ยังนับถือ “พ่อทวดรังเกียบ” โดยคนทรายขาวทั้งคนไทยพุทธและไทยมุสลิมมีความเชื่อว่า หากต้องการสิ่งใดไปบนหลวงพ่อรังเกียบจะได้ตามที่ขอ

4. ภูตผีปีศาจเดียวกัน คนทรายขาวทั้ง หมู่บ้านทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างมีความเชื่อตามเรื่องเล่าทรายขาวเกี่ยวกับ ภูตผีปีศาจที่อาศัยอยู่บนน้ำตกรายขาวและเทือกเขาสันกาลาศีรี ได้แก่ ผีหลังกลวง และคนธรรพ์

2.อำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวต่อการสร้างอัตลักษณ์ “ความเป็นทรายขาว”

ด้วยอำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนไทยพุทธและไทยอิสลามทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาว ซึ่งความเชื่อและพฤติกรรมดังกล่าวกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนทรายขาวที่แตกต่างจากคนพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะคนไทยมุสลิมในพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ สามารถสรุปออกมาได้เป็น 5 ลักษณะคือ

2.1 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน เป็นผลพวงมาจากอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาวในความเชื่อที่ว่า “คนทรายขาวมีบรรพบุรุษเดียวกันก่อนที่จะแยกออกจากกันด้วยการนับถือศาสนาต่างกัน” ซึ่งถือว่าแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะพื้นที่ติดกัน อย่างเช่นตำบลนาประดู่ ที่มีความเชื่อว่าคนที่นับถือศาสนาอิสลามมีชาติพันธุ์เป็นมลายู ไม่ได้เป็นไทยที่แตกต่างจากคนที่นับถือศาสนาพุทธในพื้นที่เดียวกัน ขณะเดียวกันคนทรายขาวยังมีความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกันจากการแต่งงานข้ามศาสนาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของครอบครัว ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะไม่สามารถสืบสาวไปหาบรรพบุรุษต่างศาสนาได้แล้วก็ตาม ซึ่งความเชื่อนี้ทำให้คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวแตกต่างจากคนไทยมุสลิมในพื้นที่อื่นๆใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่สำคัญ คนไทยมุสลิมที่ทรายขาวส่วนใหญ่เรียกตัวเองว่า “คนไทยอิสลาม” ไม่เรียกว่า “คนไทยมุสลิม” หรือ “มลายูมุสลิม” เหมือนพื้นที่อื่น

2.2 อัตลักษณ์ด้านภาษา คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวใช้ภาษาไทยใต้หรือภาษาท้องถิ่นของคนทรายขาวเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของคนทรายขาว เพราะคนไทยที่นับถืออิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่เกือบ 100 เปอร์เซ็นต์ใช้ภาษามลายูหรือบางคนเรียกว่าภาษายาวีเป็นภาษาหลักในการสื่อสาร ทำให้คนไทยอิสลามที่ทรายขาวมักถูกตั้งคำถามบ่อยๆว่า “เป็นคนมุสลิมหรือไม่” เมื่อออกนอกพื้นที่ทรายขาว

2.3 อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ- ประเพณี-วัฒนธรรม เป็นอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของคนทรายขาวที่เป็นการผสมผสานประเพณีและวัฒนธรรมระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลามจากความเชื่อที่ว่า “บรรพบุรุษเดียวกัน” นำมาซึ่งประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิมต่างพื้นที่ เช่น การตั้งชื่ออิสลามสำหรับเด็กเกิดใหม่ของคนไทยพุทธบางครอบครัวที่มีความเชื่อที่ว่า มีบรรพบุรุษเป็นอิสลาม หรือ การบวชเณรของเด็กอิสลามบางครอบครัวก่อนเข้าสู่หนัดเพื่อเป็นการขอขมาบรรพบุรุษเพราะมีความเชื่อว่ามีบรรพบุรุษเป็นไทยพุทธ

คนไทยอิสลามที่ตำบลทรายขาวยังมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของ “น้ำมนต์” เช่นเดียวกับคนไทยพุทธ โดยเชื่อว่าเมื่อเกิดเหตุร้ายกับครอบครัวหรือภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่นฟ้าผ่าพืชสวนไร่นา หรือฟ้าผ่าบ้าน ให้ไปเอาน้ำมนต์ที่วัดทรายขาวมารดที่เกิดเหตุร้าย ทุกอย่างจะเรียบร้อยสงบสุข ซึ่ง

ต่อมาโต๊ะอิหม่ามมัซยิดโบราณ 300 ปีได้แปลงทำนํ้ามนต์เองโดยนำมาปลุกเสกตามคำสวดทางศาสนาอิสลามแจกจ่ายให้กับคนไทยอิสลามที่ตำบลทรายขาวไว้ใช้เมื่อเวลาเกิดภัยพิบัติ

2.4 อัตลักษณ์ด้านผู้นำ พบว่าที่ตำบลทรายขาวมีประเพณีการเลือกผู้นำทางการปกครองท้องถิ่นในตำแหน่ง “กำนัน” ด้วยการสลับการขึ้นดำรงตำแหน่งคนละสมัยระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลาม ถือเป็นสัญญาณที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษโดยไม่มีสัญญาณลักษณะอักษรใดๆ ทั้งสิ้น และที่ผ่านมาไม่เคยเกิดเหตุการณ์ไม่รักษาสัญญาณ ขณะเดียวกันในส่วนการปกครองท้องถิ่นแบบใหม่คือ องค์การบริหารส่วนตำบล โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลของตำบลทรายขาวแตกต่างจากที่อื่นคือมีการรักษาความสมดุลทางโครงสร้างการปกครองให้มีผู้นำเท่ากันทั้งในส่วนของคนไทยพุทธและคนไทยอิสลาม โดยมีการแบ่งดังนี้คือ

1. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลปัจจุบันเป็นไทยอิสลาม
2. รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล ไทยพุทธ 1 คน ไทยอิสลาม 1 คน
3. สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ไทยพุทธ 6 คน ไทยอิสลาม 6 คน

2.5 อัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม (มัซยิดโบราณ 300 ปี) มัสยิดโบราณ 300 ปีที่ตั้งอยู่ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาถือเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมของตำบลทรายขาวที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความคิดและวัฒนธรรมของศาสนาไทยพุทธและไทยอิสลาม จากรูปลักษณะของมัซยิดที่มีหน้าตาแบบศาลาวัดของศาสนาพุทธซึ่งเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ชิ้นดีที่สุดในอดีตรับกับเรื่องเล่าทรายขาวที่ว่า มัสยิดโบราณหลังนี้เป็นการสร้างร่วมกันระหว่างพ่อทวดหมาน เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามคนแรกที่เป็นเพื่อนกันมาจากไทรบุรี โดยพ่อทวดหมานเป็นผู้ออกแบบมัซยิดให้ ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนมัซยิดโบราณ 300 ปีเป็นโบราณสถานเพราะมีอายุมากกว่า 100 ปี

3.อัตลักษณ์ “ความเป็นทรายขาว” ต่อการสร้างจิตสำนึกสาธารณะสู่ชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาพบว่า 5 อัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวตั้งแต่ อัตลักษณ์ความเชื่อบรรพบุรุษเดียวกัน อัตลักษณ์ภาษา อัตลักษณ์ด้านความเชื่อ-ประเพณี-วัฒนธรรม อัตลักษณ์ด้านผู้นำ และอัตลักษณ์ด้านสถาปัตยกรรมพุทธ-อิสลาม(มัซยิดโบราณ 300 ปี) เปรียบเสมือนเป้าหลอมที่ทำให้คนไทยพุทธและคนไทยอิสลามทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวมีจิตสำนึกร่วมใน “ความเป็นทรายขาว” ไม่รู้สึกแบ่งแยกว่า “คนไทยพุทธ” หรือ “คนไทยอิสลาม” แต่ทุกคนนิยามตนเองว่าเป็น “คนทรายขาว” เพียงแต่นับถือศาสนาต่างกันเท่านั้น

จากจิตสำนึกร่วมในความเป็น “คนทรายขาว” ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะที่นึกถึงเรื่องส่วนรวมของตำบลทรายขาว โดยไม่แยก “เรื่องของเธอ” แยก “เรื่องของฉัน” แต่เป็น “เรื่องของเรา” สามารถสรุปออกมาเป็นพลวัตได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”

ขั้นตอนที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะ

ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนเข้มแข็ง

โดยมีการเคลื่อนไหวดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”

จากเรื่องเล่าทรายขาวที่เล่าต่อกันมารุ่นต่อรุ่นในแต่ละยุคสมัยตามเจ้าอาวาสวัดทรายขาวในลักษณะความสัมพันธ์ 3 แบบระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลาม คือ ความสัมพันธ์ทางสายเลือดของพระครูศรีแก้ว ความสัมพันธ์แบบเพื่อนของพ่อทวดหมานและเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันและความสัมพันธ์แบบเครือญาติของพระอาจารย์นอง รวมไปถึงเรื่องเล่าที่ตอกย้ำความเป็น “บรรพบุรุษเดียวกัน” หรือ “ตายายร่วมกัน” เพียงแต่มาแตกออกเป็น 2 กลุ่มตามการนับถือศาสนา เรื่องเล่าเหล่านี้สร้างอัตลักษณ์ความเชื่อเรื่อง “บรรพบุรุษเดียวกัน” ซึ่งนำไปสู่จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว” นอกจากคนทรายขาวดั้งเดิมมีความเชื่อในความมีบรรพบุรุษเดียวกันตามคำบอกเล่าของผู้ใหญ่ตามเรื่องเล่าทรายขาวแล้ว คนต่างพื้นที่ที่ย้ายเข้ามาอาศัยในตำบลทรายขาวด้วยการแต่งงานกับคนทรายขาวต่างมีจิตสำนึกร่วมความเป็นทรายขาว เห็นได้จากการเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตให้เป็นไปแบบคนทรายขาวทั้งการแต่งกาย และโดยเฉพาะ “ภาษา” ที่ใช้สื่อสาร

นอกจากนี้คนทรายขาวเชื่อว่า “จิตสำนึกร่วม” ของคนทรายขาวเกิดจากตัวอย่างของผู้นำที่เข้มแข็งทั้งของไทยพุทธและไทยอิสลามที่มีการประสานงานการทำงานและปรึกษาหารือกันตลอดในทุกกิจกรรมของตำบลทรายขาวโดยไม่มีการแยกหมู่บ้านพุทธหรือหมู่บ้านอิสลามทั้งในส่วนของผู้นำทางการปกครองและผู้นำศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 จิตสำนึกสาธารณะ

จิตสำนึกร่วม “ความเป็นทรายขาว”

จิตสำนึกสาธารณะ

เมื่อทั้งคนไทยพุทธและไทยอิสลามเกิดจิตสำนึกร่วมใน “ความเป็นทรายขาว” ทำให้มองทุกเรื่องว่าเป็นเรื่องส่วนรวมของตำบล ไม่ใช่เป็นเรื่องของหมู่บ้านพุทธหรือหมู่บ้านอิสลามผู้วิจัยพบว่า คนทรายขาวมีจิตสำนึกสาธารณะในการร่วมมือร่วมใจกันและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ด้วยเพราะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นคนละพวกแต่คิดเสมอว่าเป็นพวกเดียวกัน เป็นคนทรายขาวเหมือนกัน เพียงแต่นับถือศาสนาต่างกันเท่านั้น ทำให้นำไปสู่การร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆของตำบลทรายขาว การพึ่งพาอาศัยกัน การปรึกษาหารือกันในเรื่องของคนทรายขาว ซึ่งท้ายสุดนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง อย่างที่ประธานมัคคุเทศก์ตำบลทรายขาวพูดถึงสาเหตุที่ทำให้คนทรายขาวมีจิตสำนึกสาธารณะในการเข้าร่วมทำกิจกรรมร่วมกันของคนไทยพุทธและไทยอิสลามว่า เพราะความเป็นเพื่อน แต่ถ้าเกิดคิดถึงในสมัยก่อนคือความเป็นญาติ แต่ก่อนเป็นพี่เป็นน้องกันอยู่ เมื่อมีคนมาบอกก็ไป เช่น “งานกินเหนียว” ก็ไปช่วยกัน เช่น ตน มีคนบอกให้ไปช่วยเป็นโฆษกงานให้ ตนก็ไป เราพึ่งพาอาศัยกัน

สามารถสรุปพฤติกรรมของคนทรายขาวที่มีลักษณะจิตสำนึกสาธารณะออกเป็น 3 ลักษณะคือ

2.1 การแบ่งสันปันส่วน คนทรายขาวมีลักษณะวิถีชีวิตการดำรงอยู่ในลักษณะแบ่งสันปันส่วนกัน ช่วยเหลือกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลาม เหมือนอย่างที่เราได้เคยเล่าถึง คองสกุล ศิลปินแห่งชาติจังหวัดปัตตานีซึ่งมีชีวิตอยู่ตั้งแต่สมัยพระครูศรีแก้ว พระอาจารย์ของจนถึงเจ้าอาวาสคนปัจจุบันบอกว่า คนที่ทรายขาวช่วยกันทำมาหากิน คนไทยพุทธที่นาที่ไร่มาก ให้คนไทยอิสลามซึ่งไม่มีพื้นที่ทำมาหากินมาช่วยทำ แบ่งผลประโยชน์ร่วมกันคนละครึ่ง

2.2 คนละไม้-คนละมือ กำหนดตำบลทรายขาวบอกว่า กิจกรรมต่างๆในตำบลทรายขาวจะไม่แบ่งว่านี่คือ กิจกรรมในส่วนของไทยพุทธ คนไทยมุสลิมก็ทำ เช่น กิจกรรมของไทยพุทธมีการลากเรือขึ้นน้ำตก คนไทยมุสลิมก็ไปร่วมงาน หรือ มุสลิมมีงานกวนอาซุรหรือ ทำเมาลิด พี่น้องไทยพุทธมาองค์การบริหารส่วนตำบลมา โดยประเพณีประจำของตำบลทรายขาวคือ 1. งานกวนอาซุรหรือหลังเดือนรอมฎอน 2.งานเมาลิด มาทำอาหารกัน เป็นงาน วันเดียว 3. ชักพระ (ลากเรือ) ที่ไปร่วมกับอำเภอมุสลิมที่ไปร่วมจะเป็นระดับผู้นำ 4.ลากรูปเหมือนพระครูศรีแก้วขึ้นน้ำตก เพราะเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาว ซึ่งเป็นงานของทรายขาว คนไทยมุสลิมก็ไปร่วมด้วย โดยกิจกรรมทั้งหมดทำร่วมกันระหว่างไทยพุทธและไทยมุสลิมโดยใช้งบประมาณองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้ยังมีการประกวดของมุสลิมคือ งานกวนอาซุรหรือมีประกวดกวน อย่างน้อย 15 กระทะ จะประกวดกันว่ารูปใครสวย ใครรสชาติดี พุทธมาร่วม โดยเองงบประมาณองค์การบริหารส่วนตำบลทำเป็นรางวัล ซึ่งทุกกิจกรรมที่ใช้งบประมาณการบริหารส่วนตำบล เพราะคืองานของพี่น้องตำบลทรายขาว นอกจากนี้ยังมีงานเยาวชน คือ

ในส่วนของตำบลจะมีการจัดแข่งกีฬาองค์การบริหารส่วนตำบลทุกปี ใช้สนามกลางของโรงเรียนบ้านควนลังกา จัดแข่งระหว่างแต่ละหมู่บ้านโดยใช้งบประมาณองค์การบริหารส่วนตำบล

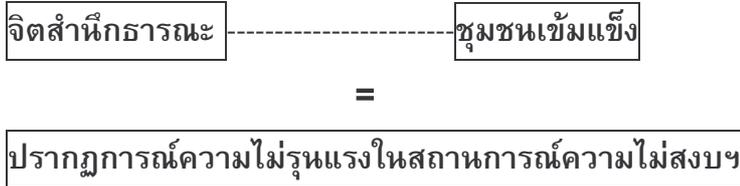
2.3 ปริกษาหรือ ผลการวิจัยพบว่า ในระดับผู้นำทั้งผู้นำทางศาสนาซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณคือ เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปีมีการพบปะหารือปรึกษาทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัวตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันตามเรื่องเล่าทรายขาวที่เล่าต่อกันมา ขณะเดียวกันในส่วนของผู้เฝ้าตามโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นทั้งในส่วนกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและองค์การบริหารส่วนตำบลมีการปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาชุมชนให้ก้าวหน้าและเข้มแข็ง โดยเฉพาะเมื่อเกิดสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนเข้มแข็ง

จากการศึกษาพบว่า คนทรายขาวยอมรับว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนทรายขาวเข้มแข็งนำไปสู่ความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาว ทั้งๆที่ประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลาม คือ 1. ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกัน 2. พูดภาษาเดียวกัน 3. ความเข้มแข็งของผู้นำทั้งฝ่ายการปกครองท้องถิ่นและผู้นำทางศาสนา และทั้งหมดนี้เกิดจากความเชื่อใน “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่นำไปสู่การกำหนดความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของคนทรายขาวซึ่งเป็นอัตลักษณ์ที่แตกต่างจากชุมชนอื่นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เช่นคำบอกเล่าของคนทรายขาวดังต่อไปนี้

กำนันตำบลทรายขาวสรุปว่า ที่ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนเข้มแข็งนำไปสู่ความไม่มีเหตุการณ์ความรุนแรงมีประเด็นที่สำคัญคือ ความเป็นเพื่อนระหว่างพี่น้องชาวไทยพุทธและไทยมุสลิม มาจาก 1. เรียนโรงเรียนเดียวกัน 2. มีพื้นที่ติดกัน มีที่ทำกินด้วยกัน อยู่ติดกัน เลยเกิดความเป็นเพื่อน จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคี ไม่เกิดความหวาดระแวงซึ่งกันและกัน จึงก่อให้เกิดเราสามารถดูแลตำบลได้ เวลากลางคืนไทยพุทธก็มาเที่ยวที่หมู่บ้านมุสลิม พอไทยพุทธมีงานมีการอะไรไทยมุสลิมก็ไปร่วม งานไหนที่ทางศาสนาไม่ห้ามไม่ผิดประเพณีสามารถร่วมกันได้ อย่างเช่นมัสยิดเจ้าอาวาสก็มีบริจาคเงิน แต่ในส่วนของมุสลิมบริจาคเงินไม่ได้ ไทยพุทธก็เข้าใจ แต่ก็ไปร่วมกิจกรรมอย่างอื่นที่ไม่ผิดหลัก เช่น งานแต่งงาน

4.จิตสำนึกสาธารณะในความเป็นชุมชนเข้มแข็งเล่าผ่านปรากฏการณ์ความไม่รุนแรง ในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

คนทรายขาวยอมรับว่าในพื้นที่ตำบลทรายขาวไม่เกิดเหตุความรุนแรงทั้งๆที่ประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลามเหมือนกับพื้นที่อื่นที่เกิดเหตุความรุนแรง พร้อมยกตัวอย่างพื้นที่ที่ติดกันคือ ตำบลนาประดู่ โดยกำหนดตำบลทรายขาวบอกว่า พื้นที่ตำบลทรายขาวไม่เคยเกิดเหตุความรุนแรงแม้แต่ครั้งเดียว ตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปล้นปืนเมื่อวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2547 นำมาสู่สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ขณะที่ตำบลนาประดู่ซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับตำบลทรายขาวและประกอบด้วยคนไทยพุทธและไทยอิสลามเหมือนกัน แต่ที่นาประดู่เกิดเหตุความรุนแรงทุกรูปแบบทั้งชาวบ้านถูกยิง มีการวางระเบิด แต่ที่ทรายขาวไม่มี จะมีที่คนทรายขาวเสียชีวิตไปเกิดเหตุนอกพื้นที่ด้วยเพราะอำนาจแห่งเรื่องเล่าทรายขาวที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อในความเป็นพวกเดียวกัน ไม่รู้สึกเป็นอื่น นำมาซึ่งจิตสำนึกร่วม ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะในการร่วมมือร่วมใจกัน มีความสามัคคีร่วมกัน และที่สำคัญคือมีความรักหวงแหนในพื้นที่ตำบลทรายขาว จึงร่วมกันที่จะสอดส่องว่ามีคนภายนอกพื้นที่เข้ามาปลุกปั่นคนภายในพื้นที่หรือไม่ และที่สำคัญคือ คนในพื้นที่ตำบลทรายขาวไม่มีความรู้สึกหวาดระแวงกันทั้งในส่วนไทยพุทธและไทยอิสลาม เพราะความรู้สึกไม่เป็นอื่น เข้าใจกัน เห็นได้จากกรณีนियามตนเองว่า “เป็นคนทรายขาว”

สามารถสรุปได้ว่าสาเหตุที่ไม่มี ความรุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาวเกิดจาก 6 ลักษณะคือ

1.ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว พบว่าทั้งคนไทยพุทธและไทยอิสลามทั้ง 6 หมู่บ้านในตำบลทรายขาวต่างบอกเหมือนกันว่าไม่มีความหวาดระแวงซึ่งกันและกันแม้ว่าจะเห็นเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในต่างพื้นที่ผ่านสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์ ความไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันนี้ทำให้พื้นที่ตำบลทรายขาวอยู่กันอย่างสันติเพราะมีความร่วมมือร่วมใจกันในการป้องกันคนภายนอกที่จะเข้ามาข่มขู่คนในพื้นที่ โดยกำหนดตำบลทรายขาวบอกว่า เหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดจากความหวาดระแวงกันเองของคนในพื้นที่ที่เกิดเหตุ พร้อมยกตัวอย่างว่าเคยมีเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่ผู้ก่อการร้ายพยายามที่จะทำให้ตำบลป่าบอนซึ่งเป็นพื้นที่ติดกับทรายขาวหวาดระแวงกัน ด้วยการฆ่าตัดคอคนทรายขาวนอกพื้นที่แล้วนำหัวมาตั้งไว้พื้นที่ระหว่างตำบลทรายขาวและป่าบอน แต่เหตุการณ์ครั้งนั้นไม่สามารถสร้างความหวาดระแวงให้กับคนทรายขาวได้

2.ความเข้าใจกันระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามในพื้นที่ตำบลทรายขาว คนทรายขาวบอกว่า เหตุที่ทำให้ตำบลทรายขาวเป็นตำบลสันติสุข ไม่มีเหตุการณ์ร้ายแรงและความรุนแรงเกิดขึ้น เพราะคนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามมีความเข้าใจกันตั้งแต่ในอดีตก่อนที่จะเกิดสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยตั้งแต่บรรพบุรุษ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกว่า ที่ตำบลทรายขาวเมื่อมีอะไรจะปรึกษาหารือกัน ไทยพุทธเข้ามัสยิด ไทยอิสลามเข้าวัดได้

3.ความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน : “คนทรายขาว” เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่คนตำบลทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามยอมรับว่าทำให้พื้นที่ตำบลทรายขาวไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีความรุนแรง เพราะไม่รู้สึกรังเกียจ แต่รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน คือ “คนทรายขาว” เหมือนกันเพียงแต่นับถือศาสนาต่างกันเท่านั้น โดยความเชื่อนี้บอกว่าเป็นอิทธิพลมาจากเรื่องเล่าทรายขาวที่ได้รับฟังจากผู้ใหญ่

4. ภาษาเดียวกัน จากอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของตำบลทรายขาวที่คนไทยอิสลามไม่พูดภาษามลายูหรือยาวีแต่พูดภาษาไทยได้เป็นภาษาหลักเหมือนกับคนไทยพุทธเป็นปัจจัยที่สำคัญทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ไม่เกิดเหตุความรุนแรง โดยมองว่าภาษาเป็นปัญหาสำคัญของการอยู่ร่วมกันพร้อมกับแสดงความคิดเห็นว่า ขณะที่พื้นที่ที่เกิดเหตุส่วนใหญ่จะพูดภาษามลายูขณะเดียวกันผู้ช่วยดาโต๊ะ หมู่ 6 ยังตั้งข้อสังเกตกับพื้นที่ตำบลนาประดู่ซึ่งอยู่ติดกับตำบลทรายขาวว่า ที่ตำบลนาประดู่มีปัญหาเพราะคนในพื้นที่ตำบลนาประดู่พูด 2 ภาษา โดยคนที่นับถือศาสนาอิสลามจะพูดมลายู

5.ความเข้มแข็งของผู้นำ คนทรายขาวทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมต่างบอกว่า ที่ตำบลทรายขาวเป็นชุมชนเข้มแข็ง คนในทรายขาวรักใคร่ปรองดองกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและร่วมกิจกรรมต่างศาสนา นอกจากความเชื่อตามเรื่องเล่าทรายขาวแล้ว ปัจจัยที่สำคัญคือ ความเข้มแข็งของผู้นำทั้งผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล กำนันผู้ใหญ่บ้านที่มีการประสานงานกันระหว่างหมู่บ้านไทยพุทธและหมู่บ้านไทยอิสลาม โต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปีแล้วว่า ที่มัสยิดจะมีการสอนหนังสือให้กับเด็กอิสลามพร้อมกับเล่าเรื่องเล่าทรายขาวเพื่อให้คนรุ่นใหม่รับทราบประวัติศาสตร์ของทรายขาว ขณะที่ครูใหญ่ศูนย์การศึกษาอิสลามประจำมัสยิด (ตาดีกา) นัจมุดดีน บอกว่า ที่ทรายขาวสงบสุขเพราะ กำนันผู้ใหญ่บ้านมีการประสานงานและจัดให้มีการอบรมเยาวชนทุกสัปดาห์ เป็นการป้องกันการหลงผิดในเรื่องศาสนาอิสลาม

6.คนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน เป็นอีกปัจจัยที่พบในการศึกษา โดยคนทรายขาวบอกว่า ที่ดินที่ตำบลทรายขาวอุดมสมบูรณ์ทำทั้งสวนยางพารา และสวนผลไม้ ดังนั้นคนทรายขาวเป็นคนทำมาหากิน ไม่มีเวลาที่จะไม่คิดเรื่องร้ายๆ

นอกจากนี้จากการเข้าร่วมสังเการณ์แบบมีส่วนร่วมของผู้วิจัยในงานแต่งงานของคนไทยพุทธ ที่หมู่ 2 บ้านทรายขาว และงานเมาริตที่มีสยิดโบราณ 300 ปีที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาพบว่า ในงานแต่งงานไทยพุทธได้มีไทยมุสลิมไปร่วมงานเป็นจำนวนมากและมีการตั้งโรงครัวแยกออกจากกันเพื่อเป็นการให้เกียรติกับคนไทยอิสลามที่มาร่วมงาน ขณะที่ในงานเมาริตพบคนไทยพุทธมาร่วมงานนั่งล้อมวงรับประทานอาหารกับไทยอิสลาม และเมื่อถึงเวลาที่ชายไทยอิสลามต้องเข้ามัสยิดเพื่อประกอบพิธี คนไทยพุทธนั่งสนทนาอย่างเจียบ ๆ อยู่ภายนอกมัสยิด

ขบวนการแบ่งแยกดินแดน : เรื่องเล่าที่ห่างไกลจากคนทรายขาว

จาก 6 ลักษณะที่ทำให้ตำบลทรายขาวไม่เกิดเหตุความรุนแรงเหมือนกับพื้นที่อื่น ๆ ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบลบอกว่า ขบวนการแบ่งแยกดินแดนไปเรื่องเล่าที่ห่างไกลจากคนทรายขาว พร้อมบอกว่าที่ตำบลทรายขาวมีเรื่องเล่าชุดเดียวคือ “เรื่องเล่าทรายขาว”

“ขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่ถูกนำมาใช้เป็นข้ออ้างเพื่อหาแนวร่วมกับเรื่องกบฏหะยีสุหลงไกลเกินไปจากคนทรายขาวมาก แม้แต่เรื่องภาษาคนละภาษา มีประวัติศาสตร์คนละชุด คำว่ามลายูต้องเข้าใจคือคาบสมุทรมลายู ไม่ใช่มาเลเซีย ผมก็เป็นคนมลายู คนพุทธก็เป็นมลายู ข้าราชการต้องทำความเข้าใจใหม่ ข้าราชการควรพูดภาษาเขาได้ ผมอยู่ระแงะ นราธิวาสเข้าใจความรู้สึกเขา ทรายขาวไกลกว่ากบฏดุซงญอมาก พูดก็พูดคนละภาษา” (รองนายกองค์การบริหารส่วนตำบล)

“คนที่ไม่มีเรื่องเล่าชุดเดียวคือ “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่ทำให้คนทรายขาวเป็นพวกเดียวกัน รักใคร่กัน เรื่องเล่าอื่น ๆ ไม่ว่าจะกบฏหะยีสุหลงหรือกบฏดุซงญอผมก็เคยได้ยิน แต่ชาวบ้านที่นี่ไม่สนใจใครมาปลุกกระดมอย่างไรไม่ได้ เพราะรากเหง้าที่นี่ตายาร่วมกัน” (กำนันตำบลทรายขาว)

ประวัติศาสตร์ทรายขาว : เด็กทรายขาวรุ่นใหม่

จากการศึกษาพบว่า ขณะนี้เกิดปรากฏการณ์คนทรายขาวนิยมส่งบุตรหลานออกไปเรียนในอำเภอและจังหวัดโดยเฉพาะคนไทยพุทธ ซึ่งทำให้ผู้ใหญ่ในทรายขาวหลายฝ่ายเกรงว่า จะนำมาซึ่งความห่างเหินกันของคนรุ่นใหม่ เพราะในอดีตโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญในการสร้างมิตรภาพระหว่างคนไทยพุทธและคนไทยอิสลาม แม้แต่คนไทยพุทธด้วยกันเอง หรือคนไทยอิสลามด้วยกันเอง ในขณะนี้ทางกลุ่มผู้นำได้ร่วมมือกันในการอบรมรุ่นลูกหลานถึงประวัติความเป็นมาที่ทำให้คนไทยพุทธและอิสลามมีความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ไม่แตกแยก โดยในส่วนของอิสลามจะมีการอบรมเด็กทุกเย็นวันศุกร์ที่โรงเรียนดาลิกา

นอกจากนี้ตำบลทรายขาวกำลังรวบรวมข้อมูลเรื่องเล่าทรายขาวทั้งหมดเพื่อจัดทำเป็นประวัติศาสตร์ทรายขาวให้เยาวชนทรายขาวได้รับทราบประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้านทรายขาวพร้อมกับมีนโยบายสร้างมรดกคุณุศลน้อยเพื่อเป็นผู้เผยแพร่ประวัติศาสตร์ทรายขาวให้กับเพื่อนๆ ขณะเดียวกันทางตำบลทรายขาวมีแผนที่จะตั้งพิพิธภัณฑ์ประจำตำบลทรายขาวขึ้นเพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็น “ทรายขาว” ให้แก่คนภายนอกและโดยเฉพาะรุ่นลูกรุ่นหลานได้รับทราบประวัติศาสตร์ของตนเองว่ามีความเป็นมาอย่างไร เพื่อความภาคภูมิใจในความเป็น “คนทรายขาว”

เสียงสะท้อนจากเยาวชนทรายขาว

จากการสนทนากลุ่มพบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า เด็กทรายขาวรุ่นเล็กระดับประถมศึกษาตอนปลายไม่ทราบเรื่องเล่าทรายขาวแต่บอกว่ามีเพื่อนต่างศาสนาจากการร่วมกิจกรรมโครงการต่างๆที่ทางตำบลทรายขาวจัดขึ้น เช่นเด็กผู้หญิงเข้าร่วมโครงการอบรมหมอน้อย ขณะที่เด็กผู้ชายเข้าร่วมกิจกรรมกีฬาสะพานโรงเรียนวัดทรายขาวและโรงเรียนบ้านควนลังงา และและสามารถสื่อสารกันเข้าใจเพราะพูดภาษาเดียวกันคือ ภาษาท้องถิ่นทรายขาว (ไทยใต้)

จากคำตอบที่ได้จากการสนทนากลุ่มกับเด็กไทยอิสลามที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาครั้งนี้สะท้อนให้เห็นว่า เรื่องเล่าทรายขาวไม่ได้มีอิทธิพลต่อการสร้างความรู้สึก “เป็นเพื่อน” กับเด็กไทยพุทธเช่นผู้ใหญ่ในตำบลทรายขาว ด้วยเพราะเขาไม่เคยได้ยินเรื่องเล่าทรายขาวมาก่อน แต่เด็กเหล่านี้มี “ความเป็นเพื่อน” กับคนไทยพุทธต่างหมู่บ้านจากการร่วมทำกิจกรรมที่ตนเองสนใจร่วมกัน นำมาซึ่งความรู้สึกดีๆ ในคำว่า “เพื่อน” และพวกเขาเชื่อว่า ศาสนาอิสลามที่พวกเขาับถือสอนให้พวกเขาเป็นคนดี มีความสามัคคีกันและไม่ให้ร้ายผู้อื่น

ขณะที่เด็กรุ่นโตระดับมัธยมศึกษาตอนต้นทั้งเด็กนักเรียนไทยพุทธและไทยอิสลามตอบพร้อมเพรียงกันว่า เคยได้ยินทั้งพ่อแม่และครูอาจารย์เล่าให้ฟังถึงความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำตกรายขาวที่มีแม่นางจันทร์คอยดูแลคนทรายขาวให้รักใคร่ปรองดองกัน เห็นได้จากมัสยิดโบราณ 300 ปีที่เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามในอดีตช่วยกันออกแบบและช่วยกันสร้าง

เด็กทุกคนทั้งไทยพุทธและไทยมุสลิมยอมรับว่า “เรื่องเล่าทรายขาว” ที่ผู้ใหญ่เล่าต่อกันมาให้แก่ลูกหลานฟังมีความสำคัญต่อความคิด ความเชื่อและพฤติกรรมของพวกเขาและทุกคนในตำบลทรายขาว โดยให้เหตุผลว่าเรื่องเล่านี้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตำบลทรายขาว และเหตุที่ตำบลทรายขาวไม่มีความรุนแรงเกิดขึ้นเพราะบ้านทรายขาวมีความสามัคคี ทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน

“เสียใจมากที่คน 3 จังหวัดภาคใต้ต้องมาทะเลาะกันเองทำให้ต้องขาดความสามัคคี ทำให้เขาต้องใช้ความรุนแรงตัดสินปัญหาแค่เรื่องเล็กๆน้อยๆ ทำให้ไม่เจรจากันดีๆ ทำให้นักเรียนเกิดความเดือดร้อน ทำให้ผู้ใหญ่ไม่ใช้ความคิด ผู้ใหญ่มีประสบการณ์มากกว่าต้องใช้ความคิดดีๆ ให้แก่เยาวชน ไม่มาพินกัน ใช้วิธีการรุนแรง เมื่อก่อน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็เป็นที่น่าท่องเที่ยว แต่ตอนนี้ไม่มีคนมาเที่ยว อยากให้คน 3 จังหวัดภาคใต้รักกัน ใช้ความคิดพิจารณาเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ให้อภัยซึ่งกันละกัน ถ้าใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความรัก ให้อภัยซึ่งกันและกัน ก็คิดว่า 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ไม่เกิดเหตุการณ์ขึ้นเหมือนตำบลทรายขาวที่สงบสุขมา” (เด็กหญิงมุสลิมรายหนึ่งที่โรงเรียนบ้านควนลังงา)

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง จิตสำนึกสาธารณะกับอำนาจแห่งเรื่องเล่าบ้านทรายขาวมุ่งศึกษาให้เห็นถึงอำนาจของเรื่องเล่าทรายขาวที่มีผลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนไทยพุทธและไทยอิสลาม 6 หมู่บ้านที่ตำบลทรายขาวที่มีความแตกต่างทางด้านศาสนา แต่กลับมีความเชื่อและพฤติกรรมในการดำรงอยู่ที่เหมือนกัน และมีการรับเอาประเพณีของแต่ละศาสนาไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ของคนตำบลทรายขาวทั้งความเชื่อและพฤติกรรมที่แตกต่างจากคนไทยมุสลิมต่างพื้นที่ใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะ “ภาษา” ที่คนไทยอิสลามตำบลทรายขาวไม่ใช้ภาษามลายูเหมือนกับคนไทยมุสลิมส่วนใหญ่ในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ใช้ภาษาท้องถิ่น “ทรายขาว” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับภาษาไทยใต้ จากการใช้ภาษาเดียวกันในคนตำบลทรายขาว ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ใ้วางใจซึ่งกันและกัน นำมาซึ่งจิตสำนึกร่วมใน “ความเป็นคนทรายขาว” นำมาซึ่งความเข้าใจกัน ช่วยเหลือ ไปมาหาสู่และมองว่ากิจกรรมต่างๆของต่างหมู่บ้านตามประเพณีของแต่ละศาสนาเป็นกิจกรรมร่วมกันของทั้งตำบลโดยไม่แยกว่าเป็นของคนไทยพุทธเช่น ประเพณีชักพระ หรือ งานกวนอาชูรอห์ของไทยอิสลาม เหล่านี้ล้วนแสดงออกซึ่ง “จิตสำนึกสาธารณะ” เห็นได้จากเรื่องเล่าทรายขาวที่เล่าถึงที่มาของถนนจากนาประตูไปน้ำตกทรายขาวสร้างจากการร่วมแรงร่วมใจของพี่น้องทั้งไทยพุทธและไทยอิสลามในสมัยพระครูศรีแก้ว และการสร้างมัสยิดหลังใหม่ที่หมู่ 4 บ้านควนลังงาเป็นการเรียไรเงินโดยไต่ะอิมามจากทั้งพี่น้องไทยพุทธและไทยอิสลาม

จากการสรุปผลในประเด็นต่างๆข้างต้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลมาพิจารณาถึงความสัมพันธ์กับกรอบแนวคิดทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นกรอบในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อศึกษาให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในส่วนต่างๆที่ถูกสร้างขึ้นของ “เรื่องเล่าทรายขาว” ต่อสังคมตำบลทรายขาว ทั้งนี้ผู้วิจัยจะทำการอภิปรายโดยกำหนดเป็นประเด็นคำถามและคำตอบจากผลการวิจัย กรอบแนวคิด และทฤษฎีมาประมวลในการตอบคำถามดังกล่าว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.บ้านทรายขวามีพลวัต (dynamic) อะไรถึงสามารถสร้างสันติในสภาวะแวดล้อมของสถานการณ์ความรุนแรงที่อยู่รอบทิศ

พลวัตของชุมชนทรายขาวที่พบในงานวิจัยตามแผนภาพดังนี้

=

ความไม่รุนแรงในพื้นที่ตำบลทรายขาว
ในปรากฏการณ์สถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

จากผลการวิจัยพบว่า เรื่องเล่าทรายขาวเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดการกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ได้ช่วยยืนยันแนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม (socialization) ว่าเป็นกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้เกี่ยวกับทัศนคติ คุณค่า และการกระทำที่เหมาะสมในฐานะที่เป็นสมาชิกของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง การขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ ในระดับจุลภาคจะพบว่าการขัดเกลาช่วยให้มนุษย์พบวิธีการแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมและสิ่งที่บุคคลอื่นคาดว่าเป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม เช่น การปฏิบัติตามคุณค่าและบรรทัดฐานของสังคม แต่ในระดับมหภาคจะพบความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคมในลักษณะที่เป็นสิ่งที่มีส่วนทำให้มนุษย์สามารถส่งผ่านวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่งได้

นักสังคมวิทยาหลายท่านเน้นย้ำว่า มนุษย์ตีความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคล โดยผ่านการเข้าร่วมในสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาต่างให้ความสนใจกับวิธีการที่บุคคลพัฒนาปรับใช้ความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองที่ได้จากการมีอันตรกิริยาทางสังคม โดยเฉพาะงานของ Charles Horton Cooley และ George Herbert Mead¹ ที่เน้นย้ำไปที่การอธิบายพฤติกรรมการมีอันตรกิริยาทางสังคมผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญลักษณ์ในรูปแบบของภาษา Cooley และ Mead ปฏิเสธแนวคิดที่ว่า มนุษย์ถูกกำหนดโดยลักษณะทางชีวภาพ แต่ทั้งคู่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผลผลิตทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าลักษณะของมนุษย์ถูกบ่มเพาะขัดเกลาจากสังคมนอบข้างของเขา (Richard T. Schaefer and Robert P. Lamn, 1998)

¹ Richard T. Schaefer and Robert P. Lamn, Sociology: Instructor's Manual (New York: The McGraw-Hill Companies, Inc., 1998),pp.96-97.

ผลการวิจัยดังกล่าวสามารถอภิปรายได้ว่า การที่คนไทยพุทธและไทยอิสลามในชุมชนตำบลทรายขวามีจิตสำนึกร่วมในความเป็นคนทรายขาวซึ่งเป็นตัวตนเรื่องนำมาสู่จิตสำนึกสาธารณะของคนทรายขาว นำมาซึ่งชุมชนเข้มแข็งที่สามารถป้องกันความรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เกิดจากขบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยผ่านเรื่องเล่าทรายขาวเป็นชุดเครื่องมือสื่อสาร ใช้เนื้อหาในเรื่องเล่าทรายขาวเป็น "สาร" จากผู้ส่งสารคือ ผู้ใหญ่ที่เป็นที่เคารพนับถือในสังคมโดยเฉพาะ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ส่งผ่านมายังคนรุ่นใหม่ในแต่ละยุคสมัย ซึ่งเรื่องเล่าทรายขาวมีอำนาจต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนทรายขาว เช่น ความเชื่อเรื่องบรรพบุรุษเดียวกัน พฤติกรรมการใช้ภาษาท้องถิ่นทรายขาวเป็นภาษาในการสื่อสาร ทำให้คนไทยอิสลามที่ทรายขาวไม่พูดภาษามลายู ซึ่งความเชื่อและพฤติกรรมเหล่านี้กลายเป็นอัตลักษณ์ของคนทรายขาวที่แตกต่างจากคนพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ชุมชนประกอบด้วยไทยพุทธและไทยมุสลิม และจากอัตลักษณ์ร่วมดังกล่าวหล่อหลอมให้คนไทยพุทธและไทยอิสลามเกิดจิตสำนึกร่วมกันในความเป็น "คนทรายขาว"

จิตสำนึกร่วมดังกล่าวเกิดจากขบวนการขัดเกลาทางสังคมด้วยอำนาจของเรื่องเล่าที่เล่าต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นไปตามที่ Cooley และ Mead นักสังคมวิทยาบอกว่า มนุษย์ตีความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองในฐานะที่เป็นบุคคลโดยผ่านการเข้าร่วมในสภาพแวดล้อมทางสังคม ทั้งนักสังคมวิทยาและนักจิตวิทยาต่างให้ความสนใจกับวิธีการที่บุคคลพัฒนาปรับใช้ความรู้สึกถึงความเป็นตัวเองที่ได้จากการมีอันตรกิริยาทางสังคมผ่านสัญลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัญลักษณ์ในรูปแบบของภาษา Cooley และ Mead ปฏิเสธแนวคิดที่ว่า มนุษย์ถูกกำหนดโดยลักษณะทางชีวภาพ แต่ทั้งคู่เชื่อว่ามนุษย์เป็นผลผลิตทางสังคมหรือกล่าวได้ว่าลักษณะของมนุษย์ถูกบ่มเพาะขัดเกลาจากสังคมนอกรอบข้างของเขา

สุพัตรา สุภาพ² ได้จำแนกตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคมออกเป็น 6 กลุ่มด้วยกัน ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน กลุ่มอาชีพ ตัวแทนศาสนา และสื่อมวลชน (สุพัตรา สุภาพ, 2547) ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะทำหน้าที่แตกต่างกันไป

1. ครอบครัว เป็นสถาบันลำดับแรกที่ทำหน้าที่ขัดเกลาบุคคลให้รู้ว่าสิ่งใดควรและสิ่งไม่ควร สิ่งใดถูกสิ่งใดผิด เป็นสถาบันที่มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพ อารมณ์ ทัศนคติ และความประพฤติของบุคคลเป็นอย่างมาก
2. กลุ่มเพื่อน เป็นอีกตัวแทนหนึ่งที่มีอิทธิพลในการขัดเกลาทางสังคมของบุคคล โดยบุคคลในกลุ่มมักมีอายุใกล้เคียงกัน โดยจะมีอิทธิพลต่อกันในด้านของทัศนคติเป็นอย่างมาก ทั้งยังมีอิทธิพลเชิงบวกและเชิงลบต่อสถาบันอื่นทางสังคม เช่น กลุ่มเพื่อนอาจส่งเสริมให้บุคคลกระทำตามหรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ของครอบครัวได้

² สุพัตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรม (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), น. 42-45

3. โรงเรียน เป็นตัวแทนในเชิงทางการที่จัดตั้งขึ้นด้วยวัตถุประสงค์เพื่อขัดเกลาบุคคลโดยเฉพาะ ทั้งยังเป็นสถานที่ที่สร้างโอกาส เด็กมีโอกาสมาพบกันกับเด็กวัยเดียวกัน ดังนั้น โรงเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็ก เนื่องจากเด็กจะต้องใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนเป็นระยะเวลายาวนาน ทำให้เด็กรับรู้คุณค่าและความรู้ อย่างไรก็ตาม หากการขัดเกลาของโรงเรียนสอดคล้องกับการขัดเกลาของพ่อแม่ก็ทำให้เด็กรับรู้กฎเกณฑ์ในสังคมไปในแนวทางเดียวกัน แต่หากไม่สอดคล้องกับการขัดเกลาของพ่อแม่ก็อาจทำให้เกิดการสับสนได้ หรือหากการขัดเกลาของโรงเรียนสอดคล้องกับความเป็นจริงก็ทำให้เด็กมีความเข้าใจสังคมง่ายขึ้น แต่หากการขัดเกลาขอโรงเรียนไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงก็อาจทำให้เด็กเกิดความสับสนได้เช่นกัน
4. กลุ่มอาชีพ เป็นสถาบันขัดเกลาทางสังคมที่ทำหน้าที่ขัดเกลาสังคมที่เกี่ยวข้องกับอาชีพของบุคคลเป็นสำคัญ เช่น การทำให้ครุมีความรู้ความเข้าใจถึงจรรยาบรรณของครู เป็นต้น การขัดเกลาทางสังคมในช่วงนี้เป็นช่วงที่บุคคลมีอายุมากพอสมควร หรือค่อนข้างจะเป็นผู้ใหญ่ ดังนั้น การขัดเกลาจึงอาจจะยากกว่าช่วงวัยเด็ก เนื่องจากบุคคลแต่ละคน เมื่อถึงวัยนี้ก็ได้รับการขัดเกลาทางสังคมมาแล้ว จะมีความรู้สึกนึกคิดเป็นแบบฉบับของตนเองไปแล้ว
5. ตัวแทนศาสนา เป็นตัวแทนที่ช่วยในการขัดเกลาบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ ศาสนาจึงมีส่วนสร้างเจตคติที่ดี จิตใจที่งดงาม พฤติกรรมที่มีคุณธรรม ความสุจริต หรือกล่าวได้ว่าเป็นตัวแทนที่ขัดเกลาบุคคลให้อยู่ในร่องในรอยของศีลธรรมให้มีความมุ่งมั่น กระทำดีและยับยั้งการกระทำชั่ว แม้ว่าผู้ที่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับศาสนาอย่างใกล้ชิดก็ยังได้รับการขัดเกลาจากศาสนาทางอ้อม เช่น หลักกฎหมายที่สอดคล้องกับศาสนา เมื่อบังคับใช้กับบุคคลก็ทำให้บุคคลกระทำตามหลักศาสนาไปโดยปริยาย
6. สื่อมวลชน เป็นอีกสถาบันที่มีส่วนอย่างยิ่งในการขัดเกลาบุคคลทั้งในด้านความคิด ความเชื่อ แบบของพฤติกรรม อย่างไรก็ตามอิทธิพลของสื่อมวลชนจะมากน้อยเพียงไรก็ขึ้นอยู่กับภูมิหลังของครอบครัว และภูมิหลังทางด้านอื่นๆที่ได้อบรมขัดเกลาทางด้านต่างๆมาแล้ว เช่นกัน

จากผลการวิจัยเห็นชัดเจนว่า ความคิดและพฤติกรรมของคนทรายขาวโดยเฉพาะคนที่นับถือศาสนาอิสลามที่สะท้อนออกมาเป็นอัตลักษณ์ของคนทรายขาวที่ทำให้แตกต่างจากคนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่อื่นใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการขัดเกลาจากครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียนและตัวแทนศาสนาอย่างมีนัยยะสำคัญตามแนวคิดของสूपัตราต่อการจำแนกตัวแทนของการขัดเกลาทางสังคม เพราะคนต้นเรื่องที่เป็นผู้ส่งสารเรื่องเล่าเรื่องราวทรายขาวคือผู้ใหญ่ในครอบครัวให้กับลูกหลาน และคุณครูในโรงเรียนให้กับลูกศิษย์ได้รับทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของทรายขาวที่เป็นรากเหง้าของคนทรายขาวเหมือนอย่างที่ได้แก่นักเรียนมัธยมต้นโรงเรียนควนลังงาบอกในระหว่างการสนทนากลุ่มว่า “รู้เรื่องเล่าทรายขาวจากแม่และครูเล่าให้ฟัง” ขณะเดียวกันกลุ่มเพื่อนเป็นหนึ่งในตัวแทนในการเล่าเรื่อง

ให้กับเพื่อน อย่างเช่นโครงการมัคคุเทศก์น้อยของบ้านทรายขาวเพื่ออบรมเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของตำบลทรายขาวให้ทราบโดยตั้งเป้าหมายว่า เยาวชนที่มาเข้าร่วมอบรมจะไปเล่าต่อให้กับเครือข่ายกลุ่มเพื่อนได้รับทราบ และตัวแทนที่มีบทบาทสำคัญคือผู้นำศาสนาทั้งในส่วนศาสนาพุทธและอิสลาม ซึ่งคือ เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่ามของมัสยิดโบราณ 300 ปี เห็นได้ว่า ในเรื่องเล่าทรายขาว ตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่เป็นตัวเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลามคือ เจ้าอาวาสวัดทรายขาวและโต๊ะอิหม่าม

งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการต่อยอด ชี้นำให้เห็นจิตสำนึกร่วมของ “ความเป็นคนทรายขาว” ที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะต่อพื้นที่ตำบลทรายขาวโดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่ใช้ “เรื่องเล่าทรายขาว” เป็นตัวขับเคลื่อนผ่านตัวแทนของสถาบันครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อนและตัวแทนศาสนาเป็นผู้เล่าเรื่อง ทำให้เราตระหนักถึงการใช้เรื่องเล่าที่มีอิทธิพลในการกำหนดความหมายสู่สังคมจากการเล่าเรื่องผ่าน “เรื่องเล่า”

2. เรื่องเล่าบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างอัตลักษณ์ความเป็นทรายขาวอย่างไร

จากวาทกรรมที่ว่า “คนบริเวณนี้ที่มาอยู่หน้าตกทรายขาว ถ้าได้กินน้ำจากข้างบนนี้จะไม่มิดิร้าย” ของพระครูศรีรัตนกรหรือพระครูศรีแก้ว ตามเรื่องเล่าทรายขาวที่ว่าพระครูศรีแก้วเป็นผู้ค้นพบน้ำตกทรายขาวและพูดถึงความศักดิ์สิทธิ์ของน้ำตกทรายขาว ที่นำมาสู่การบอกเล่ารุ่นสู่รุ่นมาจนถึงปัจจุบัน

Postmodernist เห็นว่าความรู้ประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรม (Discourse) นั่นคือ เป็นชุดหรือแบบแผนของภาษาและถ้อยคำอันก่อให้เกิดความหมายและทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต ความรู้นี้มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของเราทุกเมื่อเชื่อวัน³

ผลการวิจัยครั้งนี้ต่อยอด ความเชื่อของ Postmodernism ที่ว่าความรู้ประวัติศาสตร์เป็นวาทกรรม (Discourse) นั่นคือ เป็นชุดหรือแบบแผนของภาษาและถ้อยคำอันก่อให้เกิดความหมายและทำให้เราเชื่อว่าเป็นความจริงในอดีต ความรู้นี้มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของเราทุกเมื่อเชื่อวัน ซึ่งสามารถอภิปรายได้ว่า เรื่องเล่าทรายขาวมีอิทธิพลต่อความเชื่อและพฤติกรรมของคนทรายขาวทั้งความเชื่อในความมีบรรพบุรุษเดียวกันหรือที่คนทรายขาวใช้คำว่า “ตายายร่วมกัน” ของคนไทยพุทธและไทยอิสลามของคนตำบลทรายขาวในอดีตก่อนที่จะแยกออกจากกันตามการนับถือศาสนา นำไปสู่การนำประเพณีของต่างศาสนามาใช้เพราะความเชื่อในตายายร่วมกัน เช่นคนไทยพุทธที่ตำบลทรายขาวบางครอบครัวเมื่อมีสมาชิกใหม่ต้องนำลูกหลานไปให้ผู้ใหญ่ของไทยอิสลามผูกข้อมือและตั้งชื่ออิสลาม

³ ธงชัย วินิจจะกุล, “การศึกษาประวัติศาสตร์แบบ Postmodern” ในหนังสือ ลืมโคตรเหง้าก็เผาแผ่นดิน, (สำนักพิมพ์มติชน 2544), หน้า 350-390.

ขณะเดียวกันคนไทยอิสลามบางครอบครัวเมื่อลูกหลานชายจะเข้าพิธีสูหนัดตามหลักศาสนาอิสลามต้องไปบวชเณรที่วัดทรายขาวก่อนเพื่อขอขมาบรรพบุรุษ หรือ ความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของ “น้ำมนต์” ของคนไทยอิสลามที่ตำบลทรายขาว จนนำไปสู่การประยุกต์ทำน้ำมนต์ของโต๊ะอิหม่ามมัสยิดโบราณ 300 ปีโดยใช้บทสวดตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นต้น

อัตลักษณ์ดังกล่าวข้างต้นของคนทรายขาวล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลมาจากเรื่องเล่าทรายขาว ทำให้รู้สึกเป็นพวกเดียวกันสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันเพื่อแสดงตัวตนของความเป็นคนทรายขาว เช่น “ภาษาท้องถิ่นทรายขาว” และการนิยามตนเองว่า “คนทรายขาว” โดยใช้พื้นที่ที่ตนเองอาศัยเป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ของตน แตกต่างจากคนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่จะใช้ “ชาติพันธุ์” และ “ศาสนา” เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์ เช่น การบอกว่าตนเองเป็น “มลายูมุสลิม”

ผลการวิจัยสนับสนุนแนวคิดเรื่องวาทกรรมของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร⁴ กล่าวถึงวาทกรรมโดยอ้างอิงไปยังมิเชล ฟูโกต์ว่า สำหรับ ไชยรัตน์ วาทกรรมหมายถึงระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (constitute) อัตลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่เก็บกอด/ปิดกั้นมิให้อัตลักษณ์และความหมายแฝงบางอย่างเกิดขึ้น หรือไม่ก็ให้อัตลักษณ์และความหมายบางอย่างที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายได้พร้อมๆ กันด้วย ฉะนั้นวาทกรรมจึงเป็นมากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรม (discursive practices) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่าและสถาบันต่างๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ด้วย วาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงหรือเลื่อนหายไปของสรรพสิ่งควบคู่ไปกับสรรพสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น วาทกรรมจึงถูกสร้างขึ้นมาจากความแตกต่างระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาหนึ่ง(ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่ไม่สามารถจะพูดได้ในช่วงนั้น

เมื่อนำแนวคิดเรื่องวาทกรรมมาอภิปรายจะพบว่า เรื่องเล่าทรายขาวไม่ต่างจากวาทกรรมตามความหมายของไชยรัตน์ที่อ้างอิงไปถึงฟูโกต์ที่ว่า วาทกรรมเป็นกระบวนการสร้างอัตลักษณ์และความหมาย ไม่ว่าจะเป็ความรู้ ความจริง อำนาจหรือตัวตนของเราเอง ขณะเดียวกันวาทกรรมทำหน้าที่เก็บกอด/ปิดกั้นมิให้อัตลักษณ์และความหมายแฝงบางอย่างเกิดขึ้น หรือไม่ก็ให้อัตลักษณ์และความหมายบางอย่างที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายได้พร้อมๆ กันด้วย ซึ่งเรื่องเล่าทรายขาวทำหน้าที่มันอย่างสมบูรณ์ในการสร้างอัตลักษณ์และความหมายให้คนทรายขาว ขณะเดียวกันเรื่องเล่าทรายขาวทำหน้าที่ปิดกั้นมิให้อัตลักษณ์และความหมายแฝงบางอย่างเกิดขึ้นในสังคมทรายขาว เรื่องเล่าทรายขาว

⁴ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์และความเป็นอื่น.

กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, พ.ศ.2542, หน้า 38.

ทำให้เกิดอัตลักษณ์ “ภาษาท้องถิ่นทรายขาว” ใช้งานในชีวิตประจำวัน ในเวลาเดียวกัน เกิดการเลื่อนหายไประหว่าง “ภาษามลายู” ในสังคมทรายขาว ที่แม่แต่คนเฒ่าคนแก่อิสลามที่ทรายขาวยังไม่พูดภาษามลายูกับลูกหลานตนในบ้าน ทั้งๆที่พูดได้ จนนำไปสู่คนรุ่นปัจจุบันไม่สามารถพูดภาษามลายูได้ ทั้งๆที่ภาษามลายูถือว่าเป็นภาษาบรรพบุรุษรากเหง้าของตนที่อพยพมาจากไทรบุรี แต่กลับไปยึดโยงกับเรื่องเล่าทรายขาวที่สร้างอัตลักษณ์ความเป็นบรรพบุรุษเดียวกัน ภาษาเดียวกัน

3. อัตลักษณ์ของบ้านทรายขาวมีส่วนสร้างความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวอย่างไรก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อย

ผู้วิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของบ้านทรายขาวเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมใน “ความเป็นทรายขาว” ก่อให้เกิดจิตสำนึกสาธารณะที่เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนรวมซึ่งกันและกัน มีการปรึกษาหารือกันในการจัดการกิจกรรมต่างๆในตำบลทรายขาว ไม่มีการแบ่งแยกว่าเป็นกิจกรรมต่างศาสนาไม่ไปร่วมขณะเดียวกันเมื่อคนในหมู่บ้านมีงานบุญ งานแต่งหรืองานศพของคนต่างศาสนามีการไปร่วมแสดงความยินดีหรือไว้อาลัยในความเป็นเพื่อนบ้าน ในความเป็นชุมชนเข้มแข็งนี้ทำให้ความรุนแรงในสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถเข้ามาในพื้นที่ตำบลทรายขาวได้ด้วยความเข้มแข็งในความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน ไม่หวาดระแวงซึ่งกันและกันและเข้าใจกันในความต่างศาสนา อีกทั้งยังมีการร่วมมือสอดประสานกันทั้งในหมู่บ้านพุทธและหมู่บ้านอิสลามในการสอดส่องดูแลคนแปลกหน้าที่เข้ามาในหมู่บ้าน และมีการประสานงานแจ้งให้ทราบตลอดเวลา

ในการอภิปรายเกี่ยวกับประเด็นนี้พบว่า ความสมานฉันท์ของคนในพื้นที่ทรายขาวทั้งก่อนและหลังสถานการณ์ความไม่สงบเรียบร้อยฯ จากผลการศึกษาครั้งนี้สนับสนุนแนวคิดเรื่อง สังคมประชาธรรมของประเวศ วะสี⁵ ที่เชื่อว่าการเกื้อหนุนในภาคสังคมหรือภาคประชาคมมีความเข้มแข็งและเกิดดุลยภาพทางสังคมที่เรียกว่า “สังคมอนุภาพ”⁶ ได้นั้นจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) หรือ สังคมประชาธรรม โดยชุมชนในที่นี้หมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความพยายามทำอะไรร่วมกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ ซึ่งรวมถึงการติดต่อสื่อสารกัน

ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับ ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็งมี 6 ประการของ อุทัย ดุลยเกษม และอรศรี งามพิทยาพงศ์⁶ ที่ว่า

⁵ ประเวศ วะสี “ปาฐกถาพิเศษ ป้าย อังภาภรณ์ : ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม” (กรุงเทพมหานคร : หมอชาวบ้าน, 2541), หน้า 5.

⁶ อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามพิทยาพงศ์. “ระบบการศึกษากับชุมชนรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการวิจัย.” สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว., 2540), หน้า 75-79.

1. โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน หมายถึงสัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสชุมชนไม่แตกต่างกัน เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง
2. ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ด้านคือ การผลิต การบริโภค การสะสมและกระจายส่วนเกิน ประชาชนมีสิทธิ์และอำนาจในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
3. ค่านิยมทางศาสนธรรม หรืออุดมการณ์การใช้ชีวิต ความเชื่อในเรื่องกรรม การเคารพ นบ น้อมต่อธรรมชาติในฐานะเป็นจิตวิญญาณ เอื้อให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพ
4. กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต กระบวนการเรียนรู้ท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิมจากครอบครัว วัด สถานประกอบการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
5. กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ชุมชนที่มีโครงสร้างทางสังคมในแนวนอน จะเกิดกลุ่มผู้นำธรรมชาติอย่างหลากหลายตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น และมีการทำงานในรูปการปรึกษาหารือ แสวงหาความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา
6. กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ การสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นสถานที่พบปะของชุมชนในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆ หรือกระบวนการถ่ายทอดแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อรูปแบบต่างๆ ล้วนเป็นการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ ปรึกษาหารือกัน อันจะนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนได้รวดเร็ว ทันเหตุการณ์

การศึกษานี้ชี้ชวนให้เห็นว่า ที่ชุมชนบ้านทรายขาวเป็นชุมชนเข้มแข็งในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน เพราะการยึดในอัตลักษณ์ร่วมของความเป็นทรายขาว ก่อให้เกิดสัมพันธภาพทางอำนาจในชุมชนที่เท่าเทียมกัน อำนาจในการเข้าถึงทรัพยากรหรือโอกาสชุมชนไม่แตกต่างกัน เห็นได้ชัดจากการจัดสรรการดำรงตำแหน่งกำนันซึ่งถือเป็นตำแหน่งผู้นำสูงสุดทางการปกครองท้องถิ่นตั้งแต่อดีต ที่กำหนดด้วยวาจาผลัดกันขึ้นดำรงตำแหน่งคนละสมัยระหว่างไทยพุทธและไทยอิสลาม เงื่อนไขนี้เป็นปัจจัยให้เกิดความรัก ความสามัคคี ก่อให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างกว้างขวาง นอกจากนี้ยังเกิดกลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ในรูปแบบของปราชญ์ชาวบ้านทั้งทางฝั่งพุทธและอิสลามนำมาซึ่งการพึ่งพาอาศัยกัน เคารพซึ่งกันและกัน เช่นหมอมสมุนไพโรประจำตำบล และที่สำคัญที่สุดที่ทำให้ชุมชนทรายขาวเข้มแข็งคือ กลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งก็คือ การใช้ภาษาเหมือนกัน ก่อให้เกิดการสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลาทั้งในรูปแบบความสัมพันธ์ส่วนรวมของตำบลหรือรูปแบบความสัมพันธ์ส่วนตัวในวิถีชีวิตและกิจกรรมต่างๆ

ซึ่งความเป็นชุมชนเข้มแข็งเป็นปรากฏการณ์สำคัญที่ทำให้ความรุนแรงในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่สามารถเข้ามาได้ โดยเฉพาะแนวความคิดเกี่ยวกับขบวนการแบ่งแยกดินแดนที่มาพร้อมกับเรื่องเล่า “กบฏหะยีสุหลง” และ “กบฏดุซงญอ” ที่เล่าขานกันในคนนับถือศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ เมื่อพิจารณาตามกรอบแนวความคิดยุคหลังสมัยใหม่แล้ว เรื่องเล่าความเป็นทนายชาวจีนไม่ต่างอะไรกับแนวความคิด เรื่องเล่าชุดเล็ก(Little narrative) ของLyotard⁷ ที่ทำลายเรื่องเล่า “กบฏหะยีสุหลง” ถึง “กบฏดุซงญอ” เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่กลายเป็นอภิมหากาพย์ (Grand Narrative) ของคนไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กลายเป็นอภิมหากาพย์มีอำนาจเหนือความคิด ความเป็นอยู่ ดำรงตนเป็นอัตลักษณ์ของไทยมุสลิมด้วย ภาษามลายู ศาสนาอิสลาม และชาติพันธุ์มลายู นำมาซึ่งวัฒนธรรมที่เป็นตัวกำหนดวิถีชีวิตที่แตกต่าง

แต่เรื่องเล่าเฉพาะถิ่นในความเป็น “ทนายชาวจีน” ที่สถาปนาตัวเองขึ้นมาท่ามกลางอภิมหากาพย์เรื่องเล่า “กบฏหะยีสุหลง” ถึง “กบฏดุซงญอ”⁸ กลายเป็นตำนานที่มาของบ้านทนายชาวจีนที่คนทนายชาวจีนเห็นด้วยอย่างหนาแน่น จนไม่มีช่องว่างสำหรับอภิมหากาพย์ที่เข้ามาแสดงอำนาจในท้องถิ่น (Local) แห่งนี้ อำนาจที่กำหนดความคิด ทัศนคติและพฤติกรรมต่อสังคมที่ตนอยู่

สอดคล้องกับแนวความคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michael Foucault) นักคิดยุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ที่เห็นว่า คำอธิบายทุกอย่าง แม้แต่กฎกติกาที่เชื่อว่าเป็นสิ่งถูกต้อง ที่แท้แล้วล้วนเกิดขึ้นจากการสร้าง “วาทกรรม” (discourse) เป็นเพียง “เรื่องเล่า” (Narrative) เรื่องหนึ่งเท่านั้น ไม่มีอะไรเป็นความจริงความแน่นอนหรือเป็นกฎที่จะใช้ได้กับทุกสิ่งทุกอย่าง ขณะเดียวกัน Jean Francois Lyotard ได้คิดแนวความคิด เรื่องเล่าชุดเล็ก (Little narrative) ที่ว่าด้วย วาทกรรมเล็กเป็นการประกอบตัวหรือเรียบเรียงขึ้นมาบนพื้นฐานยุทธวิธีโดยคนกลุ่มเล็กๆที่เป็นปัจเจกบุคคลต่างๆ เพื่อบรรลุถึงวัตถุประสงค์ที่จำเพาะบางอย่าง คือหนทางการประดิษฐ์คิดค้นมากที่สุดของการแพร่กระจาย, และเป็น การสร้างสรรค์, เป็นความรู้ และมันช่วยล้มล้างวาทกรรมหลักซึ่งมีลักษณะปฏิบัติการที่ผูกขาดเชิงชนบจาร์ต

จากเรื่องเล่าทนายชาวจีนได้ปรับแต่งกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนทนายชาวจีนโดยเฉพาะคนไทยมุสลิมที่แตกต่างอย่างปรากฏเด่นชัดผ่านภาษาและความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อที่ผูกโยงความเป็นพุทธและอิสลามกลายเป็น “วัฒนธรรมท้องถิ่นร่วม” ความเชื่อที่กำหนดความคิดและพฤติกรรมของไทย

⁷ สมเกียรติ ตั้งนโม, บทความมหาวิทยาลัยเที่ยงคืนลำดับที่ 368 หัวเรื่องการวิเคราะห์ภาพยนตร์(ตอนที่ 1), ดูใน www.midnightuni.com

⁸ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, ความเป็นมาของทฤษฎีแบ่งแยกดินแดนในภาคใต้ไทย (กรุงเทพฯ : โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, 2549), หน้า 42-60.

⁹ Foucault, M. *The Archaeology of Knowledge*. Trans. Alan Sheridan. London: Vintage, 1972, p.45.

อิสลามที่บ้านทรายขาว ดังคำพูดของคนไทยอิสลามที่ทรายขาวระบุว่า “หากคนอิสลามทรายขาวไปต่างพื้นที่ในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ เขาไม่นับเราเป็นมุสลิม ไม่นับเราเป็นพวกเดียวกัน เพราะเราพูดภาษาใต้ท้องถิ่น เราไม่ได้พูดมลายู”

5.3 ข้อจำกัดของการวิจัย

1. ในส่วนของการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายระดับชาวบ้านยังขาดเยาวชนที่อยู่ในวัยระดับการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลายและระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีความเสี่ยงต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมที่แตกต่างออกไปจากกลุ่มเป้าหมายอื่นด้วยเพราะการออกไปศึกษาต่อนอกพื้นที่และการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนใหม่นอกพื้นที่ตำบลทรายขาว แต่ผู้วิจัยไม่สามารถเก็บข้อมูลกลุ่มเป้าหมายนี้ได้เพราะออกไปศึกษาต่อนอกพื้นที่

2. การศึกษาพลวัตในตำบลทรายขาวควรจะใช้วิธีการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณาในทางสังคมวิทยาชีวิตประจำวัน เพราะจะทำให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยพุทธและไทยอิสลามใน 6 หมู่บ้านตำบลทรายขาวได้อย่างถูกต้องและชัดเจนมากกว่านี้ แต่การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาในรูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ด้วยเพราะข้อจำกัดด้านเวลาและงบประมาณ จึงได้ข้อมูลแต่เพียงเปลือกนอกที่คนทรายขาวต้องการให้คนภายนอกรับทราบเท่านั้น ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่า ยังมีปริศนาอะไรซ่อนอยู่มากกว่านั้นในความเคลื่อนไหวของชุมชนทรายขาว

ประวัติส่วนตัวและรายชื่อผลงานวิจัย

1. ข้อมูลทั่วไป

1.1 ชื่อและนามสกุล (ภาษาไทย) นางสาววิไลวรรณ จงวิไลเกษม

(ภาษาอังกฤษ) Miss Wilaiwan Jongwilaikasaem

1.2 สัญชาติ ไทยเชื้อชาติ ไทย ศาสนา พุทธ

1.3 เกิดวันที่ 29 เดือน ธันวาคม พ.ศ. 2511

1.4 เลขประจำตัวผู้เสียภาษี

1.5 ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารศาสตร์

1.6 สถานที่ติดต่อ

1.6.1 สถานที่ทำงาน คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

110/1-4 ถนนประชาชื่น หลักสี่ กทม. 10120

โทรศัพท์ 02-9547300-29 โทรสาร 02-5899606

1.6.2 บ้านเลขที่ 79/517 อาคารปทุมวัน รีสอร์ท ถนนพญาไท เขตราชเทวี

กทม. 10400 โทรศัพท์ 02-6538044 (มือถือ) 087-493-1858

2. ประวัติการศึกษา

ระดับปริญญา	อักษรย่อ	สาขาวิชา	สถานศึกษา	ปีที่จบ	ประเทศ
ป.โท	M.A.	Communication Arts	N.Y.I.T	2541	U.S.A
ป.ตรี	ว.บ.	วิทยุกระจายเสียง และโทรทัศน์	ธรรมศาสตร์	2533	ไทย

3. ผลงานวิจัย

3.1 เรื่อง วิถีชีวิตและเครือข่ายการสื่อสารเพื่อชุมชนเข้มแข็งของชาวเกาะเกร็ด และชาวนวนคร ในช่วงวิกฤตและช่วงปัจจุบัน ปีที่พิมพ์เผยแพร่ ปีการศึกษา 2545

3.2 เรื่อง อิทธิพลพาดหัวข่าวการเมืองหนังสือพิมพ์ต่อเสถียรภาพรัฐบาล ปีที่พิมพ์เผยแพร่ ปีการศึกษา 2549